

Pandora Könyvek 33.

Németh István

AZ EURÓPA-GONDOLAT TÖRTÉNETÉBŐL

R. N. COUDENHOVE-KALERGI
PÁNEURÓPA UNIÓJA

Németh István

AZ EURÓPA-GONDOLAT TÖRTÉNETÉBŐL
R. N. COUDENHOVE-KALERGI PÁNEURÓPA UNIÓJA
Összegzés és dokumentumok

Pandora Könyvek

33. kötet

Prof. Dr. Németh István

**AZ EURÓPA-GONDOLAT TÖRTÉNETÉBŐL
R. N. COUDENHOVE-KALERGI PÁNEURÓPA UNIÓJA**

Összegzés és dokumentumok

A dokumentumokat fordította:

Arany Ágnes,
Fiziker Róbert,
Kocsis András,
Németh István

Sorozatszerkesztő:

Prof. Dr. Mózes Mihály

A 2013-ban és 2014-ben megjelent kötetek:

Zimányi Árpád: Szókészleti és morfológiai változások a mai magyar nyelvben
(31. kötet, 2013.)

Kiss Tímea – Lőrincz Julianna: Alakzatok a modern
és későmodern költészetben és műfordításaikban (Ady Endre és József Attila verseiben)
(32. kötet, 2014.)

Németh István

**AZ EURÓPA-GONDOLAT TÖRTÉNETÉBŐL
R. N. COUDENHOVE-KALERGI PÁNEURÓPA
UNIÓJA**

Összegzés és dokumentumok

Líceum Kiadó
Eger, 2014

Lektorálta:

Dr. Zimányi Árpád

főiskolai tanár

A borítón

John William Waterhouse: *Pandora* (1896)
című festményének részlete látható

ISSN: 1787-9671

A kiadásért felelős

az Eszterházy Károly Főiskola rektora

Megjelent az EKF Líceum Kiadó gondozásában

Igazgató: Czeglédi László

Felelős szerkesztő: Zimányi Árpád

Műszaki szerkesztő: Nagy Sándorné

Borítóterv: Gembela Zsolt

Megjelent: 2014-ben

Készítette: az Eszterházy Károly Főiskola nyomdája

Felelős vezető: Kérészy László

Tartalom

I. AZ EURÓPA-GONDOLAT HÍVEI AZ 1920–1930-AS ÉVEKBEN	7
II. SZÁRMAZÁS, CSALÁD, KÉPZETTSÉG.....	17
a) A család.....	17
b) Az első világháború Coudenhove olvasatában	20
c) Politikai tevékenységének kezdete.....	22
III. A PÁNEURÓPA UNIÓ MEGALAPÍTÓJA	25
<i>A „politikai” Páneurópa</i>	<i>25</i>
a) Elnevezés, program	25
b) A mag elvetése	27
c) Szervezeti felépítés, finanszírozás	31
d) Kis-Európa vagy nagy-Európa?	32
e) Páneurópa és az Egyesült Államok	37
f) Ötödik világhatalomként.....	37
g) Nemzeti szekciók	38
h) A Népszövetség reformjáért.....	40
i) A Páneurópa Unió kongresszusai.....	42
j) Közép- és Kelet-Európa: regionális egységként Páneurópába? (1931–1938)	45
k) Coudenhove-Kalergi Európa-értelmezése.....	49
l) A nemzeti ellentétek feloldása	54
m) Páneurópa fundamentuma: a francia–német megbékélés	55
n) A Coudenhove-házaspár az Egyesült Államokban (1940–1946).....	59
i) A termés beérése (1946–1958).....	60
<i>A „gazdasági” Páneurópa</i>	<i>68</i>
a) Páneurópa, mint gazdasági program?	68
b) Páneurópai gazdasági konferenciák	70
<i>A „szellemi–kulturális” Páneurópa</i>	<i>74</i>
a) Az európai gondolkodás és a nacionalizmus között	74
b) Oktatás-, ifjúságpolitika	76
<i>Páneurópa a két világháború közötti ideológiai vitákban</i>	<i>77</i>
a) Bolsevikellenes páneuropanizmust!	77
b) Páneurópa „fasizálódása” a békéért?.....	80
c) Páneurópa harca a nemzetiszocializmus ellen.....	81
d) Összegzés	82
DOKUMENTUMOK	89
Richard N. Coudenhove-Kalergi: A Páneurópai Kiáltvány (1924).....	89
Richard n. Coudenhove-Kalergi: Páneurópa-program (1924)	99
R. N. Coudenhove-Kalergi: A Népszövetség újjászervezése (1924)	100

A Páneurópa Unió program-pontjai (1926. október)	102
Richard N. Coudenhove-Kalergi: Mit akar a Páneurópa Unió? (1928)	103
A francia kormány memoranduma az európai szövetségi rendszer szervezetéről (A Briand-memorandum) (1930. május 1.)	113
R. N. Coudenhove-Kalergi: Sztálin és tsa (1931)	125
Richard N. Coudenhove-Kalergi: Páneurópa ABC (1931)	140
Richard N. Coudenhove-Kalergi: Megnyitóbeszéd a 3. páneurópai kongresszus ülésén (Basel, 1932. október)	148
A Páneurópa Unió új programja (1933)	151
Páneurópai gazdasági felhívás (1933. december)	152
A páneurópai gazdasági program (1934. november 24.)	153
A páneurópai gazdasági központ célja (1935. május 15.)	155
R. N. Coudenhove-Kalergi: Totális állam, totális ember (1937)	156
R. N. Coudenhove-Kalergi: A testvériség forradalma (1937)	163
R. N. Coudenhove-Kalergi: A háború utáni Európa – liga vagy föderáció? (1942)	173
Az Európai Parlamenti Képviselők Uniójának programja (Interlaken, 1948. szeptember)	180
R. N. Coudenhove-Kalergi főtitkár beszámolója az Európai Parlamenti Képviselők Kongresszusán (Konstanz, 1950. szeptember 18–21.)	182
Richard N. Coudenhove-Kalergi: Európa újraegyesítése (Párizs, 1962. december 10.)	189
Richard N. Coudenhove-Kalergi: Az európai lélek (1966)	199
R. N. Coudenhove-Kalergi: Negyedik világhatalomként (1969)	212
A Páneurópa Unió alapelv-nyilatkozata (Strasbourg, 1973. május 11–12.)	215
A Páneurópa Unió és az Európa Kör alapelv-nyilatkozata (Budapest, 1975)	217
IRODALOM	221
R. N. Coudenhove-Kalergi munkái	222
Önéletrajzi írások	222
Monográfiák	222
IDŐRENDI ÁTTEKINTÉS	225

I. AZ EURÓPA-GONDOLAT HÍVEI AZ 1920–1930-AS ÉVEKBEN

Az első világháború mély megrázkódtatást jelentett az európai népek életében. Az elhúzódó küzdelmek keménysége miatt a nacionalizmus mélyen behatolt az alsóbb néprétegekbe. Másrészt a szörnyű vérfürdő nyomán felerősödtek azok hangjai, akik a jövőben a béke biztosításának hatékonyabb módszereit sürgették. Az értelmiség jelentős része az államközi viszonyok anarchiája, a nemzetállami túlbujánzás veszélyeivel szemben – a korábbi „békemozgalom” gyógytanaival ellentétben – az Európai Egyesült Államok intézményileg garantált békerendszerét szorgalmazta, s az állami szuverenitás korlátozását ajánlotta.

1914–1917 között a semleges országokban – elsősorban Hollandiában és Svájcban – kormányaik akadályozása nélkül számos bizottság és könyv szerzője a tartós béke feltételének az Európai Uniót tekintette és a háborút „*Európa egyesítési háborújaként*” értelmezte.¹ Valamennyi ország szocialistája – megriadva 1914 augusztusának nemzeti érzelmeitől saját soraikban is – ismét felkarolták a Victor Hugo által az 1849. évi párizsi pacifista kongresszuson használt Európai Egyesült Államok jelszavát. A szocialista pártok 1919. évi berni konferenciája – a Népszövetség hatáskörét bővítendő – meghirdette a „*népek belső közösségben való egyesülésének*” békeprogramját, amelynek keretében a parlamenti képviselők – s nem a kormányok – szövetségi parlamentet hoznának létre, amely hatalmi eszközökkel – elsősorban gazdasági nyomással – is rendelkezne a viták rendezésére és a határozatok végrehajtásához.²

Valamennyi országban létrejöttek az európai összefogás „*polgári*” csoportjai is; a hadviselő országokban ezeket az „*annexionisták*” befolyásolták és a hadvezetés betiltotta őket. 1916-ban átfogó történeti és nemzetközi jogi indoklásokat főleg Dickinson és Capel Nagy-Britanniában, 1917-ben pedig Barthélemy és Thierry Franciaországban megjelent könyvei tartalmaztak, amelyek közös, fölérendelt végrehajtó hatalommal rendelkező európai föderációt követeltek. Németországban Walter Rathenau is elfordult korábbi, nacionalista színezetű Közép-Európa tervétől, s a föderalista berendezkedésű európai „*közgazdálkodásban*” (*Gemeinwirtschaft*) látta a centralista nemzetállamok anarchiájának leküzdését.³

¹ WEHBERG, H: Ideen und Projekte betr. Die Vereinigten Staaten von Europa. In: *Die Friedens-Warte* 41, 1941. 101–108; PEGG, C. H.: Der Gedanke der europäischen Einigung während des Ersten Weltkrieges. In: *Europa-Archiv* 17, 1962, 757.

² BRAUNTHAL. Julius: *Geschichte der Internationale*. Verlag J. H. W. Dietz Nachf. GmbH, Berlin–Bonn, 1978. Bd. 2. 172.

³ DICKINSON, G. L.: *The war and the Way Out*. Den Haag, 1915; CAPEL, A.: *The World on the Anvil*. London, 1916; WOOLF, L. S.: *International Gouvernement*. London, 1916; Barthélemy, J.: *Démokratie et politique*. Paris, 1917; THIERRY, A.: Des conditions de la Paix. In: *Les*

1918–1919-ben néhány hónapra e korábbi gondolatok a népek békevágyának nagy reménysége lett, amikor az Amerikai Egyesült Államok belépett az európai háborúba, s kitört a bolsevik forradalom Oroszországban, vagyis a korábbi szárnyhatalmak önálló világpolitikai vezető szereppel és világprogrammal jelentkeztek. Wilson elnök Amerika számára meghirdette a „*nemzetek szövetségét*”, s 1917-ben az Egyesült Államok világprogramja a korábbi erőegyensúly (*balance of power*) helyett a közösségi erő (*community of power*) lett. Valamennyi európai ország politikai publicisztikájának gyorsan növekvő része üdvözölte, hogy hivatalban lévő államférfi sürgeti a szövetségi gondolat megvalósulását.

1918–1919-ben az európai földből gombaként nőttek ki a Nemzetek Szövetsége (Népszövetség) különböző alkotmányos tervei. Abban a helyzetben, amikor ehhez csak Wilson szerezhette meg az európai kormányok jóváhagyását, többnyire hajlandók voltak elfogadni, hogy a jövő Népszövetsége az Egyesült Államokat és a világ más, kevés számú, önálló államát is tömöríti.⁴ Mások ugyanakkor azt kezdték, hogy a szövetség földrajzi kiterjesztésével nem hígulnak-e fel az európai összefogás történelmileg sürgető feladatai. Ha a Népszövetség csak laza konföderáció lesz, amely az Európán kívüli országok csatlakozásával szinte elkerülhetetlen, akkor nem tudja felszámolni minden európai rossz gyökerét, a nacionalizmust.⁵

Első menetre azonban nem sikerült ezen eszme megvalósítása. Az európai győztes hatalmak államfőinek többsége a párizsi békekonferencián még nem tudott eltávolodni a 19. század nemzeti-hatalompolitikai gondolkodásától. Wilson kitartó fáradozásai miatt dicsérték ugyan a Népszövetséget, mint „*a nemzetközi béke és a nemzetközi biztonság*” első nemzetközi szervezetét, amely „*a nemzetközi jog előírásai*” szerint csökkenti a fegyverkezést, vitás kérdésekben pedig a Nemzetközi Bíróság dönt – vagyis az államok feletti jogi elvek érvényesülését, amely az 1914 előtti évtizedekben elképzelhetetlen volt. A szervezet

Français à la recherche d'une Société des Nations. Paris, 1920. RATHENAU, Walter: *Von kommenden Dingen*, 1917; uő: *An Deutschlands Jugend*, 1918.

⁴ A németországi tervekhez lásd KESSLER, H.: *Tagebücher 1918–1937*. Frankfurt am Main, 1961. 1919 áprilisában azt javasolta, hogy a Népszövetség központi szerve ne a kormányok képviselőiből, hanem a nemzetközi szervezetekből (Munkásinternacionálé, közlekedési- és nyersanyag-szövetségek, vallási közösségek, bankok stb.) alakuljon meg, amelyeket az állammal szemben hatalmi funkcióval ruháznának fel. Javaslata befolyásolta a német kormány demokratikus népi parlamentre vonatkozó tervezetét.

⁵ AGNELLI, G. és CABIATI, A: *Federazione Europea o lega delle Nazioni*. Roma, 1918. Azonnali francia kiadása: *Fédération européenne ou ligue des Nations?* Paris, 1918. A szerző megjegyzése szerint sem a wilsoni, sem a lenini program nem hozhat gyógyulást az európaiaknak, hanem csak az új világhatalmak közötti saját európai föderáció mentheti meg Európát.

egyezségokmánya⁶ szerint azonban a Tanácsban és a Közgyűlésben minden anyagi természetű határozat csak egyhangúan születethetett, s a végül elfogadott határozat csak „ajánlásként” jutott el a tagállamokhoz. Így a nemzetközi szervezet az állami szuverenitás megőrzésének következtében az egyes államok vétójától, illetve jóakaratától függött, s velük szemben nem volt hatalma.

Így a békekonferencia továbbra is európai nemzetállami rendszert rögzítette, amely késői fázisába lépett, mert az Egyesült Államok önként, a Szovjetunió pedig forradalmi radikalizmusa következtében területén messze visszaszorult. A tragédia csak fokozatosan tudatosult: 20 millió halott, eltűnt Európa gazdagsága, valamennyi állam az új világhatalom, az Egyesült Államok adósa lett; a korábbi szárnyhatalmak világhatalomként s világprogrammal léptek fel, megkezdődött a korábbi gyarmati népek önállósodása. Európában már 30 „szuverén” állam létezett. Az európai értelmiség egy része sötét félelmeket táplált „a nyugat alkonyáról”, miközben a sovínisták gyakorta a szélsőjobbboldali „szuverenitás megőrzése minden áron” tézist követték.⁷ Egy másik részük azonban a békekonferencia nagy kiábrándulási sokkja után ismét az okokat kezdte vizsgálni, azok leküzdésének szándékával.

1920-tól ismét erősödtek azok a hangok, amelyek az európai államok regionális unióját szorgalmazták a globális, de minden hatalmi eszköztől megfosztott Népszövetségen belül. Eközben az európai béke megőrzésének eredeti motivációjában két körülmény erősödött:

a) az iparosodás révén felgyorsult, létfontosságúvá vált piaci expanzió, amelyet a békeszerződések által teremtett 20 ezer km-es új vámsorompók veszélyesen akadályoztak. 1921–1930 között több szerző utalt arra, hogy a tengerentúli pozíciók csökkenése kontinentális gazdasági testet követelt, mert az európai népek csak összefogásuk révén szerezhetnek helyet maguknak a világban.

b) Még mélyebbre hatoltak az európai országok értelmiségének elemzései, akik nem csak gazdaságilag, hanem szellemileg és politikailag is szinte barbárnak tekintették létviszonyaikat, s a politikai közösség feltételének az európai értékközösség ismételt felfedezését tekintették.

Legjellemzőbben Ortega y Gasset 1929-ben írt néhány mondata fejezte ki ezen érzést: „az európai ma, mivel politikai, gazdasági és szellemi vállalkozásai nemzete határaiba ütköznek, úgy érzi, hogy életlehetőségei, vitális stílusának nincs kapcsolata a kollektív test nagyságával, amelybe be van zárva. És ezáltal felfedezte, hogy az ember provinciális, ha angol, német vagy francia. Ezzel rájött, hogy sokkal kevesebb, mint korábban, mert korábban az angol, a német

⁶ HALMOSY, Dénes: *Nemzetközi szerződések 1918–1945. A két világháború közötti korszak és a második világháború legfontosabb külpolitikai szerződései*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó – Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1983. 40–52.

⁷ ROUGEMONT, D: *Europa – vom Mythos zur Wirklichkeit*. München, 1962. 303–316.

vagy francia úgy gondolta, hogy ő testesíti meg a világot. Ebben látszik számomra a letűnés érzésének tényleges oka, amely az európaiat kínozza.”⁸

1922-ben a francia költő és filozófus, Drieu de Rochelle áttekintette⁹ a nagy világbirodalmakat (brit, orosz, amerikai, japán, kínai, indiai). Nagyságaik és gazdasági lehetőségeik mély benyomást tettek rá, s feltette a kérdést: mit kellene tenni a kis félsziget Európának gazdasági és politikai felaprózódásának megszüntetésére. Válasza világos volt: „Európának egyesülnie kell, különben a világbirodalmak elnyelik. Ez nem a kozmopolita ábrándozások vagy a kocsmái törzsasztalok elméletének témája. Ez olyan sürgős szükségszerűség, amikor élethalálról van szó.”

Joseph Caillaux francia újságíró és politikus szintén 1922-ben megjelent könyvében¹⁰ a gazdasági problémákat elemezte, s Európa népeit „széles bázisú gazdasági együttműködésre” szólította fel. Európa politikai vezetőitől pedig az egész kontinenst gazdasági egységként kezelő konferencia összehívását, s alkotmányának kidolgozását követelte.

A német Richard Baerwald pszichológus¹¹ az európai eszme szépségétől és logikájától lenyűgözve úgy vélte, hogy Európa népei az unió gondolata felé fordulnának, ha ismernék elérésének módjait. Ezért elméleti és víziókban bővelkedő könyvét az ide vezető utak bemutatásának szentelte.

A lengyel Emmanuel Malynski gróf¹² az európai föderáció megvalósításának szokatlan tervét vázolta fel. Abból indult ki, hogy az európai probléma gyökerét a Poroszország által uralt Németország és a kommunista Oroszország alkotja. Ezért a békeszerződésben Poroszország leválasztását és gyengítését, a dél-német államok erősítését, s a dunai föderáció alapjainak megteremtését sürgette egyfajta bástyaként az erősödő Németországgal és Oroszországgal szemben. Mivel azonban továbbra is fennáll Németország egyesítésének és erősödésének, sőt a Szovjetunióval való szövetkezés lehetősége, a nyugat-európai államok számára csak az a kiút marad, hogy Németország támogatásával biztosítsák Oroszország befolyási területekre való felosztását.

Számos szerző hangsúlyozta azt a pótlólagos motívumot, hogy a hatalmas, mind közelebb nyomuló Európán kívüli emberiség (Kína, India, iszlám stb.) nyomán mind láthatóbbá válik Európa szellemi egysége, amely speciális állami egységet sürget. „Semmiel sem kellene olyan intenzíven foglalkozni – írta 1925-

⁸ ORTEGA J. y Gasset: *Der Aufstand der Massen*. Stuttgart, 1930. 96–97.

⁹ ROCHELLE, Drieu de: *Mesure de la France*. Paris, 1922.

¹⁰ CAILLAUX, Joseph: *Où Va la France? Où Va l'Europe?* Paris, 1922.

¹¹ BAERWALD, Richard: *Vereinigten Staaten von Europa*. Baden, 1923.

¹² MALYNSKI, Emmanuel: *Pour sauver l'Europe*. Paris, 1922.

ben Alfred Weber – *mint az európai föderáció eszmei, reális és politikai feltételeivel.*¹³

1925–1929 között évente több mint két tucat könyv és tanulmány jelent meg az európai országokban, amelyek az európai népek összefogásának szükségességét tárgyalták, s politikai kezdeményezést sürgettek. Ezeket előkészítendő időközben számos magánszervezet alakult, amelyek a közvéleményben az európai összefogás gondolatát terjesztették, befolyásos politikusok megnyerésére törekedtek és pártok feletti bizottságokkal igyekeztek befolyásolni a hivatalos politikát.

A vámhatárok leépítéséért és a szabad kereskedelem visszaállításáért szerveződő gazdasági vezetők és közgazdászok 1924-ben megalakították a Nemzetközi Bizottság az Európai Unióért (*International Committee for a European Union*) szervezetet, amelynek 1926-ig nemzeti bizottságai alakultak Németországban és Magyarországon. Csoportjai működtek Franciaországban, Belgiumban, Csehszlovákiában és Svájcban. A csoport három folyóiratot jelentetett meg. Első elnökségét a német Edgar Stern-Rubarth publicista, Charles Gide francia gazdaságtudós és Hantos Elemér magyar pénzügyi szakember alkotta. Munkatársai közé tartozott Paul van Zeeland, a belga Nemzeti Bank igazgatója és 1935-től belga miniszterelnök, valamint a francia Edmond Giscard d'Estaing bankár.

Az 1920-as évek elején az Európa-gondolat védelmében jelentkező erők tisztában voltak azzal, hogy Európa népei kulturális és szellemi tekintetben számos közös vonással rendelkeznek. Az összefogás szükségességét elsősorban a nemzetközi gondolkodásmódban jártas értelmiségiek ismerték fel, akik az egyre uralkodóbbá váló nemzeti irányvonallal szemben Európa államainak politikai és gazdasági integrációját sürgették, mert számos probléma megoldását másként nem tartották lehetségesnek.

Az európai tudat erősítésének kényszerét elsősorban Franciaországban, Ausztriában és Németországban emlegették. 1923 őszén a Ruhr-vidék francia-belga megszállása nem csak a nemzeti szenvedélyeket korbácsolta fel, hanem ismét érzékeltette az európai együttműködés szükségességét. Egyre többen írtak Európa nyomorúságos gazdasági helyzetéről és az gazdasági együttműködés szükségességéről.

A német Wilhelm Heile – Friedrich Naumann Közép-Európa elméletének híveként – olyan megoldást keresett, amely ezen eszme támogatásával egyidejűleg országa erősödését is szolgálná. Rövidesen Közép-Európát összekapcsolta az egyesült Európa eszméjével, s a közép-európai elképzelést az Európai Egyesült Államok irányába tett lépésként kezelte. 1922 tavaszától a Naumann által alapított *Die Hilfe* című folyóiratban olyan tanulmányokat jelentetett meg, amelyek a Közép-európai Egyesült Államok megalakítását az Európai Egyesült Államok

¹³ LIPGENS, Walter: Europäische Einigungsidee 1923–1930 und Briands Europaplan im Urteil der deutschen Akten. In: *Historische Zeitschrift* 203. 1966. 56.

feltételének tekintette. Ő használta leggyakrabban az Európai Egyesült Államok kifejezést, amelyet ugyan a közép-európai német befolyás helyreállítása eszközeként szánt, de mégis jelentősen hozzájárult az európai unió gondolatának németországi elterjedéséhez.

Az európai összefogást sürgetők azzal érveltek, hogy

1. Európa népeinek összefogása az egyedüli biztos eszköz az egymás közötti gyűlölet, a félelem és a rivalizálás leküzdésére és egyúttal a béke és biztonság megteremtésére.
2. A vámunió és a közös piac bázisán történő gazdasági összefogás kínálja Európa számára az egyedül használható megoldást gazdasági nehézségek leküzdésére és a megerősödésre. A gazdasági unió egyúttal a biztonságot is garantálja, amely egyaránt fontos az európai ipar és kereskedelem racionalizálása, valamint tőkéje, nyersanyaga és munkaereje gazdasági hasznosulása számára.
3. A Szovjetunió és az Egyesült Államok között fekvő európai államoknak össze kell fogniuk, hogy biztosítsák függetlenségüket ezen óriásokkal szemben.
4. Az európai népek és kormányok számára a föderalizmus kínálja az éles nemzeti határok feloldásának legbiztosabb módszerét és szüntetheti meg a veszélyes és súlyos kisebbségi problémákat.
5. Az egyesülés Európa népeinek lehetőséget teremt új küldetéstudata kialakítására és áldozatos energiáinak felszabadítására.

Az első világháború utáni nagy átrendeződés gazdaságilag hátrányos következményeinek felszámolására az európai államok szorosabb gazdasági együttműködést, egyfajta gazdasági uniót szorgalmaztak. Az elképzelések között első helyen szerepeltek a különböző indíttatású vámuniós törekvések, amelyek Európa gazdasági pozícióját védelmezték főleg az Egyesült Államok előretörésével szemben a hozzá való felzárkózás és az európai termékek preferálása révén. A vámunió alapfunkcióját többen a belső vámhatárok lebontásában, Európa hagyományos széttagoltságának felszámolásában látták, amelyet ki kell egészíteni az egységes szociális törvényhozással, s az európai államok politikai megbékélésének programjával, amely végül az Európai Egyesült Államok megalakulásával teljeseedik be.¹⁴

A javaslatok a forgalmi szférát is érintették, s elsősorban az Európán belüli közlekedés racionális megszervezését, közös intézmények felállítását és megállapodásokat szorgalmaztak. Német és francia tervek foglalkoztak a termelés európai megszervezésével és nemzetközi kartell-megállapodásokkal, olyan európai érdekközösség létrehozásával, amely a gazdasági nehézségek leküzdésével egyúttal a megbékélést és a szolidaritás fejlesztését is szolgálta.

¹⁴ NÉMETH, István: *Európa-tervek 1300–1945. Visszapillantás a jövőbe*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2001. 198.

Az elmélettől a gyakorlatig vezető első lépést az európai acéliparosok tették meg, akik 1926-ban a francia–német megegyezést sürgető luxemburgi Emile Mayrisch iparos kezdeményezésére Nemzetközi Acélkartellt (*Internationale Stahlkartell*) alapítottak. A kartell a francia, német, a belga és luxemburgi acéliparokat, valamint a Saar-vidéki acélkohókat tömörítette. 1927 februárjában Ausztria, Magyarország és Csehszlovákia acéltermelői is csatlakoztak az egyezményhez.

A gazdasági integráció előre vitele érdekében különböző nemzetközi szervezetek tevékenykedtek. Egyes kérdések megoldásának igényével a Népszövetség világgazdasági és vámfegyverszüneti konferenciái is felléptek. 1925-ben német–francia kezdeményezésre megalakult az Európai Vámszövetség (*Europäischer Zollverein*). A laza felépítésű szervezet különböző politikai felfogású csoportjai egyetértettek abban, hogy össze kell fogni a protekcionizmus minden formája ellen s el kell távolítani azokat a gazdaságpolitikai akadályokat, amelyek gátolják Európa egyenrangúvá válását a világ nagy gazdasági térségeivel.¹⁵

Szintén 1925-ben alakult meg Bécsben a szabadkereskedelmi elveket valló Julius Meinel bécsi nagykereskedő ösztönzésére a Közép-európai Gazdasági Ülésszak (*Mitteleuropäischer Wirtschaftstag*), amely a gazdaságilag egymásra utalt közép- és kelet-európai államok együttműködését sürgette nagyobb gazdasági terület kialakítása érdekében.

A német mezőgazdaság és nehézipar számára az európai vagy regionális gazdasági integráció ekkor még nem tűnt előnyösnek. A világfejlődés élvonalába tartozó, exportorientált vegyi- és elektromos ipar, illetve a nemzetközi érdekelt-ségű bankélet képviselői viszont támogatták az európai egyesülés terveit, jóllehet viszonylagos fölényük ellenére külgazdasági orientációjuk és álláspontjuk ekkor még nem tudott áttörni a német gazdaság- és külgazdaság vezető szerveiben.

Többszöri névváltoztatás után 1926 közepén Wilhelm Heile vezetésével megalakult a Szövetség az európai megegyezésért (*Verband für europäische Verständigung*) szervezet, amely az európai egyesülést német nemzeti érdeknek tekintette. Programja lényegét Heile jelzésszerűen így fogalmazta meg: „*Németország programját Európának kell elnevezni, s akkor Németország programja Európa programjává is válik.*”¹⁶ A Locarno-politika támogatásának programjával szerveződő, demokratikus, nemzeti eszmerendszerű szervezet a népszövetségi gondolat talaján állt. De rövidesen kiderült, hogy a nemzeti indíttatású programot csak átmenetileg lehetett összeegyeztetni az európai összefogás gondolatával. Mivel a Stresemann-féle külpolitika a német szuverenitás visszaszerzése

¹⁵ Uo.

¹⁶ Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes, Bonn – PA AA (B), R 96425. Völkerbund. Allgemeines. Bd. 2. Wilhelm Heile feljegyzése Bülownak (1926. június 22.)

után a revízió lehetőségét már nem tudta biztosítani, a német közvélemény elfordult a megbékélési politikától és a Heile-féle szervezettől.

1929 szeptemberében a Népszövetség közgyűlésén Aristide Briand francia külügyminiszter Európa témájának szentelte beszédét, majd a francia kormány 1930. május 1-jén eljuttatta az európai kormányokhoz az európai szövetségi rendszer megszervezéséről készített memorandumát (Briand-terv).¹⁷

A gazdasági világválság éveiben az európai nagyhatalmak éleződő hegemoniaharca miatt mindinkább háttérbe szorult az európai államok gazdasági és politikai együttműködésének az 1920-as években felmerült alternatívája és az integrációs törekvések átmenetileg felmorzsolódtak. A német nemzetiszocialista Európa-politika mind érzékelhetőbb dominanciája pedig rövidesen még a kontinensről is kiszorította az Európa-gondolat megmaradt képviselőit.¹⁸

A különböző szövetségek ugyan erős, értelmiségi körökből származó tagcsoportokra támaszkodhattak, de még nem nyomultak be szélesebb lakossági rétegekbe. Az 1927-től nevén nevezett Európa-gondolat – amelyet szélsőjobbról és szélsőbalról egyaránt élesen támadtak – még kisebbségben maradt a szuverén nemzetállami gondolkodás alaptípusával szemben. Még a keresztény pártok s a „nemzeti liberálisok” esetében is csak egyes szárnyai vagy személyei álltak ki az Európa-gondolat mellett. Másrészt azonban e bizottságokat valamennyi országban a középén és baloldalon álló ismert politikusok vezették, akik úgy vélték, hogy az első világháború óta szerzett új tapasztalatok és fejlemények alapján a politikai értelemmel rendelkező értelmiségnek kell kivezetnie a lakosságot a nemzeti irracionalizmusokból. Franciaországban és Németországban a szocialista és baloldali liberális pártok pártkongresszusaikon hivatalosan is hitet tettek az Európai Egyesült Államok célja mellett. Az európai összefogás ügyét az országos sajtók is felkarolták.

Ezek az értelmiségi felismerések azonban még nem befolyásolták az egyes államok politikáját. A szuverén nemzetállamok 1919-ben rögzített rendszere változatlan maradt. Sőt a két új világhatalom újólagos visszavonulása Európából további mozgásteret biztosított számára. Jóllehet az első világháború élménye rendkívüli megrázkódtatást eredményezett, megkérdőjelezte a korábbi nemzeti imperializmusokat, s erős volt a népek békeóhaja, a hivatalos politikát mégsem befolyásolta. Poincaré francia miniszterelnök 1923. évi, német területek zálogszerzési, elhibázott hegemonia-politikára irányuló vállalkozása nyomán ismét megindult a kollektív biztonság keresése, mint a tartós béke biztosításának lehetősége.

Mivel azonban 1924 őszén a brit domíniumok ellenállásán megghiúsult a „*genfi jegyzőkönyvi*” kísérlet, amely a Népszövetséget az államokkal szembeni békebiztosítás hatalmi eszközzel rendelkező, felelősségteljes európai eszközzé

¹⁷ Németh: Európa-tervek... i. m. 323–331.

¹⁸ Uo. 199.

igyekezett tenni, az európai államok még inkább egy Európán belüli békerendszer biztosításának szükséglete előtt álltak. Feltűnést keltettek Herriot francia miniszterelnök szavai, miszerint a világ most olyan problémákat vet fel, amelyek „a közeli jövőben valószínűleg az Európai Egyesült Államok együttműködését sürgetik.”¹⁹

1925-ben Gustav Stresemann német külügyminiszter felvetésére az új francia külügyminiszter, az 1932. januárig hivatalban lévő Briand Locarnóban regionális biztonsági paktummal garantálták a francia–belga–német határt. De az általuk képviselt „*megegyezési politika*” nem változtatott a 19. századi nemzeti külpolitikai cselekvés alapvető céljain és motívumain, hanem csak bizonyos módszereket igyekezett száműzni a politikából. Ezek az államférfiak lemondtak a „*kompromisszumok nélküli*” hatalmi politikáról és az erőszakkal való fenyegetésről, hajlandók voltak a kölcsönös érdekek elfogadására, engedményekre és békés kiegyezésre, a két fő ellenfél közötti „*megegyezésre*”, de nem lépték át a nemzeti hatalmi pozíciók sérülékeny határait. Franciaország megegyezési politikája nem ragaszkodott a Németország által aláírt versailles-i szerződés betűihez, de elismertette a létrejött hatalmi konstellációt, s bizonyos jogokról, vagy a fegyverkezésről csak akkor kívánt lemondani, ha kollektív biztonsági garanciákat látott. Németország megegyezési politikája békés tárgyalásra törekedett Franciaországgal, de döntően a Versailles-ban teremtett viszonyok revíziójára – s nem csak a rajnai övezet korai kiürítésére, a Saar-vidék visszacsatolására és a jóvátételi kérdés megoldására –, hanem egyértelműen és hivatalosan a német–lengyel határ revíziójára s az ország új nagyságának megteremtésére irányult. Ennek érdekében nem riadt vissza még a rapallói szerződéssel való nyomásgyakorlástól sem. A sikeres revízió után Stresemann együttműködést tervezett a népszövetségi Európában. A megegyezési politikusok valójában e nehezen összeegyeztethető célok, a „*francia tétovázás és a német türelmetlenség között*” örlődtek. Mivel a politika továbbra is szuverenitásokban és határokból gondolkodott, mivel a célok nemzetiiek, s valójában a jobboldali gondolkodás elemeihez tartozott, bizonyos meghatározott, korábbi módszerek kikapcsolása, a megegyezési politika feltétlen békeóhaja mindinkább felemásan jelentkezett.²⁰

1917 után a politikai esztétorténet és az egyes államok konkrét politikája növekvő, újszerű feszültséget jelzett a szellemtörténet és a hatalomtörténet között. Feszültségek támadtak a történelmileg erősödő *challenge* (kihívás) és a fejletlen *response* (válasz) között, amelyekből történelmi szakaszváltás táplálkozott. Európa olyan feszült helyzetbe került, amelyben az alapvetően megváltozott társadalmi, műszaki, gazdasági és világpolitikai realitások és az ezeket érzékelő, az európai népek összefogását szorgalmazó szellemi elit felismerései ellentétbe kerültek a nemzetállami valósághoz ragaszkodó, s a részben (a „*jobboldal*”

¹⁹ Lipgens: i. m. 60.

²⁰ Uo. 61.

által) nemzeti érzelmű, részben (a „megegyezési” politika révén) enyhébb hatalmi politikát folytatókkal, amelynek során a megegyezési politika kísérlete 1929-ben megtorpanással fenyegetett.

Ezért Briand 1930. május 1-jén, a francia kormány memorandumában kormánycselekvést sürgetett: *„Egységesnek lenni, hogy éljünk és fejlődjünk – ez az a kényszer, amely előtt Európa népei állnak. A népek már elkötelezték magukat ezen ügy mellett. A kormányok feladata, hogy vállalják a rájuk háruló felelősséget, ha nem akarják az anyagi és morális erők alakítását magánkezdeményezésre és szabályozatlan próbálkozásokra bízni, amelyek felügyelete teljesen saját feladatuk az európai közösség és az emberiség érdekében.”*²¹

Formálisan az 1930. május 1-jei francia memorandum a Népszövetség 26 európai államához került, azon felhatalmazás alapján, amellyel a Népszövetség 12. közgyűlése 1929. szeptember 9-én megbízta Briand-t, miután előtte nyilvános vitát folytatott az európai unió létrehozásáról.

²¹ Németh: Európa-tervek... i. m. 331.

II. SZÁRMAZÁS, CSALÁD, KÉPZETTSÉG

a) A család

A nagyszülők: a holland Coudenhove-család és a görög Kalergik a 19. század közepén Párizsban találkoztak és kötöttek házasságot. A Coudenhovek az észak-brabanti nemességből származtak; a holland szabadságért folyó háborúban a Habsburgok oldalán harcoltak és a Habsburgok Belgiumból való elűzése után követték császárukat Ausztriába.²²

A Kalergik a bizánci Phokas császári dinasztia utódai voltak. Nikophoros Phokas a 10. században az araboktól megszerezte Krétát, s egyik rokonát bízta meg a kopár sziget gyarmatosításával és igazgatásával. A Phokas-ág a 13. században használta először a Kalergi nevet. A családnak egy velencei és egy görög ága ismert; utóbbiak a velenceiek és a törökök ellen folytatott szabadságharc élén álltak. Törökellenes összeesküvésbe keveredve az egyik Kalergi a 18. században Oroszországba menekült, s II. Katalin cárnő tábornokaként jelentős vagyont szerzett. Szépséges norvég, de lengyel származású felesége, a művészi hajlamú Marie Kalergi – válásuk után – Európában érezte otthon magát, számos művész múzsájaként.²³

A Bécs melletti jezsuita kollégiumban nevelkedett, s osztrák diplomáciai pályára lépett Heinrich Coudenhove-Kalergi (1859–1906) Japánban feleségül vette a tehetős családból származó, rendkívül művelt Mitsuko Aoyamát (1874–1941). Házasságukat az osztrák és japán császárnak kellett engedélyezni.

A nyugati–keleti pár házasságából Tokióban 1894. november 17-én, második gyermekként született zseniális különként az osztrák Richard N. Coudenhove-Kalergi (1894–1972),²⁴ aki az 1920-as évektől az európai államok egyesülése

²² COUDENHOVE-KALERGI, R. N: *Ein Leben für Europa. Meine Lebenserinnerungen*. Kiepenhauer & Witsch, Köln–Berlin, 1966. 20.

²³ Uo. 21–22.

²⁴ Életrajzához és tevékenységéhez: ZIEGERHOFER-PRETTENTALER, Anita: *Botschafter Europas. Richard Nikolaus Coudenhove-Kalergi und die Paneuropa-Bewegung in den zwanziger und dreißiger Jahren*. Wien–Köln–Weimar, 2004; HOLL, Karl: Richard Nikolaus Coudenhove-Kalergi und seine Vision von Paneuropa. In: DUCHHARDT, Heinz (Hrsg.): *Europäer des 20. Jahrhundert. Wegbereiter und Gründer des „modernen“ Europa*. Mainz, 2002; ITALIAANDER, Rolf: *Richard Coudenhove-Kalergi. Begründer der Paneuropa-Bewegung*. Freudenstadt, 1969; SCHÖNDUBE, Claus: *Ein Leben für Europa: Richard Coudenhove-Kalergi*. In: JANSEN, Thomas – MAHNCKE, Dieter (Hrsg.): *Persönlichkeiten der europäischen Integration – Vierzehn biographische Essay*. Bonn, 1981; SCHULZE, Hagen – PAUL, Ina Ulrike: *Europäische Geschichte. Quellen und Materialien*. München, 1994; KÖVICS Emma: *Az európai egység kérdése és Németország 1919–1933*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992;

érdekében, szinte vallásos fanatizmussal szervezett „*pártok feletti tömegmozgalmat*”. Azon kevés modernkori személyiségek közé tartozott, aki hivatalos megbízás nélkül alapított az egész kontinens sorsára kiható szervezetet. „*Egy európai férfi és egy ázsiai nő gyermekeként nem nemzeti fogalmakban, hanem kontinensekben – Ázsia, Európa – gondolkodtunk. Anyánk számunkra Ázsiát, apánk Európát testesítette meg. Neheziünkre esett, hogy valamelyik nemzettel azonosítsuk magunkat. Szemünkben Európa magától értetődő egységet jelentett, apánk hazáját*” – írta később visszaemlékezésében.²⁵ (A Richard nevet szülei Richard Wagnerre emlékezve választották).

A család 1896-ban tért vissza a cseh erdőben fekvő, s a bajor határig érő Ronspergi családi kastélyba és birtokra. Ronspergben (korábban: Ronsperk, ma: Pobežovice) akkortájt kb. 2000 ember élt, akik főleg németül, részben csehül beszéltek. Richard azonban nem csehül, hanem magyarul tanult. Az ifjú gróf itt nőtt fel hat testvérével együtt: egy kozmopolita, multikulturális, több vallású és határok nélküli világban. A család rendszeres vendégei tudósok, nemesek, egyházi vezetők és diplomaták voltak. A gyermekek apjukkal németül, anyjukkal angolul beszéltek. A családi környezet Richard önértetét az „európaiság” felé irányította.²⁶ Szemében apja nemcsak Ronsperg központja, az emberiség jótévedője, hithű katolikus és a buddhizmushoz vonzódó személy volt, hanem tőle örökölte diplomáciai érzékét is. Ez a szent és elit világ tört össze apja 1906. májusi halálával, amikor Richard még csak 11 éves volt. A hétfősre zsugorodott család feje, s a birtok igazgatója anyja lett.

1908. szeptembertől két testvérével együtt a jó hírű bécsi *Theresianumban* tanult; 15 évesen már nagy filozófusok munkáit olvasta, kronológiai sorrendben. Főleg Platon, Schopenhauer és Nietzsche, és a sztoikus filozófia vonzotta. Az elitiskolában ismerte meg az embereket és azok irányítását; az itt töltött öt év meghatározta páneurópai érzésvilágának kialakulását. 1913 júliusában érettségizett, s filozófusnak készült. Itt már az *Objektivitás, mint az erkölcs alapelve* címmel egy könyvecskét is írt, amelyet később doktori disszertációja magvának szánt.²⁷

Bécsben az 1913/14. év téli szemeszterében rendes hallgatóként beiratkozott az *Alma Mater Rudolfin*a bölcsészkarának filozófia–történelem szakára. A nyári

66–68, NÉMETH István: *Európa-tervek 1300–1945. Visszapillantás a jövőbe*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2001. 199–205; BÓKA Éva: *Az európai egység gondolat fejlődéstörténete*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2001. 159–169; MALLER Sándor: *Az Európa-eszme. A kezdetektől a megvalósulásig*. Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, Budapest, 2000. 66–68. Önéletrajzi írásai: COUDENHOVE-KALERGI, R. N: *Eine Idee erobert Europa. Meine Lebenserinnerungen*. Wien–München–Basel, 1958; COUDENHOVE-KALERGI, R. N: *Ein Leben für Europa. Meine Lebenserinnerungen*. Kiepenhauer & Witsch, Köln–Berlin, 1966.

²⁵ Coudenhove-Kalergi: *Ein Leben für Europa...* i. m. 37.

²⁶ Ziegerhofer-Prettenthaler: i. m. 36–37.

²⁷ Uo. 39–40.

szemeszterben történeti, művészettörténeti, sőt botanikai előadásokat hallgatott. Az 1915. évi nyári szemesztert pedig a müncheni egyetem bölcsészkarán töltötte, ahol Ida Roland villájában lakott. A bécsi *Burgtheater* népszerű és sikeres színésznőjével anyja révén, 1913 telén Bécsben ismerkedett meg, s akit 1914. áprilisban Münchenben egyházilag, majd a háború után a salzburgi anyakönyvi hivatalban is feleségül vett. A 13 évvel idősebb, elvált asszony kislányával érkezett a házasságba; házasságuk átmeneti zavart okozott a családi kapcsolatokban.²⁸ Általa Richard számos, különböző világnézetű művészt, költőt és újságírórt ismert meg, s e kapcsolatok rendkívül értékesnek bizonyultak a későbbi páneurópai agitációjukban.

Tüdőbetegsége miatt mentesült az I. világháborús katonai szolgálattól. Így a házaspár a háború első éveiben Bécsben, részben Münchenben élt. 1916-tól a háború végéig – Ida Roland vendégszereplése miatt – Linz környékén laktak.

Doktori disszertációját 1917 júniusában végül is kitüntetéssel védte meg. Értékeléséből bírálói nem tudományos, hanem „tudományos-népszerűsítő” értékét emelték ki. A dolog érdekessége, hogy a bécsi egyetem bölcsészskara már a Theresianumban írt munkáját jóváhagyta doktori munkának.²⁹

A Páneurópa Unió megalakulása után – feladva az állandósult vándoréletet – Bécsben telepedtek le, ahol végül a heiligenkreuzi apátság bérelt nekik lakást a Stephansdom közelében, amelynek 18. századból származó barokk berendezése reprezentatív lakás biztosított számunkra. 1928-tól a házaspár a genfi népszövetségi gyűlések idején a Bern kantonbeli Saanenlandban élt, majd három év múlva vásároltak egy parasztházat, amely 1940-ig nyári rezidenciájukként szolgált.³⁰

Richard rendkívüli módon tisztelte, és női zseninek tekintette feleségét, a tehetsős bécsi zsidó kereskedő apától és szlovák anyától származó Ida Rolandot (1881–1951), akit Marie Curievel hasonlított össze. Sugárzó, mosolygós, határtalan szeretettel, végtelen jószággal és anyasággal megáldott személynek tekintette. 1912-ben, 31 évesen Lengyel Menyhért és Bíró Lajos magyar írók a *Cárnő* című darabjában szerzett hírnevet, amelyet a *Deutsches Volkstheater*-ben, az első bécsi magánszínpadon mutattak be. Bécsben ünnepelt sztár lett; nagyra értékelték fejlett stílusérzékét, magával ragadó temperamentumát. „Idegszínésznőnek” tekintették, amely alatt érzékeny, törékeny, erotikus, különleges alkatot értek. Hat hónapot játszott Berlinben, Münchenben, Bécsben, Prágában és Budapesten. Kívánsága, hogy a bécsi Burgtheaterben játsszon, csak 1923–1927 között teljesült. 1930–1933 között nem lépett fel színházban, mert kizárólag a Páneurópa-mozgalomnak dolgozott. Ő vezette a bécsi Hofburgban a Páneurópa-főiroda munkáját, szervezte utazásaikat és kongresszusaikat. Nélküle lehetetlen lett volna a Páneurópa-mozgalom ilyen nagy teljesítménye. A mozgalom 1932. évi

²⁸ Uo. 42.

²⁹ Uo.

³⁰ Uo. 45–46.

bazeli kongresszusán a mozgalom női szekciójának elnöke lett. 1933 októberétől Bécs józsefvárosi színházában játszott a legjobban megfizetett színésznőként.

1938. március 11–12-én éjszaka, Ausztria küszöbönálló Anschlussa miatt a Coudenhove-család Svájcba menekült, s a Páneurópa-mozgalom innét folytatta tovább tevékenységét. A házaspár Erika nevű lányukkal csak 1940. augusztus 3-án hagyta el Európát, s töltött hat évet New Yorki száműzetésben. 1946-ban tértek vissza Európába, s főleg Svájcban tartózkodtak. Ida Roland 1951 márciusában halt meg Genf közelében, s egykori lakhelyükön, Saanenben temették el.

Richard Nikolaus Coudenhove-Kalergi rövidesen feleségül vette Alix Tiele-Ballyt, majd annak halála után Ralph Benatzky komponista özvegyét, Melanie Hoffmant. Richard 1972. július 27-én halt meg a Vorarlbergi Schrunsban.³¹

b) Az első világháború Coudenhove olvasatában

A nemzeti mozgalmak diadala után elkerülhetetlen első világháborút az európaiak polgárháborújának tekintette, amelyet Németország és Oroszország küzdelmének tekintett a Habsburg Monarchia örökségeért.

A francia forradalom a király eszméjét a szuverén nemzettel váltotta fel. A 19. században a nemzeti mozgalom járványként terjedt. Olaszország és Németország egyesítéséhez s a Balkán szláv népeinek felszabadulásához vezetett. Mindenütt nemzeti államok alakultak. A nacionalisták számára a nemzet magasabbban helyezkedett el, mint az állam, a nemzettel szembeni kötelességeik pedig meghaladták az uralkodóval és alkotmánnyal szembeni kötelességeiket.

Ebben a nemzeti beállítottságú és nemzetileg tagolt Európában az Osztrák–Magyar Monarchia – utolsó nemzetek feletti nagyhatalomként – anakronizmus volt. Ugyanis nem egy nemzet, hanem egy dinasztia, nem egy nép, hanem a népek közössége köré szerveződött.

E népek közössége törékennyé vált. Az 1867. évi osztrák–magyar kiegyezéssel nyugodott, amely a magyaroknak engedte át a birodalom keleti fele feletti uralmat, miközben a birodalom nyugati részét Ausztria német nyelvű nemessége vezette. A lakosság többségét képviselő szlávok elméletileg egyenjogúak, valójában azonban másodrangú állampolgárok voltak. Ez az állapot nem tarthatott sokáig.

Ausztria szlávjai Ferenc József császárt birodalmi reformokra igyekeztek rávenni; sikertelen kísérleteik után azonban Szentpétervár, s a cár, valamennyi szláv védőistene felé kezdtek kacsingatni, aki elnyomott szerb és bolgár testvéreiket a Balkánon felszabadította a török iga alól.

Oroszország nem birodalmi reformot, hanem a Habsburg Monarchia felszámolását kívánta, amely védőbástyaként állt Oroszország nyugati- és földközi-tengeri terjeszkedése útjában. Csak Ausztria–Magyarország felosztása nyitná

³¹ Uo. 48–50.

meg Oroszország számára a Konstantinápolyba, az Alpokhoz és az Adriához vezető utat.

Ezzel szemben Németország célja a dunai monarchia megőrzése volt. Nyugaton és keleten ugyanis ellenséges nagyhatalmak blokkolták útját. Csak délkeleten kínálkozott lehetőség a Balkánon keresztül eljutni Közel-Keletre. Ausztria felosztása esetén Csehország és a déli szlávok Oroszország csatlósai lennének, s teljessé válna Németország bekerítése. Másrészt Ausztriának is Németország oldalán kellett állnia, hiszen egyedüli nagyhatalomként állt ki a dunai monarchia fennmaradásáért.

Minden politikusán gondolkodó osztrák tudta, hogy a Habsburg Monarchia súlyos válság felé közeledik. A dunai monarchiát csak a szlávokat egyenjogúvá tevő birodalmi reform menthette meg. De Ferenc József császár alkalmatlan volt a reformok végrehajtására. 1867-ben felesküdt a magyar alkotmányra, s nem gondolt esküje megszegésére. Így a nagy válságot elnapolták a következő trónváltásig. Ismert volt, hogy az energikus trónörökös trónra lépése után azonnal végrehajtaná a birodalmi reformot, még királyi esküje előtt. Eltökélte, hogy az esetleges magyar ellenállást fegyverrel veri le.

Miután Szerbia győztesen került ki a Balkán-háborúból, éleződött a küzdelem a nacionalizmus és a monarchia között. A délszláv nacionalisták nem egyenjogúságot akartak a németekkel és a magyarokkal, hanem Szerbiához csatlakozni. Ezért Ferenc Ferdinándot jobban gyűlölték, mint Ferenc Józsefet, s elhatározták halálát.

Ferenc Ferdinánd halála az osztrák válság korai kitöréséhez vezetett. Még élt az öreg császár; s 66 éves kormányzása után még nagy volt személyes tekintélye. Legtöbb alattvalója kormányzása alatt született, és sokuk számára a császáruk iránti lojalitás a hazafiság egyik formája volt. A hadsereg érintetlen volt; a nemesség és az egyház mellett a trón legerősebb támasza volt.

Mindez változna a császár halálával. Senki sem várta, hogy fiatal és ismeretlen unokaöccse megoldja az osztrák gordiuszi csomót.

Az osztrák és magyar államférfiak éppen addig akarták a csomót átvágni, amíg Ferenc József még életben van. Nem akartak a káoszra, a forradalomra és lázadásokra várni, amely halála után következne. Szemükben a trónörökös meggyilkolása elegendő provokáció volt ahhoz, hogy ultimátumot intézzenek Szerbiához. Azt remélték, hogy Oroszország engedékenységet ajánl Szerbiának, a háború elkerülését, s Ausztria diplomáciai győzelme annyira megerősítené a monarchia tekintélyét, hogy a következő trónváltás nagyobb megrázkódtatások nélkül zajlana.

Berlin teljes mértékben támogatta Bécs preventív politikáját. Berlin is tartott Ferenc József halálától és a válság megoldását szorgalmazta, amíg a hadsereg még érintetlen, s mielőtt Olaszország véglegesen az ellenséges táborba vándorolna. Ezért Vilmos császár teljes felhatalmazást adott a szerb válság megoldására.

Oroszország engedményeket tanácsolt Belgrádnak a háború elnapolása érdekében. Amikor azonban Ausztria vonakodott elfogadni a koncessziókat és bombázta Belgrádot, a cárnak a szerbek segítségére kellett sietnie, hogy bel- és külföldön ne számítsen a szláv gondolat árulójának. Így világháborúra került sor, mert Franciaország Oroszországgal fennálló szövetsége miatt beavatkozásra kényszerült, s Anglia számára öngyilkosság lett volna, ha tétlenül szemlélne a francia vereséget.³² Amikor a háború megkezdődött, a legtöbb osztrák meg volt győződve a szövetségesek egyedüli bűnösségéről, akik kereskedelmi irigységből bekerítették és megtámadták Németországot.

Csak Wilson elnök világméretű békeprogramja révén ismerte fel a háború értelmét, mint harc a múlt és jövő, a nacionalizmus európai és a népek megbékélésének amerikai eszméi között. Szerinte Wilson 14 pontja igazi és igazságos békét ígért; annexiók és háborús jóvátételek, a titkos diplomácia, a nemzeti elnyomás és a gyarmati kizsákmányolás nélküli békét. A leszerelés, a szabad kereskedelem, a szabadság és a megbékítés békéjét. Egy új világrend körvonalazódott szemei előtt, ezért Wilson szenvedélyes híve lett. Azt remélte, hogy ő, s nem Ludendorff, Clemenceau, vagy Lloyd George diktálják a békét.

Mióta Wilson társult a szövetségesekhez, megfordult a hadiszerencse. Ausztria éhezett. A nyugati fronton a német hadseregek visszavonultak. A szövetségesek áttörték a balkáni frontot. 1918 októberében Németország békét kért.

Októberben Csehszlovákia kinyilvánította önállóságát, s Magyarország követte. Galícia az új Lengyelországhoz csatlakozott, Horvátország és Bosznia az új Jugoszláviához, Erdély és Bukovina Romániához, Trient, Trieszt és Isztria Olaszországhoz. Az Osztrák–Magyar Monarchia két hét alatt romokban hevert.³³

c) Politikai tevékenységének kezdete

A filantrópnek nevelt Coudenhove 1921 szeptemberében felvételét kérte Ausztria legrégebbi szabadkőműves páholyába, a *Humanitas*ba, abban a reményben, hogy világnézetét a szabadkőművességgel összekötve valósítja meg. Felvételi kérelmében azt írta, hogy nem kötődik egy néphez sem, s hite szerint az emberiség előrehaladásához és fejlődéséhez szellemi és erkölcsi vezetőre van szüksége. Vallási meggyőződése a nagyság és az erő, a szabadság és a harmónia eszméiben gyökerezik. Az emberiséget testileg, jellemileg és szellemileg szebbé kívánja tenni; a jellemi szépség alatt a legnagyobb szeretetre való készséget és bátorságot értette. Az alapos vizsgálatok után 1921. december közepén vették fel a szabadkőműves páholyba,³⁴ amelynek tagjaként azon irányzathoz tartozott,

³² Coudenhove-Kalergi: *Ein Leben für Europa...* i. m. 83–86.

³³ Uo. 91–92.

³⁴ Uo. 52–53.

amely az európai országok gazdasági és politikai közeledését szorgalmazta. 1926 májusában azonban kilépett a páholyból.

Legfőképpen a filozófia kötötte le; filozófiai főművei közül 1921-ben jelent meg Etika és hiperetika (*Ethik und Hyperethik*), 1925-ben a Gyakorlati idealizmus (*Praktischer Idealismus*), 1927-ben a Hős vagy szent (*Held oder Heiliger*), 1931-ben a Megszabadulni a materializmustól (*Los vom Materialismus*), 1937-ben pedig a Totális állam, totális ember (*Totaler Staat – Totaler Mensch*) című könyve, amelyben tisztázta a totalitarizmus és a szabadság különbségét. Szerinte Európának új embertípusra van szüksége, amely az öreg kontinenst megmentheti a bukástól.

A háború után újságíróként a *Neue Rundschau* és a *Zukunft* című lapok munkatársa volt, s a baloldali értelmiségi csoportok felé orientálódott. 1919-ben az Egyesült Államok népszövetségi csatlakozásának lehetőségeit keresve jutott a felismerésre, hogy a világ öt nagy térségre tagolódik: a már megszerveződött Pánamerikára, északon Szovjet-Oroszországra, délen a bit impériumra, Távol-Keleten Japán és Kína mongol népi blokkjára, illetve a még teljesen szervezetlen Páneurópára.

III. A PÁNEURÓPA UNIÓ MEGALAPÍTÓJA

A „politikai” Páneurópa

a) Elnevezés, program

Az osztrák Béke Nobel-díjas és szabadkőműves Alfred Hermann Fried 1918-ban Zürichben megjelent *Panamerika. Entwicklung, Umfang und Bedeutung der zwischenstaatlichen Organisation in Amerika (1810–1916)* című könyvéhez kapcsolódva Coudenhove-Kalergi a pánamerikai együttműködésből vezette le Páneurópa új fogalmát, amelyet találóbbnak tekintett az Európai Egyesült Államokénál, amelynek erős központi kormánya elriasztaná az európai kormányokat.³⁵

A Páneurópa elnevezés használatával tudatos párhuzamot vont a pánamerikanizmussal és a pánhellenizmussal. Később azonban szinonimaként az Európai Egyesült Államok kifejezést gyakrabban használta, mint Páneurópát. Megvalósulásától elsősorban az új világháború kitörésének megakadályozását, gazdaságilag pedig a vámhatárok nélküli, nagy európai piac létrejöttét remélte. Az európai összefogás tartalmát a kulturális egységben, a keresztény és hellenisztikus alapon nyugvó vallásban és művészetben, valamint a közös történelemben, a hasonló életstílusban és erkölcsi felfogásban látta.

Az 1919. szeptemberi saint germain-i békeszerződés következtében Coudenhove-Kalergi csehszlovák állampolgár lett. Páneurópa-tervéről először 1920 tavaszán Thomas G. Masaryk csehszlovák elnöknek beszélt, aki azonban előrehaladott kora miatt tartózkodóan fogadta a fiatal idealista javaslatait.

Ezért újabb szövetségesek után nézett és az „európai kérdésről” kezdett cikkezni; *Összefogás vagy összeomlás* című cikkében először használta az Európai Egyesült Államok fogalmát, az európai demokráciák összefogását a Portugáliától Lengyelorszáig terjedő államszövetségben. Röviddel később az Európai Egyesült Államok fogalmát Páneurópával váltotta fel. A Népszövetség „alkalmatlansága” miatti meggyőződésében az európai Monroe-elv bevezetését sürgette. Vele hasonló elszigetelődési politikát szorgalmazott, mint amit az Egyesült Államok fogalmazott meg száz évvel korábban.

1922. november 17-én, 28. születésnapján jelent meg a bécsi *Neue Freie Presse*-ben *Paneuropa. Egy javaslat* című cikke, amelyben először pontosította nyilvánosan Páneurópa-elképzelését. A cikk a *Paneuropa* című könyve előfutára volt, ezért megjelenését később a Páneurópa-mozgalom születésének tekintette.

³⁵ Schöndube: i. m. 27.

A cikkben kifejtett programban fontos szerepet kapott az európai határkérdés; arra az eredményre jutott, hogy az egyesült Európa csak Nagy-Britannia és a Szovjetunió kizárásával valósulhat meg. Nagy-Britannia önálló világbirodalmat alkot: kulturálisan Európához tartozik, arab–indiai gyarmatai Ázsiához, domíniumai pedig az Egyesült Államokhoz sorolják. A Szovjetunió kulturálisan nem tartozik Európához, s politikailag a demokratikus Európa nem kapcsolódhat a bolsevik Oroszországhoz. A szovjet veszélyt megjósolva Európának az európai világszervezetet kell szembeállítani az orosz világforradalommal. Európa és a Szovjetunió határait kétoldalú egyetértésben kell meghúzni.

Felismerte, hogy az egyesült Európa csak a német–francia konfliktus megoldásával valósítható meg. Mindkét államnak le kell mondania hegemon igényeiről, s leküzdeni nemzeti gyűlöletüket. Az egyesült Európa államformáját illetően az amerikai és svájci mintájú köztársasági alkotmány mellett tört lándzsát.

A határkonfliktusok megszüntetésére valamennyi állam- és vámhatár megszüntetését javasolta, amely egyúttal megoldaná a nemzetiségi- és kisebbségi problémát is. A népek kulturálisan, nemzetileg és gazdaságilag szabadon kibontakozhatnának. Európa ötödik hatalmi blokként való bekapcsolása a Népszövetségbe Coudenhove eredeti Európa-eszméjét világésszmévé változtatná. E világszövetségben belül az Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Ázsia és Európa kölcsönös garanciaszerződésekkel védelmezné magát.

Coudenhove megfogalmazta Páneurópa-programjának követeléseit is:

- a versailles-i békeszerződés revíziója,
- örök békeszerződés és kötelező döntőbírótság felállítása az európai kisállamok között,
- az Európán belüli vám- és közlekedési sorompók megszüntetése, az európai pénzügyi egység megteremtése,
- Európa hadseregeinek és flottáinak összevonása a közös határok és tengerpartok védelmére,
- az Európán belüli erődítmények lerombolása és az európai „*Limes*” megerősítése a keleti határon,
- igazi kisebbségvédelem, a sajtóban és az iskolában folytatott gyűlöletpropaganda megbüntetése, mint Európa felségárulása,
- az európai szolidaritás érzésének erősítése az iskolák „*intereuropaizálása*” révén,
- páneurópai alkotmány kidolgozása.³⁶

Mivel Georg Bernhard, a berlini *Vossische Zeitung*, és Ernst Benedikt, a bécsi *Neue Freie Presse* főszerkesztője is a Páneurópa-gondolat szenvedélyes híve lett, 1922 novemberében megjelentették a Páneurópa Unió alakulási felhívását, amelyre 51 olvasó jelentkezett.

³⁶ Ziegerhofer-Prettenthaler: i. m. 82–83.

Páneurópa fő célját a Szovjetunióval szembeni politikai–katonai, az Egyesült Államokkal szemben viszont gazdasági defenzívában jelölte meg. Páneurópa előnyét az orosz inváziótól s az európai háborútól való biztosításban, az európai vámszövetséggel Európa világ gazdasági konkurenciáképességének megteremtésében, politikai, gazdasági és kulturális függetlenségének megőrzésében, s világméretű érvényesülésének megszerzésében látta.

b) A mag elvetése

A felső-ausztriai Würting kastélyában állítólag három hét alatt megírta világ-hírű *Pan-Europa* című könyvét, amelyet 1923 októberében a Zsolnay Pál tanácsára megalapított saját kiadó jelentetett meg, s rövidesen szinte valamennyi világnyelvre lefordították. 1926-ra a 168 oldalas könyv már 16 000 példányszámmal ért el, s kora legsikeresebb könyveihez tartozott. Kritikusai nyelvi és stílári tisztaságát, s velős mondanivalóját emelték ki. A kiadó megkezdte a propagandaanyagok ezreinek szétküldését.³⁷

A könyvet Európa ifjúságának ajánlotta, mert bennük látta az egyesült, szabad és békés Európa jövőjét. Az ifjúságnak kell szakítania az európai társadalom állandó hátrafelé pillantásával, amelyet a bukás okainak tartott. Páneurópa létrehozásának útjában nem politikai, hanem lélektani akadályok állnak. A nemzeteszme helytelen értelmezése téveszmék, előítéletek és nemzeti sztereotípiák kialakulását szülte. Ez eltorzította az emberek lelkét, nemzeti ellenségeskedést és hisztériát szított. A téveszméken és gondolatszegénységen alapuló nacionalista kórt a páneurópai közösségi érzés kialakításával kell orvosolni. Az európai közösségi érzés azonban csak a nemzetállami nacionalizmus legyőzésével születhet meg.

Coudenhove legfontosabbnak a nemzet fogalmának tisztázását és a téveszmék eloszlatását tartotta. Nemzet és állam nem szükségképpen azonos fogalmak. A nemzetnek az emberek politikai és kulturális társulásának demokratikus jogállami normák, polgári és emberi jogok szerint kell szerveződnie. Az államot alkotó nemzeti közösségek ugyanakkor kulturálisan sokfélék lehetnek. Ha az államot alkotó népek mindegyike demokratikus jogállami normák szerint autonóm politikai és kulturális közösséggé válik, lecsökken a közöttük lévő különbségek politikai jelentősége. A különbségek főként kulturális téren jelentkezők, melyek színeznék az emberek életét. Ilyen értelemben a nemzet egyre inkább kulturális és nem politikai szövetség lesz.³⁸

A páneurópai identitástudat kialakítása, Európa függetlenségi harcának megvívása az új európai nemzedék küldetése. Coudenhove ezért könyvét Európa ifjúságának ajánlotta, a 20. század első generációjának, amelynek feladata a 19.

³⁷ Italiaander: i. m. 32.

³⁸ Bóka: *Az európai egység gondolat...* i. m. 165–166.

század bűneinek és hibáinak felszámolása s ezen túlmenően egy haladó Európa felépítése:

„E könyv célja, hogy Európa valamennyi népében szunnyadó nagy politikai mozgalmat ébresszen. Az egységes Európát már sokan megálmodták, de kevesen határozták el magukat annak megalkotására. A vágyakozás terméketlen marad, csak az akarát lesz eredményes. Páneurópát egyedül csak az európaiak akarata valósíthatja meg; s egyedül szintén csak az európaiak akarata tartóztathatja fel [...]

Az európai kérdés így hangzik: megőrizheti-e Európa politikai és gazdasági szétforgácsoltságában békéjét és önállóságát a növekvő, Európán kívüli világhatalmakkal szemben, vagy arra kényszerül, hogy létezésének megmentése érdekében államszövetséggé szerveződjön?

Páneurópa ellen az utópia vádját emelték, de arra fittyet hány. Természeti törvény nem gátolja megvalósítását. Megfelel Európa túlnyomó többsége érdekének és csak egy letűnőben lévő kisebbség érdekét sérti. E kicsi, de erős kisebbség, amely manapság Európa sorsát irányítja, Páneurópát utópiának igyekszik beállítani. Erre azt lehet válaszolni, hogy minden nagy történelmi esemény utópiaként kezdődött és realitásként végződött. 1913-ban a Lengyel és Cseh Köztársaság utópia volt, de 1918-ban valósággá lett; 1916-ban a kommunisták győzelmé Oroszországban utópia volt, 1917-ben realitás. Minél fantáziátlanabb valamely politikus, annál nagyobbak tűnik számára az utópia birodalma és annál kisebbnek a lehetőségek birodalma. A világtörténelem több fantáziával rendelkezik, mint bábokkal, és meglepetések, megvalósult utópiák láncolatából áll.

Hogy valamely gondolat utópia marad vagy realitás lesz, többnyire hívei számától és tettei erejétől függ. Amíg Páneurópában ezrek hisznek, addig utópia marad; ha majd milliók hisznek benne, akkor politikai programmá válik; s ha majd százmilliók, akkor meg is valósul. Páneurópa jövője tehát attól függ, hogy híveinek első ezrei rendelkeznek-e hittel és meggyőző erővel milliók megnyerésére, és hogy a tegnapi utópiát a holnap valóságává változtassák. Felszólítom Európa fiatalságát, valósítsa meg e művet!”³⁹

Könyvével megalkotta mozgalma átfogó programját; Fried pánamerikai könyvére adott egyfajta válasznak is tekinthető, akinek nézetei ösztönzőleg hatottak a fiatal és lelkes Coudenhove-ra. Páneurópa számára a legnagyobb veszélyt Pánamerika jelentette, de egyúttal a legnagyobb reménye is volt. Veszélyt, ha Európa szétforgácsolt marad, s reményt, ha a pánamerikai minta alapján egyesülne. Számára az Egyesült Államok nem csak fenyegetést jelentett, hanem gazdasági példaképet is, egyedül már a belső vámok megszüntetésével is. Az Amerikai Egyesült Államok így gazdasági, Pánamerika pedig politikai példaképet jelentett számára.⁴⁰

³⁹ Németh: *Európa-tervek...* i. m. 200–201.

⁴⁰ Ziegerhofer-Prettenthaler: i. m. 87.

Könyvében rögzítette a Páneurópa-eszme megvalósításának fokozatos lépéseit:

1. *Páneurópai konferencia* összehívása, egy vagy több európai kormány kezdeményezésére. Diplomatikusan nem rögzítette, melyik országtól indulhatna ki a kezdeményezés, ezért több javaslatot tett. Elsőként Olaszországot nevezte meg, jöllehet Benito Mussolinihez intézett 1923. februári felhívása megválaszolatlan maradt. További lehetőséget látott a kisantant államai, Svájc, Spanyolország, Hollandia, a skandináv államok, Franciaország, s végül Németország részéről. A konferencia meghatározott időnként ülné össze, s konkrét témákat dolgozna ki: döntőbíráskodás, garancia-kérdések, leszerelés, kisebbségek, közlekedés, vám, pénzügyek, jóvátételek és kultúra. További lépésként *Páneurópai Iroda* alapítását nevezte meg. Az Iroda székhelye Svájc lenne, de Bécs és Párizs is szóba jött.

2. *Kötelező választott bírósági- és garanciaszerződés* valamennyi demokratikus állam között. Nagy-Britannia felvehető a páneurópai döntőbírói szerződésbe, de a garanciaszerződésbe nem, mert a kontinens a brit gyarmatbirodalom révén Európán kívüli konfliktusokba keveredhet. E békeszövetség célja, hogy az államok semmilyen körülmények között ne indíthassanak támadó háborút egymás ellen.

3. *Páneurópai vámunió* létrehozása.

A „*páneurópai törekvések megkoronázását*” az Európai Egyesült Államok létrehozása jelentené az Amerikai Egyesült Államok mintájára. Az Európai Egyesült Államok alkotmánya minden államnak a szabadság maximumát biztosítaná, és két kamarából állna: a Népek Házából (300 képviselő; minden 1 millió európai után 1 képviselői hely), és az Államok Házából (26 európai kormány 26 képviselőjével). Az alkotmány a nyelvek egyenjogúságán alapulna, de technikai megfontolásokból az angol lenne az érintkezés nyelve.

A föderatív egyesüléssel az államok többet nyernének, mint veszítenének. Legfontosabb előnyei lennének: a biztosíték arra, hogy nem tör ki belháború Európában; Európa semleges maradna a világkonfliktusokban; megteremtene a leszerelés lehetőségét; konkurenciaképes lenne a többi földrész iparával szemben. A legnagyobb előnyt a kelet-európai államok élveznék, mert Páneurópa tartósan biztosítaná létüket Oroszország és Németország között. A kisantantot megvédené a Habsburg, Skandináviát az orosz, a Balkánt pedig a török veszélytől. Franciaország és Belgium biztosítva lenne a német reváns-háborúval szemben, Németország pedig szomszédjai túlkapásai ellen. Páneurópa révén a kisebbségek is előnyöket könyvelhetnének el a maguk számára. Az afrikai gyarmatok nagy mozgásteret és jelentős gazdasági tartalékot (a Szahara mezőgazdasági művelése, az álmokör felszámolása) nyitnának meg a páneurópai országok előtt.⁴¹

⁴¹ Bóka: i. m. 154–156.

Páneurópa ellenfeleinek legveszélyesebb és leghatalmasabb csoportját a védővámiparok alkotják. A nemzeti védővámok követelése szorosan összefügg az európai háborús veszéllyel.⁴² A Páneurópa Uniónak ez ellen kell szerveződnie.

Nagy vonalakban felvázolta a tervezett Páneurópa Unió szerepét: feladata az európai öntudat és páneurópai hazafiság megteremtése. Azt remélte, hogy az uniót az eszmétől áthatott ifjúság, a nők, az európai szellemiség és európaiak vezetői valósítják meg. Eldöntének a harcot a páneurópaiak és Európa-ellenesek között, a jövő és a múlt között, a belátás és a korlátoltság, a kultúra és a barbárság között.

Világosan rögzítette, ki „lehet” páneurópai, s ki nem: Páneurópa ellenfeleihez sorolta a nacionalistákat a sovínisztákig, a kommunistákig, a militaristákig és védővám-iparosokig bezárólag. Páneurópa megvalósításánál főleg a szociáldemokratákban, valamint a polgári pártokban reménykedett.

Ezután szinte egyszemélyes szervezőmunkába fogott. Mentalitása Thomas Mann szavaival jellemezhető leginkább: *„Magatartása és szavai tanúsítják, hogy rettenthetetlenül hisz egy politikai eszmében, amelynek hibátlanságáról én sem vagyok meggyőződve, ő azonban a legnagyobb energiával, írott szóval és személyesen terjeszti a világban.”*

Könyve példányaihoz mellékelte a Páneurópa Unió belépési kártyáját, s egy hónapon belül több mint ezer tagja regisztrálta magát „rendes állampolgárként.” Később az 1922–1932 közötti éveket a „gondolat elhíntése évtizedének” nevezte.

Mivel az európai kultúra tartós alapjának a görög és keresztény hagyományokat tekintette, a mozgalom szimbólumául a „napkeresztet”, Krisztus keresztjét Apolló napjában (vörös kereszt sárga napban) választotta. A mozgalom motójául Szent Augustinus egyik mondatát citálta: *„In necessarius unitus – in dubiis libertas – in omnibus caritas”* (Szükségben egyetértés, kétségben szabadság, mindenekelőtt tevékeny szeretet).⁴³

A szervezetbe belépőktől nem kért tagdíjat, ezért állandó adományokért kellett kilincselnie. A mozgalmat erkölcsileg megterhelte, hogy gyakran együttműködött a nagybankokkal és a nehéziparral. Az első adományozók között volt a bécsi Louis Rothschild báró, a hamburgi Max Warburg bankár, az utóbbi a mozgalmat első három évében támogatta.

A jelentős pénzügyi körök támogatása mellett Zürichben külön pártoló tagság alakult az Unió tevékenységének finanszírozására.⁴⁴ A Páneurópa Unió gondolatával rokonszenvezett a katolikus Ignaz Seipel osztrák kancellár és a köztársaság későbbi szövetségi elnöke, a szocialista Karl Renner is. A szervezetnek az osztrák kancellár a bécsi Hofburgban biztosított hivatali helyiséget.⁴⁵

⁴² Uo. 162–164.

⁴³ Italiaander: i. m. 33–34.

⁴⁴ Németh: *Európa-tervek...* i. m. 201.

⁴⁵ Uo. 202.

Az Unió hivatalos orgánuma, a *Paneuropa* című folyóirat 1924. április – 1938. március között havonta jelent meg. Első számában közölte a *Páneurópai kiáltványt*, amely abban a megállapításban érte el csúcspontját, hogy aki nem páneurópai, az Európa-ellenes, s mint ilyen, Európa árulója. Páneurópa fegyvere a propaganda. A folyóirat második számában megjelent a teljes Páneurópa-program, amely már az eszme konkrét fejlődését mutatta. Itt használta először a szövetségi állam fogalmát, eltérve a korábbi páneurópai államszövetség kifejezéstől. A Páneurópa-eszme megvalósítását két évtizedre korlátozta. Az Egyesült Államok mintájára megvalósítandó európai föderáció létrehozásának alapjait – amelyet *Pan-Europa* című könyvében fejtett ki – most továbbfejlesztette, s politikai és gazdasági követelésekre bontotta.

Ezt és a *Pan-Europa* című könyvét számos nyelvre lefordították. A filozófus író, Coudenhove-Kalergi egyik napról a másikra világhírnévre tett szert. A folyóirat havonta közölte Páneurópával kapcsolatos cikkeit, és tudósított az Unió tevékenységéről.

Coudenhove az európai egyesülés mellett három érvet hangoztatott:

1. Politikai: győztesek és legyőzöttek, szűkebb értelemben Franciaország és Németország, a békeszerződések hívei és ellenzői jobban kompromisszumra jutnának az egyesült Európában;
2. Gazdasági: a határok nélküli európai piac növelné az általános európai életszínvonalat;
3. Biztonságpolitikai: az egyesült Európa megfosztaná a Szovjetuniót a nyugati irányú expanzió lehetőségétől.

A Páneurópa-eszme tudatosan vállalt ideológiai-politikai eklekticizmusával igyekezett pártok feletti tömegmozgalommá válni, amelyhez a bolsevizmus és a sovinizmus hívein kívül bármely világnézet vagy politikai eszme hívei csatlakozhattak. A korábbi integrációs elméleteket a legkülönbözőbb módon egyesítette, s a külpolitika primátusának rendelte alá. Mivel Coudenhove-Kalergi a háborús veszély elhárításának módozatait keresve jutott el a Páneurópa-gondolatig, a mozgalmat eszmeileg a pacifizmus határozta meg. Alapvetően kontinentális szemlélete miatt azonban nem jött létre tartalmi együttműködés a népszövetségi gondolat mellett elkötelezett nemzetközi békemozgalommal.

c) Szervezeti felépítés, finanszírozás

1923. október 1-jén Coudenhove megalapította a Páneurópa Uniót, s 1924. áprilisig a bécsi Hofburgban berendezték a bécsi Központi Irodát. Ugyanekkor jelent meg a *Paneuropa* című folyóirat első száma, amelynek kiadója, tulajdonosa, főszerkesztője és a vezércikkek szerzője egy személyben Coudenhove volt.

Az Uniót Központra és nemzeti szekciókra osztották. A Központ 1925. júliustól egyesületként működött, s felügyelte a nemzeti szekciókat. Az egyesület szerve az Elnökség, valamint a Központi- és Végrehajtó Tanács volt. Az Unió

legfőbb szerve a Központi Tanács volt, amelynek munkáját a Végrehajtó Tanács segítette. Az elnököt 7 évre választották, a többi funkcionáriust 3 évre.

Az egyesület szerveihez tartozott a küldöttgyűlés, a bizottság és az elnökség. A mozgalom az 1920-as évek végén 6–8 000 taggal rendelkezett. Kezdetben a tagság díjtalan volt, de 1924 végétől különböző összegű tagdíjat, támogató díjat, alapító díjat stb. vezettek be. A rendes tag évente 1,50 Schilling tagdíjat fizetett.⁴⁶

Coudenhove bevételre tett szert könyvei eladásából, a *Paneuropa* folyóiratban megjelent hirdetésekéből, s a kongresszusi bevételekből is. Az 1926. évi I. bécsi kongresszus 24.103 Schilling tiszta nyereséget hozott; egyedül az adományokból 55.632 Schilling folyt be. A kongresszus jelentős költségeinek fedezését Max Warburg hamburgi bankár vállalta magára, de más, ismert bankok is jelentős támogatást nyújtottak. A későbbiekben a cseh, francia, osztrák és román kormánytól is érkezett pénzügyi támogatás. Neves iparvállalatok és gazdag zsidó körök is kinyitották pénztárcájukat, mert a mozgalom megfelelt eszméiknek.⁴⁷

Coudenhove a Páneurópa Unió elnökeként rendkívül sokat utazott, amely rengeteg pénzt emésztett fel: 1928-ban 9500, 1929-ben 8900, 1930-ban 8200, 1931-ben pedig 7300 Schillinget igényelt, miközben tagdíjakból 1927-ben 13.700, 1928-ban pedig 11.700 Schilling folyt be. Feltételezhető, hogy a Coudenhove-család létfenntartási költségeit is a Páneurópa Unió pénzforrásaiból fedezték.⁴⁸

d) Kis-Európa vagy nagy-Európa?

Európa határainak megvonásakor az ún. kis-európai megoldást vallotta, vagyis a Szovjetuniót és Nagy-Britanniát kizárta Páneurópából. Hangsúlyozta azonban, hogy Páneurópa nem irányul ellenük. Coudenhove történelmi párhuzamokra, a bismarcki kis-német, illetve a schwarzenbergi nagynémet programra hivatkozott, amelyekben a kis-európai és a nagy-európai program állt szemben egymással.

A brit világbirodalom öt világrészre kiterjedő interkontinentális birodalom. Politikailag Nagy-Britannia önálló világrész, amelyet nem a földrajzi összeköttetések, hanem az uralkodó nemzet közös nyelve és kultúrája tart össze. A nagy-európai, Angliával együttes megoldás növelhetné Európa hatalmát, de oldaná zártságát, mert Európa, amelyhez Ausztrália, Kanada és Dél-Afrika is hozzátartozik, már nem Európa lenne, hanem egy interkontinentális világbirodalom. Nagy-Európa két heterogén alkotóelemére esne szét: az angolul beszélő, minden

⁴⁶ Ziegerhofer-Prettenthaler: i. m. 107.

⁴⁷ Uo. 108–112.

⁴⁸ Uo. 115–116.

kontinensen jelen lévő brit világbirodalmi részre, illetve Európa nem angol államai zárt komplexumára. A két csoport közötti állandó feszültség megbéníthatná, sőt fel is robbanthatná nagy-Európa nemzetközi akcióképességét.

Nagy-Britannia és Írország csatlakozása Páneurópához gyarmataik és domíniumaik nélkül gyakorlatilag alig kivitelezhető, mert a Brit Birodalom felbomlásához vezetne. Egy ország ugyanis nem tarthat egyidejűleg két világbirodalomhoz. A nagy-európai megoldás Európa számára sem lenne áldás. Miként egykor a Német Szövetség – az angol, a holland és a dán királyok szövetségi hercegek révén – tagjai miatt veszítette el akcióképességét, ugyanígy az angol szövetségi állam is mindig feláldozná az európai érdekeket a brit birodalmi érdekeknek.

Ezért ezt a világrészt lehetetlen betagolni az európai föderációba.

Páneurópának Anglia nélkül kell felállnia, de nem Anglia ellen. Úgy, ahogy Pánamerika Kanada nélkül szerveződött, de nem ellene. Pánamerika annak idején a kis-amerikai megoldás mellett döntött és kizárta Kanadát annak ellenére, hogy Kanada földrajzi értelemben sokkal szorosabban kapcsolódik Amerikához, mint Anglia Európához. Páneurópának ezt a pánamerikai példát kell követnie és ingadozás nélkül a kis-európai program mellett döntenie. Anglia és Írország csatlakozása Páneurópához csak a brit világbirodalom szétesése után lehetséges. *„Ha egyszer Kanada és Ausztrália Amerikához csatlakozna, India és Dél-Afrika függetlenné válna, akkor az angol anyaállam bármikor csatlakozhatna a páneurópai föderációhoz. Hasonlóan ahhoz, amikor a Habsburg Monarchia szétesése után a Német Birodalom üdvözölte Német-Ausztria csatlakozását”.*⁴⁹

Az európai egyesülés nem irányul Anglia ellen, hanem azt a célt követi, hogy Angliával együtt a világbéke támasza legyen. Anglia és Európa a békepolitikában találkoznak. A Páneurópa Unió hasonlóan nem offenzív jellegű, mint a pánamerikai; struktúrája demokratikus, célja pedig pacifista. Ez a körülmény megteremtené Angliának a tartós európai béke előnyét, és megakadályozná az orosz világbirodalom előretörését az Északi-tenger partjai felé. Mindkét fél érdekében áll az is, hogy az európai kivándorlási hullám egy részét Ausztráliába, Kanadába és Dél-Afrikába irányítsa. Anglia és Páneurópa a jövőben arra hivatottak, hogy osztozzanak az európai kulturális misszióban.

A páneurópai egyesüléshez való angol hozzájárulást egy angol-európai szerződésben lehetne rögzíteni, amely biztosítékot nyújtana Angliának, hogy nem kell tartania páneurópai támadástól. A brit-európai megállapodás fő pontjai a következők lennének: kötelező döntőbíróvási szerződés Páneurópa és Nagy-Britannia között; az európai tengeralattjáró-flották lefegyverzése; megállapodás a felállítandó légierőről; gyarmati területek kiegészítése Afrikában; Európa ázsiai gyarmatainak védelme Nagy-Britannia részéről; az európai bevándorlók azonos jogai a brit domíniumokon. A szerződéssel Európa semleges maradhatna az

⁴⁹ Coudenrove-Kalergi, R. N: *Paneuropa*. Paneuropa Verlag, Wien–Leipzig, 1922. 43.

Indiáért és a Csendes-óceán körüli területekért indított háborúban, illetve Anglia is semleges maradhatna egy orosz-európai háború esetén.

Nagy-Britannia földrajzilag, gazdaságilag és kulturálisan ugyan erősen kötődik Európához, de szoros kapcsolat fűzi a brit birodalom részeihez is. Európa egységét ezért lehetetlen megszervezni Anglia egyetértése nélkül vagy ellenére; az egész brit birodalom és az európai államok egyesülése viszont Európa számára jelentene veszélyt.

Ezért Nagy-Britannia számára kompromisszumot kellett találnia. Az ország a Commonwealth tagjaként szorosan kötődött Kanadához. Páneurópa-hoz csatlakozása esetén Kanada kilépne a Commonwealth-ből és belépne a pánamerikai unióba. Ezért Coudenhove Nagy-Britannia Páneurópa-hoz való csatlakozásáért, de nem betagolásáért lépett fel. Tisztában volt azzal, hogy Nagy-Britannia kiközösítése – még ha mindez az ország külpolitikai és gazdasági helyzete alapján történt is – nagy támadási felületet jelenthetett volna eszméinek kritikussai számára. Ezért folyamatosan hangoztatta, hogy az európai összefogás nem irányul Anglia ellen. Nagy-Britannia kizárását a földrajzzal indokolta: jóllehet Nagy-Britannia és Írország földrajzilag és kulturálisan Európa részei voltak, az egész brit birodalmat mégsem lehetett ide számítani. Coudenhove a szituációt a bismarcki nagy és kis-német megoldással vetette össze. Akkoriban a kancellár a kis-német megoldás mellett döntött, s Ausztriával csupán szövetséget kötött. Most a kis-európai program áll szemben a nagy-európaival; Páneurópának a kis-európai program mellett kell döntenie, s Amerika és Európa között Nagy-Britannia lenne az összekötő kapocs.

Valójában azonban a Briand-terv (1930) angol fogadtatása ébresztette rá, hogy Anglia inkább akadályozza, mintsem segíti az európai egyesítési törekvéseket. Az 1932. évi ottawai birodalmi konferencia pedig szerinte egyértelmű választóvonalat jelentett. Nagy-Britannia véglegesen a páneurópai variáció mellett döntött. Ezért számára a szigetország a működő parlamentarizmus, a gentleman-eszme, és iránymutató gazdasági példakép maradt.

Európa és Oroszország kapcsolatának tisztázása érdekében Coudenhove újra a történelemhez fordult. Úgy vélte, hogy a modern Európa politikailag sok tekintetben az antik Hellászhoz hasonlít. Amikor II. Fülöp király alatt makedón veszély fenyegette a görög önállóságot, az utolsó pillanatban feléledt a pánhellén mozgalom. A görögök egy része Démoszthenész vezetése alatt felismerte a fenyegető veszélyt és az egyetlen gyógyírt, a föderációt. De még Démoszthenész sem tudta győzelemre segíteni a pánhellenizmust a helyi nacionalizmusok felett, így a pánhellenizmus a görögök kicsinyességén és rövidlátóságán töredezett szét.

Európa Makedóniája Oroszország – vélekedett Coudenhove. Olyan sajátos politikai földrész, amely az európai kultúra felmondásával a bolsevik életformát igyekszik elterjeszteni. Az európai politika fő célja, hogy Európa egyesülésével megakadályozza az orosz inváziót. Az utolsó évtizedben Oroszország kétszer

próbálta megszerezni az Európa fölötti hegemoniát: az I. világháborúban, majd a világforradalomban. Európa csak a szerencsének köszönheti függetlenségét, hogy az orosz hadsereg egy évvel korábban omlott össze, mint a német. Ezért Európa egyetlen helyes politikája, ha Oroszországgal szemben békés politikát folytat. Ez csak úgy lehetséges, ha az európai államok szolidárisak egymással és páneurópai védelmi szövetséget kötnek az orosz veszély ellen. Biztosítani kell az orosz–európai határt is. Ilyen páneurópai garanciapaktum hosszabb távon megvédhetné Európát Oroszországtól. Hosszú távon Lengyelország és Románia egyedül nem tudják felvállalni Európa védelmének szerepét.

A keleti határok védelmének második lehetőségét az európai államok egysége jelenti. Oroszországnak az európai kérdésekbe való beavatkozását csak valamennyi európai állam kötelező döntőbírósaági szerződésével lehet megakadályozni.

Az orosz fejlődést elemezve egy új eurázsiai „*politikai kontinens*” szerveződését érzékelte, s az orosz szellem misszióját – a nyugat-európai keresztény és az ázsiai kultúra közötti hidat alkotó – eurázsiai kultúra megteremtésében látta. Az 1920-as években a Páneurópa-mozgalom a kölcsönös gazdasági egymásra utaltságot hangoztatta, a gazdasági világválság idején viszont már elsősorban a szovjet külkereskedelem monopóliuma elleni egységes európai fellépést szorgalmazta. Jóllehet a későbbiekben nyitva hagyta Nagy-Britannia és a Szovjetunió csatlakozási lehetőségét az európai egyesüléshez, a következő években mégis inkább a Szovjetunió kirekesztésének tendenciája erősödött.

Azt vallotta, hogy Páneurópának katalizátorként kell szerepelnie a nagyhatalmi viszonyok új alapokon történő átrendezésében. Az európai integráció egyik legfontosabb indítéka a megrendült európai világhatalmi pozíciók kedvezőtlen tendenciáinak visszaszorítása.

Az európai világhatalom összeomlásának Európán kívüli tendenciájához sorolta az Egyesült Államok első világháború utáni világgazdasági vezető szerepét és politikailag is globális hatalommá válását. Másrészt összeomlott az európai népek kizárólagos uralma Ázsiában; Japán az Oroszország fölötti katonai győzelmével (1904–1905) az aktív nagyhatalmi politika színterére lépett, majd világhatalommá vált. E folyamat Kína emancipációjával kiegészülve alapvető szerepet játszik az új világpolitikai struktúrában és Európa hatalomvesztésében. A folyamatot betetőzte, hogy a 19. században még a kontinenshez tartozó Nagy-Britannia és Oroszország belső struktúrájuk átalakulása következtében „*kinőtte*” Európát és elszakadt a kontinens politikájától.⁵⁰

A harmadik veszélyt Európa számára Németország orosz orientációja jelenti. A két állam 1922. április 16-án barátsági szerződést kötött egymással. Németországban sokan abban reménykednek, hogy orosz szövetséggel felbonthatják a versailles-i szerződést és még egyszer feloszthatják Lengyelországot. A németek

⁵⁰ Németh: *Európa-tervek...* i. m. 202.

orosz-barátságának oka a francia nyomás. Minél inkább kételkedik Németország a Franciaországgal való kiegyezésben és együttműködésben, annál inkább Oroszország karjaiba veti magát. Ezért a nyugati hatalmaktól, elsősorban Franciaországtól függ, hogy Németország Európához csatlakozik, vagy eltávolodik tőle. A német–francia konfliktus igazi győztese hosszú távon Oroszország lesz.

Oroszország Európa számára nemcsak katonai fenyegetést jelent, hanem gazdasági kiegészítést is. Oroszországnak iparcikkekre van szüksége, Európának pedig gabonára. Európának és Oroszországnak szükségük van egymásra a gazdasági talpra állás érdekében. Ezért fontos az egyetértés a két nagy politikai komplexum közötti, amelynek nem szabad félresiklania kicsinyes megfontolások miatt. Európa és Oroszország ellenségeskedéséből csak az amerikai ipar húzna hasznot. A nagy orosz felvevőpiacokért folyó versenyfutásban az európai politikának nem szabad megterhelnie az európai gazdaságot, mert Európa jobban rászorul az oroszországi árucserére, mint a brit és az amerikai világbirodalom, amelyek maguk is gabona-túltermeléssel küszködnek. Mivel Oroszország határos Európával, számára szállítóként elsősorban Európa jöhet szóba. Legalább egy évtizedig mindkettőnek háttérbe kellene szorítania a politikai kérdéseket és előtérbe helyezni a gazdaságiakat; a politikát a gazdaságnak kell diktálnia.

Az Oroszország és Európa közötti eljövendő nagy béketárgyalásokon az európai érdekek egységes fellépést követelnek anélkül, hogy beavatkoznának Oroszország belső ügyeibe.

Coudenhove gondolatmenetéhez szervesen kapcsolódott a fegyverkezés kérdése. Az európai és világméretű leszerelés ügye szorosan összefügg az orosz problémával, mert a leszerelési kérdésben circulus vitiosus alakult ki. Ebből csak az jelenthet kiutat, ha az európai államok kötelező döntőbírósi megállapodást kötnek, amellyel megakadályozhatnák az Európán belüli háborút. A szárazföldi leszerelési konferenciára – a washingtoni tengeri leszerelési konferenciához hasonlóan – a többi katonai hatalmat, Oroszországot, Japánt és Kínát is meghívják.

Mivel Páneurópa kétszer annyi lakossal rendelkezik, mint Oroszország, ha egységes, kétszer akkora hadsereget képes kiállítani, mint Oroszország. Fejlett iparának köszönhetően katonai fölényrel rendelkezik Oroszországgal szemben. A jövőben valamely ország technikai fejlődése a háborúk szempontjából fontosabb lesz, mint csapatainak száma és harcosainak bátorsága.⁵¹ Ha Európa egységes, akkor Oroszország belátja a háború kilátástalanságát és hajlandó a leszerelésre. Így Japán és Kína sem érzi magát fenyegetve, tehát megszűnnek az általános szárazföldi leszerelés útjában álló akadályok. Ilyen leszerelést Anglia és Amerika is támogatna.

⁵¹ Coudenhove-Kalergi: *PanEuropa...* i. m. 65.

e) Páneurópa és az Egyesült Államok

Európa és Amerika pozícióiról Coudenhove kifejtette, hogy Észak-Amerika 48 köztársasága politikai és gazdasági unióban egyesült. Ez a leggazdagabb, leghatalmasabb és leghaladóbb ország a világon, általános hadkötelezettség nélkül. Az ipar és a mezőgazdaság virágzik. Európa 26 demokráciája fűtyül a gazdasági és politikai szuverenitásra és politikájukkal szisztematikusan tönkreteszik egymást háborúban és békében egyaránt. Európa megegyezésre képtelen államai elszegényedtek és eladósodtak, a háború virágzó területeket tett tönkre. Gazdasági helyzetük nem javulhat, ameddig a fegyverkezés felemészti adóik egy részét, illetve a produktív munka nagy részét hadkötelezettségre fordítják. Európát csak államai gazdasági összefogásával lehet megmenteni. A páneurópai vámunióknak együtt kell működnie Oroszországgal és le kell szerelni az európai hadseregeket. Ehhez azonban az európai államok politikai uniójára van szükség, amelyek a kötelező döntőbíráskodást állítják a háború helyébe és garantálják a közös határokat. Az európai politikát és gazdaságot csak így lehet megmenteni. Az Európán belüli vámhatárok lebontása a földrész gazdasági felépüléséhez vezet. Páneurópa gazdasági példaképe tehát az Amerikai Egyesült Államok, politikai példaképe pedig a Pánamerikai Unió.⁵²

Páneurópa és Pánamerika összekötő kapcsa Anglia lehetne, amely történelmileg Európához, nemzetileg pedig Észak-Amerikához kötődik. Anglia arra hivatott, hogy mindkét féltekén síkra szálljon a világbékéért. Ha Európa népei képtelenek a megegyezésre, akkor ez a szerencsétlen földrész nemzetközi intrikák központjává és nemzetközi háborúk színterévé válik. A nagy világhatalmak – jósolta Coudenhove – harcba indulnak Európa gazdag ázsiai és afrikai gyarmataiért és a közép- és nyugat-európai befolyásért.

f) Ötödik világhatalomként

Az európai világuralom visszaállítása ugyan már nem lehetséges, de lehetőség nyílik az európaiak békéjének, szabadságának és jólétének megóvására, ha ötödik világhatalomként beilleszkedik az új világpolitika struktúrájába, amelyet a régi nagyhatalmi rendszer helyett az államsoportok alkotnak.

A Népszövetség válságának okát két különálló feladat – Európa, illetve a világ újjászervezése – egyidejű felvállalásában látta. A szervezet reformjára 1925 júliusában benyújtott memoranduma kontinentális szekciók létrehozását javasolta a politikai kontinensek elvének elismerésével. Majd a Briand-terv megbuktatásával világos lett számára, hogy a Népszövetség Titkársága a Páneurópa-eszmével való szembenállás centruma lett. Az 1932. évi nemzetközi események

⁵² Uo. 67–68.

alapján a Népszövetség teljes csődjét állapította meg, s más együttműködési formák kiépítését ajánlotta.

A Páneurópa-mozgalom biztonsági elképzelése lokális és interkontinentális háborúkat különböztetett meg. Az önálló politikai kontinenseken belüli konfliktusok esetén Páneurópának arra kell törekednie, hogy kívül maradjon e konfliktusokon. Az interkontinentális béke biztosítására a kontinensek közötti szerződés szolgálhatna, amely bűncselekménynek nyilvánítaná a kontinensek közötti háborút. A felszabadító háborúk realitásával számolva Európa államai számára a különállás megőrzését, egyfajta közvetítő szerepet ajánlott az angolszász és szovjet világpolitikai koncepció között, ezáltal elkerülendő, hogy azok Ázsia feletti uralomért folyó harcukat Európa rovására vívják meg.⁵³

g) Nemzeti szekciók

Páneurópa fundamentumának a francia–német együttműködést tekintette; megbékélésük legnagyobb eredménye az 1925. évi locarnói szerződés volt. Fő problémájának a keleti határok garanciájának hiányát tartotta, s óvott az illúziótól, hogy Locarnóval a béke tartósan biztosítható, mivel számos problémát kiiktatott a megállapodásokból. A harmincas években a két nyugat-európai nagyhatalom keleti szövetségi rendszereinek (francia–lengyel, német–szovjet) feláldozásával ajánlotta megszilárdítani mind bizonytalanabbá váló szövetségüket. Az osztrák kérdés megoldását is az európai egyesüléssel kötötte össze.⁵⁴

A német sajtó mind pozitívabban reagált a Páneurópa Unióra; a szociáldemokrata *Vorwärts* és a polgári-liberális *Deutsche Allgemeine Zeitung* is felkarolta. A német Páneurópa-csoport elnöke a szociáldemokrata Paul Löbe Reichstagen elnök lett, aki haláláig az „Európa-gróf” híve és barátja maradt. Gustav Stresemann külügyminiszter is elismerően nyilatkozott a Páneurópa-gondolatról és Coudenhove-Kalergi rendkívüli tetterejéről. Franciaországban Edouard Herriot kormányfőt, a szenvedélyes köztársasági politikust nyerte meg ügyének. Ez különösen fontos volt a németellenes gyűlölet tompításához és a francia–német hidegháború megszüntetéséhez. Olaszországban Carlo Sforzában, az egykori külügyminiszterben talált az első szószólóra. Később fogadta őt Benito Mussolini is, aki érdekelt volt Európa egyesítésében, amelyet elsősorban a vámok leépítésével kívánt elérni. A Coudenhove-Kalergi házaspár felkereste Belgiumot, Magyarországot és Lengyelországot is. E három országban, valamint Spanyolországban, Bulgáriában, Romániában, Jugoszláviában, Észtországban, Lettországbban és Litvániában működtek a bécsi Páneurópa Unió szekciói.⁵⁵

⁵³ Uo. 202.

⁵⁴ Uo.

⁵⁵ Italiaander: i. m. 40–41.

Az egyes nemzeti szekciók élén vezető funkciókat betöltő politikusok álltak. Az osztrák nemzeti bizottság elnöke Ignaz Seipel kancellár, a németé Paul Löbe, a Reichstag elnöke, a belga csoporté Van de Vyvere, a csehszlováké V. Schuster, majd Edouard Beneš külügyminiszter, Észtországé Ch. R. Pusta, Franciaországé Louis Loucheur volt. A görögországi bizottság élén a Népszövetségben is nagy tekintéllyel rendelkező Nicola Politis állt. A lengyel komitét A. Lednicki, Lettországit J. Pauluks, a magyar szekciót Lukács György, a Fejérváry-kormány volt kultuszminisztere képviselte.⁵⁶

A Páneurópa Unió szervezetileg nemzeti komitékra tagolódott, s e nemzeti bizottságok elnökei alkották a Központi Tanácsot, melynek székhelye Bécs, elnöke Coudenhove-Kalergi, tiszteletbeli elnöke pedig Briand volt. A vezető politikusok mellett rövidesen számos költő és író is az európai egyesítés híve lett. Közéjük tartozott Paul Claudel, Gerhart Hauptmann, Selma Lagerlöf, Heinrich Mann, Thomas Mann, Karin Michaelis, Rainer Maria Rilke, Jules Romain, Arthur Schnitzler, Miguel de Unamuno, Fritz von Unruh, Paul Valéry, Franz Werfel, Stefan Zweig. Csatlakozott hozzájuk Sigmund Freud, Albert Einstein, Ortega y Gasset, valamint Richard Strauss, Bruno Walter és Max Reinhardt. Különösen aktív volt Bronisław Huberman lengyel hegedűművész. A brit államférfiak közül elsősorban Leo S. Amery gyarmatügyi miniszter állt ki a mozgalom mellett. Az Egyesült Államokban három hónapos előadókörutatót tett, hogy eloszlassa az Európai Egyesült Államok eszméjével szembeni amerikai fenntartásokat. Megbeszélést folytatott Hoover elnökkel, Frank Kellogg államtitkárral, Bernard Baruch bankárral és Walter Lippmann publicistával is.⁵⁷

⁵⁶ *Mit akar a Páneurópa Unió?* 1928, 12–13. Néhány év alatt jelentős személyiségek csatlakoztak a mozgalomhoz: L. Charles Amery (gyarmatügyi miniszter, London), Auer Pál (nemzetközi jogi szakértő, Budapest), J. Barthelémy (népszövetségi jogügyi szakértő, Párizs), W. Edgar Borah (senátor, Washington, Egyesült Államok), Emile Borel (képviselő, Párizs), Joseph Caillaux (egykori miniszter, Párizs), Lord Robert Cecil (egykori miniszter, népszövetségi delegátus, London), Franz Dinghofer (képviselő, egykori miniszter, Bécs), Hantos Elemér (egykori államtitkár, Budapest), R. Hilferding (pénzügyminiszter, Berlin), Herbert Hoover (az Egyesült Államok elnöke), Henri Jouvenel (egykori népszövetségi delegátus, képviselő, Párizs), Nic. Jorga (egyetemi tanár, egykori képviselő, miniszter, Bukarest), Erich Koch-Weser (német birodalmi igazságügy-miniszter, Berlin), Ante Korošec (jugoszláv miniszterelnök, Belgrád), Francesco Nitti (egykori olasz miniszterelnök), Paul Painlevé (hadügyminiszter, Párizs), R. Philips (nagyiparos, Amszterdam), Stepan Radič (egykori miniszter, Belgrád), Peter Reinhold (egykori pénzügyminiszter, Berlin), Karl Renner (egykori kancellár, képviselő, Bécs), Primo de Rivera Miguel (spanyol miniszterelnök, Madrid), Hjalmar Schacht (a Deutsche Reichsbank vezérigazgatója, Berlin), Carlo Sforza (egykori olasz miniszter), Walter Simons (egykori miniszter, a német Alkotmányjogi Törvényszék elnöke, Leipzig), Alexander Skrzyński (egykori lengyel külügyminiszter, Varsó), Nathanael Soederblom (püspök, Uppsala), Franz Spina (közmunakügyi miniszter, Prága), Wickham Steed (képviselő, publicista, London), Albert Thomas (egykori miniszter, a genfi nemzetközi munkaügyi hivatal vezetője, Genf), Vámbéry Rusztem (egykori egyetemi tanár, Budapest), Emile Vandervelde (egykori miniszterelnök és külügyminiszter, Brüsszel), Joseph Wirth (egykori birodalmi kancellár, Berlin).

⁵⁷ Németh: *Európa-tervek...* i. m. 203.

Magyarországon 1926. június 24-én alakult meg a Páneurópa Bizottság, amelynek elnöke a kormánypárti Lukács György nyugalmazott miniszter, alelnöke pedig Auer Pál nemzetközi jogász lett.⁵⁸ Rövidesen megkezdtek a Páneurópa-gondolat propagálását, amelyre a parlamenti vitákat is felhasználták. A szekció nem csak a francia–német közeledést tekintette feladatának, hanem azt is, hogy a térség országai emelkedjenek felül ellentétes hatalmi érdekeiken és nacionalizmusaikon, Magyarország és a kisantant építsen ki konszolidált, a békét szolgáló sokrétű együttműködést. Fontosnak tartotta az unión belüli intenzív és rendszeres együttműködést is.

A hazai mozgalom munkája iránt a legkitűnőbb írók tanúsítottak rokonszenvet. Előadóik közé tartozott többek között Bartók Béla, Babits Mihály, Móra Ferenc és Móricz Zsigmond. A kormány azonban az „*Előbb revízió, csak utána integráció!*” jelszóval nem tűrte sokáig a szekció tevékenységét, s nem működött együtt azokkal, „*akik felelősek ezekért a jogtalanságokért.*” A szekció tevékenységét a magyar kormány 1932-ben ellehetetlenítette.

h) A Népszövetség reformjáért

Coudenhove úgy vélte, hogy a szervetlen genfi Népszövetség tartós veszélyt jelent Európa önállósága számára, mert az európai ügyekbe való beavatkozásra Latin-Amerika, Kelet-Ázsia és a brit világbirodalom Európán kívüli hatalmainak jogi eszközével rendelkezik. Így Európa a világpolitika tárgyává válik. A világ és Európa ügyeinek párhuzamos szervezése bénító feszültséget okoz. Abszurd helyzet, hogy az anarchikus Európa országai közötti kapcsolatokat, melyek a világ egésze szempontjából regionális jellegűek, nemzetközi szervezet keretei között intézik. Európa ügyeit csak egy páneurópai föderáció intézheti a világot átfogó Népszövetség tagjaként.

Az emberek és államok közötti együttműködés békés folyamata a legkisebb sejtekből kiindulva képzelhető el. A család, a nemzet, a nemzetek szövetsége vezet az államcsoportok közötti együttműködéshez. Ez az emberi társadalom-szervezés klasszikus útja. A föderatív demokratikus jogállami szervezés racionális és erkölcsi törvényszerűségeit nem lehet megkerülni.

Európának is meg kell hirdetnie a Monroe-doktrínát: *Európa az európaiaké!* – jelszóval Európa védelmi és függetlenségi harcát a Népszövetségen belül. A Népszövetség újjászervezése keretében a páneurópai mozgalomnak a Népszövetség keretében sikra kell szállnia Páneurópa autonómiájáért és a Népszövetség regionális csoportokra való tagolódásáért. A genfi centralizmus helyébe az államok közötti föderalizmusnak kell lépnie.⁵⁹ Ezek a csoportok a következők len-

⁵⁸ KISS Henrietta: Páneurópai szekció Magyarországon (1926–1932). I. rész. In: *Valóság*, 2003/4. 45–65., II. rész, uo. 2003/5. 65–80.

⁵⁹ Coudenhove-Kalergi: *Paneuropa... i. m.* 89.

nének: pánamerikai, páneurópai, brit, orosz és mongol csoport. Közülük létezik már a pánamerikai, a brit, a mongol és az orosz. Már csak az európai és a mongol (japán, kínai) világ tagolatlan.

A Népszövetség csak a regionális államcsoportok közös ügyeivel foglalkozna. Az így létrejött interkontinentális egyensúly az államok közötti szövetségi politika demokratikus föderatív elvén alapul. A Páneurópa Unióban a tagállamokat delegátusai képviselnék, a regionális államcsoportokat a Népszövetségi Tanácsban választott képviselők.

A páneurópai népek csoportjának és a tagolt, ökomenikus Népszövetségnek a kooperáció bázisán kell létrejönnie. Így sem Páneurópában, sem a Népszövetségben nem lenne egyetlen állam, amely tartósan a többiek fölé emelkedhetne. A jövő a két különböző kísérlet szintéziséhez vezet a világbéke megvalósítása érdekében. Washington (a washingtoni leszerelési konferencia utódjaként) világ-törvényszékké, Genf pedig Páneurópává válik.⁶⁰

Európa jelenleg az új háborúhoz vezető úton áll – állapította meg már 1923-ban Coudenhove. A Népszövetség szervezeti okokból nem tudja elérni a nemzetközi anarchia felszámolását. Pusztán mechanikus unió, mely nem tud gazdasági, kulturális és regionális együttműködésen alapuló unióvá válni az államok között. A közép- és kelet-európai államok többsége diplomáciai és katonai úton készül a háborúra. „Szűk téren összezsúfolva 25 európai állam él együtt. Mérgekkel, bombákkal, tűzfegyverekkel és késekkel állig felfegyverezve. Valamennyien elszegényedtek és csak alkalomra várnak, hogy szomszédjaik kárára meggazdagodhassanak. Kölcsönös gyűlölet és irigység, bosszú és ellenszenv uralja őket, mely nagyobb, mint 1913-ban”.⁶¹ A fenyegető háborús veszélyben a nemzetközi anarchia a bűnös. Miközben Pánamerika, Nagy-Britannia és a Szovjetunió rendszeresen konferenciákat tartanak a kérdések békés rendezésére, az európai államok még mindig kitartanak a felfegyverkezett anarchia mellett. A katasztrofális helyzetből az jelentheti az egyedüli menekvést, ha az anarchia helyébe a szervezettség, a háború helyébe a döntőbírátság, a világfegyverkezés helyébe a leszerelés, az önszegélyezés helyébe a szolidáris garancia és a konkurencia helyébe az együttműködés lép.

Az európai nagyhatalmak közötti háború az ellenséges nemzetek kiirtására irányul majd, életre-halálra folyik, s a frontokon túlmenően a hátszínre, mindenekelőtt az ellenséges nagyvárosokat érinti. Egy európai nemzet sem rendelkezik annyi emberi erő- és vagyonfelesleggel, hogy megengedhetné magának a háború luxusát, mert legalábbis gyógyíthatatlan sebeket szerezne. A jövő háborúja megadná a halálos dőfést Európának és egyengetné az utat az orosz invázió felé. Aki szereti népét – jelentette ki Coudenhove –, annak pacifistának kell lennie az európai háború technikai és politikai következményei miatt. A pacifizmus

⁶⁰ Uo. 91–94.

⁶¹ FALUHELYI, Ferenc: *Páneurópa. Mit várhatunk tőle?* Danubia Nyomda, Pécs, 1928. 21.

most nemzeti kötelesség. Európa belső békéjét csak a páneurópai szövetség és a kötelező döntőbíróság garanciája képes megteremteni. Külső békéjét pedig az Angliával, Oroszországgal, Pánamerikával és Kelet-Ázsiával kötött döntőbíró-sági szerződések garantálnák.⁶²

i) A Páneurópa Unió kongresszusai

A Páneurópa Unió első sikerét 1926 őszén aratta, amikor október 3–6-a között Bécsben ülésezett az I. nemzetközi Páneurópa-kongresszus, amelyen 24 nemzet több mint kétezer küldöttje – közöttük 500 külföldről – vett részt. A kongresszust az osztrák Ignaz Seipel prelátus nyitotta meg, aki főleg a béke, a békeszervezetek – mindenekelőtt a katolikus egyház – motívumait említette. Európában különösen fontosnak tekintette új politikai és gazdasági szervezetek megalakulását, amilyen feladatot Páneurópa is ellát. Ramek osztrák szövetségi kancellár méltatta Coudenhove és az Unió érdemeit; Paul Löbe, a német Reichstag elnöke a kongresszus történelmi jelentőségét emelte az egész világ politikai és gazdasági fejlődésében.

A plenáris ülés középpontjában a francia–német közeledés állt, a bizottságok pedig a kisebbségi politikáról, a gazdasági kérdésekről s a szellemi együttműködésről tanácskoztak.⁶³

A politika és a kisebbségek bizottsága, amelyet a német Fritz Mittelman Reichstag-képviselő vezetett, egyhangúan elfogadott egy hat irányvonalból álló határozatot, amely elsősorban Páneurópa Nagy-Britanniához és a Szovjetunióhoz fűződő viszonyával foglalkoztak.

A nemzeti kisebbségek ügyében ajánlásokat fogadtak el állandó bizottság felállításáról, amely az Interparlamentáris Unióval, a Népszövetségi Liga uniójával és a genfi kisebbségi kongresszussal javaslatokat dolgoznak ki a nemzeti kisebbségek jogainak biztosításáról.

A gazdasági kérdések bizottsága a páneurópai kongresszus nevében azzal a kéréssel fordult a Népszövetséghez: szervezzenek nemzetközi kereskedelmi- és vámkonferenciát, hogy megtárgyalják az európai országoknak a legnagyobb kedvezmény elvén nyugvó kölcsönös kereskedelmi kapcsolatát. További téma volt a valuta stabilizálása, s a „külső termelési feltételek” kiegyenlítése.

A „szellemi együttműködés” bizottsága európai szervezet alapítását határozta el a szellemi élet területén, amelynek központja Bécs. Feladatként a párizsi népszövetségi intézettel való együttműködést, a nemzetiség fogalmának tisztázását, a *Pan-Europa* kötet több európai nyelvű kiadását és a *Paneuropa* folyóirat támogatását, s a Páneurópa-irodalom összegyűjtésével és terjesztésével foglalkozó

⁶² Coudenhove-Kalergi: *Paneuropa...* i. m. 95–104.

⁶³ Ziegerhofer-Prettenthaler: i. m. 139.

központi páneurópai archívum felállítását tűzte ki. A bizottsági határozatok nagy része nem valósult meg.⁶⁴

A bécsi kongresszus erőteljesen befolyásolta az európai közvéleményt. A Páneurópa Unió szervezete tovább erősödött, s 1927 őszén már 13, 1933-ra pedig 16 európai államban működtek szekciói.

Párizs és Berlin mindinkább a mozgalom központja lett. Briand teljes politikai tekintélyét bevetette a mozgalom terjesztése érdekében. 1929. szeptember elején megszervezte a Népszövetség kezdeményezését, s Genfben történelmi nyilatkozatot tett a mozgalom melletti elkötelezettségéről.

A Berlinben 1930. május 17-én megnyílt II. Páneurópa-kongresszussal egyidejűleg Genfben ismertette Európa-memorandumát.⁶⁵ A berlini kongresszus jelentőségét a Briand-tervvel való összekapcsolódása adta, jóllehet hamarosan kiderült, hogy hátsó gondolata a francia hatalmi érdekek szerinti egyesítés, illetve az 1919–1920-ban a Párizs környéki békékben elrendezett európai status quo további fenntartása. Mindazonáltal a kibontakozó francia–német küzdelemben a Páneurópa-mozgalom elfogulatlan integrációs mozgalomként szerepelt.

1932 októberében Baselben ülésezett a III. Páneurópa-kongresszus, amely az elmélyülő európai gazdasági és politikai válság okait vizsgálta, és javaslatokat dolgozott ki leküzdésére. Coudenhove-Kalergi ekkor terjesztette elő javaslatát az Európai Párt megalakításáról.⁶⁶ Az intenzív előkészületek ellenére a terv meghíúsult a „*Harmadik Birodalom*” politikája miatt. Ekkor európai népszavazással igyekezett ráirányítani a figyelmet Páneurópára, s lemérni az európai közvélemény kiállását az Európai Egyesült Államok mellett.

Azonban az első évek lendülete már megtört. Az európai tömegek valójában már a nagy nemzeti osztálpártok mögé sorakoztak fel. A francia nacionalisták rövidesen megbuktatták Briandt, aki megtört szívvel 1932 márciusában hunyt el.

1933. január 30-a, Hitler kancellári kinevezése után a Páneurópa-mozgalmat Németországban pacifista szervezetként azonnal feloszlatták, s Coudenhove-Kalergi írásait betiltották. Emiatt számos német barátjától és pénzügyi támogatójától (köztük Robert Boschtól) elszakadt. Előbb Masaryk elnököt kérte arra, hogy a prágai rádióban az emberi szabadságról tartandó előadássorozattal szegülhessen szembe a náci propagandával. Kérését Masaryk elutasította.

Csalódott Anglia álláspontjában is. A konzervatív Austin Chamberlain, egykori külügyminiszter a szocialista Robert Hendersonnal együtt úgy vélte: Európa egyesítése nem érdeke Nagy-Britanniának. Franciaország csak saját biztonságára gondolt, a legtöbb európai kisállamról pedig az volt a benyomása, hogy politikussai semlegességre törekednek a közelgő hatalmi harcban. 1933 májusában Mussolini ugyan barátságosan viszonyult a Németország elleni, Franciaország bevo-

⁶⁴ Uo. 139–140.

⁶⁵ Kövics: i. m. 72–73.

⁶⁶ Uo. 74–75.

násával kötendő egyfajta latin unió gondolatához és a Páneurópa-eszméhez, de aktív tevékenységre nem vállalkozott.

Coudenhove-Kalergi megkísérelte, hogy a hitleri Németországon kívül – el-lene küzdve – mentse, ami ezekben az években a Páneurópa-gondolatból még menthető volt. 1934. május 17-én az osztrák parlament nagy üléstermében páneurópai nagygyűlést rendeztek, ahol Dollfuss kancelláron kívül Kurt von Schuschnigg oktatási miniszter – a későbbi kancellár – is előadást tartott. Dollfuss meggyilkolása (1934. július 25.) után utódja, Schuschnigg igyekezett folytatni a Páneurópa-politikát. Kitartóan munkálkodott tovább Párizsban is, ahol Louis Barthou külügyminiszter – 1934. októberi meggyilkolásáig – állt a mozgalom oldalán.

1935-ben Bécsben rendezték meg a mozgalom IV. kongresszusát, amely nagy nemzetközi rendezvénné vált a nemzetiszocializmussal szemben. 1936-ban Coudenhove-Kalergi kezdeményezésére került sor a nagy figyelmet kiváltott I. páneurópai agrárkongresszusra is.

1936 májusában Rómában Ciano olasz külügyminiszter jelenlétében elmondta Mussolininek, hogy Hitler nyilvánvalóan az Európa feletti uralomra törekszik, s feltartóztatásának egyedüli lehetősége Olaszország és Franciaország szoros szövetsége. „*Az Ön politikája geometrikus; logikus, de sajnos megvalósíthatatlan*” – válaszolta Mussolini, és felmutatta Leon Blum, francia szocialista miniszterelnök egyik sajtónyilatkozatát, amelyben sajnálatát fejezte ki, hogy Olaszország Etiópia elleni hadjárata kapcsán a Népszövetségnek nem sikerült megfojtania Mussolinit; benne ezután már nem bízhat. A francia–olasz együttműködést Párizsban szükségesnek, de szintén lehetetlennek tartották. A spanyol polgárháború kitörése után pedig a francia–olasz együttműködés minden reménye meg hiúsult, mert Hitler és Mussolini szövetségesként avatkoztak be a háborúba.⁶⁷

Az európai béke megmentése érdekében Coudenhove-Kalergi ezután Párizs és London szövetségén fáradozott. De a világtörténeti fejlemények könyörtelenül ellene és eszméi ellen irányultak. Hitler bekebelezte Ausztriát. A Hofburgban székelő központi Páneurópa-irodát a náci Arthur Seyss-Inquart kancellár foglalta el. A kiadó könyveit és archívumát megsemmisítették. Eközben új nagy reménye Winston Churchill lett, akivel személyesen 1938 februárjában találkozott először. A brit politikus bizonyos fenntartásai ellenére Coudenhove-Kalergi szövetségest látott benne. Céljait támogatta Duff Cooper is, aki Chamberlain müncheni kapitulációs politikája miatt lemondott a haditengerészeti miniszter posztjáról.

1939 márciusában Csehország német annektálása után a Coudenhove-Kalergi házaspár hontalan lett. Ezért francia állampolgárságért folyamodtak, amelyet Daladier miniszterelnök a Franciaországért kifejtett rendkívüli teljesítményükért

⁶⁷ Németh: *Európa-tervek...* i. m. 204.

rövid idő alatt teljesített. Májusban a Camps Elysees egyik színházában páneurópai nagygyűlést rendezett.

1939. júniusi londoni tartózkodásakor meglepéssel vette tudomásul, hogy Anglia – a korábbiaktól eltérően – Páneurópa hívének vallotta magát, s a brit Páneurópa-bizottság elnöke Duff Cooper lett. A második világháború első napjaiban új felhívással fordult a világ közvéleményéhez, amelyben az európai föderációért folyó harcot, Európa megmentését sürgette.

***j) Közép- és Kelet-Európa: regionális egységként Páneurópába?
(1931–1938)***

1930-tól a frankofil Coudenhove figyelme erőteljesen Közép-Európa felé fordult, mert azt érezte, hogy a német külpolitikában mindinkább a gazdaságpolitikai eszközrendszer elsődlegessége érvényesül. A német Külügyi Hivatalban (AA) 1930 nyarán, Briand francia miniszterelnök Európa-terve kapcsán fogalmazták meg először a gazdaság primátusát a politika felett, mint a korábbi német befolyás visszaszerzésének módját. Ekkor vették számba Németország délkelet-európai lehetőségeit és az Ausztriával való együttműködést a délkelet-európai fejlemények német érdekek szerinti alakításában. A növekvő gazdasági hatalom politikai tőkébe való transzformációja ekkor lett az AA délkelet-európai politikájának vezérfonala.⁶⁸

Az elméletileg első világháború előtti évekre visszavezethető német Mitteleuropa-politika a Német Birodalom és Ausztria–Magyarország gazdasági és politikai összefogásával – az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Oroszország példájára – negyedik világhatalommá kívánt válni, amelyet francia (és részben közép-európai) szemszögből is a német hatalmi politika kifejezőjének tekintettek.

Az első világháborút követő versailles-i és saint germain-i békeszerződés elvágta Németországot a dunai térségtől, de a világgazdasági válság és a nemzetközi rendszer ennek nyomán bekövetkezett változásai kedvező, ha nem is problémamentes kiindulási pozíciót kínáltak Németországnak. Egyrészt szétzúzta az adós és hitelező országok bizalmi viszonyát és erősítette a délkelet-európai agrár-országok óhaját a birodalom kereskedelempolitikai közeledése iránt. Megvalósítását ugyanakkor két probléma gátolta: az autarkiót sürgető német mezőgazdaság és az exportorientált német nagyipar érdekkonfliktusa, valamint az a német törekvés, amely a Young-terv tarthatatlanságát bizonyítandó a jóvátételei terheket kereskedelempolitikai intézkedésekkel (a behozatal szigorú csökkentésével) hátrította tovább a külföld felé. Heinrich Brüning kancellár a jóvátételei kérdésben alkalmazott politikát olyan fegyverként használta, amellyel Franciaországot és a többi hitelező országot közvetve és – az adós országok kerülő útján –

⁶⁸ Uo. 311.

közvetlenül nyomás alá helyezte és egyidejűleg a délkelet-európai kormányoknak nyomatékosan bemutatta a német piac jelentőségét. A jóvátételi és leszerelési kérdés kihasználásával azt remélte, hogy egy-két éven belül elsüllyeszti a versailles-i szerződést.⁶⁹

Coudenhove kezdetben a Közép-Európa politikát kerülő-, vagy tévútnak tekintette Páneurópa számára, de – a politikai széljárásnak megfelelően – nem zárta ki annak híd szerepét, s azt sem, hogy Páneurópa egykor Közép- és Kelet-Európában is megvalósítható. Ezt bizonyította az 1931. januári osztrák–magyar gazdasági megállapodás, Románia és Jugoszlávia uniós tervei, illetve a Lettország és Észtország közötti, előkészületben lévő vámuniós tervek. E folyamatban – földrajzi és politikai helyzete miatt – központi funkciót szánt Ausztriának. 1931-re eljutott a gondolatig, hogy „*a Duna-mentén új gazdasági erőcentrum képződik, amely alkalmas meggyorsítani Európa egyesülését.*”⁷⁰ Ráadásul a kelet-európaiakban nagyobb európai hazafiságot érzekelt, mint a nyugat-európaiakban.

A német–osztrák vámuniós tervezet meghíúsulása (1931) után Coudenhove Európát „*a Rajnánál és a Dunánál*” tervezte egyesíteni. A Rajna szinonimája alatt a német–francia kapcsolatokat, a Duna esetében pedig „*az utódállamok*” egyetértését értette, vagyis a német–francia megegyezést 1931-ben kibővítette „*az utódállamok*” együttműködésének dimenziójával.⁷¹ A magyar Hantos Elemér⁷² pedig szinte egész életét az ún. utódállamok (Ausztria, Magyarország, Csehszlovákia, Jugoszlávia, Románia) ismételt összefogásának szentelte.

A közép- és kelet-európai országok agrárválságát leküzdendő André Tardieu francia miniszterelnök 1932 februárjában a kontingentálás rendszere és kölcsö-

⁶⁹ Uo.

⁷⁰ Coudenhove: Osteuropa. In: *Paneuropa*, 2/1931. 53. Idézi: Ziegerhofer-Prettenthaler: i. m. 226.

⁷¹ Coudenhove: Rhein und Donau. In: *Paneuropa*, 10/1931. 290. Idézi: Ziegerhofer-Prettenthaler: i. m. 226.

⁷² Hantos Elemér (1881–1942) Bécsben, Lipcsében, Párizsban, Cambridge-ben és Oxfordban folytatott tanulmányait követően állam- és jogtudományból doktorált. Hazatérése után Budapesten dolgozott ügyvédként, később részt vállalt számos pénztintézet és iparvállalat alapításában. 1910–1918 között az országgyűlésben a kormánypárti *Nemzeti Munkapárt* képviselője. 1916-ban a kereskedelmi minisztérium államtitkára, 1918-ban pedig a Postatakarékpénztár elnöke lett. 1917-től a budapesti egyetemen pénzügytant oktatót, s 1924-től egyidejűleg a Népszövetség közgazdasági bizottságának szakértőjeként dolgozott.

Hantos kezdetben a hazai gazdaság helyzetét, illetve a pénzügyet tanulmányozta – 1924-ben tanulmányt írt a magyar váltótörvényről –, később harminc éven keresztül a Monarchia, annak utódállamai és Közép-Európa összefogásának kérdéseivel foglalkozott. A közép-európai együttműködésről számos publikációja ismert; Valerio Korek–Johann Stark: *Mitteleuropa-Bibliographie (1919–1934)* című kötete (Heymann Verlag, Berlin–Wien, 1935.) már akkor 42 könyvét és tanulmányát sorolta fel. Miután ezek németül, franciául és olaszul is megjelentek, elképzelései és megoldási javaslatai – amelyekhez a gazdasági élet tapasztalatai társultak – befolyásolták az európai fejlődéssel kapcsolatos vitákat. Lásd: Németh: *Európa-tervek...* i. m. 215–226.

nös preferenciavámok bázisán nyugvó segélyprogramot hirdetett meg az öt utódállam számára szoros gazdasági együttműködésük érdekében. Eszerint Németország, Nagy-Britannia, Olaszország és Franciaország ellenszolgáltatás nélküli, egyoldalú vámkedvezményeket nyújtana a dunai országoknak, a Népszövetség pedig hosszú távú kölcsönöket folyósítana számukra. A tervezet gazdaságilag főleg Németországot és Olaszországot terhelte volna meg, amelyet azok nem kívántak viselni, így a terv meghiúsult.

Az 1932. szeptember 5–20-i stresai konferencia a Tardieu-tervnél lényegesen szélesebb bázison folytatta tárgyalásait: a nemzetközi intézetek néhány képviselőjétől eltérően Franciaország, Anglia, Németország, Olaszország, Lengyelország, Hollandia, Görögország és valamennyi dunai állam képviselői jelen voltak. A konferencián a francia, német, és olasz javaslatok alapján kompromisszumos tervet fogadtak el. Végül a gabonakivitel valorizációjára (új érték megállapítása az értékcsökkenés okozta veszteség kiegyenlítésére) és az adósságszolgálat biztosítására nemzetközi alapot állítottak fel; létrehozták a kétoldalú szerződések rendszerét, amely preferenciákat helyezett kilátásba a délkelet-európai gabonára és vámkedvezményeket a felvevő országok iparcikkeinek exportjára.

Németország kijelentette, hogy pénzügyi hozzájárulást nem tud nyújtani, de Romániának, Jugoszláviának, Magyarországnak és Bulgáriának kétoldalú preferencia-szerződéseket ajánlott búzára, kukoricára és takarmányárpára. Javaslata a résztvevők között ismét felidézte a német dominanciájú „Közép-Európa” rémét. Az angol tartózkodás és a német nyilatkozat miatt így nehéz feladatnak bizonyult a 75 millió aranyfranknyi alap előteremtése.

A konferencián csak két jelentést fogalmaztak meg a Népszövetségnek az országoknak szóló ajánlásokkal együtt. A stresai ajánlások kiábrándították az agrárblokk országait. Megbukott a kísérlet, hogy a dunai szanalás ügyében konstruktív, a nagyhatalmak rivalizálásán túlmutató megoldás szülessen, s enyhüljön Európa feszült gazdasági és politikai helyzete.⁷³

1932 februárjában az Auer Pál vezette magyar Páneurópa-szekció budapesti konferenciára hívta meg az osztrák, lengyel, román, csehszlovák és jugoszláv Páneurópa-szekció képviselőit. Valamennyien a páneurópai gazdasági egységért léptek fel a gazdasági válságtól leginkább sújtott államokban; a hat dunai állam alkotná a bázist, amely főleg a preferenciaszerződések alapján működne. A kidolgozott tervezet megvalósítására budapesti székhelyű bizottságot állítottak fel. Végül is a konferenciát magánszemélyek rendezvényének értékelték; a magyar kormány rendkívül tartózkodóan viselkedett, Ausztria pedig tisztán akadémiai rendezvénynek tekintette.⁷⁴

1933. február 16-án a kisantant államok (Csehszlovákia, Jugoszlávia, Románia) – egyértelműen gazdasági irányultságú – szervezeti paktumot írtak alá, ame-

⁷³ Uo. 316–321.

⁷⁴ Ziegerhofer-Prettenthaler: i. m. 229.

lyet nyitva hagytak Ausztria és Magyarország számára is. Ennek ellenére a szervezet mégis politikai képződmény volt. Coudenhove üdvözölte a „*Délkelet-európai Egyesült Államoknak*” nevezett szervezet megalakulását, s a három államot a kényes magyar kérdés megoldása után, egy napon az európai állam-szövetség „*őskantonainak*” tartotta.⁷⁵

1934-ben Jugoszláviát, Görögországot, Romániát és Törökországot a Szovjetunió balkáni érdekei, a német nemzetiszocialista politika, de a kollektív biztonság francia politikájától való félelem is balkáni antant megkötésére ösztönözte. Lépésüket Coudenhove döntő eseménynek tekintette az európai összefogásban, megjegyezve, hogy Lengyelország nagyhatalomként még nem csatlakozott ilyen jellegű szövetséghez. A balkáni antantot szerinte Kemal Atatürk kezdeményezte, aki békét kötött Görögországgal; a lépésben Törökország jelentős nyugati orientációját látta, bár nem foglalt állást Páneurópa jövőbeli viszonyáról Törökországot illetően.

A balkáni fejleményektől azt remélte, hogy kezdeményezik az európai egyesülés folyamatát; egyúttal éles kritikával illette Nyugat-Európát, amely a kultúra hiányával vádolta a balkáni népeket. Coudenhove krédója szerint a balkáni népeket nem vitte félre és rombolta a technikával való visszaélés, s ma népi kultúrájukban magasabb szinten állnak, mint Közép- és Nyugat-Európa kiforgatott nemzetei. Coudenhove töretlen optimizmusát támogatta Auer Pál is, aki szerint a balkáni népek békésen közeledtek egymáshoz, ami nem mondható el a dunai népekről. Auer már 1934-ben segédkezett neki, amikor Coudenhove az osztrák külpolitika jegyében egyesíteni akarta a kisantant és a római jegyzőkönyvek államait (1934. március 17: Magyarország, Ausztria és Olaszország együttműködése és gazdasági kapcsolataik fejlesztése). Schuster egykori cseh diplomata is hajlandó volt együttműködni Magyarországgal a két állams csoport közeledése érdekében.

Auer bizalmasan közölte Coudenhove-al, hogy Gömbös Gyula magyar miniszterelnök nem elutasító a Páneurópa eszmével szemben, még akkor is, ha nem is „*foglalt melegen állást*” vele kapcsolatban.⁷⁶

1935 végén Coudenhove a „*dunai-Európáról*” fejtette ki gondolatait, s egyértelműen Svájcot jelölte meg példaképül. Ezzel bírálóinak vitorlájából igyekezett kifogni a szelet, akik a dunai-Európa létrehozását rejtett restaurációs kísérletnek tekintették. A Duna szót a Rajnával vetette össze; a két folyó Európa fő folyóit alkotja, amelyeken – képletesen szólva – eldől Európa, de Páneurópa sorsa is. Terve megvalósításához nem ideológiákat, hanem elsősorban intézményeket sürgetett. Az első és legfontosabb intézmény egy szövetségi bíróság lenne, amellyel biztosítva lenne a kisebbségek egyenjogúsága. A „*dunai-Európa*”

⁷⁵ Uo. 229–230.

⁷⁶ Uo. 252–253.

központjának – földrajzi helyzete, nagysága, s a város kifejezetten nemzetközi kultúrája és hagyományai alapján – egyértelműen Bécsset javasolta.

1937-ben már azt mérlegelte, hogy a „*dunai-Európa*” politikai kifejezése helyett inkább a nemzetközi jogi „*utódállamok*” kifejezést használja. A fogalomváltást azzal indokolta, hogy Olaszország nem részesedik a Dunából, Németország viszont igen, de ott inkább „*kirekesztő fogalomnak*” tartják. Az „*utódállamok Európája*” alatt Ausztriát, Magyarországot, Csehszlovákiát, Jugoszláviát, Romániát, Lengyelországot és Olaszországot értette, tehát a kisantantban és a római jegyzőkönyvben tömörült államokat. Csupán Lengyelország nem tartozott a két rivális hatalmi csoportosuláshoz, amely éppen ezért a legalkalmasabbnak tűnik a közvetítő szerepre. Németország pozíciójáról megállapította, hogy Németország a jövő közép-európai államcsoportjának nem tagja, hanem szomszédja. Hantos Elemér fellépett az átnevezés ellen, s kiállt a „*dunai-Európa*” hivatalosan rögzített, s a gazdaságilag és kulturálisan megközelítően azonos lehetőségekkel rendelkező, a hat államot (Ausztria, Magyarország, Csehszlovákia, Románia, Jugoszlávia, Bulgária) tömörítő kifejezés használata mellett.⁷⁷

k) Coudenhove-Kalergi Európa-értelmezése

Coudenhove az 1920-as évek elején úgy vélte, hogy a 19. század az európai világhatalom korszaka volt, a 20. század első negyedében azonban e világhatalom megtört. Európa azóta hatalompolitikailag, gazdaságilag és kulturálisan már nem a Föld központja. E politikai változás fő oka, hogy a brit világbirodalom belső struktúrájának változása miatt egyszerűen kinőtte Európát és a 20. század elején interkontinentális szövetségi állammá és világhatalommá vált. Az orosz világbirodalom a belső struktúrájának átalakulása miatt szintén kinőtte Európát. Az orosz cárizmus európai állam volt ázsiai gyarmatokkal, de az 1917. évi forradalom elsöpörte az Urált, mint európai határt, és az európai nagyhatalomból eurázsiai világhatalom lett. Európa keleti határát már nem az Urál alkotja, hanem az Oroszország (1922 decemberétől Szovjetunió) és az öt szegélyező demokratikus államok közötti politikai határ. Időközben Ázsia is emancipálódott. Kelet-Ázsiában Japán vált nagyhatalommá. Fellendülését kiegészítette Kína és a többi ázsiai nép kezdődő európaizálódása és militarizálódása. A 20. század első évtizedeiben megkezdődött Amerika fellendülése. A dél-amerikai államok vezető szerephez jutottak a Népszövetségben, az Amerikai Egyesült Államok pedig a világ leggazdagabb, leghatalmasabb és leghaladóbb birodalma lett.

Az első világháború nyomán megkezdődött Európa hanyatlása. Ausztria–Magyarország felbomlott, a német nagyhatalmat megcsonkították, így ezek elvesztették vezető szerepüket. Franciaország és Olaszország elsőrangú európai nagyhatalmakká, de másodrangú világhatalmakká váltak. Európa világpolitikai

⁷⁷ Uo. 253–254.

akcióképességét ez idő tájt egységének hiánya bénítja. Európa a világ perifériájára csúszott és elveszítette világhegemóniáját.

A közlekedés fejlődése és a szubjektív távolságok állandó csökkenése miatt az államok egyre kisebbek lesznek és a népek közelebb kerülnek egymáshoz. Az összeütközéseket elkerülendő politikai közeledésnek kell bekövetkeznie – vélekedett. Az egyes államokat államszövetségekké kell változtatni; „*az állam és emberiség közé beékelődött az államcsoporthoz eleme*”.

A vezető világhatalmak – Oroszország, Anglia, Amerika – föderációt alkotnak. Ezt az államszervezetet elsőként Amerika alkalmazta. A pán-amerikai államszövetség nem irányul a másik államszövetség, hanem csak a háború ellen. Együttállásra száll a közös kulturális fejlődésért.

Európának követni kell példáját. Az Európán kívüli világban a kis államok arra törekednek, hogy a világhatalmakra támaszkodjanak. Európában viszont ellentétes folyamat zajlik: itt erősebb a szabadság vágya, mint a rend iránti törekvés. Itt a legkisebb állam is teljes szuverenitásra törekszik, tekintet nélkül életképességére. A világban kibontakozó integrációs folyamattal szemben Európában az atomizálódás zajlik. Ha az európai népek felszabadítását nem egészíti ki egyesülésük – jósolta Coudenhove –, akkor az erősödő világhatalmak rövid időn belül elnyelik az európai államokat. Európának meg kell találnia szabadságának és megszerveződésének egyensúlyát. Ez a kiegyenlítődés befelé autonómiához, kifelé viszont föderációkhoz vezet.⁷⁸

Európa földrajzi, kulturális és politikai határaitól kifejtette: a Föld öt planetáris erőmezőre oszlik: amerikai, brit, orosz, kelet-ázsiai és európai. Az öt világkomplexum egyike sem rendelkezik Európához hasonló múlttal. A Nyugatnak az Atlanti-óceán felé forduló államai alkotják Európát. Ez a komplexum európai kontinensre és annak afrikai gyarmataira tagolódik, amelyeket a Földközi-tenger választ el egymástól. Magában foglalja a kontinentális Európát az Északi-sarktól Moreáig, s Afrika nyugati felét Tripolisztól és Marokkótól Kongóig és Angoláig. A Nyugat ezen államai tagolatlanok, nem rendelkeznek semmiféle szervezettel, állandó harcban állnak egymással. Szétszakítja őket a gyűlölet és az irigység, amely a népek és államok káoszát rejt magában. Az európai kérdés és az európai gyűlölet megmértelyezi a nemzetközi légkört és állandóan nyugtalanítja a világ békés részeit. Bizonytalansági és nyugtalanítási forrást jelent, ezért az európai kérdés nem helyi, hanem nemzetközi probléma.

Az európai kérdést csak népeinek összefogása oldhatja meg: vagy önként létrehozzák a páneurópai föderációt, vagy pedig az erőszakosan, orosz hódítással valósul meg. A dilemma európai megválaszolása önállóságának, kultúrájának és a jövőjének megőrzését jelenti.⁷⁹

⁷⁸ Coudenhove-Kalergi: *Paneuropa... i. m.* 13–21.

⁷⁹ Uo. 22–24.

Európa határaitól megállapította, hogy földrajzi értelemben nem létezik európai kontinens. Csupán európai félsziget létezik, az eurázsiai kontinens nyugati kifizetéséért. A félszigetet a Fekete- és a Balti-tenger zárja le. Ma a tenger számított Európára földrajzi határának: az Atlanti-óceántól a Földközi- és a Fekete-tengerig, illetve az északi Jeges-tengerig. Európának csak keleten nincs természetes határa, itt folyamatosan nyúlik át Ázsiába. A földrajztudomány Európára létezésének földrajzi bizonyítására ismerte el az Uralt Európára keleti határának, illetve azért is, mert az elmúlt két évszázadban az orosz anyaföld politikai határát alkotta.

Európa fogalma földrajzi, politikai és kulturális elemek keveredéséből keletkezett. Északi, déli és nyugati határát a földrajz határozta meg, keleti határát viszont a politika, ezért állandóan tolódott a Rajnától az Urálig, az Adriától a Kaszpi-tengerig.

Coudenhove hat történelmi fejlődési szakaszt és a vele együtt változó történelmi határokat különböztetett meg Európa fejlődésében:

Az első Európát Hellasz alkotta, s Perzsiával fennálló ellentéte teremtette meg Európa és Ázsia feszültségét és az európai gondolatot. Az akkori Európa határát a Földközi- és az Égei-tenger, a Márvány- és a Fekete-tenger, a Boszporusz és a Dardanellák alkották.

A második Európát Róma teremtette meg, s a Földközi-tengert szegélyező államokat tömörítette. A római Európa észak-keleti határát a Rajna és a Duna alkotta. A Római Birodalom felbomlása elválasztotta a Balkánt Európától és a Birodalom súlypontját Nyugat-Európába helyezte. Kelet-Róma köztes, eurázsiai birodalmat alkotott Európa és a Kelet között. Európa római-katolikus lett, Elő-Ázsia mohamedán, Bizánc és Oroszország pedig görög-keleti vallású, és évszázadokon keresztül nem befolyásolták Európa sorsát.

A harmadik Európát a népvándorlás teremtette meg. A Nyugatrómai Birodalom romjain germán királyságok születtek. A germán Európa Nagy Károly alatt érte el csúcspontját. Nyugaton határos volt a mór Spanyolországgal, keleten a szlávokkal, avarokkal és bizánciakkal. Annak idején az Elba alkotta Európa keleti határát.

A negyedik Európa a Karoling Birodalom összeomlása után keletkezett, amikor Európa vezetése lassanként a pápaság kezébe került. Határai egybeestek a római katolikus vallás övezetével. Ez az Európa kelet felé Litvániát, Lengyelországot és Magyarországot is magában foglalta. A keresztes háborúkban politikai egységként lépett fel a mohamedán Ázsiával szemben. III. Ince pápa politikai szupremáciájával Európa királyai fölött állt. A pápai Európa véglegesen a reformáción hiúsult meg, ami Európát protestáns északi és katolikus déli részre osztotta.

Az ötödik Európa alapjait a felvilágosodás teremtette meg, s ez a felvilágosult abszolutizmus Európája volt. Ehhez az államrendhez már Nagy Péter Oroszországa is csatlakozott, amely a mongol uralom alatt még Ázsiához tartozott.

zott. Így lett az Urál hegység Európa keleti határa, amely ekkor érte el legnagyobb kiterjedését. Az ötödik Európa csúcspontját Napóleon jelentette, akinek bukása Európát nemzetközi káoszba sodorta. Az egyesült Európa eszméje azonban a reakció és a forradalom táborában egyaránt tovább élt.

Az I. világháború nyomán Európa demokratikussá vált, így felszabadult a pálya a „hatodik Európa”, az Európai Egyesült Államok, a Páneurópai Föderáció Európája számára. Államainak belpolitikai kiegyenlítődéssel egybeesik Anglia és Oroszország leválása Európáról. Nagy-Britannia óceánon-túli szövetségi birodalommal vált. Ezt a birodalmat Európán kívüli érdekek is nagyban befolyásolták. Oroszország viszont a szovjethatalom proklamálásával eltávolodott Európa demokratikus rendszerétől. Európa keleti határa az Urál helyett a Kaukázus lett, amely a szovjetrendszert elválasztotta az európai demokráciáktól.

Lehetséges – jósolta –, hogy Oroszország egyszer még egyesül Európával, de akkor már nem az Urál, hanem az Altáj-hegység alkotja Ázsia és Európa határát. Ez az Európa határos lesz a kínai és a japán birodalommal, valamint a Csendes-óceánnal.

Coudenhove nem zárta ki, hogy Oroszország nyugat felé tör, hogy a németekkel és a nyugati szlávokkal ellensúlyt alkossanak a nyugat-európai angolszász hatalmakkal szemben. Akkor az európai határ a római időkhöz hasonlóan a Rajnánál és az Alpoknál húzódik.⁸⁰

Az európai kultúra – folytatja – a fehér faj kultúrája, amely az antik kor és a kereszténység talaján keletkezett. Az európai kultúra mindkét pólusa a hellén individualizmus és a keresztényszocializmus. Ez a kultúra lényegénél fogva aktivista és racionalista. Legmagasabb teljesítményét és aktivitását a tudomány gyakorlati felhasználásával a technikában, a kémiában és az orvostudományban érte el. A keresztény európai kultúrának több válfaja létezik: az amerikanizmus képezi a legszélsőségesebb kontrasztot az orientalizmus és a misztikum felé. Ez optimista, célratoró, tetterős és haladó. Nemcsak Amerikára korlátozódik, hanem a régi világ ipari központjait, közöttük Berlint is uralja. Orosz válfaja új szintézisben egyesíti az ázsiai és európai elemeket. A népvándorlások óta Oroszország politikailag és kulturálisan váltakozva hol Európához, hol Ázsiához tartozott. Az utolsó ázsiai korszak, a tatár uralom 1200-tól 1498-ig tartott, miközben Oroszország politikailag csak 200 éve tartozik Európához. Külsőleg felvette az európai kulturális formákat anélkül, hogy lényében európaizálódott volna. A bolsevizmus lerázta magáról az európai civilizációt, elfordult a keresztény és a demokratikus Európától, illetve európai eszmékkal és ázsiai praktikákkal megpróbálja megteremteni az új kulturális forma alapjait. Amíg Oroszország kulturális jövője bizonytalan, addig Európa keleti politikai határa Oroszország felé egyúttal az európai kultúrközösség keleti határa marad.

⁸⁰ Uo. 29–34.

Európa tehát több vonatkozásban is egységet alkot: kulturális egység, valamint életforma az indiai, kínai, iszlám és a modern, hagyomány nélküli bolsevik és amerikai életformával szemben.

Európa politikai fogalomként magában foglalja a kontinentális Európa valamennyi demokratikus és fél-demokratikus államát, Izlandot is beleértve, amelyet Dániával perszonálunió egyesít. Az európai Törökország fennmaradt területe politikailag Ázsiához tartozik.

Coudenhove a földrajzi fogalomtól való elkülönülés érdekében használta a politikai Páneurópa fogalmát, kifejezve párhuzamosságát a pánamerikanizmussal és a pánhellenizmussal. Jól tudta, hogy az elnevezés ellenállást vált ki, mert Európát Anglia és Oroszország nélkül nem lehet Páneurópának nevezni. De egykor a pánamerikai és a pánhellén mozgalom sem terjedt ki valamennyi államra.

Páneurópa 26 nagyobb államból (főállamból), és öt kisebb területből áll. Az előbbiekhöz Németország, Franciaország, Olaszország, Lengyelország, Spanyolország, Románia, Csehszlovákia, a Szerb–Horvát–Szlovén állam, Magyarország, Belgium, Hollandia, Ausztria, Görögország, Portugália, Svédország, Bulgária, Svájc, Finnország, Dánia, Norvégia, Lettország, Litvánia, Észtország, Albánia, Luxemburg, az utóbbiakhoz Danzig, Monaco, San Marino, Liechtenstein és Andorra tartozik. Ennek az államkomplexumnak a területe kb. 5,8 millió km², lakóinak száma kb. 348 millió.

Páneurópa gyarmatai két csoportra oszlanak: zárt afrikai gyarmataira, illetve szétszórt gyarmataira. Afrikai gyarmatbirodalma francia, belga, portugál, olasz és spanyol kézben van (Líbia, Francia-Afrika, Angola, Kongó), 15 millió km²-el és 48 millió lakossal rendelkezik. Szétszórt gyarmatai holland, francia, portugál, olasz és dán kézben vannak (Mozambik, Madagaszkár, Holland-India, Francia Hátsó-India, Guyana stb.), 5 millió km² összterületet és 81 millió lakost számlálnak. Így Páneurópa gyarmataival együtt kb. 25 millió km²-t és 429 millió lakost foglal magában. Területnagyságát és lakosságát tekintve a harmadik helyen áll a többi világhatalom és csoportosulás között (a Brit Birodalomnak 464 millió lakosa és 39 millió km²-nyi területe, az Orosz Birodalomnak 150 millió lakosa és 23 millió km²-e, a Mongol Birodalomnak 520 millió lakosa és 12 millió km²-nyi területe, Pán-Amerikának 209 millió lakosa és 32 millió km²-nyi területe van). Anglia és Amerika, illetve Oroszország és a Kelet között elfoglalt közbülső helyzete miatt Páneurópa elég erős lenne ahhoz, hogy sikerrel hárítson el mindenféle katonai inváziót és gazdasági kihívást. Hagyományai és lakosainak tehetsége feljogosítaná arra, hogy még hosszú ideig a Föld kulturális központja legyen.

1) A nemzeti ellentétek feloldása

Coudenhove úgy vélte, hogy a párizsi békeszerződések által megrajzolt új európai térképet nemzeti törekvések, s nem gazdasági igények határozták meg. „*A mai határokat minden jogalaptól mentesen a nyers erőszak alapján vonták meg. Ennek eredménye, hogy a lengyelek, csehek, románok, délszlávok összes nemzeti aspirációikat kielégíthették a németek, magyarok, bolgárok, ukránok, litvánok és albánok sérelmére.*”⁸¹ A gazdaságot alárendelték a politikának. Európa gazdasági hanyatlása pedig a háború pusztítására, Szovjet-Oroszország Európától való eltávolodására, a nagy európai felfegyverkezésekre és az állandó hadseregekre, a megoldatlan jóvátételi kérdésekre, az általános eladósodásra és a közép-európai gazdasági területek mesterséges szétDarabolására vezethető vissza a békeszerződések révén.⁸² „*Minél jobban nő a szükség és a nyomorúság Európában, a népek annál hamarabb felismerik a közös gazdaságpolitika szükségességét. Így majd szívesen lemondanak szuverenitásuk egy részéről, hogy megmeneküljenek az éhínségtől, csődtől és háborútól.*”⁸³

Európa újjáépítésének a párizsi békeszerződésekben kell kiindulnia. Az Európán belüli új határok békés módosítására hosszú ideig gondolni sem lehet. A megszerzett területekről való önkéntes lemondás lélektanilag lehetetlen. Jogos határokat megállapítani nem lehet. Nyelvi, földrajzi, stratégiai, történelmi és gazdasági szempontok keresztezik egymást. Bármelyiket érvényesítik, a többi sérelmére történik. Aki hozzányúl az új határokhoz, Európa békéjéhez nyúl hozzá. Az igazságos határok helyett a meglévő határok stabilizálása a békés európai integráció alapja. Majd az államok között húzódó határvonalak jelentőségének nemzeti, katonai és gazdasági szempontból való redukciója egyszerű közigazgatási határok szintjére.

A páneurópai konferencia csak akkor lehet sikeres, ha a területi kérdéseket kiiktatják a vitákból. Csak így lehetséges a párizsi békeszerződések gazdasági revíziója. A jóvátételi kérdést politikamentessé kell tenni és üzleti kérdésnek nyilvánítani, az Európán belüli vámhatárokat pedig le kell építeni.

A területi vitákat és a határrevízió kérdését konfliktusok nélkül, az egyesült Európa keretein belül kell megoldani. A térség belső stabilitását a tolerancia elvén alapuló általános és kötelező érvényű kisebbségvédelem szolgálhatja. A hatékony kisebbségvédelem valamennyi államban biztosítja a teljes szabadságot az állampolgárok nemzeti életének gyakorlásához. Így az egyén számára közböbbség válik az állami hovatartozás kérdése. Ki kell alakulni a páneurópai szolidáris érzésnek, az európai identitástudatnak, mely megkoronázza és kiegészít

⁸¹ FALUHELYI, Ferenc: *A bécsi páneurópai kongresszus a magyar nemzeti eszme világában.* Karl Könyvesbolt, Pécs, 1928, 44.

⁸² Uo. 110–111.

⁸³ Uo. 112.

szíti a nemzeti érzést. Az egyes embernek a saját népéhez fűződő identitástudaton felül ki kell alakítania magában az európai identitástudatot. Csak így győzhető le a nacionalizmus, az előítéletek és a nemzeti sztereotípiák.⁸⁴

m) Páneurópa fundamentuma: a francia–német megbékélés

Oroszország 1917. évi kiválásával – írja Coudenhove – Európa újra tagolódott, s három fő csoportra oszlik:

- a román Nyugatra (Portugália, Spanyolország, Belgium, Olaszország),
- a germán Középre (Németország, Hollandia, Dánia, Svédország, Norvégia),
- és a túlnyomórészt szláv Keletre (Finnország, a balti- és kisantant, Magyarország, Balkán). Ezt a Finnországtól Görögorszáig terjedő kelet-európai államcsoportot Masaryk már az I. világháború után föderációba akarta kapcsolni, hogy e nemzeteknek állandó önállóságot biztosítson Németországgal és Oroszországgal szemben. A nagy föderáció azonban nem jött létre, csak a kisantant valósult meg (Csehszlovákia, Szerb–Horvát–Szlovén Királyság, Románia). Ezzel az államcsoporttal Lengyelország (a Romániával fennálló szövetsége révén) és Ausztria (a lanai szerződéssel) is szoros kapcsolatban áll.

A kisantant európai nagyhatalommá vált, amely az európai újjáépítés első tünetét jelzi. Lengyelországgal együtt ezen a területen (1 millió km²) 70 millió lakos él. A Franciaországgal fennálló szövetségével ez az államsoport befolyásos pozícióra tett szert Európában, és annak kristályosodási pontjává fejlődhet. E népcsoport mostani céljai nem Európa föderációja, hanem az Oroszország elleni védelem, valamint Németország, Magyarország és Bulgária féken tartása. Amíg a kisantant nem jut baráti megegyezésre Németországgal, addig nem tudja betölteni páneurópai misszióját.

Coudenhove a kisantantot Páneurópa csírájának tekintette, amely az amerikai államrendszer mintájára új politikai rendszert honosít meg Európában: a teljes egyenjogúság elvén alapuló külső szolidaritást összekapcsolja a belső függetlenséggel, és időszakos konferenciák révén kiépíti a politikai közösséget.⁸⁵

Pontosan látta, hogy Európa központi problémája Németország és Franciaország régi rivalizálása. A politikai-katonai jellegű német–francia gyűlöletet évszázadok óta mesterségesen szították. Mivel e két szomszédos állam a világtörténelemben először most testvérköztársaságként áll egymással szemben, lehetővé vált Franciaország és Németország uniója. Legfontosabb azonban a német–francia sorsközösség felismerése, az, hogy a német és a francia érdekek naponta egybeesnek.

⁸⁴ Bóka: *Az európai egység gondolat...* i. m. 164.

⁸⁵ Uo. 115–117.

Franciaországnak el kell döntenie, hogy Németország elleni megsemmisítő politikát vagy békítő politikát folytat. Eddig úgy tűnik, hogy Franciaország a megsemmisítés útját választotta a katonai rajnai-határral, a gazdasági Ruhr-határral, a birodalmi egység szétszakításával. A Lengyelországgal kötött szövetséggel Németország féken tartására és Oroszországtól való elszigetelésére törekszik, amelyet szintén le kell szerelni. A katonai biztosítás, a politikai felbomlasztás és a gazdasági kizsákmányolás politikájának célja, hogy Németországot tartósan védtelen állapotban tartsa. Ez a megsemmisítési politika azonban figyelmen kívül hagyja, hogy ezzel Németországot Oroszország karjaiba taszítja és kinyitja Európa kapuját Oroszország előtt.

Franciaországnak le kell térnie e tévútról, és határozottan rá kell lépnie a megbékélés, vagyis Páneurópa útjára. Szorosan együtt kell működnie a demokratikus és pacifista Németországgal, ki kell békülnie a mérsékelt jóvátételek alapján, s vámuniót kell alakítani a német szén és francia vasérc páneurópai fémiparrá egyesítése érdekében. Választott bírósági és garanciaszerződésre, Oroszországgal szembeni védelemre, a reakció közös leszerelésére, lefegyverzésre, az európai gazdasági és pénzügyi élet közös újjáépítésére s páneurópai föderáció létrehozására van szükség. Valamennyi állam szolidáris garanciája a francia keleti határok biztosítására megbízhatóbb védelmet jelent, mint a Rajna-vidék elfoglalása. Franciaország a Németországgal való kibéküléssel megszüntethetné az általános hadkötelezettséget, szanálhatná pénzügyeit és energiáját gyarmatbirodalma megszervezésére koncentrálhatná, illetve az emberi jogok élharcosa lehetne.⁸⁶

Németország is a keleti és nyugati orientáció, a bosszú és a megegyezési politika választóján áll. „*Németországban általános a meggyőződés, hogy Franciaország a békeszerződést fegyverként alkalmazza a háború megváltozott eszközökkel való továbbfolytatására, hogy Németországot politikailag és gazdaságilag is megsemmisítse, miként ezt katonailag megtette. Csak egy új háború mentheti meg Németországot a francia megsemmisítéstől.*”⁸⁷ Németország három esélyre építette reményét, hogy egy napon legyőzi Franciaországot: a német találmányokra (új gázok, elektromos hullámok stb.); Franciaország, Anglia és Olaszország viszályára, amely megváltoztathatná Európa politikai helyzetét; Oroszországra, hogy visszaszerzi Lengyelországot és a perem-országokat, s Németországgal közösen leveri Franciaországot és a kisantantot. Németország legnagyobb reménye a Franciaország elleni győztes revánsháború az oroszok oldalán.

A német és francia békülési politika céljai megegyeznek. Békés megegyezést és gazdasági együttműködést kíván Franciaországgal, mérsékelt jóvátételeket, megegyezést Lengyelországgal és Csehszlovákiával az irredentizmus elutasítá-

⁸⁶ Uo. 127–128.

⁸⁷ Uo. 128–129.

sával. Demokratikus belpolitika, pacifista külpolitika, választott bírósági szerződések és garanciaszerződések, a Népszövetségbe való belépés, az orosz szövetség elutasítása, vámunió és Páneurópa létrehozása: ezek volnának a béke zálogai. Csak Franciaország nagylelkű gesztusa tudná elhíttetni Németországgal a franciák békülési szándékait. Ilyen nagyvonalú lépés lehetne a rajnai megszállásról való önkéntes lemondás az Európán belüli garanciaszerződés kompenzációjaként. Németország döntése tehát Franciaország kezében nyugszik.⁸⁸

A franciák és a németek csak a gyűlölet és a kibékülés politikája között választhatnak. A válság csak egy vagy-egyot ismer. A németek nem sejtik, hogy az Oroszországgal kötött lengyeellenes szövetség automatikusan Franciaország elleni háborúba hajtja őket. Ezért a németeknek tudniuk kell, hogy orosz vagy európai politikát óhajtanak-e. Az orosz szövetség háborúhoz vezet, az európai pedig békéhez.

Minden franciának – írja Coudenhove – tisztában kell lennie azzal, hogy az ország keleti határát az állandó hadiállapot miatt csak katonailag lehet biztosítani, politikai biztosítására viszont csak az európai békepaktum alkalmas. E zavarból csak két kiút van: a nemzeti imperializmus vagy a demokratikus európaiság. E két kiút pedig két táborot teremt: a sovinszták és európaiak táborát. A német páneurópaiaknak le kellene győzniük a német sovinsztákat és a francia páneurópaiaknak a francia sovinsztákat.⁸⁹

A nemzeti sovinizmust csak a nemzeti kultúra európaivá bővítésével lehet legyőzni. El kell terjesztetni a felismerést, hogy Európa nemzeti kultúrái az egységes európai kultúra összefüggő alkotórészei. A nyugati kulturális egység feljogosít bennünket arra, hogy európai nemzetről beszéljünk, amely nyelvileg és politikailag különböző csoportokra oszlik.⁹⁰

„Pártok felett állva az egész európai ifjúságot szólítom fel a döntő harcra: hiszen nem egy nemzet, osztály, párt győzelméről van szó – hanem egy generáció, egy évszázad, egy szellem győzelméről!”

Európa nemzeti ifjúságához fordulok, melyet ősei nyelve, történelme és kultúrája kapcsol össze és népe új nagyságról álmodik: teremtsenek új Európát testvérnépeitek nemzeti ifjúságával együtt a legmagasabb teljesítmény, a legmagasabb oktatás, a legmagasabb műveltség pálmájáért!

Európa vallásos ifjúságához fordulok: harcoljatok hittel a kétely ellen, idealizmussal a 19. század materializmusa ellen, harcoljatok a cinikusok váltóbankjának romjain létrejövő mélyebben vallásos Európáért!

Európa liberális fiataljaihoz fordulok, kiknek a szabadság nem korrupciót, a demokrácia nem nyárspolgárságot jelent: mentsétek meg a szabadság nagy európai hagyományát, Hellász örökségét! A személyes és nemzeti szabadság je-

⁸⁸ Uo. 130–131.

⁸⁹ Uo. 132–134.

⁹⁰ Uo. 144.

gyében teremtetek új, értelmetlen gátak, értelmetlen háborúk, értelmetlen elnyomás nélküli Európát!

Európa szocialista ifjúságához fordulok: robbantsátok szét az európai kislamiság szorongató béklyóit! Egyesítsétek Európát az igazságosság, a béke, a munka jegyében!”⁹¹

A Páneurópa-mozgalom olyan forradalmi mozgalom, mely Európa megmen-tésére, megújítására, nem pedig lerombolására vagy konzerválására irányul. A háború előtti, alatti és utáni európai politika elleni tiltakozásból keletkezett moz-galmat fiatal kora és rendkívüli dinamizmusa ellenére is a megmerevedés, sőt az elzúllás veszélye fenyegeti – vélekedett.

A Páneurópa-mozgalomnak sok híve van, de keveseket fűt valódi érzelem és lelkesedés. Sokan lettek páneurópaiak érdekből és zavarodottságból. Ezek a pszeudo-páneurópaiak a hétköznapi sovínisztái. Az Európai Egyesült Államok jelszava szájukban frázissá válik, majd eltűnik, ha távoli érdek fenyegeti. Veszé-lyesek, mert titkos céljuk nem Európa felszabadítása, hanem kizsákmányolása, így a kor e legnagyobb mozgalmának meggyalázása és megrontása.

Mások szintén Páneurópát óhajtanak, elég okosak, hogy reménykedjenek benne, de túlságosan gyávák, hogy akarják, és túlságosan gyengék, hogy harcol-janak is érte. E tetterő nélküli pszeudo-európaiak nem hajlandók a cél nagyságá-nak megfelelő áldozatot hozni, azt kívánják, hogy Páneurópa egy napon érett gyümölcsként pottyanjon ölükbe. Csak egy kisebbség lelkesedése, akarata és fegyelme győzedelmeskedhet a tétlen és akarat nélküli többség felett.⁹²

A múlt század öreg generációja Európát háborúban és békében megsebesítet-te, szétzúzta. Amit ma Európának nevezünk – vélekedett –, az anakronizmus, félreértés, torzszülemény. E fércmű legfeljebb ideiglenes jellegű lehet, de nem végeredmény. Páneurópának új emberekre van szüksége: a 19. század generáció-ja régi gyűlöletével, intrikáival, előítéletével az új Európát bölcsőjében mérgezné meg, vagy múmiává merevítené.⁹³

Ezért fordul Coudenhove Európa ifjúságához, akik számára Páneurópa esz-me, s nem üzlet; cél, s nem divat. Amíg a harc nem dőlt el a páneurópaiak és Páneurópa-ellenesek, a jövő és a múlt, a 20. és a 19. század között, addig az európai ifjúság kötelessége egyesülni azon emberekkel és jelszavakkal szemben, melyek Európát katasztrófába döntötték és újabb testvérháborúba taszítják. „*Az európai ifjúság Európa lelkiismerete; nekik kell megteremteni Páneurópát, mint generációk alkotását, mint az ifjúság ajándékát a kornak és a következő nemze-dékeknek. Az új ifjúságra, a 20. század szent európai tavaszára szövetkezik min-den, ami az évek terhe ellenére a szellemben és szívben fiatal maradt, minden, ami a jövőt lélegzi és mentes a korhadt lehelettől.*

⁹¹ In: *Paneuropa*, 1926/11. 6.

⁹² Uo. 4–5.

⁹³ Uo. 3–4.

Ezért kell a fiatalságnak élcsapatot, s nem utóvédet alkotnia a Páneurópa-mozgalomban. Az európai ifjúságból európai légióknak kell alakulnia olyan ifjú európaiak vezetése alatt, akiknek Európa megújítása mindenekfelett áll. E légiók állandóan új impulzusokat adnak az Uniónak, lelkesedést és tetterőt továbbítanak a tömegeknek.

Hiszen az ifjúság nemcsak életkort jelent, hanem a tartós újjászületés és megújulás képességét. Ezért minden hősiesség fiatal és zseniális. Egyedül az ifjúság rendelkezik lelkesedéssel, akarattal, reménnyel, hittel, erővel; csak az ifjúságnak van lángja, mely nélkül egyetlen eszme sem világíthat és győzhet!

*Ezért Páneurópa zászlaja az ifjúság zászlaja: kereszt a napban; a harc keresztje a győzelem napjában; Krisztus keresztje Baldur-Apolló napjában; az örökre megfeszített és örökké sugárzó ifjúság áldozata és győzelme.*⁹⁴

n) A Coudenhove-házaspár az Egyesült Államokban (1940–1946)

Franciaország 1940. júniusi kapitulációja után a házaspár amerikai kapcsolatai révén az Egyesült Államokba menekült. A Páneurópa-mozgalom új főhadiszállása a New York-i egyetemen az Arnold J. Zurcher professzorral közösen indított szeminárium lett. Eközben felébresztette álmából az amerikai Páneurópa-bizottságot is, amelyet kiegészített a William Fulbright szenátor elnöklétével működő, a szabad és egységes Európáért küzdő amerikai bizottsággal.

1943 márciusában Coudenhove-Kalergi New Yorkban összehívta az V. Páneurópa-kongresszust. Churchill miniszterelnökként fordult a világ közvéleményéhez, s a háború utáni politika céljául az egységes Európát hirdette meg. Azonban minden fáradozása ellenére Rooseveltnél nem sikerült megnyernie az európai unió gondolatának. Ezért a közvéleményhez fordultak; megszerezték befolyásos újságok támogatását, azok segítségével megnyerték ügyüknek a két nagy párt, majd a szakszervezetek vezetőinek támogatását. Legerősebb híveik az amerikai katolikusok lettek, akik mindenáron meg akarták akadályozni, hogy Hitler Európa feletti uralmát Sztálin váltsa fel.⁹⁵

Az amerikai atombombák Japánra történő ledobása után gyorsan mélyültek az ellentétek az Egyesült Államok és a Szovjetunió között, s az egykori szövetségesek rövidesen egymás riválisai lettek Európában és Ázsiában egyaránt. A szovjet vétó miatt lassan szétfoslott az Egyesült Nemzetek univerzális politikai gyógyeszközébe vetett hit is. Az amerikaiak néhány hónap alatt átállították közvéleményüket a Szovjetunió feltartóztatásának feladatára. Miként a Páneurópa-gondolat 1939–1940 között a barna veszély elleni összefogás jelszava volt, 1945-ben új aktualitást nyert a vörös fenyegetés elleni küzdelemben. E hangu-

⁹⁴ Uo. 7–8.

⁹⁵ Németh: *Európa-tervek...* i. m. 205.

latváltozás nyomán Coudenhove-Kalerginek előadó- és propagandakörutat szerveztek az Egyesült Államokban, s az Európai Egyesült Államok gondolatával mindenütt általános egyetértésre és nagy szimpátiára talált.

1945 decemberében a *Collier* című népszerű havi folyóirat cikket közölt Truman elnökről és az Európai Egyesült Államok gondolatáról. Truman volt az első vezető amerikai államférfi, aki nyilvánosan fellépett az Európai Egyesült Államokért. 1946 márciusában beható tárgyalásokat folytatott Dean Acheson külügyi államtitkár-helyettestel és tanácsadóikkal, George Kennannel és Ben Cohennel, akik az európai kérdést felkarolva már akkor európai gazdasági uniót terveztek a későbbi Marshall-terv szellemében, de a vele szembeni ellenállás miatt az akciót akkor el kellett halasztani.

1946 közepére egész Amerika – a Fehér Háztól a State Departmentig, a kongresszustól a közvéleményig – hajlandó volt támogatni az Európai Egyesült Államok gondolatát, amennyiben maguk az európaiak is óhajtják az egyesítést. Az európai kormányok nem foglaltak állást az egyesítés ügyében, hogy ne kedvetlenítsék el a szovjet kormányt. Az európai sajtó is rendkívül tartózkodóan nyilatkozott a kérdésben. Ezért csak Európában kaphatott választ kérdésére: hajlandó-e Európa végre egyesülni? S a második világháború lerombolta-e vagy megújította a Páneurópa-eszmét?

1946. június 9-én az *Oregon* nevű kis francia gőzös fedélzetén haza indultak Európába.⁹⁶ Útközben, a hajón érte el őket Churchill távirata, hogy megbízásából sógora, Duncan Sandys Párizsban találkozni szeretne velük. Párizsban, a békekonferencia idején mindenki Európa egyesítését tartotta az egyedüli megoldásnak, de ezt senki sem merte kimondani, nehogy utópistának tekintsék, illetve a Szovjetuniótól való félelem miatt sem. Ilyen körülmények között a Páneurópa Unió pusztán propagandaszervezetként való megújítása értelmetlen volt.

i) A termés beérése (1946–1958)

Nagy meglepetésére Európában senki sem tudta, hogy az Egyesült Államok Európa egyesítését óhajtja. A legtöbb európai meg volt győződve arról, hogy az amerikaiak tartanak az egyesült Európától és azt minden áron meg akarják akadályozni. Ezért kettős félreértést kellett eloszlatnia: az amerikaiakat meggyőzni arról, hogy feltételezéseikkel ellentétben Európa népei érettek az egyesülésre; az európaiakat pedig arról, hogy várakozásaikkal ellentétben az amerikaiak hajlandók támogatni Európa politikai és gazdasági egységét.⁹⁷

A második világháborúban összeomlott az európai nacionalizmus, amely ellen több mint két évtizedig harcolt. Páneurópának nem kellett kétfrontos háborút folytatni, mert csak egy ellenfele maradt: a kommunizmus. Maguk a kommunis-

⁹⁶ Coudenhove-Kalergi: *Ein Leben für Europa...* i. m. 276–279.

⁹⁷ Uo. 282.

ták nem akarták megakadályozni Európa egyesülését, de orosz vezetéssel szovjet-Európára törekedtek.

A második világháború után Európa inkább ideológiai, mintsem nemzeti táborra tagolódott. Európa kommunistái egységes táborot alkottak, az európai anti-kommunisták pedig szolidárisak lettek a közös veszély ellen. A nemzeti ellentétek örökségét az ideológiai ellentétek vették át. Az európai politika motorja, a nacionalizmus, amely Hitlerrel érte el tetőpontját, másfél évtized után eltűnni látszott.⁹⁸

E fejleményekből Coudenhove azt a gyakorlati következtetést vonta le, hogy a népek ugyan érettek az egyesülésre, a kormányok azonban nem, mert még mindig a háború előtti nemzeti ideológiák befolyása alatt állnak. Ezért a kormányokat kettős nyomás alá kell helyezni, hogy elfogadják a páneurópai kezdeményezéseket: külpolitikailag az európai egyesítést támogató Egyesült Államok, belpolitikailag pedig parlamentjeik nyomása alá.⁹⁹

1946 nyarán váratlanul Angliából érkezett támogatás: Churchill megbízásából Duncan Sandys kereste fel Coudenhove-Kalergit svájci lakóhelyén, Gstaadban, s ismertette vele Churchill Páneurópa-kezdeményezését. Coudenhove-Kalergi a Páneurópa Unió tiszteletbeli elnökségét szánta Churchillnek (mint egykor a francia Aristide Briandnak), ő azonban új szervezet alakítására gondolt Churchill, Sandys és Coudenhove-Kalergi vezetésével. Coudenhove elfogadta a javaslatot. Szeptember 14-én a genfi tó partján találkozott Churchillel, aki tájékoztatja, hogy meghívták a zürichi egyetemre előadást tartani, amelynek során meghirdeti Európa egyesülését.

1946. szeptember 19-én Churchill, aki Coudenhove értékelése szerint „*az évszázad legnagyobb reálpolitikusa, a férfi, aki legyőzte és megsemmisítette Hitlert és Mussolinit, akinek politikai és katonai zsenialitása megmentette Angliát, amikor elszigetelve és elhagyatva állt az egységes kontinenssel szemben,*”¹⁰⁰ a zürichi egyetemen kijelentette:

„[...] van egy orvosság, amely [...] néhány éven belül egész Európát vagy legalábbis annak nagy részét olyan szabaddá és boldoggá tehetné, mint ma Svájc. Ez az eszköz az európai népek családja vagy legalábbis annyi tagjának megújulásában áll, amennyi a lehetőség határain belül fekszik [...] az európai család újjáteremtésének első lépése a Franciaország és Németország közötti együttműködés [...] Első lépésként először is létre kellene hozni egy Európa Tanácsot...”¹⁰¹

⁹⁸ Uo. 283–284.

⁹⁹ Uo. 284.

¹⁰⁰ Uo. 287.

¹⁰¹ ZSIGMOND László (szerk.): *Nyugat-Európa, az Egyesült Államok és a nemzetközi helyzet 1945–1955. Új- és legújabb kori egyetemes történeti szöveggyűjtemény. 3. kötet. Második kiadás.* Tankönyvkiadó, Budapest, 1983. 251.

Azért, hogy megállapítsa, mely képviselők hajlandók támogatni az európai egyesítést, Coudenhove levelet írt 3913 európai képviselőnek, amelyben azt kérdezte tőlük: „*Hajlandó támogatni az európai föderációt az Egyesült Nemzetek keretében?*” A válaszok minden várakozását felülmúlták. A kommunistákon kívül minden párt válaszolt. Az egyfajta közvetlen népszavazás minden kétséget kizáróan bizonyította, hogy az európaiak döntő többsége Páneurópa híve volt. Az igennel válaszoltakat felszólították, tömörüljenek európai uniós parlamenti csoportokba, hogy előkészítsék az Európai Képviselők Uniójának megalakulását.¹⁰²

1946. novembertől 1947. május elejéig Coudenhove feleségével az Egyesült Államokban tartózkodott, ahol a páneurópai föderáció ügyének támogatása a kedvező európai hozzáállás és a mindinkább kialakuló szovjetellenesség miatt általánosan elfogadott lett. E vonatkozásban döntő eseménynek számított John Foster Dulles republikánus párti különleges tanácsadó és ENSZ-képviselő 1947. január 19-i beszéde a new yorki Waldorf-Astoria hotelben, amelyben az Egyesült Államok érdekét elemezte az európai egyesítésben. A beszéd Amerikára gyakorolt hatása hasonlított Churchill zürichi beszédének európai hatásához. 1947 márciusában Coudenhove amerikai barátai segítségével felhívást intézett az amerikai közvéleményhez az Európai Egyesült Államok mozgalom érdekében. A tervet az amerikai szenátus és a kongresszus is támogatta.¹⁰³

A Coudenhove-házaspár egyesült államokbeli tartózkodása alatt Duncan Sandys mindent elkövetett, hogy Coudenhovet kiszorítsa az új Európa-mozgalom vezetéséből. Sandys elsősorban brit hazafi volt, s csak másodsorban az európai összefogás híve. Otthon azon nehéz feladat előtt állt, hogy megnyerje az angol közvéleményt és pártjait a kontinenssel való együttműködés eszméjének. Mindez azonban csak a kontinentális föderalizmus elutasítása révén történhetett.

Sandys erősségét nemcsak a Churchilllel fennálló rokonságában, hanem személyiségében is látta, amely az energiát és intelligenciát egyesítette a fantáziával. Így Coudenhove legaktívabb munkatársa végül legveszélyesebb ellenfele lett, aki eltökélten törekedett a mozgalom vezetésének átvételére. Sandys kezdeményezése nehéz döntés elé állította Coudenhove-t: vagy újjászervezi a Páneurópa Uniót és felveszi a küzdelmet az Európa-mozgalommal, vagy lemond Páneurópa Unió újjászervezéséről és együttműködik Sandys-szal. Tudatában volt annak, hogy a nyilvános vita és rivalizálás súlyos károkat okozott volna Európa egyesítésének és Sandys maga mögött tudta Churchillt és Angliát, illetve Nyugat-Európa legtöbb országa visszariadt volna attól, hogy brit ellensúly nélkül egyesüljön Németországgal, Coudenhove nem szorgalmazta a Páneurópa Unió korábbi kis-Európa tervét Sandys-szal szemben.¹⁰⁴ Mozgalmának további

¹⁰² Coudenhove-Kalergi: *Ein Leben für Europa* ... i. m. 291–292.

¹⁰³ Uo. 292–293.

¹⁰⁴ Uo. 298.

riválisai is akadtak. 1946 szeptemberében a svájci Hertensteinben az ellenállási mozgalomból kinőtt föderalista csoportok előbb elfogadták az ún. Hertensteini Akcióprogramot,¹⁰⁵ majd decemberben 16 európai ország 40 nemzeti mozgalma megalakította az Európai Föderalisták Unióját,¹⁰⁶ amelynek céljai ugyan megegyeztek a Páneurópa Unióéval, de ismert vezetőkkel az élen (Henry Brugmans, Henri Frenay, Altiero Spinelli, Eugen Kogon) ellenezte a számára veszélyes konkurenciát jelentő Páneurópa Unió újjáalakulását, s összefogott az Európa-mozgalommal Páneurópa ellen. Ilyen körülmények között Coudenhove elnapolta a Páneurópa Unió újjászervezését, s minden energiáját a parlamenti képviselők mozgalmának megszervezésére összpontosította, akik valóban megvalósíthatták az európai egyesítést, mivel tőlük függött a kormányok sorsa.

Az Európai Parlamenti Képviselők Uniójának első kongresszusát 1947. szeptember 8–10-e között tartották Gstaadban, tizenegy nemzeti delegáció részvételével. A szervezet határozata felszólította Európa parlamenti képviselőit, hogy az ENSZ 52. cikkelye értelmében a legrövidebb időn belül alakítsák meg a szervezet európai regionális csoportját, hozzák létre a népek közösségét Európai Egyesült Államok néven az együttműködésre hajlandó államokból; mielőbb hívjanak össze európai alkotmányozó gyűlést az európai szövetségi alkotmány kidolgozása érdekében.¹⁰⁷

A gstaad-i kongresszussal a Páneurópa-mozgalom vezetése a parlamenti képviselők kezébe került. Ettől kezdve a gigantikus programért már nemcsak „*mágán-idealisták és utópisták*,” hanem kormányképviselek léptek fel. A Parlamenti Képviselők Uniója nemzetközi tanácsának elnökévé a vezető belga szocialistát, Georges Bohyt választották, főtitkára pedig – egyedüli parlamenten kívüli tagként – Coudenhove-Kalergi lett. Ő a nemzeti parlamentek által választott Európai Gyűlés összehívását sürgette, és a politikai egyesítés feltételének az európai gazdasági uniót tekintette. 1948 szeptemberében azonban a szervezet Interlakenben tartott 2. kongresszusa – nyilvánvalóan a gazdasági egyesítés kévéssé sikeres kísérletei hatására – a közvetlen politikai unió szükségességét hangsúlyozták.

Az Európai Parlamenti Képviselők Uniója nem csatlakozott az Európai Mozgalomhoz. A régi Páneurópa-mozgalom örökébe lépve ugyanis nem számolt Anglia közvetlen részvételével az Európai Unióban. A második világháború után mind több szálon futó európai egyesítési törekvések (konzervatív, kereszténydemokrata, szocialista, az ún. „*harmadik erő*,” stb.) menetében nyilvánvaló lett, hogy a Páneurópa Unió elveszítette korábbi monopolhelyzetét. Sandys mindinkább Coudenhove-Kalergi félreállításán fáradozott és a helyébe igyekezett lépni.

¹⁰⁵ JACOBSEN, Hans-Adolf (Hrsg.): *Europa. Dokumente zur Frage der europäischen Einigung*. R. Oldenburg Verlag, München, 1962. B 4, 116.

¹⁰⁶ Uo. 117–118.

¹⁰⁷ Coudenhove-Kalergi: *Ein Leben für Europa...* i. m. 302–303.

1947 decemberében Churchillel a Munkáspárt támogatása nélkül megalakították az Egyesült Európa Mozgalmat (*United Europe Mouvement*).¹⁰⁸

A Churchill által 1948. május 7-ére Hágába összehívott Európa-kongresszuson a Páneurópa-mozgalom hívei 25 éves küzdelmükre is emlékeztek. A kongresszust üdvözölve Coudenhove-Kalergi többek között ezt mondta: „*Soha-se feledjük, hogy Európa egyesítése csak eszköz, s nem öncél. Hitler is egyesíteni akarta Európát, s Sztálin hasonló célt követ.*

Mi alapvetően abban különbözünk tőlük, hogy egy szabad és emberi Európát akarunk felépíteni; nem egy faj vagy osztály szolgálatában, hanem valamennyi lakosa jólétére.

Azért akarjuk Európát egyesíteni, hogy tartósan biztosítsuk a népek békéjét, s gátat vessünk egy totális megsemmisítő háború borzalmának.

Azért akarjuk Európát egyesíteni, hogy a szabad kontinentális piac révén, stabil valutával növeljük európaiak millióinak életszínvonalát, s megmentsük őket a leírhatatlan nyomortól, amelytől ma szenvednek.

Végül az európai egységmozgalom célja valamennyi európai férfi és nő biztosítása, hogy titkosrendőrségek ne gyilkolhassák meg, ne hurcolhassák el, ne kínozhassák meg, és ne internálhassák koncentrációs táborokba őket.”¹⁰⁹

A kongresszus megbízta a Paul Ramadier elnöklétével működő Nemzetközi Bizottságot, dolgozzon ki konkrét javaslatokat az Európai Gyűlés felállítására. Ezt követően a Bizottság 1948. augusztus 17-én memorandumot juttatott el az európai kormányokhoz, amelyben a brüsszeli szerződést aláíró öt kormányt kérték fel a Gyűlés összehívásának megszervezésére.

Az Európa-gondolat mindinkább a kormánypolitika szintjére emelkedett. 1948 júliusában a brüsszeli szerződést (1948. március 17: Anglia, Franciaország és a három Benelux-ország szerződése a német agressziós politika felújulása esetére) aláíró öt állam külügyminiszterének hágai ülésén a francia Georges Bidault európai unió alakítását és európai parlament összehívását javasolta, amelynek képviselőit a nemzeti parlamentek választanák. Augusztus 18-án a nemzetgyűlés külügyi bizottságának javaslatára a francia kormány az európai unió és az európai parlament eszméjét Franciaország hivatalos külpolitikájának nyilvánította. A tervezethez azonnal csatlakozott Paul-Henri Spaak belga szocialista kormányfő. A Páneurópa-eszme kormánypolitika lett. Az öt brüsszeli ország 1948 októberében felállított 18-as bizottsága pedig azzal a céllal ült össze, hogy kompromisszumot találjon a kontinentális-föderalista és a brit-funkcionális javaslatok között.

Miután a hágai kongresszus kedvező visszhangja nyomán az európai egyesítés ügye közelinek tűnt, az elképzelés támogatására 1948 októberében újabb,

¹⁰⁸ NÉMETH István: *Európa 1945–2000. Megosztástól az egységig*. Aula Kiadó, Budapest, 2004. 19–20.

¹⁰⁹ Coudenhove-Kalergi: *Ein Leben für Europa...* i. m. 308.

átfogó szervezet alakult, az Európai Mozgalom (*European Mouvement*). Elnöke W. Churchill, Leon Blum, H. Spaak és de Gasperi lett. A szervezethez csatlakozott az Európai Föderalisták Uniója, az Egyesült Európa Mozgalom, az Európai Egyesült Államokért küzdő szocialista mozgalom, a Gazdasági Együttműködés Európai Ligája, a *Nouvelles Equipes Internationales*, valamint a *Le Conseil Français pour l'Europe Unie*. Hitet tettek valamennyi európai nép uniója mellett, Kelet-Európát is beleértve. A Mozgalom november 23-án memorandumot intézett a kormányokhoz, amelyben rögzítették a jövő európai tanácskozó gyűlésének alapjait. A hágai konferencia határozatai az Európai Mozgalom keretei között folytatódtak. A gazdasági kérdéseket a Westminster-konferencián (1949. április), a kulturálisakat pedig a lausanne-i konferencián (1949. december) vitatták meg. Itt hozták létre a brügge-i (Belgium) Európa-Kollégiumot és a genfi Európai Kulturális Központot.¹¹⁰

Az öt brüsszeli állam bizottsága a tervbe vett Európa-parlament ügyében 1949 elején kompromisszumra jutott a francia kontinentális-föderalista és a brit javaslatok között. A britek feladták az Egyesült Államok bevonásának javaslatát, a franciák pedig a föderatív megoldást. Bevin angol külügyminiszter március 7-ére tíz hatalmi konferenciát hívott össze Londonba, amely előkészítette az Európa Tanács megalakulását és 1949. május 5-én elfogadta annak alapszabályát. Azzal a céllal alakult, hogy „*nagyobb egységet hozzon létre tagjai között a közös örökségüket alkotó eszmék és elvek megőrzése és megvalósítása, valamint gazdasági és társadalmi fejlődésük elősegítése érdekében.*”

Az eszmények és elvek között központi helyet foglal el a jogállamiság, a politikai pluralizmus, az emberi és törvényes jogok tiszteletben tartása. Ez lett az első olyan politikai szervezet Nyugat-Európa világháború utáni történetében, amely azonnal és bátran hirdetni kezdte, hogy végső célja a „*gazdasági és politikai unió*” megvalósítása. Az első közös nyugat-európai fórum kulturális, szociális, gazdasági és jogi egyezmények kidolgozására alakult. Szervezeti felépítése (miniszteri bizottság, az európai képviselők tanácskozó gyűlése és a főtitkárság) a döntést a miniszteri bizottság hatáskörébe utalta és a parlamentnek kizárólag tanácskozó jogkört biztosított. Ez a megoldás a konzervatív-nemzetállami erők győzelme volt a föderatív eszmék felett. A valódi, államok feletti szervekkel megvalósuló integráció ellenfelei – elsősorban az angolok és a skandinávok – győzelmükkel bizonyították, hogy az „*Európai Egyesült Államok*” eszméjének realitása még távoli a háború utáni Európában.¹¹¹ E fejleményeket Coudenhove-Kalergi úgy értékelte, hogy 25 év után a Páneurópa-mozgalom legalább részben megvalósította az egységes Európa utópiáját.¹¹²

¹¹⁰ Németh: *Európa 1945–2000...* i. m. 20–21.

¹¹¹ Uo. 21–22.

¹¹² Coudenhove-Kalergi: *Ein Leben für Europa...* i. m. 312.

1949. augusztus 10-én a strasbourg-i egyetem aulájában nyílt meg az első európai parlament, az Európa Tanács ülése. Az érdeklődés középpontjában Churchill, mint a brit delegáció tagja állt. Mivel Coudenhove-Kalergi nem volt parlamenti képviselő, ezért feleségével a diplomaták számára fenntartott székeken ült. De még az ellenfelei részéről is érkező jókívánságok elismerték az Európa érdekében kifejtett rendkívüli tevékenységét.

A Parlamenti Képviselők Uniója 1949. szeptemberi velencei kongresszusán elemezte az Európa Tanács vitáit és európai szövetségi állam alakítását sürgette. 1949. október 17-én az Unió főtitkára, Coudenhove-Kalergi Európa struktúrájáról szóló memorandumot nyújtott át az Európa Tanács Tanácskozó Közgyűlése általános ügyekkel foglalkozó bizottságának.¹¹³ Ronald Mackay, az Európai Parlamenti Képviselők Uniójának vezető személyisége, az Interlaken-terv egyik kezdeményezője 1950-ben megjelent könyvében (*Western Union in Crisis*) részletesen elemezte az európai föderáció alapelveit.¹¹⁴

1950 szeptemberében pedig Coudenhove a szervezet konstanzi kongresszusán ismertette kontinentális föderációs tervezetét. Ebben kifejtette, hogy a kezdetben nagy reményeket ébresztett Európa Tanács tevékenysége csalódást okozott. A szervezetben a reformok útját két akadály zárja el: a tanácskozó gyűlésben a kétharmados többségi elv, amely a föderációellenes kisebbségnek lehetővé teszi minden föderális határozat blokkolását; a miniszteri bizottságban pedig az egyhangúság elve, amely minden egyes jelenlévő miniszternek lehetővé teszi a reformjavaslatok megghiúsítását. A német–francia békét csak szövetségi államuk létrehozásában látta biztosítva. A formálódó Schuman-tervet ezért az európai szövetségi állam kiindulópontjának tekintette.¹¹⁵

1950. május 18-án első kitüntetettként az aacheni dómban átvehette a város által Nagy Károly emlékére és az európai egyesítés érdekében kifejtett különleges érdemekre alapított nemzetközi Károly-díjat.

Coudenhove-Kalergi a Páneurópa-mozgalom elnökeként is impulzusokat adott Európa ügyének. Személye az „*unionisták*” legélesebb ellenfelét testesítette meg, mivel mozgalmának kezdetéhez hasonlóan a kis-európai szövetségi állam megalakítását képviselte az Amerikai Egyesült Államok és Svájc mintájára. 1950. november 8-án ebben az értelemben terjesztett be memorandumot a Schuman-tervben résztvevő országoknak.¹¹⁶ Ugyanekkor szakértői bizottság felállítását javasolta a szövetségi alkotmány kidolgozására. Kezdeményezésére az Európa Tanács tanácskozó gyűlésének 72 tagja 1951. február elején Baselben

¹¹³ Jacobsen (Hrsg.): *Europa...* i. m. 608–610.

¹¹⁴ Uo. 610–614.

¹¹⁵ Uo. 614–621.

¹¹⁶ Uo. 622–624.

megalakította az Európai Egyesült Államok alkotmányozó bizottságát, amely 1951 májusára kidolgozta az alkotmány szövegét.¹¹⁷

A régi Páneurópa-mozgalom és a fiatal Európa-mozgalom közötti szolidaritás kifejezésére Coudenhove-Kalergit 1952-ben az Európa-mozgalom tiszteletbeli elnökévé választották, amelyet 1965-ig töltött be. A Páneurópa Unió újjászervezésére 1954-ben és 1955-ben két kongresszust hívott össze Baden-Badenben; a mozgalom elnöke továbbra is ő maradt, de a különböző nemzetek és pártok vezető képviselőiből 30 fős Központi Tanácsot hoztak létre. Így a Páneurópa Unió nemzeti és pártpolitikai kötődésektől függetlenül gyakorolhatott hatást a kormányokra, parlamentekre és pártokra, valamint az európai közvéleményre az európai egyesítés érdekében.

Az 1957. évi római szerződést követően az európai közös piac megteremtésével – minden várakozást felülmúlva – Európa ismét gazdasági világhatalom lett. A Páneurópa-mozgalom ezért az 1946–1958 közötti éveket a termés beérése időszakának tekintette.

De Gaulle *Zöld Európáért* folytatott éles harca 1965 nyarán szakításhoz vezetett Franciaország és az EGK között. Az Európa-mozgalom minden korábbi meghaladóan mozgósította a közvéleményt de Gaulle ellen, akit a Közös Piac ellenfelének bélyegzett. A Páneurópa Unió támogatta Spaak és Colombo közvetítési politikáját, akik 1966 januárjában végül is eredménnyel jártak, s Franciaország visszatért a Közös Piacba.

A konfliktus azonban a Páneurópa Unió és az Európa-mozgalom szakadásához vezetett. A Páneurópa Uniót a szakítás után újjászervezték. De mindkét szervezet továbbra is ugyanazt a célt követte, s az Európai Egyesült Államok megteremtésén munkálkodott. A Páneurópa Unió azonban azt olyan államszövetségnek tekintette, amelynek már az új körülmények között Anglia is nélkülözhetetlen tagja. Az Európa-mozgalom pedig azt tévútnak, vagy legalábbis kerülőútnak, de Gaulle-t pedig ellenségnek, Európa egyesítése legnagyobb akadályának bélyegezte. A Páneurópa Unió a tábornokot a szervezet barátjának és harcostársának tekintette még akkor is, ha programja nem fedte Páneurópáét.¹¹⁸

Mivel a francia kormány 1969-ig, Georges Pompidou elnökké választásáig megszakította kapcsolatait az Európa-mozgalommal, Európa egyesítésének egyedüli magánjellegű mozgalmaként a Páneurópa Unió maradt a porondon, amely hagyományos pártok feletti elvei bázisán Nyugat-Európa valamennyi kormányával és pártjával – a gaulleizmust is beleértve – jó kapcsolatokra törekedett. Az Európa egyesítéséért küzdő különböző csoportok és szervezetek azonban egy mozgalmat alkottak, amelyek eredője az egykori Páneurópa-mozgalomra nyúlt vissza.

¹¹⁷ Uo. 625–628.

¹¹⁸ Coudenhove-Kalergi: *Ein Leben für Europa...* i. m. 344.

Az 1960-as években Coudenhove-Kalergi érzékenyen reagált az európai és a nemzetközi kapcsolatok minden rezzenésére. Megnyugvással látta, hogy mozgalma egyik fő célja, az európai béke biztosítása a francia–német megbékéléssel megszilárdult. Európa katonai védelme pedig a NATO feladata lett, hiszen Nyugat-Európa határainak katonai biztosítása az Egyesült Államok nélkül lehetetlennek tűnt. A mozgalom harmadik követelése, az európai jólét megteremtése pedig az EGK megalakulásával szintén megvalósulni látszott.

Az atomháború fenyegetését elkerülendő a hidegháború mielőbbi befejezését sürgette a két rendszer békés egymás mellett élése révén. A két katonai tömb békeszerződésének megkötéséig hosszú távú fegyverszüneti egyezményt javasolt a két csoport között, amíg egy napon megteremtődnek az igazi béke feltételei. Utóbbihoz sorolta a közép-kelet-európai országok önrendelkezési jogának elismerését, amelynek Nyugat-Európa csak a kelet-nyugati kapcsolatok javításával segíthet. E régió csak így veszítheti el stratégiai jelentőségét.

Az 1960-as évek végén Európa egyesítését már Anglia bevonásával a négy európai nagyhatalom (Németország, Franciaország, Anglia és Olaszország) történelmi missziójának tekintette, s összefogásuk eredményeképpen Európa az Egyesült Államok, a Szovjetunió és Kína után a negyedik világhatalommá válhat.

A „gazdasági” Páneurópa

a) Páneurópa, mint gazdasági program?

Coudenhove *Pan-Europa* (1923) című programadó írásában a politika elsobbsége mellett szállt síkra a gazdaság előtt. A páneurópai iroda és a döntőbíró-sági- és garanciapaktum után harmadik lépésként páneurópai vámuniót alakítását említette. Felismerte, hogy a pán-brit védővámrendszer létrehozásával növekvő aktualitást nyert a kontinensen belüli vámok leépítése. Ezért a nemzeti határok leépítése és vele a nemzetközi szabadkereskedelem bevezetéséért emelt szót.

A vámok leépítését következetesen és egyidejűleg szociális reformokkal, főként a földreformmal kellene összekötni. Ennél az eljárásnál csupán azok az iparosok kerülnének nehéz helyzetbe, akik nem nőttek fel az összeurópai nagyipar szabad konkurenciájához, s ragaszkodtak a védővámrendszer megőrzéséhez.

Coudenhove a *Páneurópai felhívásban* (1924) még egyszer megerősítette az európai gazdasági összefogás szükségességét, hogy megvédje a kontinenst a gazdasági összeomlástól, mert a szétagolt földrészt Amerika zárt gazdasága fenyegette. Ezért a vámuniót az európai államok rendszeres időszakonként tartott gazdasági konferenciáival lassan tervezte előkészíteni. A *Páneurópai program* (1924) gazdasági részében pontokba szedte Páneurópa gazdasági követeléseit: 1. Az Európán belüli határok fokozatos felszámolása; páneurópai vámszövetség; Európán belüli szabad kereskedelem, 2. Egységes gazdasági terület fel-

építése, 3. Nyugat-Afrika európai gazdasági gyarmatainak (Francia-Afrika, Líbia, Kongó, Angola) tervszerű kiépítése európai nyersanyagforrássá, 4. Szoros gazdasági együttműködés a Szovjetunióval, 5. Az európai vízi utak és más közlekedési kapcsolatok közös kiépítése, 6. Stabil páneurópai valuta megteremtése.¹¹⁹

1933. december elején az első páneurópai gazdasági konferencia eredményét *Páneurópai gazdasági felhívásban* adta közre, s patetikusan európai Monroe-doktrínát, s „*az európai munka Európáját*” követelte. 1934 novemberében pontosította gazdasági programját: a Szovjetunió, a Brit Birodalom, Pánamerika és Kelet-Ázsia gazdasági nagytereihez hasonlóan a kontinentális európai államok egyesülését sürgette ötödik gazdasági nagytérségbe.

Szociálpolitikai értelemben az európai életszínvonal növelését, az európai munkanélküliség és az európai nyomor megszüntetését követelte az összeurópai piac racionális szervezésével és az európai munka közös védelmével.

A kereskedelempolitikában közös vámvédelmet követelt Európa számára, mint az európai belső vámok fokozatos, szükségszerű leépítésének feltételét. Küzdött a nemzeti autarchia és a nemzetközi legnagyobb kedvezmény elve ellen. Az európai Ottawa-rendszer kiinduló pontjaként, az európai záradék alapján gazdasági Monroe-elvet sürgette Európa számára. Európa közös gazdasági érdekeinek megőrzését szolgáló intézmények alakítását, valamint a kölcsönösség alapján az európai árucseré fejlesztését követelte más gazdasági kontinensekkel.

A valuta és hitel területén az európai valutaunió végcélját szakaszosan tervezte megvalósítani.

Első lépésnek a szoros, aranyalapú európai hitel- és pénzügyi együttműködést tekintette. Közös intézmények létesítését sürgette a valuta- és hitelügy területén, hogy a legrövidebb időn belül véget vessenek kontinentális Európa pénz- és hitelügye kényszerhelyzetének és szétszakítottságának. A gyarmatokat az európai hatalmak integráns részeinek, tulajdonának tekintette, amelyek az európai piac és főleg az európai nyersanyagbázis közvetlen és nélkülözhetetlen kiegészítését alkotják. A közlekedésben a szállítási költségek csökkentését sürgette az európai együttműködés és Európa nemzeti közlekedési rendszereinek racionalizálása révén. Követelte az európai gazdasági jog fokozatos kiegyenlítését, valamint a minden európainak egész Európában olyan jogbiztonságot nyújtó intézmények létesítését, amelyek saját államukban is megilletik őket.¹²⁰

Gazdaságilag Németország pénzügyileg erős iparosai és bankárai miatt fontos volt a Páneurópa-mozgalom számára, akiket meg akartak nyerni a maguk számára. A nagyjából a polgári középhez és a szociáldemokraták jobbszár-

¹¹⁹ A Páneurópai felhívás (1924) és a Páneurópai program (1924) vonatkozó részeit lásd hátul a dokumentumok között

¹²⁰ Az 1933. és 1934. évi páneurópai gazdasági programokat lásd a kötet végén, a Dokumentumok között

nyához tartozó iparosok és bankárok már a locarnói szerződés (1925) után – a német Páneurópa-szekció szabályzatához igazodva – saját páneurópai gazdasági programot dolgoztak ki, amely nagy vonalakban megfelelt a Páneurópa-Központ elveinek. Elképzeléseik szintén az európai védővámrendszer fokozatos és óvatos leépítésétől a vámunióig terjedtek. A német Unió például nemzetközi kartellek alapítását, s nemzetközi kereskedelmi szerződések kötését is támogatta, a védővám-politikában azonban semlegesek maradtak.¹²¹

b) Páneurópai gazdasági konferenciák

Az „*elméleti kezdetek*” után a „*gazdasági Páneurópa*” gyakorlati megvalósításának kezdetét 1926 októberében, a bécsi, I. Páneurópa kongresszuson hirdette meg, ahol bejelentette a brüsszeli páneurópai gazdasági iroda megalakítását, amelyet Dannie Heinemann, a Sofina nemzetközi elektro-konzern elnöke vezetett.

A *Páneurópai felhívásban* (1924) megfogalmazott legfontosabb követelések ellenére Coudenhove csak 1927-ben kezdett komolyabban gazdasági kérdésekkel foglalkozni. A Locarno-politika szellemében 1927-re világgazdasági konferenciát hívtak össze; megelőzően nagy publicisztikai aktivitás bontakozott ki, főként az európai vámunióról. Ebben Coudenhove-nak is részt kellett vennie, ha szervezetével lépést akart tartani az eseményekkel.

A Páneurópa-mozgalom tanulmányait *Paneuropa* című folyóirata közölte, a gazdasági jellegűeket azonban szakemberekre bízta. Mindazonáltal úgy tűnik, hogy Coudenhove későn ismerte fel a gazdasági kérdés jelentőségét és a szükséges intézkedéseket.

Az első gazdasági világtalálkozó 51 állam részvételével 1927. májusban Genfben nyílt meg, közöttük az Egyesült Államokkal és a Szovjetunióval. A konferencia elsősorban a világgazdaság helyzetével foglalkozott, s nem tért ki a sajátos európai gazdasági helyzetre. A konferencia elnöke, a belga Georges Theunis ugyanis felszólította a legfontosabb küldötteket, hogy csak nemzetközi és világméretű határozatokat fogadjanak el. Általában a nemzetközi kereskedelem korlátozásáról, a legjelentősebb iparágak és a mezőgazdaság helyzetéről tanácskoztak. A külön-konferenciákon a túlzott vámok leépítését és a be-, és kiviteli tilalmakat vitatták meg.¹²²

Többszöri meghíúsult terv után az első páneurópai gazdasági konferencia 1933. december 2-án ült össze Bécsben a kereskedelmi kamara dísztermében. Dollfuß osztrák kancellár rövid megnyitó beszédében utalt arra, hogy az európai agrárállamokkal való együttműködés nagy gazdasági és pénzügyi jelentőségű van a béke megőrzésében.

¹²¹ Ziegerhofer-Prettenthaler: i. m. 276.

¹²² Uo. 279.

A valuta-kérdésekkel foglalkozó bizottság – Hantos Elemér elnökségével – hat pontos határozatában az európai valuta- és hitelviszonyok helyreállítása alapfeltételének a közép- és kelet-európai államok külső eladósodásának újrászabályozását nevezte meg. Eközben támaszkodnának a stresai konferencia munkájára, ahol felvetették valutaalap létesítésének tervét.

A második páneurópai gazdasági konferencia előtt Coudenhove két kérdést intézett „*egy sor európai autoritáshoz*”:

1. Nemzete álláspontja szerint kívánatosnak tartja-e egy európai nagytérség létrehozását, amely az európai kontinens Szovjetuniótól nyugatra fekvő területeire terjed ki?
2. Hogyan lehetne a leggyorsabban megvalósítani Európa gazdasági egyesítését?

A mindössze 18 beérkezett válasz nagy része kívánatosnak tartaná, de – a feszült politikai helyzet miatt – rendkívül szkeptikusan ítélte meg a nagy gazdasági térség létrehozásának tervét. Néhányan úgy vélték, hogy a páneurópai gazdasági térség létrehozását szakaszosan kellene megvalósítani, s bilaterális szerződésekkel kellene kezdeni, amelyhez harmadik államok is csatlakozhatnának, például a meglévő szövetségek (kisantant) bázisán. Főleg az egykori magyar Gratz Gusztáv és Hantos Elemér politikusok álltak ki a gazdasági Páneurópa mellett.

1934 elején Coudenhove feleségével Genfbe, Párizsba, Zürichbe, Prágába és Brüsszelbe utazott, hogy népszerűsítse a következő gazdasági konferenciát. Találkozott Barthou, Beneš, Madariaga s Titulescu külügyminiszterekkel és más politikusokkal.

A második páneurópai gazdasági konferenciát 1934. május 16–18-án rendezték Bécsben, ahova 22 ország 200 küldöttje érkezett; 16 ország hivatalos megfigyelőt vagy különleges megbízottat küldött. Az ülés hat bizottságában összesen 40 referátum hangzott el, főleg Közép- és Kelet-Európa vám-, valuta- és pénzügy, közlekedés-, munkanélküliség és jogharmonizációjának ügyében. Coudenhove összefoglalásképpen megállapíthatta, hogy a konferencia valamennyi célját elérte: 1. a páneurópai gazdasági ideológiát bizonyos gyakorlati problémákra tagolta, s mindegyikre konkrét javaslatokat tett. 2. az európai nagytérségi gondolatot ismét az európai válság egyedüli kiútjaként népszerűsítette, 3. erősítette a kapcsolatot az európai kormányokkal, s 4. megerősítette a páneurópai gazdasági mozgalom bécsi kiinduló pontját.¹²³

1934 közepén Coudenhove kevés gazdasági cikkeinek egyikében az európai aranyblokk létrehozásával foglalkozott. Eszerint az aranyblokk-országokat (Franciaország, Olaszország, Belgium, Hollandia, Luxemburg, Svájc) egy új Ottawa-rendszerbe kellene összefogni. Így egy új gazdasági világhatalom keletkezne, amelyhez más államok is csatlakozhatnának. Az aranyblokk-országok legfontosabb feladata az Európán belüli kereskedelmi- és fizetési forgalom meg-

¹²³ Uo. 300–303.

élenkítése. Azonnal meg lehetne kezdeni a gazdasági Monroe-doktrína és egy európai elszámolási valuta bevezetését. A Monroe-doktrína segítene előkészíteni az Ottawa-rendszer, vagyis a preferencia-rendszer bevezetését. A tizedgrammos aranyalapra helyezett új valuta pedig kezdetben párhuzamosan forgalomban lenne a nemzettel, amíg a nemzetközi valuta kiszorítaná a nemzeti valutát. A valutarendszert végül központi jegybank ellenőrizné.

1934 nyarán Ausztriában a német nemzetiszocialista puccskísérlet során meggyilkolták Dollfuß kancellárt, s vele Coudenhove a Páneurópa-mozgalom legfontosabb támogatóját veszítette el. Jöllehet utódja, Schuschnigg azonnal átvette a Páneurópa Unió tiszteletbeli elnöki tisztségét, de céljait már nem követte elődje szenvedélyességével.¹²⁴

A harmadik páneurópai gazdasági konferencia 1934. november 22–24 között ülésezett Bécsben, amellyel Coudenhove szerint elérték gazdasági offenzívájuk első szakaszát, fő eredményként gazdasági programot¹²⁵ dolgoztak ki, amelyet a kontinensen népszerűsítettek. Az ötödik gazdasági nagytérség megteremtésének követelése mellett az európai életszínvonal emelését, közös védővám-politikát, az Ottawa-rendszer bevezetését egész Európa számára (vagyis gazdasági Monroe-doktrínát Európában), aranyalapú európai valuta-uniót, az európai gyarmatok nyersanyag-szállítóként való bekapcsolását, a szállítási költségek csökkentését és a nemzeti közlekedési rendszerek racionalizálását, valamint európai jogharmonizációt sürgettek.

Coudenhove meggyőződése szerint a páneurópai gazdasági offenzíva reálpolitikai-szociális mozgalom lett, valamennyi felelősen gondolkodó európai szövetsége a munkanélküliség és a válság elleni küzdelemben. A Páneurópa-mozgalom nélkülözhetetlen feltétele azonban az európai béke megőrzése; ugyanis teljesen eltolódott az európai kérdés, mert „most már többé nem kontinensek állnak szembe kontinensekkel, hanem európaiak egymás ellen.”¹²⁶

E felismeréssel alapvető irányváltás történt a Páneurópa-mozgalmon belül: az előtérben már nem államszövetség alakítása állt, hanem sokkal inkább a gazdasági együttműködés, mivel mindez hasznosabb lehet Európa békéje számára. Coudenhove megváltozott hitvallása szerint akkor lehet majd visszatérni a politikai munkához, ha Németország és Franciaország között ismét egyetértés lesz.

Hantos Elemér most a kereskedelem-politikai bizottságot vezette, s a páneurópai vámunió létrehozását és a Monroe-elv meghirdetését szorgalmazta. Megvalósíthatónak tartotta az Európán belüli legnagyobb kedvezmény bevezetését, s ezek a kereskedelmi szerződések érezhető előnyöket jelentenének az Európán kívüliekkel szemben. Tervük gyakorlati megvalósításához további bizottság

¹²⁴ Uo. 305–306.

¹²⁵ Az 1934. november 24-i páneurópai gazdasági programot lásd a Dokumentumokban

¹²⁶ In: *Paneuropa*, 1934, 158. Közli: Ziegerhofer–Pretenthaler: i. m. 307.

alakítását javasolták, amely kidolgozná az egymásra utalt gazdasági blokkok regionális együttműködésének terveit.¹²⁷

Az osztrák szövetségi kormány védnöksége alatt 1935. május 15-én az osztrák szövetségi törvényhozás házában – nemzetközi résztvevőkkel – megalakult a Páneurópai Gazdasági Központ, amelyet J. H. Ricard, korábbi francia mezőgazdasági miniszter szorgalmazott. Schuschnigg és Ricard megbeszélései után újjászervezték a Páneurópa Unió francia szekcióját. Mivel az osztrák kancellár érdekelt volt a terv gyors megvalósításában, ezért haladéktalanul egyetértett vele. A gazdasági központ célját öt pontban fogalmazták meg.¹²⁸

A gazdasági központ megalakulásához kapcsolódva a következő napon kezdődött a Páneurópa Unió IV. kongresszusa Bécsben (1935. május 16–19), amely az „*európai kultúrközösség nemzeti megjelenési formájukban*” mottó jegyében ülésezett. Mivel Coudenhove a gazdasági konferenciákon nem tudta teljesen lezárni a gazdasági témákat, a 11 bizottság közül 8 gazdasági témával foglalkozott, s csak három a „*szellemi Európa*” kiépítésével.

Elhatározták, hogy a települési kérdés nagy jelentősége miatt külön bizottságot állítanak fel, amely egyébként egy év múlva lett aktuális, amikor Franciaország javasolta, hogy Afrikát tegyék a zsidók települési területévé. A IV. Páneurópa kongresszus messze meghaladta Coudenhove várakozásait. A korábbi gazdasági kongresszusokkal összevetve nemzetközileg erre figyeltek fel legjobban.

A Páneurópai Gazdasági Központ első ülése (1936. január 27–28.) teljesen politikamentes rendezvény jellegét öltötte. A bizottsági üléseken a mezőgazdaság, az ipar és az idegenforgalom kérdései szerepeltek. Hodža csehszlovák miniszterelnök már 1935 októberében bécsi gabonaközpont felállítását javasolta, amely a kisantant országok, a Balkán-szövetség és a római jegyzőkönyvet aláíró országok – Lengyelországgal együtt – egyesülését célozta, hogy megoldja az agrárállamok értékesítési gondjait. Ennek kellett megélénkítenie a keleti mezőgazdasági országok és az nyugati ipari országok árucseréjét. Továbbá ily módon igyekezett csökkenteni ezen országok gazdasági függőségét a „*Harmadik Birodalomtól*”, illetve azt tisztán gazdasági szerződések kötésére szorítani. De Berlin kemény diplomáciai nyomást gyakorolt a dunai országok kormányaira, amelyek elutasították a Hodža-tervet. Végül – feltehetően német nyomásra – Ausztria is elutasította a bécsi agrárközpont felállítását.¹²⁹

Az első páneurópai Duna-konferencia 1936. január 29-én kapcsolódott a Gazdasági Központ megelőző üléséhez, s főleg Hantos Elemér referátumára épült, aki a dunai térség megújulása legfontosabb feltételének a pénzügyi-, kereskedelmi- és valutakérdést nevezte. Elsősorban az adósság problémáját kell

¹²⁷ Ziegerhofer–Prettenthaler: i. m. 308.

¹²⁸ Uo. 310. Az iratot lásd a Dokumentumokban

¹²⁹ Uo. 314–316.

megoldania és megállapodni az újabb vámemelések ellen, végül feloldani a szigorú devizagazdálkodást. Végül eladási-, szállítási- és tárgyalási kartellek alakítását javasolta, s iparpolitikai együttműködést sürgetett trösztök és kartellek formájában. Elképzelései megvalósítására a hat dunai ország szakértői bizottságának felállítását javasolta, amely az Európai Unió Tanulmányozó Bizottságával együtt megvizsgálná az együttműködés összes gazdasági lehetőségét. A későbbiekben a stresai határozatok megvalósítását is tervezte.

Hantos Közép-Európája félreérthetetlenül Németország ellen irányult, ezért izgatott vita bontakozott ki róla. Coudenhove a jelenlévők hajlandóságát állapította meg a dunai államok összefogását illetően. A hidat Ausztria alkotná a dunai államokhoz (Csehszlovákia, Magyarország, Jugoszlávia, Románia, Bulgária), s előkészítené a közös konferenciát.¹³⁰

A fokozatos gazdasági egyesülés szellemében ülésezett az 1936 szeptemberében Bécsben megrendezett agrárkonferencia is. Résztevői egyetértően megállapították, hogy az agrárválság volt az egész európai gazdasági válság bázisa; fő oka a tengerentúlról és Szovjetunióból érkező konkurencia, hogy ott olcsóbban tudtak termelni. Ezzel szemben az európai agrárpiac racionális szervezése nyújthat segítséget. A konferencia ajánlást dolgozott ki valamennyi európai kormány számára az európai agrárpiac újjászervezéséről és preferenciák nyújtásáról az európai agrártermékeknek a tengerentúli termékekkel szemben. „*Európa parasztjai, egyesítsétek Európát!*” – adta ki Coudenhove felhívását.¹³¹

A Páneurópa Unió 1937-re további szakkonferenciákat tervezett: iskola-, sajtó-, agrár-, munkanélküli stb., 1938. március közepére pedig nyersanyagkonferenciát. Ausztria német anchlussa azonban megghiúsította további konferenciák rendezését.

A „szellemi–kulturális” Páneurópa

a) Az európai gondolkodás és a nacionalizmus között

Az I. világháború után rövidesen kirajzolódtak a győztesek és a vesztesek eltérő – nagyrészt geopolitikai, majd ideológiai motivációjú – elképzelései az európai külpolitikában. Coudenhove a főleg francia sugallatú Páneurópa és a rövidesen ismét feléledő német Közép-Európa politika örlömalmaiba került. Egyrészt Ausztriában, miután ott Ignaz Seipel a dunai- és Közép-Európa politika támogatójaként átvette az Unió tiszteletbeli elnökségét, másrészt Németországban, ahol a közép-európai törekvések legkésőbb Heinrich Brüning kancellárságától (1930. március 30.) kezdve ismét a német külpolitika szilárd alkotórésze lett. A két világháború közötti időszak az európai öntudat kialakulását tekintve

¹³⁰ Uo. 316–317.

¹³¹ In: *Paneuropa-Wirtschaftshefte*, 1936/4, 1. Idézi: Ziegerhofer–Pretenthaler: i. m. 321.

az európai gondolkodás és a nacionalizmus küzdelme volt, amely társadalom-gazdasági érdekekkel fonódott össze. A világgazdasági válság végül a nacionalizmus győzelmét hozta, s megsemmisítette az európai integráció és az európai öntudat gyenge kezdeményezéseit, amelyet a locarnói konferencia jelzett.

Coudenhove kezdettől fogva egy pozitív értelmű Európa jövőjét tervezte, amely a politika, a gazdaság és a kultúra hármására épült. Mozgalma kezdetén fontos volt számára, hogy Európát kiemelje az irodalmi kategóriából és a reálpolitika talajára állítsa, és a gazdaságban meggyökereztesse. Csak ezután szándékozott a „szellemi” Európa felé fordulni. Közvetlenül az I. Páneurópa-kongresszus (Bécs, 1926 ősze) előtt tartotta az időt elérkezettnek, hogy az állam-szövetség gyakorlati felépítését „*az európai lélek szerves növekedésével*” egé-szítse ki.

Coudenhove univerzális elvet követett: olyan európai egységet kívánt létrehozni, amely minden vonatkozásban egyenrangú volt a másik négy hatalmi blokkal szemben, s egy világméretű Népszövetségben működne. Az út a szellemileg egységes Európához az egyes nemzeteken keresztül vezet és nem a nemzeti gondolat-tal ellentétbe torkollik, hanem annak megvalósulásában. Coudenhove szellemi Páneurópa-követelése így hangzott: „*Európaiak, legyetek európaiak!*”

Kitűzte maga elé a magas célt, hogy európai öntudatot hoz létre. Elsősorban befolyásos, jelentős európai személyiségeket igyekezett mozgalmáról meggyőzni. Csak ezt követően, második lépésként következett a Páneurópa Unió szervezetének kiépítése, valamennyi „*páneurópai*” tömörítése. Viszonylag korán megmutatkozott, hogy Páneurópa a szervezeti úton meghiúsul. Miközben a mozgalom sikeresen fejlődött, az Unió stagnált, s Coudenhove-nak már 1933-ban rezignáltan meg kellett állapítania, hogy az Unió egy romhalmaz. Újraélesztési kísérlete sikertelen maradt, s Páneurópa egy elitista, s autoritatív vezetési mozgalommá vált, amely egyedül a gróf személyiségére fókuszált.

1934-ben Coudenhove a Páneurópa-mozgalommal meghirdette az európai hazafiság ébredését. Úgy tűnt számára, hogy Európa felébredt a letargiából, s csak egy Cavourra, Bismarckra vagy Hamiltonra vár, aki egyesítené az európai nemzetet. Az „*európai nemzet*” hangsúlyozásával Coudenhove Európa kulturális rendszerének jellegzetességére, a nemzetek kialakulására utalt. Az európai nemzet számára az európai kulturális- és sorsközösség szinonimája volt. A Páneurópa-mozgalom legfőbb célja ennek újjáélesztése volt; támogatói között – a politikusok és gazdasági szakértők mellett – ezért nagyszámú értelmiségi, művész és író is szerepelt.¹³²

¹³² Ziegerhofer–Prettenthaler: i. m. 329–311.

b) Oktatás-, ifjúságpolitika

A páneurópai oktatáspolitikát főleg Cudenhove képviselte egyedül, mert az európai hazafiság érdekében nélkülözhetetlennek tekintette a klasszikus, humanista és univerzális oktatást. Ezért a történelem- és földrajzoktatás megreformálásának követelése oktatási offenzívájának középpontjában állt. Reformja keretében a Páneurópa-gondolat történetének oktatását is tervezte, a 11. századi keresztes-hadjáratoktól kezdve Briand memorandumáig. Az európai identitás megteremtése érdekében fogalmilag és tematikailag világosan elhatárolta egymástól a világtörténetet és az európai történetet, miképpen világosan elhatárolódott egymástól a világ- és európai kultúra is.

Az 1937. november végén Bécsben ülésező páneurópai történeti és kultúrtörténeti iskola-konferenciája eredményének nevezték az egyetemes történeti kronológiák és térképek használatát a történelemoktatásban, az európai civilizáció stúdiumának bevezetését, a különböző kultúrák egymásra gyakorolt hatását, s e kultúrák bukásának veszélyeit a nemzeti történelem kiegészítéseként.

Coudenhove a határkérdésben látta Európa legnagyobb problémáját: miközben két határt a tenger határoz meg, a keleti határ a mindenkori politikai viszonyoktól függött. Oroszország bolsevik korszakáig a gróf az Uralt és a Kaukázus-hegységet ismerte el földrajzi határnak. 1917 után ezek az ideológiákba változtak. Számára egyértelmű volt, hogy az akkori politikai helyzet alapján az Ural többé nem jelenti az Európa és Ázsia közötti határt. A Szovjetunió európai egyesülésekor az Altáj-hegység jelentené az Ázsia és Európa közötti határt. Lehetségessé válna a Szovjetunió előre nyomulása nyugatra, hogy a németekkel és a nyugati szlávokkal ellensúlyt alkossanak az angolszász–nyugat-európai hatalmakkal. Ebben az esetben a Rajna alkotná az új európai határt. Páneurópa addig tud kelet felé terjeszkedni – vélekedett –, ameddig a demokratikus rendszer ér.

Az iskola-konferencia végül alapvetően egyetértett azzal, hogy Európa területileg tekintve közös kontinens volt Ázsiával, de kultúrája és civilizációja révén külön földrészt alkot, amelynek keleti határát az európai kultúra határozza meg. A Szovjetunió geopolitikai, gazdasági és kulturális helyzete alapján saját egységet alkot, amiért az Uralt nem lehet többé határnak nevezni.¹³³

Az első Páneurópa-kongresszuson (1926) fiatal francia és német hozzászólók demonstrációjára került sor, akik szimbolikusan kezet nyújtottak egymásnak. Spontán módon csatlakozott hozzájuk a lengyel ifjúsági képviselő, aki ezzel a Németországgal való megbékélést akarta szimbolizálni. 1927. áprilisban Ausztriában megalakult az első páneurópai ifjúsági szekció, de később vezetőjének tevékenysége sok gondot okozott Coudenhove-nak. 1928 során számos főiskolán páneurópai diákcsoportok alakultak.

¹³³ Uo. 333–339.

Páneurópa a két világháború közötti ideológiai vitákban

a) Bolsevikellenes páneuropánizmust!

Páneurópaiként Coudenhove kezdettől fogva meg volt győződve arról, hogy az európai kérdés az orosz problémában csúcsosodik ki. Számára alapelv volt, hogy a bolsevizmus a legnagyobb veszélyt és fenyegetést jelenti Európa jövőjére. A kommunistákat Páneurópa fő ellenfelei közé sorolta a nemzeti sovíniszták, militaristák és védővám-iparosok mellett. Antibolsevizmusát azzal indokolta, hogy az ideológiát lelkes tömeg képviselte a világforradalom céljával. A totális gondolkodás- és uralmi struktúrában felismerte a más politikai csoportok egzisztenciális jogosultságának tagadását. Az olasz fasizmussal és a német nemzeti-szocializmussal összevetve a bolsevizmust a „legtotálisabbnak” tartotta, mert az élet valamennyi területén egy „zárt, feltétlen kötelező politikai és világnézeti állam- és társadalomértelmezést” képviselt. Számára a „teljesen totális” bolsevizmus ellentétes a „magángazdasági nemzetiszocializmussal” és a „toleráns fasizmussal.” A sztálinizmust és a fasizmust hasonlóknak tartotta, de kettejük különbségét kulturális beállítottságukban érzékelt: miközben a fasizmus a nyugati kultúra megőrzésére, a bolsevizmus annak megsemmisítésére törekedett. Az európai kultúra szétzúzását a bolsevizmus és a nemzetiszocializmus közös céljának is tartotta. A parlamenti rendszert a tanácsrendszerrel váltotta fel, amely számára csupán Lenin és a kommunista párt diktatúrájának leplezése volt. Ez a totális állam végül kiszorította a „totális embert”, akit az időnként liberálisan gondolkodó Coudenhove az individualizmus, a személyiség, a szabadság és a gentleman-eszmével azonosított.

Coudenhove az orosz világforradalom képét egészen speciálisan mutatta be: a „hagyomány nélküli bolsevikok” a nyugati civilizációt forradalommal és háborúval igyekeztek lerombolni. A fenyegetést nem annyira katonai vonatkozásban, hanem inkább ideológiailag értette. Ebben az értelemben az új határokat nem földrajzinak, hanem inkább ideológiai-politikai értelműnek nevezte, amely a bolsevik Szovjetunió és a demokratikus államok között húzódik. Az „ideológiai háborútól” való féltelme nem volt teljesen alaptalan, hiszen visszapillantva, a kommunista párt erőteljes dinamikával terjeszkedett egész Európában (Nagy-Britannia kivételével), s így folyamatosan a nemzetközi rendszer destabilizációjának állandó veszélyéjét hordozta. A bolsevizmus csak kiváltója, a nemzetiszocializmus azonban okozója volt a második világháborúnak, amely nagyon is ideológiai háború volt.

Coudenhove „hellénisztikus” történelemtudata az orosz–európai kérdésben nagyon egyértelmű volt, mert Európa és a Szovjetunió viszonyát az antik Görögország és Makedónia helyzetével hasonlította össze. Eszerint a Szovjetunió Makedóniával azonos, ahonnan a hódító háború indult Görögország ellen. Az Európa elleni jövőre orsz hódító háborúban az államformának alárendelt szerepet

tulajdonított: „Oroszország jövődő államformája ennek során érdektelen, mert amikor lehetőség kínálkozik Oroszország számára, hogy Európát függőségébe vonja, élni fog ezzel a lehetőséggel – függetlenül attól, hogy vörös-e, vagy fehér.”¹³⁴ Az európai politika fő célját az orosz expanzió megakadályozásában látta; e politika megvalósítása kizárólag Páneurópán keresztül vezet.

Apokaliptikus jóslata 1923-ban arra ösztönözte, hogy Oroszországot ne vegye fel „Páneurópájába.” Azzal érvelt, mint Nagy-Britannia esetében: ha Oroszország Európa mellett döntene, eltávolodna Ázsiától; ha Európa ellen döntene, akkor Ázsiáért állna ki. Oroszország hidat alkot Európa és Ázsia között.

A Szovjetunió az I. világháború befejezése után elfordult Európától; az első „európai” közeledés csak 1922-ben, a rapallói szerződéssel következett be. Coudenhove a szerződést kétkedve fogadta: „Egy vörös vagy fehér diktátor vezetésével, egy jó aratással, amerikai tőkével és német szervezéssel Oroszország gyorsabban talpra állna, mint azt Európa sejtene. Ezt követően Európa széttagolt és megosztott kisállamai az egységes orosz világhatalommal állnának szemben, amelynek területe ötször nagyobb, mint egész Európáé.”¹³⁵

Rapallo számára a német russzofília kifejeződése volt, amelyet a francia politika Németországra gyakorolt nyomása váltott ki. Mindez messzemenően reális volt, mivel Franciaország biztonságpolitikai gondolkodásból kiépítette az ütközőállamok gyűrűjét, a „*cordon sanitaire*”-t a Szovjetunió és Németország között barátsági szerződések formájában Lengyelország, Csehszlovákia, Jugoszlávia és Románia között. E szövetségek közös motívuma a bolsevik veszély, s az volt, hogy ezen országok világos érdekellentétben álltak Németországgal, mivel revízióellenes beállítottságúak voltak.

Rapallóhoz hasonlóan Coudenhove rendkívül szkeptikus volt a két világháború közötti meg nem támadási szerződésekkel kapcsolatban, mert bennük a Szovjetunió beavatkozásának veszélyét látta az Európán belüli viszonyokba. Mindez vonatkozott a Szovjetunió 1934. évi felvételére a Népszövetségbe, amelyet ellentmondásosan ítélt meg, s Japán fenyegetését látta mögötte. A Népszövetség részéről a Szovjetunió belépését megkönnyítette Németország 1933. októberi kilépése a szervezetből. Coudenhove a lépést történelmi jelentőségűnek tekintette, mert bebizonyította, hogy orosz részről meghiúsult a világforradalom, kapitalista részről pedig a bolsevizmus megbuktatása, s a világnak el kell fogadnia a kapitalizmusra és a kommunizmusra való felosztást. Ugyanakkor figyelmeztetett arra is, hogy a Szovjetunió belépése a Népszövetségbe csak fegyverszünet a két ideológia között.¹³⁶

Amikor 1935-ben a francia népfrentkormány meg nem támadási szerződést kötött a Szovjetunióval, Coudenhove a Szovjetunió és Európa közötti békekötés-

¹³⁴ Coudenhove-Kalergi: *Paneuropa*...i. m. 57.

¹³⁵ Paneuropäisches Manifest, in: *Paneuropa*, 1924/1. 4. Magyarul lásd a Dokumentumokban

¹³⁶ Ziegerhofer-Prettenthaler: i. m. 374–376.

ről beszélt. De figyelmeztetett arra, hogy az ország továbbra is bolsevik maradt, s ezért veszélyt jelent Európára.

A bolsevizmus elleni ideológiai médiaküzdelemben a kompromisszumok nélküli álláspontot képviselt, vagyis csak páneurópai vagy bolsevik megoldás létezik! 1931-ben megjelent *Sztálin és tsa* című könyvében a Szovjetuniót a világ legnagyobb és legzártabb hatalmi rendszerének nevezte; háromdimenziós volt: egyszerre volt egyház, állam és tröszt.¹³⁷ A csúcson Sztálin állt a párt főtít-karaként, akinek pozíciója a pápával, a császárral és a vezérigazgatóval volt azonos. Coudenhove az olvasókat fel akarta világosítani a bolsevizmus gazdasági hatalmáról; az államot nagy tröszthöz hasonlította, az orosz népgazdaságot hatalmas részvénytársasághoz, amelynek részvényesei a Szovjetunió lakosai, a pártelnökség volt a felügyelőtanács és Sztálin a vezérigazgató. Könyvével az első ötéves terv (1928–1933) gazdasági sikereit igyekezett elemezni, hogy bemutassa mindazoknak a nagy csalást, akik a Szovjetunióban a világkapitalizmus komoly gazdasági riválisát látták: a szovjet gazdasági fellendülés csak Sztálin brutális kormányzásával történhetett. Miközben a nyugati világ a világgazdasági válság traumájától és a munkanélküliségtől szenvedett, Oroszországban munkaerőhiány volt. Itt a szétrombolt, elöregedett orosz gazdaságot kellett újjáépíteni, miközben Európában a munkanélküliséget főleg a túltermelési- és értékesítési válság okozta. A világgazdasági válság egybeesése az ötéves tervvel szerinte történelmi véletlen volt.¹³⁸

Az 1936. évi új alkotmány bevezetése ismét arra ösztönözte, hogy „*felvilágosító kampányt*” folytasson a bolsevizmusról, amely egyértelműen kulturális irányultságú volt, s megfelelt a „*páneurópai küzdelem*” irányváltztatásának. Az összes hatalom átruházása a Legfelső Szovjetre, a 11 szovjetköztársaság szuverenitása, az állítólagos demokratikus elv és az emberi jogok alkalmazása számára csupán külsőség volt. Alapvetően az volt a véleménye, hogy az alkotmány egyedül még semmit sem jelent, hanem a mögötte lévő erők és tendenciák számítanak – miként a „*Harmadik Birodalom*” példája mutatta. A bolsevizmus jelentőségét azzal próbálta közel hozni választóihoz, hogy a buddhizmus, a kereszténység és az iszlám után negyedik világvallásnak minősítette.

Közvetlenül az Ausztriába történő német bevonulás előtt megállapította: aki a békét és a nyugati kultúra megőrzését kívánja, annak a Szovjetunió kizárását kell követelnie Európából. A páneurópai bolsevizmusellenesség azért is szükséges lett, mert a Szovjetunió Sztálin révén a legszörnyűbb, legelmaradottabb, legembertelenebb és „*legeurópaiatlanabb*” diktatúra lett. Antibolsevizmusa nem jelentett offenzív kampányt a Szovjetunió ellen, csupán a bolsevik propagandát igyekezett távol tartani Európától.

¹³⁷ Coudenhove-Kalergi: *Sztálin és tsa*. ALFAPRINT, Budapest, 1995. 6–9.

¹³⁸ Uo. 20.

Coudenhove 1943-ban feladta radikális bolsevikellenes magatartását, amelyet a szabadsággal indokolt. Feltehetően e kijelentés mögött az a megfontolás is állt, hogy ezzel gyengítse azon oroszbarát erőket, akik a New Yorkban 1943-ben megrendezésre kerülő V. Páneurópa-kongresszust igyekeztek szabotálni.

A *Totális állam* 1965. évi újabb kiadásában megerősítette fordulatát a Szovjetunióval szemben. Teljes ellentétben a két világháború közötti véleményével, most elismerte: ragyogó fejek által kidolgozott rendszerről van szó, és a kommunista táborban is vannak kezdeményezések a világot átfogó testvériesülésre.¹³⁹

b) Páneurópa „fasizálódása” a békéért?

Olaszország kezdettől fogva szilárd részét alkotta Coudenhove Páneurópa-elképzelésének. Már 1923-ban azzal a kéréssel fordult Mussolinihez, hogy az európai béke érdekében hívjon össze páneurópai konferenciát. Itália a harmadik nemzet Franciaország és Németország után, amely a Karoling-birodalomból alakult meg, „*Marius és Cézár örökségeként*”. De Itália Mazzini, a nagy európai hazájaként is sokat tett Európa alapkövének lerakásához. Ezért Rómának – a cézárokról és a pápák egykori fővárosaként – az új Európa kiinduló pontjának kell lennie. Annál is inkább, mert az egyesülés sem Franciaországból, sem Németországból nem indulhat ki, hiszen rivalizálásukat az első világháború nem oldotta meg. Így a fasiszta Olaszország részvétele az államszövetségben programilag rögzült, jóllehet Coudenhove kifejezetten valamennyi demokratikus állam egyesülését sürgette.

Mussolini első európai államférfiként kezdeményezte a fasizmussal a jobboldali tábor bolsevizmus elleni mozgalmát, s ezzel látszólag megállást parancsolt a világforradalomnak, jóllehet 1920 augusztusában ténylegesen francia vezetésű lengyel csapatok állították meg a Visztulánál a Vörös Hadsereget. Ebben az értelemben elméletileg a fasizmus úttörő munkát végzett az ellenforradalom új verziójaként, amely nagyobb történelmi jelentőséget hozott számára, mint összes vívmánya. Így nem csodálható, ha a fasizmust számos értelmiségi, majd politikai mellett a bolsevikellenes beállítottságú gróf is az első polgári ellenforradalomnak tekintette a világforradalommal szemben. Sőt Mussolinit egyenesen Lenin első számú, egyenrangú ellenfelének tekintette. A két politikus összehasonlításában szerintem Lenin a nemzetközi proletariátust szociáldemokrata és kommunista irányzatra, Mussolini pedig a nemzetközi polgárságot liberálisokra és fasisztákra osztotta.

Páneurópának a fasizmushoz fűződő viszonya elsősorban arra irányult, hogy Olaszországot, illetve Mussolinit megnyerje Páneurópa számára, mert a fasizmussal akarta megmenteni Európát a bolsevik világforradalomtól.

¹³⁹ Ziegerhofer–Pretenthaler: i. m. 385.

Coudenhovét lenyűgözték Mussolini sikerei, akit példaképének tekintett. A Duce 1919 márciusában egy újságfelhívással indította mozgalmát; két évvel később e mozgalmából tömegpárt lett, amely 1922 végén hatalomra jutott. Páneurópa szintén az intenzív propaganda révén igyekezett tömegmozgalommá válni, hogy az európai egyesüléssel megőrizze az európai békét. A mozgalom párttá alakulását – miként Mussolini 1921-ben megvalósította –, Coudenhove csak 1932 októberében akarta végrehajtani; Duce-tisztelete egészen 1943-ig tartott.

1936 májusában, második és egyben utolsó találkozásán – a Hitler-veszélyre tekintettel – megpróbálta elfogadtatni Mussolinivel a francia–olasz unió gondolatát. A Duce azonban értésére adta, hogy célja egy Róma központú, nagy mediterrán, latin föderáció, Afrika nagyobb területeivel együtt. Kifejtette, hogy Léon Blum francia miniszterelnök, aki részt vett a Népszövetség olaszellenes szankciós politikájában, nem érdekelt az Olaszországgal való szerződés-kötésben.

A spanyol polgárháború során véglegesen rögzült a Berlin–Róma tengely. Ettől kezdve Coudenhove – főleg Ausztria, Franciaország és Csehszlovákia támogatásával – erőteljesebben támaszkodott a „szellemi Páneurópára”.¹⁴⁰

c) Páneurópa harca a nemzetiszocializmus ellen

A Páneurópa-mozgalom kigondolói számára a nemzetiszocializmus a fasizmus továbbfejlesztése volt, amelynek sikereiből a nemzetiszocializmus fő erejét merítette. A nemzetiszocializmus azonban ősi expanziós ideológiájával és szisztematikus zsidóüldözésével minden más fasizmust maga mögött hagyott. A bolsevizmussal és a fasizmussal összevetve Coudenhove a nemzetiszocializmust közbülső helyre sorolta: kulturálisan kevésbé forradalmi, mint a bolsevizmus, kevésbé konzervatív, mint a fasizmus, nem ateista, ezért azonban egyház- és keresztényellenes. Célja egy új világrend létrehozása volt a germán faj vezetésével.

Coudenhove számára Németország az egész európai probléma kulcsa volt. A páneurópai mozgalom főleg pacifista megfontolásból tette fő feladatának Németország és Franciaország megbékélését, hogy Páneurópa létrejöttének legnagyobb akadályát felszámolja.

Coudenhove nem a versailles-i szerződés területi, hanem gazdasági vonatkozású revízióját követelte. Az első világháború kitörésében pedig alapvetően kollektív felelősséget állapított meg, amelyből Németország is részesült; „*politikai hibájának*” a múlttal, vagyis a süllyedő Habsburg dinasztiával kötött szövetségét tekintette. A két országot megbékélésre szólította fel. Így értelmezhető 1924. júniusi felhívása az újonnan megválasztott francia kormányhoz. Ebben „*francia vérű németnek*” nevezte magát, hogy kifejezze mindkét államhoz való vonzódását, s a német egyenjogúsági követeléseik, illetve a francia biztonságpolitikai törekvések kölcsönös elfogadását kérte. Amennyiben a két ország nem jutna

¹⁴⁰ Uo. 403–405.

egyetértésre, újabb háborútól tartott. Korán felismerte a német nacionalizmusban rejlő veszélyt. 1929-ben elolvasta Hitler *Mein Kampf*-ját, s megállapította, hogy Hitler rendelkezik mindazon képességekkel, amellyel a békétlen tömeget manipulálni lehet. Ettől a pillanattól kezdve tudatosult benne, hogy Páneurópa új ellenséget kapott, amely erősebb és veszélyesebb minden másnál. A Német Nemzetiszocialista Munkáspártj 1930. őszi választási sikerét fenyegetésnek tartotta a páneurópai mozgalom és Európa számára; az alternatívát a *Páneurópa vagy háború* jelszóban fogalmazta meg. 1935-ben pedig Hitlert a bolsevizmus mellett már Európa legnagyobb szerencsétlenségének tartotta.¹⁴¹ Egyúttal abban reménykedett, hogy a bolsevizmus és a nemzetiszocializmus által okozott európai kritikus helyzet erősíti a Páneurópa-mozgalmat.

Coudenhove szembenállása a nemzetiszocializmussal egyértelműen megmutatkozott az Engelbert Dollfuß osztrák szövetségi kancellár iránti nyílt szimpátiájában. A két politikus kapcsolatának kiépülése majdnem szinkronban történt a Páneurópa-mozgalom németországi betiltásával. Dollfuß messzemenően támogatta a mozgalmat, Coudenhove viszont az osztrák kancellár „függetlenségi politikájában” további lehetőséget látott a nemzetiszocializmussal szembeni ellenállásra. A kancellárhoz fűződő jó kapcsolata segítette végül abban, hogy előre mozdítsa a Franciaország–Olaszország–kisantant és Ausztria defenzív blokk kiépítését.¹⁴²

d) Összegzés

1923-ban Coudenhove-Kalergi Páneurópa-mozgalmában hivatalos példaképé tette az osztrák Béke Nobel-díjas és szabadkőműves Alfred Fried *Pan-Amerika* című könyvét, és saját eredetiségét kiemelendő nem említette a korabeli publicisztikában már használatos *Európai Egyesült Államok* fogalmat.

A Páneurópa-mozgalom megalakulása után feszült viszonyt tartott fenn Németországban (Wilhelm Heile), Franciaországban és Ausztriában (Karl Anton Rohan) létrejött szervezetekkel, hogy megőrizze vezetési igényét az Európa-mozgalmon belül. Egyedül, kizárólag Páneurópával szándékozott áttörést elérni, s vezetőként annak élére állni.

„Európa követe” feleségével együtt, misszionáriusi küldetéssel keresztül-kasul utazta a kontinenst, s rendkívüli újságírói teljesítményt mutatott fel; 1924-től havonta jelentette meg *Paneuropa* című folyóiratát, nagyrészt egyedüli szerzőként, s ezen kívül több könyvet is írt.

Kiemelkedő teljesítménye volt, hogy a két világháború közötti években először adott nevet az Európa-eszmének, s fáradhatatlanul dolgozott ezen eszme érvényesüléséért. A Páneurópa Unió kétségtelenül minden idők legeredetibb és

¹⁴¹ Uo. 406–408.

¹⁴² Uo. 410–412.

legragyogóbb Európa-szervezete volt. A Páneurópa-mozgalomnak és alapítójának nagy része volt abban, hogy az Európa-eszme, amely a késő középkor óta vízióként létezett, a két világháború között európai kormányok programja lett, s egyengette az egységes Európa 1945 utáni útját.

Még életében számos bírálat is érte. Kritikusai szemére vetették: a) fanatikus bolsevizmusellenessége miatt alábecsülte a nemzetiszocializmus veszélyét Németországban, s e miatt számos híve kivált a mozgalomból; b) az európai alkotmányos formák kezelése során az olasz fasizmust egy sorba állította a francia demokráciával, mert úgy vélte, hogy az európai kormányokat az európai gondolathoz való viszonyuk szerint kell megítélni, s nem belpolitikai orientációjuk szerint; c) Páneurópa megrekedt az európai elit szintjén, s nem jutott el a tömegekig, mert úgy vélte: inkább egy maroknyi meggyőződéses hívő, mintsem meggyőződés nélküliek tömege. A Páneurópa Uniónak 6–8000 tagja volt; az Unió stagnált, miközben a mozgalom virágzott. Egy magánember propaganda-módszerei rendkívül figyelemre méltóak voltak, sőt Európa-pártot szándékozott alapítani. d) Gyakran bírálták amiatt, hogy programját következtelenül valósítja meg. Állandó program-módosításai szavahihetőségének rovására mentek; ilyen volt például a belpolitikai semlegesség elve, amelyet Páneurópa számára legfőbb elvvé tett, de önmaga is állandóan megsértette. Részben magát korrigálta, részben a fejlődés korrigálta őt.

Páneurópa az európai kül- és belpolitika, valamint a politika és a gazdaság kétoldalú játékszerévé vált, amelyet Coudenhove extravagáns személyiségével kompenzált. Állandóan igazodnia kellett, és Páneurópát gyakorta korrigálni. Mozgalma számára az 1930. év jelentette az első nagy cezúrát: mivel Briand memoranduma sikertelen maradt, Németország felé fordult. De a következő csapás ott érte: 1933-ban a nemzetiszocializmus hatalomra jutása volt a legdöntőbb Páneurópa számára, mert a bolsevizmus mellett most már a nemzetiszocializmussal is harcolnia kellett. Miközben a bolsevizmust túlértékelt, a nemzeti-szocializmust teljesen alábecsülte. Az utolsó percig – fanatikus optimistaként – nem hitt abban, hogy Hitler háborút robbant ki. A fasizmust – a bolsevizmussal és a nemzetiszocializmussal összevetve – pedig mérsékelt totalitarizmusnak definiálta, amely elsőként szállt szembe a bolsevizmussal. Emiatt szinte mániákusan másolta a Ducét, anélkül, hogy fasiszta lett volna. 1936-ig Mussolini megnyerésén fáradozott Páneurópa számára.

1933-tól mozgalma „*politikai*” irányát fokozatosan áthelyezte a gazdasági területre. Utóbbi Coudenhove gondolkodásának gyenge részét jelentette; érdeklődése főleg a politikára és kultúrára irányult. A gazdaságot átengedte néhány szakembernek, akik megkísérelték, hogy egy autark gazdasági nagyteret alakítsanak ki. Általános gazdasági konferenciákkal és szakmai rendezvényekkel (agrár, munkanélküliség, nyersanyag) kísérelte meg az európai szakembereket egy asztalhoz ültetni, hogy megbeszéljék az aktuális gazdasági fejleményeket. Az európai kartellalakításokban már Páneurópája előszobáját látta, az általánosan

rossz valutahelyzet miatt az aranyalapra esküdött, és megkísérelte a brit preferenciarendszert egész Európára érvényesíteni. A gazdasági követelésekkel párhuzamosan jogharmonizációt sürgetett, például a kereskedelem és a közlekedés területén. Realisztikusnak tűnt számára az európai vámterület megvalósítása, s eközben a Német Vámszövetségre hivatkozott, s a gazdasági Páneurópa számára az 1930-as évekig példaképnek tekintette az Amerikai Egyesült Államokat; a páneurópai gazdasági nagytér számára gazdasági Monroe-doktrínát sürgetett. A gazdasági Páneurópa-terv minden gyengesége ellenére – amely az akkori Közép-Európa modell ellentervének tekinthető – a vámunió segítette volna az egyesülési folyamatot.

Páneurópa megvalósításának utolsó csomópontját 1937-től a közös európai kultúra hangsúlyozása alkotta, amely végül az osztrák–nyugati kultúra szinonimája volt a völkisch-imperialista Németországgal szemben.

Páneurópa nem csak formálisan, hanem tartalmilag is koncentrikus körök mentén húzódott, amelyek egyre zsugorodtak: az elején Coudenhove 26 kontinentális-európai demokráciából akarta kiépíteni, végül azonban meg kellett elégednie a London–Párizs tengellyel; előtte átmeneti tervként szolgált még a dunai-Európa, Németország nélkül. Kezdetben a gazdasági területen páneurópai vámuniót kísérelt meg kialakítani, a világgazdasági válság után pedig a kelet-európai agrárgazdaság felépítésére koncentrált, s végül a hat aranyblokk-állam bázisán igyekezett gazdasági Páneurópiáját megvalósítani.

Coudenhove szeizmográfként működött, főleg a politikában. Minden külpolitikai eseményt megfigyelt és kínos pontossággal elemezte esetleges hiányosságát, hogy azt Páneurópiával kompenzálhassa. Így sikerült neki számos eseményt előre látnia, mint például Németország kilépését a Népszövetségből, a bolsevizmus fenyegetését és Amerika gazdasági hegemoniáját. Megfigyeléseinek fő tárgya a német–francia viszony volt; az európai béke kulcsát a két állam meg egyezésében látta, ezért támogatta a Locarno után kialakított német–francia érintkezéseket.

A nagyhatalmak külpolitikája mellett a kisállamok felé is fordult: főleg a közép- és kelet-európai kisállamokban talált hűséges követőkre, közöttük a közép-európai összefogást szorgalmazó magyar Hantos Elemérre, az egykori horvát diplomatára, Otto Frangesre, s a román külügyminiszterekre, Michael Manoilescura és Nicola Titulescura.

A nagyhatalmak külpolitikájával való foglalatossága során Coudenhove kapcsolatba került a gyarmati kérdéssel is: számára az európai gyarmatok fontos gazdasági tényezőt jelentettek Európa nyersanyagellátásban, s eközben gyakorlati–gazdasági megfontolások vezették; egyúttal korlátlan lehetőségek nyíltak telepítési tevékenységük számára is.

A Páneurópa-mozgalom szimpatizánsai túlnyomórészt elit körökből kerültek ki: írók, újságírók, iparosok és bankárok. Utóbbiak főleg Németországból és nagyrészt a demokratikus tábor jobbszárnyáról érkeztek. Mivel Coudenhove

számára a propaganda jelentette a legfontosabb lépést Páneurópa megvalósításában, főleg politikusok és gazdasági vezetők megnyerésére törekedett, pénzügyi támogatóként is.

A kezdeti nehézségek után első aktív politikusként sikerült megnyernie mozgalmá számára Ignaz Seipel osztrák szövetségi kancellárt, aki Páneurópát a hiányzó osztrák Európa-politika pótlására használta. Coudenhove folyamatosan szövögette tervét, hogy Bécsset a világ-, illetve Páneurópa fővárosává tegye. A mozgalom kongresszusai nemzetközi vendégeket vonzottak a városba, fellendítve ezzel az idegenforgalmat is. Másrészt Coudenhove felhasználta Seipelt „jószomszédi politikája” számára is, hiszen csehszlovák állampolgárként jó kapcsolatokkal rendelkezett Prága, s végül Párizs felé is. Seipel viszonya Páneurópa iránt inkább tartózkodó volt, talán azért, mert Coudenhove Népszövetség-kritikáját a pacifisták és a Népszövetség hívei értetlenséggel fogadták, hiszen Ausztria gazdaságilag a Népszövetségtől függött. Dollfuß alatt Páneurópa instrumentalizálódott az osztrák politika számára: a szövetségi kancellár kihasználta Coudenhove kitűnő kapcsolatait Prága s Párizs felé. Agrárszakemberként pedig Dollfuß Páneurópát eszközként kezelte szakmai ismeretei népszerűsítésére. Utóda, Kurt Schuschnigg pedig azért fogadta el a Páneurópa-mozgalmat, mert jó hírneve a Dollfuß-korszakból származott, ahol a mozgalmat politikai okokból értékesnek tartották.

Miközben Coudenhove Páneurópa-mozgalmával a bécsi Ballhausplatzon nyitott kapukra talált, a berlini Wilhelmstraße kapui csak félig nyíltak ki: Páneurópát víziónak és utópiának tekintették, s rendkívül tartózkodóan fogadták, főleg von Bülow államtitkár és Köpke minisztériumi igazgató (főosztályvezető). Ugyan sikerült bejutnia Gustav Stresemann külügyminiszterhez, de nála sem számíthatott semmiféle támogatásra. A német külügyminisztériumban ambivalensen kezelték Coudenhove saját maga által választott szerepét, mint Európa követe. Információs forrásként kezelték, másrészt belső értékelésükben Coudenhove „külpolitikai szórakoztatásait a német politika számára nemkívánatosnak” tekintették, de mégsem határolódtak el mereven tőle.

Páneurópa már csak azért sem gyakorolhatott befolyást a német külpolitikára, mert az „Közép-Európa” tervüket képviselte, főleg Brüning kancellárságától (1930) kezdve. Korábban – Stresemann külügyminisztersége alatt – Közép-Európa csak politikumként létezett, s az Anschluss-kérdésében is közeledést keresett Ausztriához. Utódainál azonban az Anschluss követelése nyíltan napvilágra került, s összekapcsolódott a német Közép-Európa tematikával.

Coudenhove nyíltan tagadta a német Közép-Európa terveket, s csak egy cikket szánt e témának. Azon fáradozott, hogy újfogalmazza az utódállamok, de Közép-Európa fogalmát, hogy elvegye politikai színezetüket; számára idegen volt az ideológiai vita Közép-Európával.

A weimari köztársaság érdekvédelmi csoportjai a nemzet primátusából indulnak ki, s Páneurópa nem volt képes ezen az irányvonalon változtatni. A

Wilhelmstraße további elhatárolódásában a Páneurópa-mozgalomhoz szerepet játszott, hogy megítélésük szerint Németország egy Páneurópában csupán Szászország, vagy jobb esetben Bajorország szerepét tölthetné be. Páneurópa pontosan azt követeli, amit a laikusok: nemzetközi bélyegeket, nemzetközi valutát, abszolút szabadságot – mindez nem megvalósítható. Páneurópa megvalósulása esetén egyedüli pozitívumnak „a külföldi német kisebbségek a korábbinál erőteljesebb politikai és gazdasági kihasználhatóságát” tekintették.

Coudenhove Franciaországhoz élete végéig fűződő jó kapcsolatai Thomas G. Masaryk, illetve Eduard Beneš közvetítésével alakultak ki, s Aristide Briand Páneurópa tiszteletbeli elnöke, Coudenhove pedig 1939-ben francia állampolgár lett. Szoros francia kapcsolatait Németország folyamatosan bírálta, s Páneurópát a francia hegemon politika eszközének tekintette.

Coudenhove a prominens, vezető személyiségek kultuszát folytatta; megnyerésüket fontosabbnak tekintette, mint a tetteket. A Páneurópa-kongresszusok 1933-ig kétségtelenül Európa-kongresszusok voltak, s szinte valamennyi európai állam képviselői jelen voltak. Az első Páneurópa-kongresszuson csupán néhány ország vett részt hivatalosan is. Feltűnő a kis országok, főleg a balti és északi államok részvétele. Előbbiek számára valószínű Páneurópa lehetőséget jelentett, közelebb kerülni Európához; néhány ország a Szovjetunió szomszédja volt. A skandinávok a kongresszusok révén főleg értelmiségi eszmecserét folytattak a „kontinenssel.”

Milyen esélye volt Páneurópának a megvalósulásra? Politikai értelemben egyértelmű a válasz: semmi, mert az államok túlságosan is ragaszkodtak szuverenitási igényeikhez. Az európai hatalmak ragaszkodtak nagyhatalmi gondolkodásukhoz, revíziót követelőkre és revízióellenesekre tagolódtak. Páneurópa a hagyomány és újítások között hanyódott, ezért az európai integráció a mai értelemben nem volt lehetséges, mert részterületeken le kellett volna mondaniuk szuverenitásukról. Ha a Népszövetségen belül alakult volna meg az európai államcsoport, abból a jogi kérdés adódott volna, mennyire felel meg Páneurópa a Népszövetség alapszabályának. Jogilag Páneurópa valószínűleg megghiúsult volna, mert Coudenhove izolációs politikája eszközöként államszövetsége számára a Monroe-elv európai variációját helyezte kilátásba. Coudenhove a politika primátusát propagálta a gazdaság előtt. Ez Németország számára elfogadhatatlan volt; a későbbiekben tudjuk, hogy az európai államok egyesülése gazdasági területen egyszerűbben megvalósítható.

Páneurópának az „ideológiai” területen sem volt reális esélye a megvalósulásra – gondoljunk csak a bolsevizmusra, a fasizmusra és a nemzetiszocializmusra. Páneurópa szemben állt a latin és germán fajjal, illetve a világforradalommal, ezért ignorálták, vagy küzdöttek ellene.

Páneurópa megghiúsulásának egyik oka Coudenhove személyiségében rejlett. Gondolkodásában kapcsolódott a régi „elsüllyedt világhoz”, jóllehet felismerte, hogy az I. világháború cezúráját jelentett a társadalom minden területén. Nem

sikerült számára az I. világháború „*realitásait és igazságait*” megfelelően Páneurópához igazítani. Páneurópa elvileg az 1918 előtti Európa status quójának visszaállítására épült, így sokkal inkább folytonosságot, mintsem cezúrát jelentett az egyesült Európa eszmétörténetében.

Tekinthető-e Páneurópa az Európai Unió előzményének?

- a) Coudenhove Páneurópája külpolitikai program volt, elsősorban közös európai politikát sürgetett.
- b) Gazdaságilag nemcsak vámuniót, hanem európai valuta bevezetését, illetve központi európai bank felállítását is.
- c) További kezdeményezése volt a közös biztonságpolitika, amely – az 1932. évi francia Tardieu-tervhez kapcsolódva – végül saját Európa-hadsereg felállításába torkollt.
- d) Coudenhove 1930. évi alkotmánytervezete az intézmények tekintetében számos párhuzamot mutat az Európai Unió szervezeti struktúrájával.
- e) Coudenhove ifjúság, média, oktatás és nőpolitika terén képviselt politikája számos vonatkozásban tekinthető a mai Unió elődjének.
- f) Szimbólumai és propagandája (Páneurópa-jelvény, Európa-himnusz, Európa-nap, egységes valuta, Európa-kongresszusok) szintén kapcsolódást mutatnak napjaikhoz.

Coudenhove nem érte el célját, hogy békét biztosítson Európának. Páneurópa meghiúsult a nacionalizmuson, s azon, hogy az európai államok nem kívántak lemondani szuverenitásukról. Végül is Európa az európaiak miatt is meghiúsult, akik nem rendelkeztek európai tudattal.

A II. világháború után Coudenhove ismét az „*európai színpadra*” lépett, s azt remélte, hogy korábbi, a két világháború közötti módszereivel előre viheti Európa egyesülését. Európa szószólói azonban már a politikai profik és állami vezetők lettek.

Coudenhove számos kitüntetést kapott az egyesült Európáért kifejtett tevékenységeért, sorsát azonban aktívan nem tudta többé befolyásolni. Az arisztokrata magánszemély számára az „*új Európában*” már nem jutott hely. De még megadatott számára, hogy életében – ugyan a második sorban – tanúja lehetett számos elképzelése megvalósulásának.

Coudenhove-Kalergi halála után, 1973-ban a Páneurópa Unió új elnöke, Habsburg Ottó a szervezet tömegmozgalommá alakítására vett irányt. Valamennyi európai országban intenzív szervező munka indult meg, s megalakult a Magyar Egyesület is. Az Európa Tanácsban összefogtak az Európa Körrel, s 1975.

május elején közös nyilatkozatot adtak ki. 1979-ben az immáron közvetlenül választott Európa Parlamentben Habsburg Ottó első beszédében kifejtette, hogy Páneurópa egész Európát magában foglalja, s ezért földrészünk nem állhat meg a jaltai határoknál. Az ő víziója az évezred fordulóját követő években vált valósággá, s kezdődött meg a közép- és kelet-európai országok szerves fejlődése is.

DOKUMENTUMOK

RICHARD N. COUDENHOVE-KALERGI

A PÁNEURÓPAI KIÁLTVÁNY (1924)

Európai férfiak!
Európai nők!

Ütött Európa sorsdöntő órája!

Az európai gyárakban azért készítenek fegyvereket, hogy megöljék az európai férfiakat – az európai laboratóriumokban naponta állítanak elő mérges gázokat, hogy az európai gyerekeket és asszonyokat megmérgezzék.

Eközben Európa érthetetlen könnyelműséggel játszik saját sorsával; megfoghatatlan vaksága miatt nem látja, mi vár rá; érthetetlen tétlenséggel hagyja, hogy azon legszörnyűbb katasztrófa felé sodródjon, amely mindegyik földrészt eléri.

Európa politikája egy új háború felé halad. Két tucat új Elzász-Lotaringia alakult ki. Egyik válság a másikat követi. Egy véletlen folytán, amely lehet merénylet vagy lázadás, bármelyik nap kirobbanhat a pusztító európai háború, amely földrészünket temetővé változtathatja.

A megsemmisítő erejű háború, amelyet az európai politika készít elő, a világháborút éppen olyan mértékben fogja felülmúlni, mint ahogy az felülmúlta a porosz–francia háborút. Ezen küzdelem színtere a levegő lesz, fegyvere a gáz, célja pedig az ellenséges nemzet kiirtása. A harc elsősorban a hátország városai, az asszonyok és gyerekek ellen folyik. A legyőzött nemzeteket megsemmisítik, a győztesek pedig halálos sebbel kerülnek ki ebből a tömeggyilkosságból. Ez a fenyegető háború Európa, valamint kultúrájának és gazdaságának teljes pusztulását jelenti. Helyébe más földrészek lépnek.

*

A második veszély, amely a széttagolt Európát fenyegeti: az orosz hódítás.

Oroszország úgy viszonyul Európához, mint egykor Makedónia viszonyult Görögországhoz. Fülöp trónra lépésekor egy görög sem hitt a makedón veszélyben, mivel akkoriban zűrzavar és anarchia uralkodott Makedóniában.

Fülöp zsenialitása azonban rendet teremtett ebben a káoszban, és 20 évvel később Makedónia egyes paraszti törzsei elég erősek voltak ahhoz, hogy Görögország megosztott kultúrnépeit alá vessék.

Egy vörös vagy fehér diktátor vezetésével, egy jó aratással, amerikai tőkével és német szervezéssel Oroszország gyorsabban talpra állna, mint azt Európa sejténé. Ezt követően Európa széttagolt és megosztott kisállamai az egységes orosz világhatalommal állnának szemben, amelynek területe ötször nagyobb, mint egész Európáé.

Sem Kelet-Európa, sem Skandinávia, sem a Balkán kis országai, sem a lefegyverzett Németország nem lenne képes az orosz roham kivédésére. A Rajna, az Alpok és az Adria lennének Európa új határai; egészen addig, amíg ezek a határok is le nem omolnának és Európa Oroszország nyugati provinciája lenne.

Ezzel a veszéllyel szemben csak egyetlen menekvés létezik: az európai összefogás. Az egységes Európa számára nem létezik orosz veszély. Mivel kétszer annyi lakosa van, mint Oroszországnak és összehasonlíthatatlanul fejlettebb ipara. Így az orosz veszélyre vonatkozó döntés nem Oroszországon, hanem Európán múlik.

Az elkövetkező évtizedek a történelem számára az európai egység és Oroszország talpra állása közötti versenyfutást fogják jelenteni: ha Oroszország az európai egység megvalósulása előtt kilábal a gazdasági válságból, akkor Európa menthetetlenül orosz hegemonia alá kerül; ha az európai egység előbb létrejön, mint Oroszország talpra állna, akkor Európa megmenekül az orosz veszélytől.

Így Európa szabadsága az európaiak kezében van.

*

A harmadik nagy veszély Európa számára: a gazdasági összeomlás. Európa megosztott országainak széttagolt gazdasága nem maradhat versenyképes az Amerikai Egyesült Államok zárt gazdaságával szemben. Az európai belső vámkok gátolják és megdrágítják a termelést. Mindezért Európa gazdasági egységeit a jövőben Amerika, Nagy-Britannia, Oroszország és Kelet-Ázsia Európán kívüli gazdasági birodalmai éppen úgy elnyomják, mint ahogy a kiskereskedőket a trösztök.

A krónikus válságok aláássák az európai gazdaságot, a szükség, a nyomor és a drágaság fokozódik, míg a tönkrement Európa végül amerikai gazdasági gyarmat nem lesz. Ez az állapot az amerikai tőke által az európai dolgozó rétegek rabslolgává válásához vezet, s ez a tőke európai munkavállalói által kivonja magát minden ellenőrzés alól.

Ezzel a veszéllyel szemben csak egyetlen segítség létezik: az európai kontinens összefogása egyetlen vámszövetséggé, az európai belső vámkok leépítése és a páneurópai gazdasági térség megteremtése.

Minden más út összeomláshoz vezet.

*

A széttagolt Európa ezáltal hármas katasztrófa felé közeledik:

a megsemmisítő háború;
az Oroszország általi alávetés;
a gazdasági összeomlás felé.

Ezen fenyegető katasztrófával szembeni egyedüli menekvés: Páneurópa; a kontinentális Európa demokratikus országainak politikai és gazdasági összefogása.

Az európai megsemmisítő háború veszélyét csak a páneurópai döntőbírószági szerződéssel lehet elkerülni;

az orosz uralom fenyegető veszélyét csakis a páneurópai védelmi szövetség háríthatja el;

a gazdasági összeomlás kizárólag a páneurópai vámunió segítségével kerülhető el.

A döntőbírószági szerződés biztosítja a békét – a szövetség lehetővé teszi a szabadságot – a vámunió pedig működteti a gazdaságot.

E három pont lényegében tartalmazza a páneurópai programot.

Páneurópa magában foglalja az Oroszországot, az Atlanti-óceán és a Földközi-tenger között elterülő félszigetet; továbbá Izlandot és az európai országok gyarmatait. A nagy európai gyarmat, amely Tripoli és Kongó, valamint Marokkó és Angola között átöleli fél Afrikát, ésszerű gazdálkodás mellett nyersanyagokkal láthatná el Európát.

*

Oroszország és Anglia Páneurópa szomszédjai. Ezek a világbirodalmak Európa nélkül is életképesek, míg ezen földrész többi országát a földrajzi fekvés sorsközösségbe kapcsolja össze, amelyek arra vannak ítélve, hogy vagy együtt pusztuljanak el, vagy együtt emelkedjenek fel.

Angliának a jövőbeni Páneurópához való csatlakozását több oldalról követelik. Ezen követelés azonban megbukik a brit birodalom felépítésén. A domíniumok soha sem tűrnék, hogy Anglia egy másik államrendszerrel szorosabb kapcsolatokat építsen ki, mint velük; ezáltal az angol királyság Páneurópához való csatlakozása tárgytalanná válik. A brit szövetségi birodalom Páneurópához való csatlakozását azon képtelenség teszi tárgytalanná, hogy Kanada európai állammá alakuljon át. Az Amerikával szembeni kihívásnak az lenne a következménye, hogy Kanada a Pánamerikai Unióhoz csatlakozna és a brit világbirodalom szétessen.

Így a páneurópai és a pánbrit államszövetség egyesülése jelenleg lehetetlen. Ám a béke és haladás érdekében lehetséges és egyben szükséges is a két tömb

közötti világpolitikai együttműködés. Páneurópának azonban semmi esetre sem szabad Anglia ellen irányulnia.

Jelenleg Oroszország Páneurópába történő bekapcsolása is lehetetlen. Gyakorlatilag kivitelezhetetlen a demokratikus országok és a szovjetrendszer közötti szövetség. A demokráciával való szakításával Oroszország önként levált az európai államrendszerrel.

Páneurópa Oroszországhoz sem viszonyul ellenségesen. Célja az orosz-európai béke megőrzése, a közös leszerelés, a gazdasági együttműködés és a belső fejlődés kölcsönös tiszteletben tartása.

Ha Páneurópa megalakul, Amerikával, Nagy-Britanniával, Oroszországgal és Kelet-Ázsiával egyenrangú világhatalomként új Népszövetséget alkothat, ahol egyik földrésznek sem kell idegen beavatkozástól tartania. Csak egy ilyen világ-szövetségbe tudna az Amerikai Egyesült Államok és Szovjet-Oroszország belépni.

A Népszövetségen belüli önálló csoportként lenne meg Páneurópának a lehetősége, hogy sorsát maga irányítsa, ahelyett hogy, mint az manapság Genfben történik, a legfontosabb európai döntéseket dél-amerikaiaknak és ázsiaiaknak kell átengedni. Száz év elteltével az amerikai Monroe-doktrínával végre már egy európaikat kell szembe állítani: „Európa az európaiaké!”

A páneurópai program oszthatatlan egészet alkot. Az út megosztott – a cél egységes. A tartós európai béke biztosítása nélkül lehetetlen az európai vámunió megvalósítása. Amíg minden ország állandóan tart a szomszédjától, addig folyton arra kell készülnie, hogy háború esetén minden szükséges árut, mint egy bekerített erődítmény, maga állítson elő. Mindehhez nemzeti iparra és védővámokra van szükség. Csak a döntőbírói kötelezettséggel biztosított háborús veszély megszűntével nyílna meg az európai országok számára a vámhatárok leépítéséhez és az európai szabad kereskedelemhez vezető út. Ezzel szemben a nemzeti ipar és annak állami védelme az európai nacionalizmus tűzhelyét és az európai béke fenyegetését teremtené meg. Az érdekközösség viszont a politikai közösséghez vezető legbiztosabb út. Ezáltal a páneurópai program politikai része támogatja a gazdaságot és fordítva.

*

Páneurópa megvalósulásához az alábbi út vezet:

Először: az európai államoknak a pánamerikai példa alapján történő csoportosulása; ez vagy a Népszövetségen belül (Németország belépését követően), vagy a pánamerikai példát követve egy páneurópai konferencia egybehívásával lenne lehetséges.

Másodszor: Európa országai között kötelező döntőbírói szerződések és kölcsönös határgaranciák megkötése.

Harmadszor: a közös keleti határ biztosítását szolgáló védelmi szerződés.

Negyedszer: vámunió előkészítése az európai országok bizonyos időszakonként összeülő gazdasági konferenciája révén.

Ezt a programot, amely semmilyen lehetetlent nem tartalmaz, mindazoknak haladéktalanul el kell kezdeni, akik felismerték Európa helyzetét és meg akarják menteni földrészünket.

*

Az európai kérdés megoldásához vezető első lépés: annak felszámolása. Nem megfelelően küzdünk azon veszélyek ellen, amelyek földrészünket fenyegetik, mert még nem ismertük fel eléggé azokat. A politikai felvilágosítás a politikai újjászületéshez vezető út.

Az európaiak 90%-a nem kíván többet a politikától, mint a béke és szabadság biztosítását és a jólét fokozását. Ha világossá válik számukra, hogy a mai politika a békét, szabadságot és jólétet életveszélyesen és állandóan fenyegeti, akkor elhagyják ezt a lejtőt és más politikai beállítottság felé fognak orientálódni.

Mivel az európai kérdés felszámolása természetesen annak megoldásához vezet, ezért a politika nem foglalkozik vele, hanem akadályozza azt.

A kormányoknak nem lehet a szemére vetni, hogy az európai kérdést rosszul válaszolják meg, de azt annál inkább, hogy azt fel sem vetik.

Míg a szociális kérdést minden nap joggal megvitatják: az újságban, a parlamentben, az irodalomban és a családban, a másik, 300 millió európai számára életbevágóan fontos kérdést agyonhallgatják.

Az európai kérdés a következőképpen hangzik:

„Lehetséges-e, hogy a kis európai félszigeten 25 ország nemzetközi anarchiában egymás mellett éljen anélkül, hogy ez az állapot rettenetes politikai, gazdasági és kulturális katasztrófával végződjék?”

Az Európa-ellenesek ezt a kérdést azzal válaszolják meg, hogy mindez eddig is lehetséges volt.

Ez a válasz figyelmen kívül hagyja a tényeket. Ugyanis a 20. században Európában a sok államiság valamennyi feltétele alapján megváltozott.

A régi Európa rendelkezett a világ feletti uralommal. Kifelé biztosította magát, s életveszély előidézése nélkül megengedhette magának azt a luxust, hogy belső háborúkat folytasson. A 20. században összeomlott ez az európai világuralom. Ázsia Japán vezetésével feléledt. Amerika túlszárnyalt minden európai országot, Oroszország a szovjet rendszer bevezetésével elszakadt Európától, és Anglia európai nagyhatalomból a nemzetközi világhatalom vezetőjévé vált, amelynek súlypontja az Indiai óceán térségébe helyeződött át.

Az Európán kívüli világnak hatalmas birodalmakká történő egyre erősödő szervezettsége szemben áll az európai világ egyre fokozódó szervezetlenségével. Itt a háború a szétagoltságot tovább fokozta. Közép-Európában két nagyhatalom elbukott, hogy ezzel is kisállamok egész sorának teremtsen helyet. Európa kizso-

rult a világ középpontjából, s a világpolitika alanyából most annak tárgya lett: meggyengült, megsebesült, elszegényedett, szétszakadt.

Az európai világuralom visszaállítása lehetetlen; ám az még lehetséges, hogy az európai országok összefogásával ez a földrész ötödik világhatalommá váljék és így megmentsék az európaiak békéjét, szabadságát és jólétét.

A technika fejlődése is lehetetlenné teszi Európa visszatérését a múlt évszázadba. A múlt acélháborúja csak meggyengítette a népeket, a jövő gázháborúja azonban megsemmisíti őket. Ezen kívül az autó és a vasút, a léghajó és a rádió az európai távolságokat annyira összezsugorította, hogy a mai Európa relatív kisebb lett, mint a reneszánsz Itáliája.

Az európai országok ilyen mérvű összezsugorodása az érdekközösséget és az érdekellentéteket egyaránt megnövelte. A technikának köszönhetően a szomszédos európai országok érdekei olyan mértékben összekapcsolódtak, hogy számukra kizárólag az ellenségeskedés vagy a szövetség közötti választás maradt; a közömbös szomszédság lehetetlenné vált.

Az egész európai kérdés tehát a vagy-vagy fogalomkörben csúcsosodik ki:

Háború – vagy béke!
Anarchia – vagy szervezettség!
Fegyverkezési verseny – vagy leszerelés!
Konkurencia – vagy együttműködés!
Összeomlás – vagy szövetség!

A jövőben egyetlen európai sem térhet ki ezen döntések elől. Egy ilyen döntés esetében a semlegesség árulás. Aki nem páneurópai, az Európa-ellenes!

Politikailag vak, aki nem látja azokat a veszélyeket, melyekkel a széttagolt Európának szembe kell néznie; aki azonban ezeket a veszélyeket látja, és mégsem tesz semmit, hogy azokat elhárítsa, az árulást és bűnt követ el Európával szemben; kényelme és profitja érdekében feláldozza gyermekei, nemzete, kultúrája jövőjét; bűnrészesé válik azokban a katasztrófákban, amelyek Európára törnek, amennyiben ragaszkodik mai irányvonalához.

*

Európa jövője az európai kérdés megválaszolásától függ. Ez a válasz az európaiak kezében van. Demokratikus országokban élünk és felelősek vagyunk kormányaink politikájáért. Nincs jogunk kizárólag a kritikára hagyatkozni, hanem kötelességünk közreműködni politikai sorsunk alakításában.

Ha Európa népei akarják, megalakul Páneurópa: csak arra van szükség, hogy megvonják szavazataikat mindazon képviselőktől és pártoktól, akik Európa-ellenes külpolitikát folytatnak. Így minden európai közreműködhet Európa bukásában vagy felemelkedésében!

Az európaiak többsége nem látja azt az elhatározást, amiről szó van, és azt a felelősséget, ami ránehezedik. Demagóg frázisok európaiak nagy tömegeit vakították el: vakká váltak a mai káosszal, a fenyegető katasztrófával és vezetőik vakságával szemben. Ismét mások reménytelen tétlenségbe zuhannak; lemondtak a politikai kezdeményezésről és azt örültekre bízták, akik fejtellenül rohannak a szakadék felé és magukkal rántják a romlásba az akarat nélküli tömeget.

Fel kell rázni az európaiak ezen két csoportját: a vakokat és a magatehetetleneket. Az egyiknek látnia kell, a másiknak meg kell tanulnia akarni. Ott a politikai felismerést, itt a politikai szándékot kell feléleszteni.

Újra és újra meg kell ismételni az egyszerű igazságot: a széttagolt Európa háborúhoz, elnyomáshoz, nyomorhoz vezet, az egységes Európa békét, szabadságot és jólétet eredményez!

Ha ez a vagy-vagy teljes valójában világossá válik az európaiak számára, akkor minden európainak választania kell, hogy ezen utak közül melyiken akarnak elindulni: az európai anarchia útján – vagy az európai szervezethez útján; a halál útján – vagy az élet útján.

A Páneurópáért folytatott harc kemény és elkeseredett lesz. Hitet, kitartást, elszántságot követel. Többről van szó, mint akár csak egy párt, vagy kormány sorsáról: az európai emberiség léte vagy nemléte körül forog minden!

Az Európa-ellenesek vezetői szívósak és agyafúrtak. Egyre újabb és újabb jelszavakat találnak, hogy legyőzzék Európát. A páneurópai kezdeményezést ellenfeleikre hárítják, hogy megakadályozzák az egyesülést; előtérbe tolják a mellékes kérdéseket, hogy a főproblémát megkerüljék; elsáncolják magukat egy világszövetség eszméje mögé, hogy elgáncsolják Páneurópát; s végül megpróbálják Páneurópára az utópia bélyegét rásütni, hogy aztán a legszívélyesebb szimpátia mellett elutasítsák azt.

Európaiak, ne riadjatok meg ilyen manőverektől! Válaszoljátok azt, hogy az európaizálást minden népnek magával kell kezdenie, mivel azt senki sem kezheti el mással. És hogy valamely európai nép számára nem létezik nagyobb megtiszteltetés annál, mint hogy elsőként vallja magát Páneurópához tartozónak.

Válaszoljátok azoknak, akik Páneurópát határai miatt utasítják el, hogy nem lehet a brit birodalom szétesésére vagy az orosz birodalom demokratizálódására várni. Hogy emellett Páneurópa eleven és szerves egység, mint minden más politikai képződmény és hogy Oroszországgal vagy Angliával való jövőbeni egyesülése nem lehetetlen.

Válaszoljátok azoknak, akik a mai határok megváltoztatását az új Európa feltételének tekintik, hogy ezeknek a határoknak az eltolása kizárólag általános háború és összeomlás által lehetséges, míg kisebbségvédelem, döntőbírói szerződések és vámunió segítségével azok leépítése nemzeti, stratégiai és gazdasági értelemben békéhez és jóléthez vezet; hogy Európában stabil határok kialakítása lehetséges, igazságos határoké azonban lehetetlen.

Válaszolókat azoknak, akik Páneurópát a világszövetség nevében utasítják el, hogy éppen Páneurópa az út, amely a Népszövetséget megújítja és Amerika, valamint Oroszország számára megnyitja az oda vezető kaput. Hogy Európa csak egy lépcső, nem ellenzője a világszövetségnek és hogy a kívánatos célt kizárólag a lehetséges politika keretén belül lehet elérni.

És végül válaszolókat azoknak, akik Páneurópát utópiának bélyegzik, hogy megvalósulása előtt egyetlen nagy történelmi eseményt sem került el az utópia előitélete. Páneurópa azonban nem utópia, mivel egyetlen természeti törvény sem áll megvalósulása útjában: csak az európaiak szándéka képes azt megakadályozni, s kizárólag az európaiak akarata képes azt megteremteni!

Ezért válaszolókat azoknak, akik benneteket kérdeznek, hogy vajon Páneurópa megalakul-e, vagy sem: „Igen, ha ti is akarjátok! Ha azt erősen, tettekkel alátámasztva és kitartóan akarjátok! Itt azonban nem az a kérdés, hogy megalakul-e, hanem: hogy megalakulhat-e, és meg kell alakulnia. Mivel nem asztrológusok, hanem politikusok vagyunk; nem próféták, hanem harcosok!”

*

Ezért mindenkit felszólítok az Európáért folyó harcra, akik hisznek az Európai Egyesült Államok megvalósulásában és szükségszerűségében; akik számára Páneurópa nem utópia, hanem program; nem álom, hanem kihívás!

Ezen nagy cél előtt eltűnnek a nemzetek, vallások és pártok ellentétei: először fel kell építeni a házat, mielőtt a tapétáról kezdenénk el vitatkozni!

A pártok és vallások a belpolitikában fejtsék ki ellentéteiket – a külpolitikában az európai gondolat ellenségeivel szemben egységesnek kell lenni. Ha Páneurópa győz, akkor szabad a pálya minden szociális és kulturális kérdés megoldása előtt; ha Páneurópa vereséget szenved, akkor minden további probléma magától megoldódik, ugyanis egy emberöltőn belül Európa tömegsír és romhalmaz, az egykor virágzó kultúra temetője lesz.

Páneurópaiak csak egységben képesek a nem egységes Európa-ellenesek felett győzelmet aratni, akik sovinizmusukban egymás ellen harcolnak.

A Páneurópáért folytatott küzdelem fegyverei: a felvilágosítás és a propaganda. Egy elszánt és meggyőződéses páneurópai többet ér, mint ezer gyenge és kétkedő. Ugyanis az eszme győzelme az első páneurópaiak hitétől és vonzerejétől függ.

Európaiak, ezért az európai kérdést minden vitában vessétek fel; otthon és barátok között, egyesületekben és gyűléseken, az újságban és az irodalomban! Kényszerítsétek embertársaitokat, hogy az európai gondolat mellett vagy ellen döntsenek! Nyissátok ki szemüket, szakítsátok ki őket közönyükből!

Tegyétek mindenki számára világossá, hogy most minden kockán forog. Ha ellenfeletek erősek: legyetek erősebbek! Ha ravaszak: legyetek ravaszabbak! Ha elszántak: legyetek elszántabbak náluk. Mondjatok ellent nekik mindenben,

mutassátok meg nekik, hogy hova vezet az általuk választott út! Mint csalókat és vakokat, leplezzétek le vezetőiket!

Akik vakságuk miatt Európa-ellenesek, világosítsátok fel! Aki örült, harcoljatok ellene! Akit nyereség- és becsvágy űz, semmisítsétek meg! Ugyanis az ilyenek eladják és eljuttassák jövőtöket és gyermekeitek jövőjét: nincs gyalázatosabb áruló és veszélyesebb bűnöző, mint az ilyen!

Az Európa-ellenes politika vaksága, örülete és bűne ellen folytatott küzdelemben vessétek be a felismerés világosságát és az akarat tisztaságát.

*

A Páneurópa Unió a páneurópai mozgalom szerve. A belépés mindenki előtt nyitva áll, aki Európát megmenteni és egyesíteni akarja: asszonyok és férfiak, egyesületek és szervezetek. A harcostársakra azt a kötelességet rója, hogy Páneurópáért küzdjenek. Mindenki azzal az eszközzel harcoljon, amivel rendelkezik. Verbuváljatok új páneurópaiakat, és kényszerítsétek jelöltjeiteket arra, hogy álljanak ki az európai egyesítési program mellett! Aki a propaganda területén szónokolni tud, szónokoljon! Aki számolni tud, számoljon! Aki írni tud, írjon!

Mivel a Páneurópa-hoz vezető utat úgy hívják, hogy: propaganda, propaganda, propaganda!

A Páneurópa-mozgalomnak meg kell valósítania amit Komensky és Nietzsche megálmodott, Kant kigondolt, Bonaparte és Mazzini akart: az Európai Egyesült Államokat!

A Páneurópáért folytatott küzdelemben a szerepek úgy oszlanak meg, hogy a német páneurópaiak a német Európa-ellenesekkel szemben, a francia páneurópaiak a francia Európa-ellenesekkel szemben harcoljanak. Minden más taktika több kárt okoz, mint amennyi hasznot hoz és erősíti a sovinizmust ahelyett, hogy gyengítené azt. Csak abban az esetben nyílik meg a lehetőség, hogy kifelé is képviseljék azt, ha egy népen belül a sovinizmussal szemben győzedelmeskedett az európai gondolat.

Az első páneurópaiaknak tudniuk kell, hogy a földrészük jövőjéért folytatott döntő küzdelemben egy milliós hadsereg előretolt bástyái.

A napkereszt jegyében, amely a felvilágosodás napját összekapcsolja a nemzetközi emberiség vörös keresztjével, a páneurópai eszme győzedelmeskedni fog a sovinizta pusztító politika minden korlátoltsága és embertelensége felett.

Ennek jegyében az új Európa azzá válik, amilyennek a legjobb európaiak már ma is hirdetik.

Európaiak, segítsétek a jövő és a múlt, az emberiség és embertelenség, a felvilágosodás és elvakultság, újjászületés és megsemmisítés közötti nagy döntést előkészíteni.

A béke és háború, a szabadság és elnyomás, a jólét és a nyomor közötti választás elé állítva, Európa elsőpró többséggel Páneurópa mellett fog dönteni.

Aki szereti nemzetét, annak akarnia kell Páneurópát!

Aki szereti családját, annak akarnia kell Páneurópát!

Aki önmagát szereti, annak akarnia kell Páneurópát!

Mivel kizárólag csak a tartós európai béke biztosítja az európai nemzetek, családok és emberek jövőjét.

Európaiak, csatlakozzatok a Páneurópa-mozgalom tömegeihez és mentsétek meg Európát és gyermekeiteket!

(In: Rolf Hellmut Foerster [Hrsg.]: *Die Idee Europa 1300–1946. Quellen zur Geschichte der politischen Einigung*. Deutscher Taschenbuch Verlag, München, 1963. 226–236, illetve Anita Ziegerhofer–Prettenthaler: *Botschafter Europas. Richard Nikolaus Coudenhove-Kalergi und die Paneuropa-Bewegung in den zwanziger und dreißiger Jahren*. Böhlau Verlag, Wien–Köln–Weimar, 2004. 516–524.

RICHARD N. COUDENHOVE-KALERGI

**PÁNEURÓPA-PROGRAM
(1924)**

Politikai követelések

1. Kötelező páneurópai választott bírósági szerződés Nagy-Britannia bekapcsolásával
2. Páneurópai védekező szerződés páneurópai katonai konvencióval
3. Brit-európai antant
4. Páneurópai garanciaszerződés a belső határok biztosítására
5. Páneurópai kisebbségvédelem
6. Páneurópai Monroe-elv
7. A Népszövetség regionális tagolódása
8. Nemzetközi leszerelés

Gazdasági követelések

1. Az Európán belüli határok fokozatos felszámolása; páneurópai vámszövetség; Európán belüli szabad kereskedelem
2. Egységes gazdasági terület felépítése
3. Nyugat-Afrika európai gazdasági gyarmatainak (Francia Afrika, Líbia, Kongó, Angola) tervszerű kiépítése európai nyersanyagforrássá
4. Szoros gazdasági együttműködés a Szovjetunióval
5. Az európai vízi utak és más közlekedési kapcsolatok közös kiépítése
6. Stabil páneurópai valuta megteremtése

(In: *Paneuropa*, 1924/2. 4–5. Közli: Ziegerhofer–Prettenthaler: i. m. 93.)

R. N. COUDENHOVE-KALERGI

**A NÉPSZÖVETSÉG ÚJJÁSZERVEZÉSE
(1924)**

A genfi Népszövetség mai összetételében négy fő csoportra tagolódik:

1. a brit világbirodalom államaira,
2. az európai államokra,
3. a latin-amerikai államokra,
4. Kelet-Ázsia államaira.

[...] Amíg Páneurópa nem alkot államszövetséget, addig az európai államok közötti konfliktusokat félreteszik, s csak az Európán kívüli hatalmak konfliktusait terjesztik a Népszövetség elé. Ily módon a Népszövetség nem ellentmondás lenne – hanem a páneurópai unió kiegészítője.

A páneurópaiak súlyos hibája lenne, ha a Népszövetség eszméje ellen harcolnának, ahelyett, hogy támogatnák azt. A kritika csak a szervezet mechanikus tagolódása ellen irányuljon, ne az egész szervezet ellen. Amíg nem létezik páneurópai államszervezet, addig a Népszövetség az egyedüli nemzetközi fórum, ahol Európa államai találkoznak, az egyedüli védelem az európai káosz ellen. Ezért Páneurópa szerint kívánatos Németország belépése a genfi Népszövetségbe, mert e lépés Németországot az európai államközösségbe vezetné, s nem az oroszba.

Egyidejűleg azonban a páneurópai mozgalomnak a Népszövetségen belül Páneurópa autonómiájáért és a szervezet regionális tagolódásért kell fellépnie. Célja a Népszövetség csoportokra bontása, s a genfi centralizmus helyett egy államközi föderalizmus megvalósítása.

A Népszövetség regionális tagolódásának leglényegesebb előnye, hogy ennek csak egy ilyen értelmű újjászervezése tenné lehetővé az Észak-Amerikai Egyesült Államoknak és Szovjet-Oroszországnak, hogy nemzetközi alapelveinek feladása nélkül belépjenek a Népszövetségbe. Mivel Amerika és Szovjet-Oroszország autonóm népcsoportként való elismerésével ezeknek nem kellene többé tartaniuk idegen beavatkozástól hatalmi térségükbe, s érintetlen maradna az amerikai és a szovjet Monroe-doktrína is.

A Népszövetség ezen világméretű szervezetté való kibővítése lenne egyedül alkalmas olyan erkölcsi hírnevet kölcsönözni számára, amely nélkülözhetetlenné teszi a népszövetségi hadsereget.[...]

A Népszövetség a legmagasabb világszervezet lehetne, miközben a helyi konfliktusokat és kérdéseket a szűkebb népcsoportoknak tartanak fenn. Ilyen csoportok lennének:

1. a pánamerikai csoport,
2. a páneurópai csoport,
3. a brit csoport,
4. az orosz csoport,
5. a mongol csoport.

Ezen öt államok feletti népcsoportból már három létezik: a pánamerikai, a brit és az orosz. Parlamentfeletti szervük a pánamerikai konferencia, a brit birodalmi konferencia és a föderációs szovjetköztársaságok kongresszusa.[...]

(In: Richard N. Coudenhove-Kalergi: *Pan-Europa*. Pan-Europa Verlag, Wien–Leipzig, 1924. 88–91.)

A PÁNEURÓPA UNIÓ PROGRAM-PONTJAI (1926. OKTÓBER)

1. A Páneurópa-mozgalom pártok feletti tömegmozgalom Európa egyesítésére. A Páneurópa Unió a Páneurópa-mozgalom megvalósítója
2. A Páneurópa Unió a Pánamerika Unió testvérszervezetének létrehozását célozza
3. A Páneurópa-mozgalom valamennyi európai állam összefogása, amelyek politikai–gazdasági államszövetséget akarnak és képesek azt megalapítani az egyenlőség és a béke alapján.
4. A Páneurópa-mozgalom világpolitikai programja a baráti együttműködés a Népszövetséggel, valamint a többi kontinenssel.
5. A Páneurópa Unió államokra tagolódik, minden állam önálló bizottsággal rendelkezik, amelyet autonóm módon finanszíroz. A Páneurópa Unió Központi Irodája Bécsben található, amely fenntartja az egyes államok uniójának összhangját.
6. Az Unió tartózkodik a belpolitikai kérdésekbe való minden beavatkozástól.
7. A Páneurópa Unió jelvénye a vörös kereszt az arany napban.

(In: *Paneuropa*, 1926/13–14. 61. Közli: Ziegerhofer–Prettenthaler: i. m. 95–96.)

RICHARD N. COUDENHOVE-KALERGI

**MIT AKAR A PÁNEURÓPA UNIÓ?
(1928)**

1. Mi a Páneurópa Unió?

A Páneurópa Unió a Páneurópa-mozgalmat megtestesítő szervezet.

2. Mit akar a Páneurópa-mozgalom?

A Páneurópa-mozgalom az Európai Egyesült Államokat akarja megteremteni államszövetség és vámegység formájában.

3. Miért szükséges Páneurópa?

Páneurópára Európa békéjének, szabadságának és gazdasági életének biztosítása céljából van szükségünk.

4. Veszélyben van-e Európa békéje?

Igenis veszélyben van, mert Európa mai politikája nemzetek közötti gyűlölködésen, vetélkedésen és nemzetek elnyomásán keresztül új háború felé visz.

Ezt az állandó háborús veszélyt csak az európai politika páneurópai szellemében történő gyökeres megváltozása képes kiküszöbölni.

5. Mit jelentene egy új európai háború?

Európa megsemmisülését! Az új háborúk célja nem merül ki az ellenséges frontok felörlésében, hanem légi háború és gáztámadások révén az ellenséges területek egész lakosságának kipusztítására tör. Ilyen háború után győztes és legyőzött egyaránt a nyomor és anarchia martalékává válnék.

6. Veszélyeztetve van-e Európa szabadsága?

Ma még nem, de holnap feltétlenül! A mai széthúzó Európa tehetetlen a növekvő Európán kívüli világhatalmakkal szemben. Félő, hogy ez a tehetetlenség Európa gazdasági és politikai szolgátságát fogja magával hozni, vagy pedig Európának idegen érdekszférákra való felosztását.

Az egységes Európa azonban eléggé erős lenne szabadságának és önrendelkezési jogának minden idegen hatalommal szembeni biztosítására.

7. Veszélyezteteti-e Páneurópa a világbékét?

Nem veszélyezteteti! A világbékét veszélyeztető lehetőségek csíráit a mai, szétszakadt Európa hordozza magában, viszont az egységes Európa a világbéke legerősebb támaszát jelentené.

A föld világhatalmainak (Angol Birodalom, Egyesült Államok, Szovjetunió, Japán) kialakulása az európai fejlődéstől függetlenül megy végbe. E világhatalmak között Páneurópa a legerősebb béketényezővé válnék, mivel – az európai nemzetek sokfélesége miatt – nem folytathatna támadó politikát és ugyanezen okból a népszövetségi eszme természetszerű őrzőjévé válnék. A mai széthúzó és gyűlölködő Európa pedig állandó nemzetközi veszélyek ki nem alvó tűzfészke.

8. Miért van szükség Európa gazdasági egyesítésére?

Mert a mesterségesen emelt vámsorompókkal szétagolt Európa maholnap teljesen versenyképtelenné válik az Európán kívüli nagy gazdasági egységekkel, elsősorban Amerikával szemben.

Csak az egységes, 300 millió fogyasztót számláló európai belső piac tudja Európa mezőgazdaságának és iparának fennmaradását és idegen kontinensek káros behatásaitól való függetlenségét biztosítani.

9. Mit várhat az európai munkás Páneurópától?

Az árak csökkenését és a munkabérek emelkedését! Mert a mai európai vámpolitika a fogyasztók tömegeinek erős közvetett megadóztatását jelenti egyes termelők javára.

Amerika Egyesült Államainak az európainál jóval magasabb népjóléte elsősorban a nagy egységes belső fogyasztóterület következménye, amely alapot szolgáltat a tömegtermeléshez és így pl. az autót fényűzési cikkből rendes közhasználati cikké tudta változtatni.

10. Miért törekszik a Páneurópa-mozgalom egységes európai vámterületre, ahelyett, hogy a világ korlátlan szabadságú kereskedelmét tűzné ki célul?

Mert az európai és ázsiai munkabérek és létfeltételek még nagyon eltérőek és ezért féltő, hogy a kontinensek közötti szabad kereskedelem az európai munkabéreket ázsiai színvonalra süllyesztené le. Viszont Amerikával szemben csak akkor

térhetne át Európa a szabad kereskedelemre, ha Amerika előbb megszüntetné erős védővámrendszerét.

Európai védővámrendszer nélkül az európai mezőgazdaság is ki lenne szolgáltatva a tengerentúli és orosz gabonatermelő államok terjeszkedési törekvéseinek.

Ily módon Páneurópa gazdasági értelemben állomást jelent a szabadkereskedelem fejlődésének útján.

11. Miért nem jöhet létre az egységes európai vámterület Európa politikai megegyezésétől függetlenül?

Mert a nemzeti védővamos rendszerek mindenütt a nemzeti biztonság érveivel védik gazdaságpolitikájukat. A nemzeti biztonság háború esetére való fenntartása érdekében az európai államok már békében a védővámok sáncai mögött erős nemzeti iparok létesítését követelik. Ezt a védővámrendszert csakis oly összeurópai békegarancia teheti feleslegessé, amely az európai államok közötti háborúk minden lehetőségét kizárja. Ezért Európa gazdasági egysége csakis politikailag egységes Európával kapcsolatban valósítható meg.

12. Hogyan juthatunk el Páneurópához?

Európa politikai egybekapcsolásának első lépése a Népszövetség keretén belül megkötendő és az egész európai kontinens államait magában foglaló szerződéssel tehető meg. Ez a szerződés világosan kötelezné Európa államait, hogy semmi esetre sem viselhetnek egymás elleni háborút és biztosítaná az európai államok szolidáris elhárító eljárását mindennemű szerződésszegés ellen. Csakis ilyen páneurópai garanciaszerződés tenné lehetővé a messzemenő európai leszerelést.

Gazdasági téren az európai iparok folyamatban lévő fokozatos egybefonódása vezet az európai vámegység felé. Az európai termelés racionalizálásának ez a módja lehetővé teszi az európai belső vámok fokozatos, minden irányú leépítését.

13. Mely államok tartozzanak Páneurópához?

Mindazon európai államok, amelyek az európai államszövetséghez csatlakozni akarnak és tudnak, tagjai lehetnek Páneurópának. Ezek elsősorban a kontinentális európai államok a Szovjetuniótól és Törökországtól nyugatra.

Tisztán saját akaratuktól és jövő fejlődésüktől függ, hogy az angol világbirodalom és Oroszország (a két félig európai birodalom) csatlakoznak-e az európai államszövetséghez.

14. Mi a Páneurópa-mozgalom álláspontja Angliával szemben?

A Páneurópa-mozgalom az európai kontinens és Anglia közötti barátságos együttműködésben látja az európai jövő, gazdaság és kultúra legerősebb támaszát; függetlenül attól, hogy Anglia a jövőben csatlakozik-e az európai állam-szövetséghez vagy (az Európán kívül fekvő domíniumaira és gyarmataira való tekintettel) ettől a csatlakozástól eltekinteni lesz kénytelen és az európai állam-szövetséggel csupán gazdasági és politikai antantra szorítkozik.

15. Mi a Páneurópa-mozgalom álláspontja Oroszországgal szemben?

Mindaddig, amíg Oroszország – mai ázsiai politikája következtében és azokra a mély ellentétekre hivatkozva, amelyek Európától kulturális, társadalmi, politikai és gazdasági tekintetben elválasztják – az európai kontinenssel létesíthető minden szorosabb kapcsolatot ellenez, az orosz-európai viszony alapjának a kölcsönös béke fenntartásán, a belügyekbe való beavatkozások mellőzésén és a két fél közötti gazdasági és kulturális kapcsolatok kiépítésén kell nyugodni.

16. Mi a Páneurópa-mozgalom álláspontja Amerikával szemben?

Az Amerika–európai viszony alapját az amerikai és európai Monroe-elv kölcsönös tiszteletben tartásának kell képeznie.

Ezen elv alapján a Páneurópa-mozgalom az amerikai kontinens minden államával minél erősebb együttműködésre törekszik.

A Páneurópa-mozgalom és az amerikai közvélemény közötti tartós baráti viszony előmozdítására 1926-ban New Yorkban megalakult az *American Cooperative Comite of the Paneuropian Union*, amely a Páneurópa Unióval párhuzamosan működik.

17. Mi a Páneurópa-mozgalom álláspontja Ázsiával szemben?

A Páneurópa-mozgalom Európa és Ázsia között a béke állandó fenntartását és a kölcsönös gazdasági és kulturális kapcsolatok kiépítését óhajtja.

Ázsiai háborúk esetére a Páneurópa-mozgalom az európai semlegesség biztosítását célozza.

18. Mi a Páneurópa-mozgalom álláspontja a Népszövetséggel szemben?

A Páneurópa-mozgalom elismeri és támogatja a Népszövetség béketörekvéseit, amelyekben Páneurópa felépítésének egyik útját látja.

A Páneurópa-mozgalom a Népszövetségi Egyezségokmány XXI. pontjában jogalapját és gyakorlati lehetőségét látja az európai területre vonatkozó ügyne-

vezett regionális paktum megkötésének. A Népszövetségi Egyezségokmány XXI. pontja így szól: „*Nemzetközi megegyezések, mint döntőbíróági szerződések, egyezmények bizonyos területekre vonatkozóan – mint pl. a Monroe-doktrína – amelyek a béke fenntartását biztosítják, nem tekintendők összeférhetetlennek a jelen egyezséggel.*”

A Páneurópa-mozgalom a Népszövetséget még Páneurópa létrejötte utáni időkre is szükségesnek tartja a kontinensek közötti együttműködés kifejlesztésére és az interkontinentális béke biztosítására.

19. Mi a Páneurópa-mozgalom álláspontja az európai határkérdéseket illetően?

A Páneurópa-mozgalom a mai európai határkonfliktusok megoldását a belső európai határok jelentőségének fokozatos csökkentésében látja. Politikai értelemben az európai biztonsági paktum révén, amely kizárja európai háborúk jelentőségét, gazdasági téren pedig az európai vámszövetség révén, amely kiküszöböli a vámhatárokat. Nemzeti szempontból a páneurópai kisebbségvédelemmel, amely megszüntet minden nemzeti irányú elnyomást.

A Páneurópa-mozgalom ellenez minden olyan kísérletet, amely a mai európai határok erőszakos megváltoztatását célozza. Ez azonban nem azt jelenti, hogy ellenezne olyan határrevíziókat, amelyek kölcsönös egyetértéssel, megegyezések útján jönnek létre és elősegítik egyes szomszédállamok népeinek kölcsönös jó viszonyát.

20. Mi a Páneurópa-mozgalom álláspontja az európai gyarmati kérdésekben?

Mindaddig, amíg egyes európai államok Európán kívüli gyarmatokkal rendelkeznek, a Páneurópa-mozgalom mindezen gyarmatoknak az összes európai népek részére való megnyitását tartja szükségesnek a teljes gazdasági egyenjóság alapján, hogy ezek a gyarmatok a páneurópai nyersanyagbázis szerepét minél teljesebben betölthessék.

21. Mi a Páneurópa-mozgalom álláspontja a nemzeti kérdésben?

A Páneurópa-mozgalom eleve visszautasít minden oly kísérletet, amely arra irányul, hogy Európa sokféle nemzeti kultúráját valamely egységes keverékkultúra fokára süllyessze.

Ebben az értelemben a Páneurópa-mozgalom feltétlenül a nemzeti eszmét vallja és Európa kulturális jövőjét szabad európai nemzetek szabad együttműködésében látja.

22. Mi a Páneurópa-mozgalom álláspontja az „európai hegemonia” kérdésében?

Páneurópa csakis teljes nemzeti egyenjogúság alapján képzelhető el. Egyetlen európai nemzet sem lehetne Páneurópán belül eléggé erős ahhoz, hogy elnyomja azokat a többi európai nemzeteket, amelyek minden hegemoniára irányuló törekvés ellen természetesen összetartva védekeznek.

Ez az európai nemzeti egyenjogúság magával hozza Európa minden nemzeti és vallási kisebbségének teljes egyenjogúsítását a többségi csoportokkal. Mert mindennemű nemzeti elnyomás az európai légkör megmérgezésével jár és az európai szolidaritás feloszlásához vezet.

23. Mi a Páneurópa-mozgalom álláspontja az európai államok belpolitikai kérdéseiben?

Páneurópa nem szövetségi államot tervez az Amerikai Egyesült Államok mintájára, hanem államszövetséget, amely garantálja az egyes állam-tagok teljes belpolitikai szabadságát.

Maga a Páneurópa-mozgalom szigorúan pártok feletti. A mozgalom hívei pártállásra és világnézetre való tekintet nélkül szervezkednek. A Páneurópa-mozgalom készséggel hajlandó minden olyan párttal vagy csoporttal együtt haladni, amelynek külpolitikai beállítása páneurópai.

24. Lehetséges-e Páneurópa?

Páneurópa létrejöttének semminemű elháríthatatlan akadálya nincs. Franciaország, Németország, Olaszország, Lengyelország, Románia és Jugoszlávia nemzeti egységre törekvő mozgalmi sokkal nagyobb nehézségekkel küzdöttek meg, mint amilyenek ma az európai egység útjában állnak. Az egységes Európa ma – amíg Európa szabad államokból áll – csak a népeinek akaratán, illetve vezetőinek készségén múlik.

Az előbb felsorolt egységmozgalmak története arra tanít, hogy Páneurópa akkor jön létre, ha a páneurópaiak akarata erősebb lesz, mint azok a nehézségek, amelyek ma a mozgalom útjában állnak.

25. Megakadályozza-e Európa soknyelvűsége Páneurópa létrejöttét?

Svájc élő példájából látjuk, hogy az európai kontinens három legnagyobb nemzetének fiai a svájci államban, mint politikai és gazdasági közösségben egymás mellett békésen, teljes egyenjogúsággal és szabadon élnek. A soknyelvűség nem képezheti Páneurópa megteremtésének leküzdhetetlen akadályát.

26. Megakadályozhatják-e Európa népeinek történelmi ellentétei Páneurópa létrejöttét?

Éppoly kevésbé, mint ahogy a német vagy olasz törzsek évszázados egymás közötti háborúskodásai sem akadályozták meg a német, illetve az olasz egység megvalósítását.

Európa történelme egyébként ugyanannyi közösséget mutat fel kontinensünkön, mint amennyi ellentétet jegyez fel.

Európa az ókorban Róma császárai, a középkorban a pápák alatt egységes egészet alkotott. Nagy Károly és I. Napóleon császárságai páneurópai birodalmak voltak. A nagy szellemi mozgalmak: reformáció, ellenreformáció, felvilágosodás, liberalizmus, szocializmus – megannyi közös európai mozgalom.

27. Elháríthatatlan akadály-e Páneurópának a nemzetek közötti gyűlölködés?

A népek egymás iránt táplált érzelmei az idők folyamán sokszor változtak és változnak. A régebbi, sőt legújabb történelem garmadával szolgáltat példákat arra, hogy régi ellenséges nemzetek szoros barátságba forrtak össze, viszont régi barátok adott alkalomkor ellenségekként kerültek szembe egymással.

A mai európai nemzeti gyűlölködés legnagyobbbrészt mesterséges és megszűnik, ha a gyűlöletet nem táplálják. Minden nemzeti gyűlölködés megszűnik Európában, ha sorsközösségünk tudata a gyűlölet és bosszú érzelmei fölé erősödik.

Európa összes nemzetének leszármazottjai Amerikában békésen élnek egymás mellett. Ez önmagában bizonyítja a nemzeti gyűlölködések mesterséges voltát és azt, hogy nemzeti ellentétek nem képezhetik Páneurópa leküzdhetetlen akadályát.

28. Mikor fog Páneurópa létrejönni?

Páneurópa a mi generációnk, a mai nemzedék feladata. Páneurópát mielőbb meg kell valósítanunk, hogy megakadályozzuk ezzel a jövő európai háborúját, az általános gazdasági és társadalmi összeomlást és Európa önállóságának elvesztését. A Páneurópa-mozgalom ereje, terjedése és sikerének gyorsasága tagjainak számától, tetterejétől és áldozatkészségétől függ!

29. Hogyan akar célt érni a Páneurópa-mozgalom?

Új közvélemény megteremtésével. Az európai népek és vezetőik meggyőzése és az európai eszme iránti fellelkesítése útján. Olyan európai tömegmozgalom révén, amely a pártokra, szervezetekre és kormányokra egyre erősödő nyomást gyakorol az európai összefogás érdekében.

30. Mikor keletkezett a Páneurópa Unió?

A Páneurópa Uniót Richard Coudenhove-Kalergi gróf 1923-ban alapította. 1926-ban zajlott le Bécsben az I. Páneurópa kongresszus, amelyen Európa 24 nemzete képviseltette magát.

31. Milyen a Páneurópa Unió szervezete?

A Páneurópa Unió államok szerint tagozódik szervezetekre. Minden országos szervezet élén a tagok által választott elnök és ügyvezető bizottság áll.

A Páneurópa Unió összességének élén az Unió Elnöke és a Központi Tanács áll. A Központi Tanács tagjai az egyes országos szervezetek elnökei.

A Páneurópa Unió Központi Irodája Bécsben, a Hofburg épületében székel. Ezen Központi Irodával kapcsolatban működik a Páneurópa Propaganda-Központ, amely gr. Coudenhove-Kalergi vezetése alatt a propaganda egységes irányítását látja el.

32. Hogyan tudhatunk meg bővebbet a Páneurópa-mozgalomról?

A Páneurópa-kérdésről szóló irodalom (Coudenhove-Kalergi gróf művei: *Paneuropa*, *Kampf um Paneuropa*, *Held oder Heliger* stb.) elolvasása, valamint a mozgalom hivatalos folyóirata, a *Paneuropa* révén.

Az egyes országos szervezetek vezértitkárságai mindennemű kérdésben minden érdeklődő rendelkezésére állnak.

33. Hogyan léphetünk be a Páneuropa Unió tagjai sorába?

Belépési nyilatkozattal, amely a belépni szándékozónak nevét, lakását és foglalkozását, valamint az Unióhoz való csatlakozás szándékát tünteti fel. A belépési nyilatkozatot az illető állam országos szervezetéhez, vagy pedig a Páneurópa Unió Központjához kell eljuttatni. Ott, ahol országos szervezet működik, a belépő ezen szervezet tagjává válik (akkor is, ha a bécsi központnál jelentkezett).

A Páneurópa Unió tagjai sorába mindenki beléphet. Egyes személyek ép-p úgy, mint testületek, egyesületek, cégek, szervezetek stb.

34. Milyen kötelezettségekkel jár a Páneurópa Unió tagsága?

Igen alacsony tagsági díj (Magyarországon a minimális tagdíj évi 4 pengő) fizetése mellett a tagok erkölcsi kötelességévé válik, hogy az eszmének és mozgalomnak minél több új hívet, az Uniónak minél több új tagot toborozzanak.

Ajánlatos, hogy tagjaink a Páneurópa Unió hivatalos lapját olvassák és az Unió jelvényét hordják.

Azoknak a páneurópaiaknak, akik nyilvános szónoki, írói vagy újságírói tevékenységet fejtenek ki, természetyszerű kötelessége, hogy hivatásuk gyakorlásánál minél gyakrabban és intenzívebben szolgálják a mozgalmat. Tehetősebb, illetve gazdag páneurópaiak kötelessége, hogy adományaikkal járuljanak hozzá a páneurópai propaganda fejlesztéséhez.

35. Kik állnak a Páneurópa-mozgalom élén?

Díszelnök: Aristide Briand, francia külügyminiszter.

Elnök: Gróf R. N. Coudenhove-Kalergi.

Ausztria: Ignaz Seipel, kancellár.

Belgium: Van de Vyvere, v. miniszter.

Csehszlovákia: V. Schuster, v. miniszter.

Észtország: Ch. R. Pusta, követ, v. miniszter.

Franciaország: Louis Loucheur, miniszter.

Görögország: Nicola Politis, követ, v. miniszter.

Lengyelország: A. Lednicki, v. miniszter.

Lettország: J. Pauluks, v. miniszter.

Magyarország: Lukács György, vbtt., ny. miniszter.

Németország: Paul Löbe, a Reichstag elnöke.

(A többi államokban az ügyvezető bizottságok most vannak alakulóban.)

36. A közelmúltban mely politikusok és nevezetesebb személyiségek álltak ki nyilvánosan Páneurópáért?

Páneurópa érdekében annyi fontos és nevezetes személyiség állt ki a mozgalom alig öt éve alatt, de különösen az utolsó év folyamán fenntartás nélkül, hogy mindezen egyéniségek teljes felsorolása lehetetlen. Példaképpen soroljuk fel a következőket:

L. Charles Amery (gyarmatügyi miniszter, London), Auer Pál (nemzetközi jogi szakértő, Budapest), J. Barthelémy (népszövetségi jogügyi szakértő, Párizs), Edv. Beneš (külügyminiszter, Prága), W. Edgar Borah (szénátor, Washington USA), Emile Borel (képviselő, Párizs), Joseph Caillaux (v. miniszter, Páris), Lord Robert Cecil (v. miniszter, népszövetségi delegátus, London), Franz Dinghofer (képviselő, volt miniszter, Wien), Hantos Elemér (ny. államtitkár, Budapest), R. Hilferding (pénzügyminiszter, Berlin), Edouard Herriot (v. közoktatásügyi miniszter, Párizs), Herbert Hoover (az USA elnöke), Henri Jouvenel (v. népszövetségi delegátus, képviselő, Páris), Nic. Jorga (egy. tanár, képviselő, v. miniszter, Bukarest), Erich Koch-Weser (német birodalmi igazságügy-miniszter, Berlin), Ante Korosec (jugoszláv miniszterelnök, Beograd), T. G. Masaryk (a csehszlovák köztársaság elnöke), Francesco Nitti (v. olasz miniszterelnök), Paul Painlevé (hadügyminiszter, Párizs), R. Philips (nagyiparos, Amster-

dam), Stepan Radić (v. miniszter, Beograd), Peter Reinhold (v. pénzügyminiszter, Berlin), Karl Renner (v. kancellár, képviselő, Bécs), Primo de Rivera Miguel (spanyol miniszterelnök, Madrid), Hjalmar Schacht (a Deutsche Reichsbank vezérigazgatója, Berlin), Carlo Sforza (v. olasz miniszter), Walter Simons (v. miniszter, a német alkotmányjogi törvényszék elnöke, Leipzig), Alexander Skrzyński (v. lengyel külügyminiszter, Varsó), Nathanael Soederblom (upsalai püspök, Upsala), Franz Spina (közmunkaügyi miniszter, Prága), Wickham Steed (képviselő, publicista, London), Gustav Stresemann (német külügyminiszter, Berlin), Albert Thomas (v. miniszter, a genfi nemzetközi munkaügyi hivatal vezetője, Genf), Vámbéry Rusztem (ny. egy. tanár, Budapest), Emile Vandervelde (v. miniszterelnök és külügyminiszter, Brüsszel), Josef Wirth (v. birodalmi kancellár, Berlin).

37. Mi a Páneurópa-mozgalom hivatalos programja?

A mozgalom hivatalos programja a következő:

1. A Páneurópa-mozgalom pártok feletti tömegmozgalom Európa egyesítésére.

A Páneurópa Unió a Páneurópa-mozgalom szervezett megtestesülése.

2. A Páneurópa-mozgalom célja: egyenjogúságon és békén alapuló politikai és gazdasági államszövetségben egyesíteni mindazon európai államokat, amelyek erre az egyesülésre képesek és készek.

3. A Páneurópa-mozgalom világpolitikai programja: barátságos együttműködés a többi politikai kontinenssel a Népszövetség keretein belül.

4. A Páneurópa-mozgalom tartózkodik a belpolitikai kérdésekbe való beavatkozástól.

5. A Páneurópa Unió államok szerinti szervezetekre tagozódik, minden országos szervezet élén önálló vezetőség áll, amely saját pénzügyeiben függetlenül intézkedik.

Az egyes szervezetek között az összeköttetést a Bécsben székelő Páneurópa Unió Központi Irodája tartja fenn.

6. A Páneurópa Unió jelvénye: vörös kereszt arany napon.

38. Hol székel a Páneurópa Unió Magyarországi Szervezete?

Budapesten, ahol a Vezértitkárság (Budapest, V. Falk Miksa-utca 13. sz. II. em. 3. Telefon: 144–19.) révén minden egyes tag, vagy minden érdeklődő érintkezésbe léphet a vezetőséggel és minden felvilágosítást megkaphat.

(In: Páneurópa Kiadó, Budapest–Leipzig, 1928. 3–14.)

A FRANCIA KORMÁNY MEMORANDUMA AZ EURÓPAI SZÖVETSÉGI RENDSZER SZERVEZETÉRŐL (A BRIAND-MEMORANDUM)

(1930. MÁJUS 1.)

Az egyik első találkozás folyamán, amelyet a francia képviselő kívánságára 1929. szeptember 9-én Genfben tartottak, a Népszövetséghez tartozó 27 európai ország képviselői megvizsgálták azon kérdést, hogy a résztvevő kormányzatok miként teremthetnék meg az európai népek közötti szövetségi viszony egy bizonyos fajtáját. Ezen szövetségi viszony segítségével a népek közötti állandó szolidaritást kellene megteremteni és lehetővé tenni mindazon esetekben, amikor szükséges, hogy egymással közvetlen kapcsolatba lépve megvizsgálják, megtárgyalják és szabályozzák a valamennyiünket érintő problémákat.

Az egybegyűlt képviselők egyöntetűen elismerték, hogy szükséges valami hasonló rendszer kiépítése; mindannyian vállalták, hogy azon kérdés vizsgálatát kormányzataik figyelmébe ajánlják, amelyet Franciaország képviselője ismertett és melyet már szeptember 5-én a Népszövetség ülése előtt is bemutatott.

Hogy ezen egyhangúság, amellyel egy morális európai egység alapját megteremtették, jobban kifejezésre jusson, haladéktalanul azon eljárás mellett döntöttek, amelynek segítségével a javasolt elképzelést leginkább támogathatják: Franciaország képviselőjét megbízták, hogy a résztvevő kormányzatokhoz intézett memorandumban ismertesse a lényegi kérdéseket, amelyeket azoknak meg kell vizsgálniuk; gyűjtse össze és összegezze ezen kormányzatok véleményét; dolgozza ki ezen nagy körkérdés eredményét és készítsen minderről jelentést, s ezen jelentést ismertesse egy európai konferencia előtt, amely a Népszövetség következő genfi ülésén valósulhatna meg.

A rábízott feladat teljesítése során a köztársaság kormánya hangsúlyt helyez arra, hogy emlékeztessen azon általános megfontolásokra és lényegi kikötésekre, melyekkel a múlt év szeptember 9-én Genfben a képviselők foglalkoztak.

A javaslat, amelyet 27 európai kormányzat vizsgált meg, azon veszéllyel szembeni közös felelősségvállalásra vonatkozó egyértelmű érzésben talált igazolást, mely Európa gazdasági életében uralkodó egyenetlenségek következtében az európai békét politikai, gazdasági és társadalmi értelemben is fenyegeti. A

kényszer, hogy Európa racionális alakítását a szerződésben szabályozott szolidaritás állandó rendszerével kell megteremteni, a népek biztonságára és jólétére vonatkozóan már egyedül azon körülményekből is következik, melyek a népek földrajzi helyzetéből adódnak, s hogy ezen a földrészen a népek tényleges szolidaritással kapcsolódjanak egymáshoz.

Senki sem kételkedik ma abban, hogy Európa anyagi és morális erőinek csoportosulásában gyenge az összetartó erő, amely a legnagyobb akadálya minden olyan politikai és jogi intézmény továbbfejlődésének és hatékonyságának, amelyre a béke világot átfogó szervezetét mindenki alapozni szeretné. Az erőnek ez a szétforgácsolódása nem kevésbé elgondolkodtató módon korlátozza a gazdasági piac bővítésének lehetőségét, az ipari termelés intenzivítására és javítására törekvő próbálkozásokat és ezáltal a munkapiacot érintő minden garanciát, amelyek mind a politikai, mind a szociális kilengések forrásai. A szétforgácsolódás veszélyét tovább fokozza az új határok nagyfokú kiterjedése (több mint 20 000 km hosszú vámhatárok), amelyeket a békeszerződések alakítottak ki, ezzel is eleget téve Európában a nemzeti törekvéseknek.

Maga a Népszövetség hatása, amelyre univerzális volta miatt rendkívül nagy felelősség nehezedik, Európában komoly akadályokba ütközhet, amennyiben ez a területi széttagoltság a lehető legrövidebb időn belül egy újfajta szolidaritás formájában nem találja meg kellő ellensúlyát. Ezáltal lehetővé válik az európai nemzetek számára, hogy végre ráébredjenek Európa földrajzi egységére és a Népszövetség keretében olyan, bizonyos területeket érintő szerződéseket kössenek, amelyeket a Népszövetség alapszerződése is valamennyi formában ajánl.

Ezzel kijelentjük, hogy a Népszövetséggel összefogva az európai együttműködés formájának megtalálása távol áll attól, hogy annak tekintélyét gyengítse. Mindez sokkal inkább ahhoz vezethet, hogy ez a tekintély tovább nő, mivel az a legszorosabb kapcsolatban áll a Népszövetség által képviselt felfogással.

Semmi esetre sincs arról szó, hogy a Népszövetségen kívül álló európai csoportosulás jöjjön létre, hanem ellenkezőleg arról, hogy a Népszövetség ellenőrzése alatt és annak szellemében összhangba hozzuk az európai érdekeket, még hozzá úgy, hogy a Népszövetség egyetemes rendszerébe beépítünk egy körülhatárolt, és ezért sokkal hatékonyabb rendszert. Az európai szövetségi szervezet a fejlődés elemeként kapcsolódna a Népszövetséghez, s ez hozzájárulna a Népszövetség teljesítményéhez, valamint ebből az Európán kívüli országok is hasznot húzhatnának.

Ezen elképzelés nem lehet kétértelmű, éppen így azon gondolat sem, amelyből regionálisan még kisebb területre vonatkozóan a Locarno-egyezmény kollektív aláírása kiindult, s amelynek segítségével az európai együttműködés valós politikája elindult.

Valóban léteznek bizonyos kérdések, amelyek Európát különösen érintik, s amelyekben az európai államok a béke érdekében elkülönített, gyorsabb és közvetlenebb eljárásra vonatkozó igényeiket is fellelhetik, s amelyekben azon kívül a különleges szakértelemből eredő előnyöket is megtalálhatják, amely a technika területén megnyilvánuló azonosságukra és közös civilizációjukra vezethető viszsza. Maga a Népszövetség már többször is számolni kényszerült Európa ezen földrajzi egységével, amelyre vonatkozóan néha közös megoldások bizonyultak célravezetőnek, amelyek alkalmazását nem lehet az egész világra kényszeríteni. A tervbe vett szövetség egyik feladata ezért éppen abban rejlene, hogy előkészítse és támogassa a Népszövetség speciálisan európai tevékenységének összefogását.

Az európai szövetség távol tartaná magát attól, hogy a jogi viták szabályozásának új fóruma legyen; ilyen esetekben legfeljebb csak fel lehetne kérni, hogy tisztán tanácsadói jelleggel jó szolgálatot tegyen, ám nem lenne feljogosítva arra, hogy olyan kérdéseket szakszerűen megtárgyaljon, amelyek szabályozására a népszövetségi alapszabály, vagy a Népszövetség különleges eljárásokkal foglalkozó szerződése, vagy egyéb, speciális eljárások vonatkoznak. Ám olyan esetekben, ahol a Népszövetséget érintő lényeges kérdésekről van szó, az európai országok közötti szövetségi viszony még komoly hasznot jelentene, amikor is megfelelően előkészítené a talajt a Népszövetség békés szabályozásának, vagy megkönnyítené a népszövetségi határozatok gyakorlati érvényre juttatását.

Ezért Franciaország képviselője kezdettől fogva arra törekedett, hogy elkerüljön minden kétértelműséget, amikor kezdeményezte az első európai találkozót és azon a nézeten volt, hogy azon kizárólag a Népszövetség tagállamainak képviselői vegyenek részt, és hogy magát a genfi találkozót a szövetségi gyűlés 10. ülésén, tehát a Népszövetség atmoszférájában és keretében kell megrendezni.

A tervezett európai szervezet a Népszövetséghez hasonlóan, semmilyen etnikai csoportnak nem lehet gátja, amelyek más földrészen, vagy a Népszövetség keretén kívül Európában fennállnak.

Az európai összefogás igénye megfelel annak az igénynek, amely eléggé sürgető és életbevágóan fontos ahhoz, hogy ennek az összefogásnak valójában pozitív munkával megadja a célját, s amely soha nem irányulna és irányulhatna senki ellen sem. Ellenkezőleg: ezt a művet teljes baráti bizalommal, gyakran olyan egyéb országokkal és ország-csoportokkal együttműködve kell létrehozni, amelyek megfelelő mértékben érdekeltek a béke egyetemes alakításában ahhoz, hogy felismerjék mennyire fontos Európában egy nagyobb egység megteremtése; ezen országok számára a nemzetközi gazdaság törvényei eléggé egyértelműek ahhoz, hogy a saját kereskedelmük számára elengedhetetlenül szükséges stabilitást az egyszerűbbé vált Európa jobb keretei között keressék. Abban az Európában, melyet éppen ezen tények kiragadnának a konfliktusok állandó veszélyéből.

Az európai egység politikája, amelynek célja az európai kormányzatok közötti szolidaritás megteremtése, valójában az eddigiekkel ellentétes felfogást rejt magában, amely korábban meghatározta Európában a vámuniók kialakítását, s amelyek esetében a belső vámokat leépítették, hogy aztán a közös határoknál annál magasabb korlátokat emeljenek, vagyis valójában olyan országokkal szembeni harc eszközeként szolgált, amelyek ezen uniókon kívül maradtak.

Egy ilyen felfogás összeegyeztethetetlen lenne a Népszövetség alapszabályaival, ugyanis az szorosan összekapcsolódik az egyetemesség fogalmával. Ez az egyetemesség célja és értelme marad még akkor is, ha a szövetség rész kérdésekkel foglalkozik.

Végül az előttünk lévő kérdést teljes jelentőségében annak a vezérelnék kell alárendelnünk, hogy az európai kormányok között megteremtendő szövetségi viszony bevezetése semmi esetre és semmilyen mértékben sem korlátozhatja a szuverén jogokat, amelyek egy ilyen szövetség tagállamait illetik.

Az európai országok közötti megegyezésnek a feltétlen szuverenitás és teljes politikai függetlenség talaján kell megvalósulnia. Emellett egyébként elképzelhetetlen lenne egy, a Népszövetség felügyelete alá helyezett szervezet keretében a legcsekélyebb politikai irányításra gondolni, mivel a Népszövetség két alapelve az országok szuverenitása és jogaik teljes egyenlősége. Emellett a szuverenitási jogok figyelembevételével nem lehetséges az, hogy minden nemzet megtalálja azt a lehetőséget, amellyel a közös műre még tudatosabban fejtheti ki hatását, egy olyan szövetségi rendszerben, amely teljesen összeegyeztethető minden egyes nép hagyományainak és szokásainak figyelembevételével.

Ezen észrevételeket fenntartva és azon általános megfontolásokból kiindulva, amelyekre ezen memorandum elején utaltunk, a köztársaság kormánya az 1929. szeptember 9-i, első európai konferencián meghatározott eljárásnak megfelelően, tisztelettel átnyújtja a résztvevő kormányoknak a különböző pontok vizsgálatára vonatkozó állásfoglalását, s kéri a feleket, hogy adjanak hangot véleményüknek.

I.

EURÓPA ERKÖLCSI EGYSÉGÉNEK MEGALAKÍTÁSÁT SZOLGÁLÓ ALAPSZERZŐDÉS ÉS AZ EURÓPAI ORSZÁGOK KÖZÖTT MEGTEREMTENDŐ SZOLIDARITÁS ÜNNEPÉLYES MEGERŐSÍTÉSÉNEK SZÜKSÉGESSÉGE

Mindez olyan formában, amely a lehető legliberálisabb, ám a szövetség leg-
lényegesebb célját a békés európai szervezet közös megalakításának szolgálatá-
ba állítaná, s az aláíró kormányzatok köteleznék magukat, hogy bizonyos idő-
közönként egybehívott vagy rendkívüli üléseken rendszeresen kapcsolatba lép-
nek egymással. Ezen alkalmakkor közösen megvizsgálják minden olyan kér-
dést, amely az európai népek közösségét leginkább foglalkoztatja.

Megjegyzések

1. Mivel az aláíró kormányok ezen a módon nyilvánvalóan érdekelték bizo-
nyos közös politika általános elindításában, s így az Európai Unió alapja a jövő-
ben minden vitán és a szokásos alkalmazási szabályozáson felül áll: az eszközo-
ket és a lehetséges utakat egy európai konferencia vagy egy állandó szervezet
vizsgálná, s ezen szervezet az európai nemzetek együttműködésének élő kötő-
szövege lenne és az Európai Unió jogi személyiségét is megtestesítené.

2. Ezen alapvető, szimbolikus szerződést, amelynek keretében gyakorlatilag
az európai szövetség alkotmányozó elemeinek meghatározása, szervezése és
kialakítása magától menne végbe, meglehetősen röviden kell megfogalmazni,
hogy ezáltal a szerződés a szövetség lényeges feladatainak meghatározására
korlátozódjék. (Ha az Európai Unió fejlődésének jövője kedvezően alakulna,
úgy a jövőben ezen alapszerződést ki lehetne bővíteni; ez később egy részletes
alapszabály kidolgozásáig is elmehetne.)

3. Az európai szerződés megszövegezésekor azonban azon lényeges kiköté-
seket kellene figyelembe venni, amelyeket ebben a memorandumban megadunk.
Ugyanis fontos lenne, hogy az európai összefogás jellegét a Népszövetség alap-
okmányának 21. cikkéből vett meghatározás értelmében „regionális egyezmény-
ként” definiáljuk, ahol is az unió a Népszövetség keretében fejtené ki tevékeny-
ségét. (Rendkívül egyértelműen kellene kifejezésre juttatni, hogy az európai
szövetség azoknál a feladatoknál, amelyekkel a népszövetségi alapszerződés
vagy más egyezmények a Népszövetséget bízták meg, nem léphet annak helyé-
be, és hogy a szövetség legsajátabb területén, Európa megszervezésénél is, külön
tevékenységét a Népszövetség általános működésével kellene összhangba hoz-
nia.)

4. Hogy az európai szövetségnek a Népszövetséggel szembeni alárendeltségét jobban kifejezésre jutassuk, az európai szerződést kezdetben azon európai országok számára lenne fenntartva, amelyek a Népszövetség tagjai.

II.

SZERVEZET SZÜKSÉGESSÉGE AZ EURÓPAI UNIÓ FELADATAI TELJESÍTÉSÉNEK BIZTOSÍTÁSÁRA

A. Ki kell alakítani az Európai Konferencia népképviseleti és felelős intézményét, amely valamennyi európai kormány képviselőiből, a Népszövetség tagjaiból állna, és mint az európai unió állandóan ülésező, fontos vezető szerve kapcsolatban állna a Népszövetséggel.

Ezen konferencia jogosítványait, elnökségének, valamint rendes és rendkívüli ülésszakainak szervezetét az európai országok következő konferenciáján kellene meghatározni. Ezen a kongresszuson kell a körkérdésre vonatkozó végkövetkeztetésekkel foglalkozó jelentést megtárgyalni és a kormányok hozzájárulását vagy a szükséges parlamenti ratifikációkat fenntartva az európai szervezetek tervének kialakítását biztosítani.

Megjegyzés

Egy európai országnak a többiek feletti túlsúlyának elkerülése végett az elnökséget az európai konferencián évente és egymást követve, a megállapított sorrend szerint kell újra választani.

B. Állandó politikai bizottság formájában létre kell hozni egy végrehajtó szervet, amely az európai konferencia bizonyos számú tagjából áll, és amely gyakorlatilag az európai unió tanulmányozó szerveként és egyidejűleg végrehajtó eszközként szolgál.

Az európai bizottság összetételét és jogosítványait, tagjai kinevezésének módját, elnökségének szervezetét és rendes, valamint rendkívüli ülésszakait az európai államok soron következő kongresszusán kellene meghatározni. Mivel ezen bizottságnak, akárcsak a konferenciának a tevékenysége a Népszövetség keretében kell kibontakoznia, a bizottságnak Genfben kellene üléseznie, ahol rendes ülésszakjai a Népszövetségi Tanács ülésszakjaival eshetnének egybe.

Megjegyzések

1. Az európai bizottságot az egyes hatalmak túlsúlyától megóvandó, elnökségét a megállapított sorrend szerint kellene betölteni.

2. Mivel a bizottságban azon európai országok, melyek a Népszövetség tagjai, csak korlátozott számban lennének képviselve, a bizottságnak fenn kellene tartania azt a lehetőséget, hogy azon európai kormányzatok képviselőit bármikor meghívhassa, amelyek különösen érdekeltek egyes kérdések megvitatásában, s ebben az esetben mindegy, hogy a Népszövetség tagjai-e vagy sem. Ezen kívül a bizottság számára fenn kellene tartani azon jogosítványt, hogy minden esetben, amikor az szükségesnek vagy célszerűnek tűnik, egy Európán kívüli, a Népszövetség keretén belül vagy kívül álló hatalom képviselőjét felkérje, hogy legyen jelen, sőt tanácskozási vagy határozati szavazattal vegyen részt olyan kérdésekkel foglalkozó tanácskozásokon, amelyekben érdekelt.

3. A bizottság első feladatai közé tartozhatna:

egyrészt minden előirányozott terv megvalósítására és keresztülvitelére vonatkozó eljárás általános vizsgálata a kormányzatok elképzelései alapján és ezen cél érdekében a jövőbeni európai államszövetség megalkotott elemeinek technikai kidolgozásához szükséges eszközök és utak felkutatása; másrészt az európai együttműködés programjának teljes összeállítása, vagyis:

a) olyan politikai, gazdasági, társadalmi és más kérdések vizsgálata, melyek elsősorban az európai közösségre vonatkoznak és a Népszövetség még nem tárgyalta meg;

b) az európai kormányzatokra gyakorolt rendkívüli hatás, amellyel ezen kormányzatok meggyorsítják a Népszövetség általános határozatainak végrehajtását.

4. Az európai együttműködés általános programjának átvétele után a bizottság bizonyos részletek vizsgálatát technikai különbizottságokra bízhatná, miközben a bizottság megteszi a szükséges intézkedéseket, s ezzel a szakértők munkája olyan politikai erők állandó felügyelete és közvetlen befolyása alatt állna, melyek közvetlenül a kormányzatoktól indulnak ki. Ezen kormányzatok együttesen felelnek nemzetközi alkotásuk megvalósításáért és annak sikerét garantálhatnák a politika területén, ahol az magasabb szintű igazolást nyer. (Ezen cél érdekében a technikai bizottságokban az elnöki teendőket az esetektől függően európai államférfiakra bízhatnák, akiket a politikai európai bizottságból vagy másként választanának.)

C. Ki kell alakítani egy kezdetben kis létszámú titkárságot, amely a konferencia elnökének vagy az európai bizottság utasításainak végrehajtását, azok üléseinek előkészítését, az európai szerződést aláíró országok közötti kapcsolattartást, a konferenciák vagy a bizottság egybehívását, azok határozatainak iktatását és kihirdetését biztosítja.

Megjegyzések

1. Kezdetben a titkári teendőket azon kormányzatra bízhatnák, amely az európai bizottságban a mindenkori elnöki tisztet betölti.
2. Mihelyt jelentkezik egy állandó titkárságra vonatkozó igény, úgy annak székhelyét a konferencia és a bizottság ülésének helyén, tehát Genfben kellene kialakítani.
3. A titkárság szervezetét – legalább részben és átmenetileg – a Népszövetségi Titkárság különleges hivatalai alkalmazásának folyamatos figyelembevételével kellene megvizsgálni.

III.

AZ ALAPVETŐ VEZÉRELVEK ELŐZETES RÖGZÍTÉSÉNEK
SZÜKSÉGESSÉGE, AMELY AZ EURÓPAI BIZOTTSÁG ÁLTALÁNOS
IRÁNYVONALÁT MEGHATÁROZZA, ÉS AMELY A BIZOTTSÁGOT AZ
EURÓPAI SZERVEZET PROGRAMJÁNAK ELŐMUNKÁLATAINÁL
VEZÉRLI
(EZEN HARMADIK PONTOT A KÖVETKEZŐ EURÓPAI TALÁLKOZÓ
ÍTÉLHETNÉ MEG.)

A. A gazdasági problémák általános alárendelése a politikai problémáknak.

Mivel a gazdasági egység felé vezető úton minden továbblépési lehetőséget a biztonsági kérdés határoz meg és ez szorosan összefügg a politikai egység megvalósításával, ezért az Európa szervezeti struktúráját meghatározó felépítési törekvésnek a politika területén kell kibontakoznia. Így nagy vonalakban Európa gazdaságpolitikáját is és különösképpen az európai országok vámpolitikáját is ezen az alapon kell felépíteni.

A fordított sorrend nemcsak hiábavaló volna, hanem a gyengébb nemzetek szempontjából alkalmasnak tűnne arra, hogy kezesség és megegyezés nélkül olyan politikai uralmi törekvéseknek legyenek kitéve, amelyek a jobban szervezett országok ipari uralmából adódhatnak.

Ezért logikus és normális, hogy a közösség számára hozandó gazdasági áldozat kizárólag olyan politikai helyzet kialakításában találhatná meg jogosultságát, amely a népek és a szellem valódi kielégítése közötti bizalmon nyugodna. Hisz egy olyan tényleges helyzet előidézését követően, amelyet az európai népek közötti tartós és szorosabb békés viszony megteremtése biztosít, a politika területén a nemzetközi igények iránti felfokozottabb érzékenységnek kellene érvényesülnie, hogy az európai közösség tagjaira egészében egy igazán liberális vámpolitika őszinte megfogalmazását és taktikai megvalósítását kényszerítse.

B. Az európai politikai együttműködés gondolatának végcélja: az egyetértés, s nem az egység alapján álló szövetség; vagyis elég rugalmasnak kell lennie ahhoz, hogy minden ország megőrizze függetlenségét és nemzeti szuverenitását, de minden olyan politikai kérdés rendezésekor, amely az európai közösség vagy egyes tagjainak sorsát érinti, minden tagállam számára biztosítani kell a kollektív szolidaritás nyújtotta előnyöket.

(Ezen gondolat az európai döntőbíráóság és biztonsági rendszer általános kiépítésének, valamint a nemzetközi garancia egész európai közösségre történő további kibővítésének lehetne a következménye, amely garanciát a Locarnóban megkezdett politika indított el. A kibővítés a különszerződéseket vagy különszerződések sorozatát egy általános rendszerben fogná össze.)

C. Az európai gazdasági szervezet gondolatának végcélja: az európai népgazdaságok az egymással szolidáris kormányzatok felelősségvállalása mellett kölcsönösen közelednek egymáshoz.

Ebből a célból egy gazdasági szolidaritási szerződéssel maguk a kormányok állapíthatnák meg véglegesen a célt, amelyet vámpolitikájuk ideális végcéljaként jelölnének meg. (Az európai közösség területén közös piac megteremtése az emberi jólét színvonalának emelése érdekében.) Egy ilyen általános magatartás segítségével, a nemzeti önvédelem igényének fenntartása mellett, a javak, a tőke- és a személyforgalom egyre továbblépő könnyítésével és módszeres egyszerűsítésével törekedni lehetne a termelés és az európai árucseré racionalis szervezetének gyakorlati megvalósítására.

Miután ezen vámpolitika alapját a kormányzatok általános politikájának tervezetében már egyszer lefektették – és még hozzá véglegesen – a megvalósítási mód és eszközök vizsgálatát teljes mértékben a IIB. rész, 4. megjegyzés feltételeinek megfelelően a szakértői bizottságokra lehetne bízni.

IV.

A VÉGREHAJTÁS KÉRDÉSEINEK VIZSGÁLATI CÉLSZERŰSÉGE A KÖVETKEZŐ EURÓPAI KONFERENCIÁN VAGY A JÖVŐ EURÓPAI BIZOTTSÁGÁBAN

Egyebek között a következő kérdéseket:

A. Az európai együttműködés területének meghatározása, elsősorban a következő területeken:

1. Általános gazdasági kérdések. – A Népszövetség legutóbbi gazdasági konferenciáján megállapított program tényleges megvalósítása Európában; az ipari

szövetségek és kartellek politikájának ellenőrzése a különböző országok között.
– Minden jövőbeni lehetőség vizsgálata és előkészítése a tarifák folyamatos leépítésének ügyében stb.

2. Gazdasági stratégia. – Az európai országok nagy középítkezéseinél történő együttműködés (nagyforgalmú autóutak, csatornák stb.).

3. Közlekedés és tranzitforgalom – szárazföldön, vízen és levegőben: az európai közlekedés szabályozása és javítása; az európai áramellátási bizottság munkálataiban való együttműködés; vasutak közötti megállapodások; európai posta-, táviró- és telefonrendszer; a rádióadás alapszabályzata stb.

4. Pénzügyek. – A hitelügy formáinak támogatása Európa gazdaságilag kevésbé fejlett területeinek felzárkóztatása érdekében; európai piac; pénzügyi kérdések stb.

5. Munkaügy. – A munkaügy bizonyos európai különkérdéseinek megoldása, mint pl. a folyami hajózás és az üvegipar területén; olyan kontinentális és regionális kérdések, mint az Európán belüli elvándorlás szociális következményeinek szabályozása (A dolgozók üzemi baleseteivel, társadalom- és nyugdíj biztosításával foglalkozó törvények országról országra történő alkalmazása).

6. Egészségügy. – Olyan bizonyos egészségügyi módszerek általános alkalmazása, amelyeket a Népszövetség egészségügyi szervezete már kipróbált. (Különösen a mezőgazdasági területek regenerációja; betegbiztosítás alkalmazása; nemzeti egészségügyi iskolák; a járványok európai leküzdése; alkalmazottak és hírek cseréje a nemzeti egészségügyi intézmények között; tudományos és köz-igazgatás-technikai együttműködés a nagy társadalmi szükségletek, a foglalkozási ártalmak és a gyermekhalandóság elleni küzdelem területén stb.).

7. Szellemi együttműködés. – Egyetemek és akadémiák együttműködése; irodalmi és művészeti kapcsolatok; a tudományos kutatás összefogása; az újságírás javítása a hírügynökségek közötti kapcsolatok és a kiadók területén stb.

8. Interparlamentáris kapcsolatok. – Az Interparlamentáris Unió szervezetének és munkájának felhasználása a különböző európai országok parlamenti körei közötti kapcsolatfelvétel és véleménycsere támogatására (az Európai Unió céljainak megvalósítására a politika területének kiegyenlítése céljából, amely parlamenti hozzájárulást igényel, és általában véve Európában a nemzetközi légkör javítása céljából a népek érdekeinek és céljainak kölcsönös megértése segítségével).

9. Közigazgatás. – Bizonyos nemzetközi világhivatalokban európai részlegek kialakítása.

B. Az európai együttműködés színtereinek meghatározása azokban a kérdésekben, amelyeket az európai konferencia vagy az európai bizottság fenntart a maga számára.

Az adott esetek alapján ajánlatos lenne:

ahol ilyenek még nincsenek, vagy az együttműködés és a tanulmányozás szerveit kell megalakítani (pl. az európai ipari fejlesztés vagy a különböző európai áramellátással foglalkozó bizottságok számára),

vagy támogatni kell a Népszövetség ilyen irányú törekvéseit, amelyek már a módszertani vizsgálat tárgyai (különösen a véleménycsere és a baráti megbeszélések életbeléptetésével a Népszövetségnek az európai országokra vonatkozó, már meglevő egyezményei vagy ajánlásai),

vagy végül a Népszövetségnek ilyen kérdéseket érintő európai, ill. általános konferenciákat kell rendeznie, amelyek képesek az addig még meg nem vitatott problémák megtárgyalására. (Minden európai konferencián felszólítanak az Európán kívüli országokat, hogy megfigyelőkkel képviseltessék magukat és az európai államok kezdeményezésére összehívott konferencián elfogadott minden egyezményhez, amely nem kizárólag az európai kontinensre vonatkozik, csatlakozhatnak az Európán kívüli országok is.)

C. Az európai unió és az unión kívüli országok közötti együttműködés valamennyi fajtájának meghatározása.

Mindeközben a köztársaság kormánya azon 26 európai kormányzat számára, amelyek megbízták, megküldi a fent említett négy pontra vonatkozó állásfoglalását. A köztársasági kabinet szükségesnek tartja, hogy tisztán gyakorlati okok miatt a lehető legalapvetőbb értelmezéshez tartsa magát, s nem azért, mert az európai államszövetség jövőbeni kiépítésének lehetőségét szellemében kívánja akadályozni. Éppen ellenkezőleg azért, mert az európai helyzet jelenlegi állapota és az első konkrét javaslat általános elfogadása, amely az összes érdeket és minden figyelembe veendő szituációt összhangba kíván hozni, lényegében azon múlik, hogy a felek néhány rendkívül egyszerű szemponthoz tartják magukat. Amennyiben módszertanilag is helyes az egyszerűbbtől az összetettebb felé haladni és azt az időre bízni, úgy szintén helyes teljes mértékben magára az életre, valamint a természetes segédeszközökre hagyatkozni, amelyeket az európai unió magába foglal.

Franciaország képviselője ezen felfogás szerint tevékenykedik, amikor a Genfben megrendezésre kerülő első európai konferencián arra a javaslatra korlátozza tevékenységét, amely egy egyszerű szövetségi viszony kialakítására törekszik. Ezen viszornak kell gyakorlatilag a Népszövetségben képviselt európai kormányzatok együttműködését biztosítania.

Azonban nem arról van szó, hogy az ideális helyzet egy csapásra kialakul, amely megfelel a hatalmas európai szövetségi apparátus természetes igényeinek. Ez sokkal inkább azt jelenti, hogy óvakodni kell minden előítélettől és az első próbálkozások tényleges megvalósítására, valamint az európai kormányzatok

közötti tartós szolidaritás kiépítésére kell törekedni. Ezáltal közösen kell szabályozni az európai béke szervezetét és Európa életerejének racionális alakítását célzó minden problémát.

A köztársaság kormánya hangsúlyt fektetne arra, hogy július 15-ig a megkérdezett kormányzatok válaszait minden olyan saját észrevétellel vagy javaslattal megkapná, amelyet ezen kormányok fontosnak tartanak. A kormány kifejezi azon szilárd meggyőződését, hogy ezek a válaszok, amelyeket a legőszintébb meggyőződés vezérel, megfelelnek a népek elvárásainak és az európai lelkiismeret kívánalmainak. Ennek segítségével a szövetség szervezete elnyerhetné első szervezeti formáját és egyben az európai együttműködés tartósabb kereteit is megteremthetné, s az együttműködés programját a következő genfi ülésen lehetne kialakítani.

Az egység megteremtésére sohasem volt kedvezőbb és egyben sürgetőbb a pillanat, mint most. A legfontosabb anyagi és morális problémák szabályozásával, melyek háborúhoz vezettek, Európa megszabadul azoktól a terhektől, amelyek oly nagy súllyal nehezettek mind lelkére, mind gazdaságára. Már most úgy tűnik, hogy Európa képes az új helyzetnek megfelelően cselekedni. Ez Európa számára döntő pillanat, amikor meghatározhatja sorsát.

Egységesnek lenni, hogy éljünk és fejlődjünk – ez az a kényszer, amely előtt Európa népei állnak. A népek már elkötelezték magukat ezen ügy mellett. A kormányok feladata, hogy vállalják a rájuk háruló felelősséget, ha nem akarják az anyagi és morális erők alakítását magánkezdemenyezésre és szabályozatlan próbálkozásokra bízni, amelyek felügyelete teljesen saját feladatuk az európai közösség és az emberiség érdekében.

Párizs, 1930. május 1.

(*Das Briand-Memorandum und die Antwort der europäischen Mächte.* Verlag Europäischen Revue, Berlin, 1930. 7–13.)

R. N. COUDENHOVE-KALERGI

SZTÁLIN ÉS TSA (1931)

„Egyetlen negatív eszmei tartalom sem képes a bolsevizmus előrenyomulását megakadályozni Európában, csak egy pozitív valami: Európa eszméje. Egy új európai hazafiság, amely minden európai nacionalizmust egy közös eszme érdekében összefog, miként egykor a németek nemzeti mozgalma összefogta a német tartományok patriotizmusát. A közös kultúra közös védelmének nagy gondolata mellett el kell halványulnia az európai rivalizálásnak, mint ahogy elhalványul az indiai fejedelmek és néptörzsek rivalizálása az indiai egység és szabadság sokkal nagyobb eszméje mellett. Nyugat úgy szakíthat a fenyegető veszéllyel, ha szakít az államok közötti anarchiával és szervezéssel helyettesíti azt. Csak így kerülhető el a szörnyű katasztrófa: a világháború, a világforradalom vagy a kettő együtt.

[...] A szovjetköztársaságok szövetségével szemben az európai államok szövetségét. A szovjettrösztrel szemben az európai vámszövetséget. A vörös hadsereggel szemben az európai szövetséges hadsereget.”

Coudenhove-Kalergi

I. EGYHÁZ–ÁLLAM–TRÖSZT

1. A háromdimenziós hatalom

A világ leghatalmasabb és legzártabb hatalmi rendszerét ma a bolsevizmus alkotja: egyszerre Egyház, Állam és Tröszt.

Szellemi hatalomként csak a katolikus egyház méltó hozzá. Politikai hatalomként csak az Észak-amerikai Egyesült Államok áll fölötte. S gazdasági hatalmát még a Morgan bankház sem éri el.

Valamennyi vallásközösség között a III. Internacionálé a legfiatalabb és a legaktívabb. Világot átfogó egyház, megszámlálhatatlan és buzgó hívével a világ minden táján, akik hajlandók életüket áldozni Lenin isteni küldetésének betöltéséért.

A Szovjetunió ma, amikor a brit világbirodalom perszónálunióvá alakult – a világ leghatalmasabb birodalma: több mint kétszer nagyobb az Amerikai Egyesült Államoknál vagy Kínánál, s több mint négyszer nagyobb Európánál.

A Szovjet gazdasági rendszere bolygónk leghatalmasabb gazdasági szervezete. A világ területének, nyersanyagának, termékeinek és népességének egy hatoda felett rendelkezik. Bányák és gyárak, utak és vasutak, bankok és áruházak, erdők és energiaforrások felett.

Ez a hármasság egyetlen akaratnak engedelmeskedik. Ez az akarat az orosz kommunista párt vezetőjében, s egy emberben testesül meg: Joszif Sztálinban.

Sztálin címe szerint: a kommunista párt főtitkára. Rangja szerint: a kommunista egyház pápája, Oroszország császára és – a Szovjet tröszt vezérigazgatója.

Ezzel a milliók szíve, karja és zsebe feletti hármasság uralommal hatalmasabb a pápánál, hatalmasabb Rooseveltnél, és hatalmasabb Morgannál. Ő a világ leghatalmasabb embere.

2. A kommunista egyház

A kommunizmus pártalakba öltöztetett vallás. A III. Internacionálé: világ-egyház. Az orosz kommunista párt – modern lovagrend. Oroszország maga – egyházi állam.

Ennek az új vallásnak is megvan a maga bibliája: az ótestamentumot Marx, az újtestamentumot Lenin írta.

Megvan a pápája, megvannak kardinálisai és egyházatyái, teológusai és zsinatai, az eretnekek felett ítélkező bírósága, indexe és inkvizíciója, szertartásai és dogmái, misszionáriusai, mártírjai, kultusza, szimbolikája és szervezete.

Egészen különös etikája van, amely nemcsak azt parancsolja, hogy szenvedjünk érte, de azt is, hogy szenvedést okozzunk; nemcsak azt, hogy meghaljunk, de azt is, hogy másokat gyilkoljunk, és minden eszközzel kíséreljük meg a nagy cél elérését: az egész világot alávetni az új egyháznak és új hitnek.

Megvan a saját világnézete is: a materializmus. A többi vallással konkurens módra harcol. Önmagát tartja az egyetlen igaz tanításnak, egyetlen erkölcsi tanak és egyetlen útnak, amely az embert megváltja abból a politikai, gazdasági, szociális és szellemi nyomorból, amelyben szenved: önmagát tartja a földi paradicsom szálláscsinálójának.

Ez az új egyház, mint elsőrendű szellemi hatalom, Oroszországon kívül is erősen hat. Szellemi vezérek, mint Henry Barbusse tartoznak hozzá, férfiak, mint Romain Rolland és Bernard Shaw, meghajolnak előtte. Még a nyugat egy-néhány kapitalistája is ebben a tanban látja jövő világosságát, és az öskereszténységgel hasonlítja össze. A belőle kiáradó morális fény a nyugat sok kiváló koponyáját oly erősen elvakítja, hogy saját kultúrájukba vetett hitüket elvesztve a kommunizmustól várják az emberiség megváltását.

Így válik a III. Internacionálé a szovjethatalom legerősebb szövetségesévé: mert ennek hatalmát tekintéllyel ruházza fel, és a nyugat elleni harchoz a szellemi fegyvereket szolgáltatja.

3. A bolsevik állam

A bolsevik állam a kommunista egyház szervezete. Ugyanolyan módon tartozik ehhez az egyházhoz, mint ahogy manapság a vatikáni állam a katolikusokhoz, vagy az arab állam a vahabita egyházhoz; mint valamikor a vatikáni Róma, Lhassa és Mekka tartoztak egyházukhoz.

Itt éppen fordított viszony uralkodik, mint a protestáns és anglikán egyházaknál: azoknál ugyanis az egyházat alárendelik az államnak, míg itt ellenkezőleg: az állam van alárendelve az egyháznak. Az állam a kommunista egyház végrehajtó szerve és világi fegyvere.

A nagy pápa, III. Ince álma volt a császári hatalmat oly mértékben az egyházi alá helyezni, mint ahogy ma a szovjethatalom alávetett a kommunista egyháznak.

Ezért a szovjetföderáció alkotmány szerinti felépítése csupán külsőség. A kormányzási technika egyik problémája. A szovjethatalom igazi felépítésének erősebb alapja van.

E hierarchikus állam, e hatalompiramis alapját Oroszország munkabíró lakossága alkotja. A parasztok hatalmas tömeg és az ipari munkások kis csoportja.

Ennek a tömegnek uralkodó osztálya: az ipari munkások osztálya.

E felett az osztály felett kasztként egy kisebbség uralkodik: a kommunista párt.

Ezt a kasztot oligarcha módjára uralja a pártvezetőség.

A pártvezetőség felett diktátorként áll a főtitkár.

Ez a rendszer nem a közvélemény és a titkos választás ingatag talajára épült, hanem nyílt szavazásra, a meggyőzés terrorjára és a rendőrségre. A legfontosabb döntések a legszűkebb tanácsban születnek. A helyi szovjetek nem sejtek, hanem csupán szerszámok az új államhatalomban.

A lényeges kérdésekben abszolutisztikus és diktátori módszerek érvényesülnek. Az ellenállást elfojtja az erőszak. Még oly nemzeti hős, államalapító és nemzetmentő legitím ellenállását is, mint amilyen Trockijé.

4. Szovjettröszt

Miként az állam az egyháznak, úgy a gazdálkodás az állam alárendeltje. A szovjet gazdaság a szovjet állam közvetlen szerve.

Míg nyugaton adók ellenében az államgazdaság jelentős területeket átenged a vállalkozóknak és részvénytársaságoknak, a Szovjetunió saját maga gazdálkodik.

Így nézve a Szovjetuniót, gigantikus részvénytársaságnak tűnik, ahol az Unió lakossága a részvényes, a felügyelőbizottság a pártvezetőség, az igazgatóság a szovjetkormány, a vezérigazgató Sztálin. Ez a társaság látja el táplálékkal, ruházattal és munkával az Uniót, kezében tartja a termelést és elosztást csakúgy, mint a teljes külkereskedelmet.

Az államnak korlátlan hatalmi helyzetet kínál mind befelé, mind kifelé az, hogy ő az orosz lakosság egyedüli nagyvállalkozója, kenyéradója és foglalkoztatója.

A munkás kiszolgáltatott az állam kénye-kedvének, mert kenyéradója egy személyben diktátora is, aki nemcsak bérének nagyságát diktálja, hanem lakhatását, táplálékát és ruházatát is szabályozza. A sztrájk szabotázzsá, a munka szolgálati kötelezettséggé válik. A munkásságnak új kenyéradójától való függősége nagyobb, mint egykor a jobbágyé volt hűbérurával szemben. Egyedül a rabszolga függőségével hasonlítható össze.

Az állam hatalmát példátlan módon erősíti, hogy az alattvalóval, mint tehetetlen munkavállalóval szemben ő az egyedüli munkaadó. Lerombolja azt a biztosítékot, amellyel nyugaton minden tulajdon rendelkezik az állammal szemben. Az egyént egyszer s mindenkorra megfosztja gazdasági önállóságától, és az államnak és tisztviselőinek életfogytiglani gyámsága és diktatúrája alá helyezi.

A szovjet állam kifelé ugyanolyan példátlan hatalmi helyzetben van, mint befelé. Külkereskedelmi monopóliuma következtében a Szovjetunió politikai tárgyalásai közben a többi hatalommal szemben előnyben van. Tényleges hatalmi eszköz van a kezében, amellyel partnerei nem rendelkeznek. Míg a többi állam csak kereskedelmi szerződéseket ajánl, a szovjet konkrét megbízásokat, megrendeléseket és szállításokat. Minden további nélkül kizárhatja egy ország egész iparát, és egyetlen tollvonással birodalmakat bojkottálhat. Milliós üzleteket kínálhat és utasíthat el.

Gazdasági hatalma különösen olyan időkben nagy, amikor rajta kívül senki sem akar és tud nagymértékű vásárlásokat kezdeményezni. Így ma egész európai és amerikai iparágak az orosz üzletből élnek. Az egész világ ipara töri magát ezek után az üzletek után, alávetik magukat a legszokatlanabb fizetési feltételeknek, csak azért, hogy részt vehessenek a szovjet gazdaság felépítésében. A Szovjetunió gazdasági hatalmával nyomást gyakorol a nyugat kormányaira, és kijátssza őket éppen úgy, mint ahogy iparvállalatokat játszik ki egymás ellen, kölcsönösen lenyomva ajánlataikat. Az orosz külkereskedelmi hivatal így támogatja anyagilag az orosz világpolitikát, mialatt erkölcsileg támogatja azt a III. Internacionálé.

5. Új életforma

Ez a szellemi, politikai és gazdasági hatalmi koncentráció egészen páratlan. Nem hasonlítható össze egyetlen modern állammal sem. Számára a nyugati élet-

forma épp oly idegen, mint a régi Spárta, vagy a régi Peru alkotmánya, vagy akár Platon ideális állama. Az idegenszerűség és újszerűség önmagában még nem jelent értékítéletet. Egészen új életforma fejlődésének vagyunk tanúi, az emberi közösség egészen új keretének.

Ez az életforma nem örültségen, hanem a logikán alapul. Vezetői és alapítói nem gonosztevők és nem örültek; hanem fanatikusok, akik rendelkeznek a fanatikusok minden erejével, lelkesedésével, egyoldalúságával és könyörtelenségével.

Ezeket a jelenségeket minden nyugati embernek észre kell venni, amelyek történelmileg sokkal jelentősebbek a világháborúnál is. Elég pusztá létezése, hogy a világ megváltozzék. Eredményeitől és balsikereitől függ az emberiség jó részének jövője.

A frázisokon, hazugságokon, propagandán túl, minden európainak állást kell foglalnia a bolsevizmussal kapcsolatban, és le kell vonnia a maga és viselkedése számára a következtetéseket, mert minden idők legnagyobb szociológiai kísérlete az, amiről itt szó van, s ezt a kísérletet intelligens és tetterős férfiak csapata végzi az emberiség egyik legértékesebb és legtehetségesebb ágán.

II. SZTÁLINIZMUS

1. Az ellenforradalom

Sok európai több mint egy évtizede a nagy orosz ellenforradalomra vár. A vörös Napóleonra. És nem vették észre, hogy az ellenforradalom már végbe ment. Sztálinizmusnak hívják, és Napóleonja – Sztálin.

Aki ragaszkodik a formulákhoz és külsőségekhez, az vakon nézi ezt a folyamatot. Mert nem zajlott le olyan drámai hirtelenséggel, mint a francia forradalom nagy eseményei, hanem epikusan és lépésről lépésre, mint Oroszország fejlődése az októberi forradalom óta.

Jellemző erre a különbségre – s ez talán a francia ellentétként az orosz nemzeti lélekben találja meg magyarázatát –, az a hasonlóság, amely Danton és Trockij bukása között fennáll.

Aki átlátja a dolgokat, az felismeri, hogy Sztálin és Trockij küzdelme a forradalom és ellenforradalom küzdelme volt, s Sztálin győzelme az új államgondolat győzelmét jelentette a forradalom káosza felett.

Éppen ezért Sztálin nem Oroszország Robespierre-je, hanem Bonapartéja, az új rendi állam megszervezője, az új imperializmus kezdeményezője. Az államkapitalizmus vezérigazgatója. Az ötéves terv vezérkari főnöke.

Lenin alatt a bolsevizmus csupán veszélyes propaganda volt, míg Sztálin alatt Oroszország ismét félelmetes és körülrajongott világhatalom.

A sztálinizmus – a forradalom utáni bolsevizmus. Oroszország e felépítésének ára a kommunizmus gyakorlati feláldozása, az államkapitalizmus maradék-

talán keresztülvitele. Visszatérés a kapitalista gazdálkodási rendszerhez, a gyár-igazgató hatalmi helyzetének visszaállításához, az akkordbérekhez és jutalmakhoz, a munkateljesítmény utáni fizetésekhez, az egyenlőségi elvvel való szakításhoz, a polgári mérnökök rehabilitálásához, a személyes vezetés helyreállításához és a felelősséghez, hogy egy üzemet nem kollektív, hanem rentabilitási számítás szerint kell irányítani.

A sztálinizmus annak felismerésével jutott e reformokhoz, hogy a kommunizmus gazdasági módszere csődöt mondott, s Oroszországot csakis kapitalista módszerekkel lehet hatalomhoz és jóléthez juttatni.

2. Forradalom vagy reakció

A sztálinizmus a történelemnek nem az első esete, amikor nem lehetséges a forradalom és a reakció teljes szétválasztása. Cromwell a királlyal szemben forradalmi volt, a parlamenttel szemben reakciós. Csak a jövő történetírása döntheti el a vitát, vajon Mussolinit a nagy forradalmárok vagy ellenforradalmárok közé fogják-e számítani.

Mikor a forradalmak ellenforradalomba csapnak át, gyakran mimikriszerűek. Nem hajlandók lemondani eredeti eszméik szellemi hatalmáról. Nem akarnak lemondani szövetségeseikről. Ezért azt a látszatot keltik, hogy folytatják a forradalmat, amelyet pedig a valóságban megfojtanak.

Napóleon évekig játszotta ezt a szerepet. Mialatt diktatúrája Franciaországban még a forradalom maradványait is eltiporta, Európával szemben a forradalom katonája és élharcosa maradt. Megtartotta a forradalom szimbólumait: a trikolórt és a Marseillaise-t, s mialatt katonái megrészegültek a szabadsághimnusz szavaitól, ő már rég megölte a francia szabadságot.

A nagy keresztény forradalom ellenforradalmára Nagy Konstantin volt. Császárságát a kereszt jegyében hódította meg, és a kereszténységnek szabadságot és hatalmaz adott. Ezzel lett az őskereszténység sírásója. Keresztény maszkban megújítója a pogány államnak. Győzelme nem a kezdetét, hanem a végét jelenti az egyetlen kísérletnek, amely a nyugatot keresztény alapon akarta megújítani.

Konstantin kortársai ezt nem értették meg. Győzelme előttük a kereszténység diadalának látszott. Éppen így sokáig eltarthat még, míg a világ megérti, hogy Leninnel meghalt a nagy kommunista forradalom, s helyébe új államforma lépett, reakciósabb, mint a jelenkor bármelyik más állami szisztémája. Oroszország vezetői nem gondolnak arra, hogy szakítsanak a kommunista ideológiával, amelynek felemelkedésüket és hatalmukat köszönhetik, s amely a határokon túli kommunista milliók támogatását biztosítja. Ők csak a kommunista gyakorlattal szakítottak, s így a bolsevizmus ideológiájában forradalmi, taktikájában azonban ellenforradalmi. A vezetők kis csoportjának diktatúrája, akik a nagyhercegek, míg Sztálin a cár szerepét vette át. Csak e férfiak nem „*Isten kegyelméből*” uralkodnak, hanem a proletariátus nevében. Ennek ellenére mindenki tudja, hogy az

oros proletariátusnak nincs módja ezt az oligarchiát megváltoztatni, vagy megbuktatni. Hogy Sztálin éppen úgy csak palotaforradalom folytán bukhat el, mint többen koronás elődei közül. Nyílt titok, hogy hatalmának nem népszerűsége, hanem rendőrsége az alapja.

3. Sztálinizmus és a fasizmus

A nyugat egyetlen hatalmi rendszere sem hasonlít annyira a sztálinizmushoz, mint a fasizmus. Ott és itt egyetlen párt, egyetlen oligarchia, egyetlen férfi korlátlan uralma. A kormány állandósága és függetlensége a közvéleménytől. A piramisszerű felépítés és az erőszak elve; rendőralom. Nagyvonalúság.

A két rendszer alapvető különbsége nem a politikájában, hanem a gazdaságában rejlik. A szovjet kiterjeszti az állam korlátlan hatalmát a gazdaságra is, míg a fasizmus a gazdasági individualizmust csak korlátozza, de nem fojtja meg.

Ezért a szovjetrendszer a fasizmus magasabb foka, olyan fasizmusé, amely a gazdasági területre is kiterjed. Nagyobb joggal nevezhetjük a fasisztá, mintsem a szocialista elvek túlhajtásának. A szocializmushoz gazdasági elméletei révén közeledik, a fasizmushoz pedig politikai gyakorlata révén.

Politikai korlátoltság jele tehát szélsőséges ellentéteket látni e két államformában ahelyett, hogy rokonjelenségeket látnánk bennük. A bolsevizmust a haladás csúcspontja gyanánt égiszt magasztalni és ugyanakkor a fasizmust sötét reakcióként kárhoztatni, vagy fordítva.

A logikus az lenne, ha mindkettőt vagy haladásnak vennénk a liberális államesszmével szemben, vagy mindkettőt visszafejlődésnek.

A kritikát az adagolás, s nem az elv ellen fordítani. Vagy elutasítani a fasizmust, mert nem elég radikális s visszariad a végső konzekvenciától, a magántulajdon nacionalizálástól és államosításától –, vagy elutasítani a bolsevizmust, mert radikális, és államkapitalizmusával megbénítja a magángazdasági kezdeményezést.

A fasizmus hívei arra az álláspontra helyezkedhetnek, hogy rendszerük szovjetrendszer – homöopátiás adagolásban, hogy méregcseppekkel gyógyítják a nyugati betegségeit anélkül, hogy kultúráját megölnék.

A sztálinizmus képviselői viszont azt gondolhatják, hogy csupán a magántulajdon államosítása adhatja az államnak azt a hatalmat, amely manapság az életformák megújulásához szükséges. Hogy az államhatalom csak akkor megrendíthetetlen, ha nemcsak az emberekre, hanem a termelőeszközökre is kiterjed.

Ám aki a fasizmusban reakciót lát, annak el kell ismernie, hogy a sztálinizmus ultra reakció, mert az olasz alattvaló még mindig szabad ember, összehasonlítva az oroszral. Az olasz ember még mindig remélheti, hogy önálló egzsztenciát épít fel magának, az orosz nem.

Ezen túlmenően a fasizmus és a bolsevizmus ideológiája különböző: a fasizmus fenn akarja tartani a nyugati kultúrát – a bolsevizmus el akarja pusztítani.

Mussolini magát a cézárok és reneszánsz fejedelmek utódjának érzi. Sztálin ugyan úgy harcol az európai kultúra ellen, mint egykor Attila vagy Dzsingisz kán.

4. Rendőrállam

A szovjetállamban nem a közvélemény, hanem a rendőrség az államhatalom támasza.

Az emberi élet két hajtóereje a félelem és a remény. A nyugat mindkettőt igénybe veszi a társadalmi élet szabályozására, az állam, a munka, a rend fenntartására.

A bolsevizmus megbénította a remény motorját. Majdnem teljesen kikapcsolta a nyugati életforma mozgató rugóit, a jólét, önállóság és gazdagság reményét. Minél inkább kikapcsolják a személyes reménykedés motorját, annál erősebben kell természetszerűleg bekapcsolni a személyes félelem motorját: a terrort.

A terror így nélkülözhetetlen alkotórésze a bolsevizmusnak: nem pedig átmeneti forradalmi jelenség. A félelem légköre lesz a fejlődés motorja és korbácsi.

A biztonság reménytelenséggel párosulva apátiához vezet. Ezért minél inkább pusztul a reménység hajtóereje, annál inkább kell a bizonytalanságnak, mint szociális hajtóerőnek növekednie.

A bolsevik terror eszköze a politikai rendőrség, a GPU. A létező legtokéletebb megfigyelő és kém szervezet, amelynek tevékenységét semmiféle polgári szabadság nem korlátozza. A kormány szeme, füle és kardja. Lát, hal és megfigyel mindent. Aki gyanúsna tűnik, azt elfogja; ítélkezik minden kihallgatás és védelem nélkül. Nem az igazságszolgáltatás eszköze, hanem az államhatalomé. Szakadatlan egyoldalú gerillaharcot folytat a rendszer ellenségeivel. Némely tekintetben hasonlít az inkvizícióra. Ugyanúgy védi a bolsevizmust, mint amaz egykor a katolicizmust védte. Ellenfeleit törvényen kívül állónak tekinti, mert ezek szerinte az igazság ellenségei, s ezért sem igazságot, sem részvétet nem érdemelnek, hanem csakis a legkíméletlenebb szigort.

A GPU a cári rendőrség (Ohrana – a szerk.) örököse, de éppen úgy túlhaladta azt, mint Metternich rendőrállamát. Általa minden orosz állandó őrizet alatt, állandó rendőri felügyelet alatt van. Forradalom és összeesküvés jóformán lehetetlen.

Így nyerte el az állam azt a biztonságot, amelyet az egyes ember elveszített.

5. Imperializmus

Sztálin birodalma befelé rendőrállam, míg kifelé imperialista nagyhatalom. Nem változtat ezen állandó agitációja a mások imperializmusa ellen.

A Szovjetunió a világban elfoglalt hatalmi pozícióját meg akarja tartani, és ki akarja terjeszteni, akár a többi nagyhatalom. Minden kétséget eloszlatott ezen álláspontját illetően, amikor készséggel hajlandó volt imperialista háborút viselni a Kínai Köztársasággal a cárizmustól örökölt mandzsúriai vasút birtokáért.

A szovjet imperializmus felhasználja céljaira a cári diplomácia régi eszközeit, megerősítve azt a kommunista propagandával. Ugyan úgy ideológiai fegyver gyanánt alkalmazza a III. Internacionálét, mint ahogy a cárizmus a pánszlávizmust. Ázsiában az elnyomott ázsiaiak európai elnyomóik elleni felszabadítóját játssza –, Európában a kapitalista kizsákmányolóktól elnyomott proletariátus megmentőjét. Így nyer mindkét világrészben milliónyi szövetségest és útcsinálót.

Közvetlen imperialista céljai nem Európa, hanem Ázsia ellen irányulnak. Balul ütött ki az a nagyvonalú kísérlete, hogy egy Szovjet-Kínát föderációja tagjai közé soroljon. Így most imperialista céljai elsősorban Mongóliára, Mandzsúriára és Kelet-Turkesztánra szorítkoznak. Új ipari centrumok ázsiai kiépítése azért is történik, hogy lehetséges operációs bázisul szolgáljanak egy kelet-ázsiai hadjárat esetén. Ez is része e következetes keleti politikának.

Ázsiában területnek el az ötéves terv befejezése utáni Oroszország nagy, jövőbeni piacai. Kínában és Indiában mintegy az emberiség fele él jóformán ipar nélkül, még évtizedekig arra kényszerítve, hogy gépeket és iparcikkeket importáljon. Oroszország itt akarja megvetni a lábát. Itt, a keleti orosz határon fogja megkísérelni, hogy áruinak olcsóságával szövetkezve az európai, japán s amerikai imperializmus ellen, másrészt egy invázió fenyegetésével semmisítse meg a régi ipari államokat.

Míg a Szovjetunió Ázsiában ázsiai nagyhatalomként lép fel, Európában fenn tartja cári elődeinek hatalmi helyzetét. Döntően beleszól az európai politikába, részt vesz hatalmi csoport-alakzatokban, politikai barátságot köt polgári és kapitalista államokkal. Állandó vonakodásával, hogy Besszarábiáról lemondjon, Európa kapujának kilincsén tartja a kezét. Ez a bizonytalan helyzet minden időben megadja a vörös hadseregnek azt a lehetőséget, hogy Európa e részébe bevonuljon anélkül, hogy formálisan a támadás ódiumát kellene magára vennie.

Így hat imperializmusának kettőssége Európára: forradalmi politikája révén, amely mindenkor arra vezethet, hogy a környező államokat s más európai hatalmakat is a Szovjetunióhoz fűzhet, és nagyhatalmi politikája révén, amely alkalmas arra, hogy Európát egy új világháborúnak tegye ki. [...]

III. ÖTÉVES TERV

1. A terv előrehaladása

A sztálinizmus kapitalista módszerekkel öt év alatt óhajtja felépíteni mindazt, amit a kommunista kísérlet tíz év alatt elpusztított és elszalasztott. Ez az öt éves terv magva.

Keresztülvitele csak azt bizonyítja, hogy a kapitalizmus kapitalisták nélkül is működik. De nem bizonyítja azt, hogy a kapitalisták nélkül jobban működik. Ezzel a bizonyítással adósunk maradt.

E nagy terv megkezdése és keresztülvitele kétségkívül a legfontosabb és legokosabb volt, amit a bolsevizmus ebben a történelmi pillanatban tehetett. Mert gazdaságának kiépítése minden szempontból közeli jövőjének perdöntő kérdése.

Miután azonban a szovjetrendszer megfojtott minden egyéni kezdeményezést, az új államnak magának kellett a nagy kezdeményezést kézbe vennie. Most az egész világ szeme láttára viszi keresztül feladatát, nagyvonalúsággal és tekintet nélkül mindenre.

Az öt éves terv halad előre: és teljesen mindegy, hogy négy év alatt, vagy hat év alatt valósítják meg; hogy száz százalékig, vagy csak hatvan százalékig sikerül. A lényeges az, hogy sikerül átépíteni Oroszországot államkapitalista alapon gazdasági világhatalommá.

A világ kommunistái és társutasai az öt éves terv sikerét a kommunizmusnak a kapitalizmus feletti győzelmének tekintik. Valójában ez a kommunizmusnak az államkapitalizmus előtti behódolását jelenti.

A kommunizmus kudarcai miatt a világ jövőendő átforgálásáért folytatott küzdelemből kiesett. Az új küzdő felek: államkapitalizmus a magánkapitalizmus ellen.

Az öt éves terv a szovjetkormány gigászi hadjárata a természeti erők ellen. Harc a kenyérért, világosságért, melegért, ruháért, cipőért, házakért. Mindenért, amire az orosz millióknak szükségük van, hogy élhessenek, fejlődhessenek.

Ehhez a hadjáráthoz a kormány a munkások milliónyi seregét mozgósította. A tisztikar zsoldosokból áll: amerikai és európai mérnökökből. Fizetésük épp oly magas, vagy még magasabb, mint amerikai és európai direktoroké, vagy vezérigazgatóké.

A külföldi értelmiségieknek ez az együttműködése az orosz munkában és a szovjet vezetők energiája készülődik egy új gazdasági kontinens megteremtésére: nemcsak gyárakat, utakat és vasutakat építenek, hanem egész városokat, kolóniákat. Ember nem lakta területsávokat népesít be európai államok nagyságához hasonlóan, mérhetetlen öserdőket irt ki, sivatagokat csatornázt, sztyeppéket művel meg és elektrifikálja az országot. Mindezt egységes terv szerint, egységes vezetés mellett, mint ahogy az ültetvényes ápolja és gondozza ültetvényét. [...]

3. A gazdasági offenzíva

Az ötéves terv sikere a Szovjetuniót a világpiac urává teszi.

Ő képes egyedül az árak diktálására, miután egyedül van abban a helyzetben, hogy meghatározott munkabérekkel dolgoztat, s kereskedelmi politikájának megfelelően a munkabéreket egy minimumra leszoríthatja. Amerika és Európa exportját legyőzheti és megbéníthatja – saját munkásainak költségére.

A nyugati államrendszerekkel ellentétben, amelyek részben a közvéleményre támaszkodnak, Oroszország független népének megelégedésétől és hozzájárulásától. Ha a Vörös Hadsereg és a politikai rendőrség jóllakott, éhezhet az egész lakosság anélkül, hogy a kormányt emiatt felelősségre vonhatná. Minden más európai államban a munkások és parasztok ilyen életszínvonala – amellyel a szovjet-orosz éppen csak határos – kényszerűen kommunista forradalomhoz vezetne.

Ezzel a szilárd helyzettel Oroszország mezőgazdaságának és iparának felépítését felhasználhatja arra, hogy exportját az árak erőszakos lenyomásával forszírozza, megbénítva egész iparágakat s Európa és Amerika mezőgazdasági állama-it, tetszés szerint fokozva a világ gazdasági válságot. Kezdet volt csupán az orosz faexport, amely az európai fakitermelést részben tönkretette. Az orosz termény-export hasonló következményekkel fenyeget.

A föld belterjes művelése amerikai módra, a legmodernebb gépi munkával összekötve, azokkal a bérekkel, amelyek kigúnyolnak minden nyugati elképzelést, olyan terményárakat tesz lehetővé, amely minden európai terményexportot megsemmisít.

Ez a fenyegető agrárexport kiegészül az ipari exporttal. Az alacsony munkabérek következtében az orosz fogyasztóképesség nem fog lépést tartani a nagy és váratlan termelésnövekedéssel, amely az ötéves terv sikere esetén bekövetkezik. Mielőtt a Szovjetunió életszínvonala hozzáillene e termelésnövekedéshez, gyártmányainak jó részét minden áron exportálni kényszerül, olyan áron, amely ellehetetlenít minden nyugati konkurenciát.

Így kétszeres módon szolgálja a világforradalmat: növeli az európai gazdasági válságot, munkanélküliséget és elégedetlenséget; másrészt a megszerzett devizák felhasználásával propagálhatja a világforradalmat.

4. Katonai előkészületek

Az ötéves terv befejezése után a Szovjetunió egy egységes Európával szemben is megerősödik katonailag, míg a részekre tagolt Európával szemben döntő fölénybe kerül. E terv sikeres befejezése után olyan helyzetbe jut, hogy embermillióit gyorsabban és jobban fel tudja fegyverezni, mint Európa. Békebeli gazdálkodása is sokkal jobban az állam kezében van, mint egykor az európai háborús gazdálkodás. Az európai magángazdálkodással ellentétben a szovjet azonnal

átállíthatja autógyárait repülőgépgyárakká, traktorgyárait tankgyárakká, kémiai iparát gáziparrá, és gépgyárait ágyú- és löszergyárakká. Tankjainak és repülőgépeinek százezrével adhat így nyomatékot külpolitikájának, és védelmezheti a külföldi kommunisták forradalmi törekvéseit az európai és amerikai kormányok ellen.

Ma már Európára nézve kilátástalan és öngyilkosság lenne minden katonai beavatkozás kísérlete Oroszország ellen. Mégis, egy ilyen inváziótól való félelem a szovjet-kormányban rendszeres propagandát és katonai előkészületeinek sürgetésére és befejezésére.

Ugyanakkor a nemzetközi életben a világbéke élharcosának tünteti fel magát a kapitalisztikus imperializmussal és militarizmussal szemben. Radikális lefegyverzési terveivel – amelyeknek Európától való visszautasításában nem kételkedik – ezek nyakába varrja saját fegyverkezésének szükségességét, és egyidejűleg növeli katonai erejét és pacifista tekintélyét.

A Szovjetunió jelenleg nem képes Európa ellen háborút folytatni, mert ez a háború az ötéves terv és Oroszország további kiépítésének tervét döntené romba. Ennek ellenére is lehetséges, hogy Európa forradalmi helyzete idő előtt belekényszerítheti háborúba a szovjetet. Azért készülődik annyira Oroszország. Azért siettetni fegyverkezését.

Európával szembeni katonai legyőzhetetlensége elsősorban mérhetetlen nagyságában rejlik, amely elhárította már XII. Károly és Napóleon invázióját is. Ezt a természetben rejlő legyőzhetetlenséget növelik az uráli és szibériai új ipari központok, mert ezen új városok, gyárak és bányák távolsága az európai határtól biztosítja az ellenséges légitámadásoktól való védelmet, míg a Rajna melletti európai ipari centrumok az orosz légierő könnyű zsákmánya lenne.

Mindenekelőtt azonban – fegyveres konfliktus esetén – Európa kommunista szervezetei alkotják a Szovjetunió hatalmas segédcsoportját. Ezek a kommunista milliók Moszkva egyetlen jelére hajlandók az európai kormányok elleni lázadásra. Így minden európai hadseregnek, amely megkísérelné a Moszkva elleni harcot, megszámlálhatatlan ellenség állna a háta mögött; hidakat és vasutakat robbantva, elektromos vezetékeket szétszakítva, lőszerraktárakat felgyújtva és lázadásokat szítva, míg Európának egyetlen hasonló lehetősége sem lenne az orosz tömegeknek a szovjetkormány elleni lázítására.

Ez ellen a stratégiai és politikai szovjet fölény ellen eddig Európa csakis haditechnikájának felsőbbségét tudta szembeállítani, az ötéves tervvel azonban megszűnik ez az előny is.

Európa katonai szempontból is veszélyes helyzetben van. [...]

V. MÉRLEG

[...] 2. Sztálinizmus és a nyugat

Az orosz forradalom befejezése után a világnak két hatalmas rendszere, két hatalmas életformája van: a sztálinizmus és a nyugati rendszere. Minden más életforma kihalóban van. Vagy a nyugati mintaképhez, vagy a bolsevizmushoz csatlakoznak.

Európa maga szellemi csatatere e két rendszernek. Még uralkodik a nyugati civilizáció, de a bolsevizmus megpróbálja ezt legyőzni. Igyekszik a saját elsőbbségébe, valamint az európai individualizmus elkerülhetetlen bukásába s az orosz kollektívizmus győzelmébe vetett hitet éleszteni.

Ez a propaganda elsősorban az európaiak két csoportjának szól: a munkásoknak és az értelmiségnek. A munkásokat igyekszik megnyerni azzal, hogy rámutat egy olyan rendszerre, ahol az állam urai munkások, nincs munkanélküliség, nincsenek kapitalisták, gazdasági egyenlőség van. Az értelmiségit pedig meggyőzni igyekszik gazdasági és politikai nagyvonalúságával, szociális gondoskodásával, számos olyan reform megvalósításával, amelyet régen követelnek Európa szellemei: azzal, hogy vezetői igénytelen fanatikusok és megvesztegethetetlenek; végül fantasztikus, bár ellenőrizhetetlen jövőbeli terveikkel. Az európai munkanélküliek és munkások körében uralkodó nyomor szempontjából nem csoda, hogy eddigi életük felett érzett kiábrándulásuk nagyobb, mint a forradalom érvei. Épp így természetes, hogy számos európai író, akik nap-nap után látják és átélik a civilizáció nyomorát és szegénységét, vágyakozik az igazság szellemében történő nagy átalakulásra. Ehhez hozzájárul természetes lázadásuk egy olyan életforma ellen, amely nekik és társaik legtöbbször szegénységet és nélkülözést jelent, mialatt a bankigazgatók és iparmágnások luxuséletet élnek.

Az európai munkások nagy számát s az íróknak a közvéleményre gyakorolt nagy befolyását tekintve erősödik a bolsevik forradalom veszélye Európában. A nyugati kultúra felsőbbbségében való kételkedés tömegpszichózissá alakulással fenyeget.

Ezt a veszélyt csak tárgyilagos kritika s a bolsevizmus problémájával való szembenézés szüntetheti meg. Feltételezése annak, hogy Európa sem gyűlölettel, sem csodálattal el nem vakíthat, hogy a szovjetrendszer előnyeit és hátrányait észrevevessük. Hogy a lényegyet a lényegtelenről, a fontosat a véletlenszerűtől elválasztjuk.

Nem tárgyilagos, ha a bolsevizmus mellett döntünk azért, mert a kisebbségekkel jobban bánik, mint Európa legtöbb állama, vagy azért, mert az anyának megadja a jogot, hogy gyermekét kihordja, vagy nem. Hiszen ezeket a reformokat a nyugati életforma mellett ugyanilyen jól keresztül lehetne vinni, mint a bolsevista rendszerben.

A bolsevik vagy nyugati életforma fensőbbbségét négy kérdés dönti el:

Melyik rendszer mozdíttja elő jobban:

- az egyenjogúságot,
- a jólétet,
- a biztonságot,
- a szabadságot? [...]

VIII. AZ ÖRVÉNY SZÉLÉN

[...] A döntés

Fanatikusokkal nem lehet vitatkozni. Éppen ezért Európa sorsát nem az erősebb értelem, hanem az erősebb akarata fogja eldönteni. A logikus érvelés nem állhat meg vallásos meggyőződéssel szemben. A bolsevizmus hullámát csak Európa megújulása törheti meg.

Még választhat Európa: legyőzteni a bolsevizmustól, vagy elhárítani azt. Orosz életformát felvenni, vagy harcolni ellene. Dönteni kell a két lehetőség között, s csak egyetlen, ami lehetetlen: a semlegesség. Tűzvésznél a passzivitás gyilkosság, és itt ez öngyilkosság.

Leninnel új lap kezdődött a világtörténelemben. Ő két részre szakította a világ kultúráját, mint egykor Luther a nyugati kereszténységet. Bábel új tornya befejezetlen maradt. A nyelvzavarodottság helyébe a morális zavarodottság lépett. A nyugati erkölcostartalom nem érvényes többé a szovjet birodalomban: a kommunista erkölcsi eszme idegen marad a legtöbb nyugati ember számára. Más az uralkodó felfogás a jóról és rosszról, megengedetről és megengedhetetlenről, hűségről és hűségéről, s igazságtalanságról. Két világ beszél egymáshoz, s egyik sem érti meg a másikat.

Minden gondolat ingadozik, s a képtelenség csúcsa, hogy a kommunisták az új rabszolgaság élharcosait tartják haladóknak, a szabadság gondolatának védelmezőit pedig reakciósnak. És e szellemi eltévelyedtség mértékét mutatja, hogy akadnak európaiak, akik hisznek nekik.

A világ ezen új szakadása és eltévelyedése nem a béke, hanem a harc káoszát hozza. Egy új harcét, amely minden eddigi perspektívát félre taszít. Elveszítik jelentőségüket olyan ellentétek, amelyek tegnap még jelentősnek tündek. Az európai konfliktusok és ország-darabocskák groteszkül hatnak az Európát eltemetni készülő lavinában.

Európa leírhatatlan katasztrófa előestéjén áll, ezt csak a népvándorláshoz lehet hasonlítani. Ez a katasztrófa fenyeget minden nemzetet, családot és egyént, s csak egységgel és határozottsággal kerülhető el. Az idő sürget. Kevés év maradt Európának önmaga megmentésére, Európa alszik. A kommunizmus befejezte szellemei felfegyverkezését, Európa alig hogy megkezdte. Oroszország keresztülviszi gazdasági terveit. Európa vámháborúkra vesztegeti idejét. És mindez egy

világháború előestéjén, amelyet legjobb esetben szellemi és gazdasági fegyverekkel kell megvívni. Oroszország az ötéves tervvel gyorsabban épít egy új világot, mint Európa összes állama a Népszövetség új palotáját Genfben.

Európára a veszedelem nem Oroszország erejében, hanem saját gyengeségében rejlik. Saját szétszaggatottságában és határozatlanságában. A gazdasági és politikai tervnélküliség tévelygéseiben. Eljött az idő, hogy leszámoljunk ezzel a háromszoros anarchiával, s Európa népeit nagy kezdeményezésekkel magunkkal ragadjuk. De az államférfiak vonakodnak. A választásokra gondolnak, s nem törődnek Európával. Elsíbolják a legszükségesebb elhatározásokat.

Csak a bolsevik veszély tiszta felismerése ébresztheti fel Európa lelkiismeretét.

Csak a közös ellenfél nagysága egyesítheti Európa nemzeteit.

Csak a szovjettröszt hatalmi fensőbbisége kényszerítheti az európai gazdálkodást közös működésre.

Sztálin figyelmeztetésére Európa felelete: egységet!

Sztálin példája Európának ezt jelentse: energia és elszántság!

Sztálin kérdése Európához: meghódolás vagy ellenállás!

A világ jövője Európa választától függ:

Szabadság vagy despotizmus! – Emberiesség vagy rabszolgaság!

(In: Coudenhove-Kalergi: *Sztálin és tsa.* Készült a Kosmos 1935. évi kiadásának felhasználásával. Az új kiadást szakmailag ellenőrizte: Heverle Péter. Tipográfia: PVP stúdió, nyomás: ALFAPRINT, Budapest, 1995. 5–15, 16–17, 18–20, 29–30, 49–50.)

RICHARD N. COUDENHOVE-KALERGI

PÁNEURÓPA ABC (1931)

A szerző az ABC betűihez kapcsolódva egy-egy fogalmat magyaráz meg.

- A:** Mit akar Páneurópa?
- B:** Létre lehet-e hozni Páneurópát?
- C:** Miért van szükség Páneurópára?
- D:** Fenyeget-e új európai háború?
- E:** Hová vezet Európa gazdasági széttagoltsága?
- F:** Létezik-e bolsevista veszély Európában?
- G:** Európához tartozik-e a Szovjetunió?
- H:** Csatlakozik-e Nagy-Britannia Páneurópához?
- I:** Mekkora is valójában Európa?
- F:** Milyen a viszonya Páneurópának a Népszövetséghez?
- K:** Amerika ellen irányul-e Páneurópa?
- L:** Mire tanít az Egyesült Államok példája?
- M:** Lehetséges-e az európai vámunió államszövetség megalakítása nélkül?
- N:** Létezik-e az európai közösség?
- O:** Veszélyeztet-e az európai egyesülés a nemzeti törekvéseket?
- P:** Magához ragadhatja-e a vezetést Páneurópában egyetlen ország?
- Q:** Útjába állhatnak-e az ősi ellentétek az európai egyesülésnek?
- R:** Hogyan oldja meg Páneurópa a határkérdéseket?
- S:** Mit jelent Páneurópa a nemzeti kisebbségeknek?
- T:** Hogyan védekezik Páneurópa a gyarmatokért folytatott küzdelmekkel szemben?
- U:** Hogyan szerelheti le Európa a fegyveres erőket?
- V:** Hogy viszonyul Páneurópa a pártpolitikához?
- W:** Kikhez szól a Páneurópa-mozgalom?
- X:** Hogy alakult meg a Páneurópa-mozgalom?
- Y:** Mit jelent Briand kezdeményezése?
- Z:** Mi a Páneurópa Unió?

A: A cél az európai állam- és vámszövetség. Páneurópa egész Európát magában foglalja: Páneurópát a Pánamerika elnevezés mintájára találták ki. Az Európai Egyesült Államok helyett a Páneurópa névnek azt kell kifejeznie, hogy Európa az észak-amerikai államszövetség alkotmányát közös nyelvével és közigazgatásával nem tudja, de nem is akarja lemásolni, hanem az európai államok a

nemzeti eltérések teljes megőrzésével, a nemzeti kultúrák biztosításával és megővésével, az egyenjogúság és szolidaritás alapján egy államszövetségben csatlakozhatnak egymáshoz.

B: Az európai egységgel szembeni nehézségek sokkal kisebbek, mint más eredményes egyesítési mozgalmakkal (pl. német, olasz, lengyel) szemben voltak. Mivel Európa önálló államokból áll, amelyek sem háborút, sem forradalmat nem akarnak, ezek minden további nélkül egyesülhetnek. Európa egyesítése kizárólag a népek és vezetőik akaratától függ. A Briand-memorandumra adott válaszában valamennyi európai kormányzat alapjában véve az egység mellett foglalt állást. Páneurópa mellett a legjobb bizonyíték Svájc, ahol az európai kezek között legtöbb megoldhatatlannak tűnő problémát megoldották.

C: Európának mai széttagoltságában három veszéllyel kell szembenéznie:

- új világháború
- általános elszegényedés
- bolsevizmus

E három veszély szorosan összefügg. Az új háború nyomorúsághoz és bolsevizmushoz vezet. A nyomorúság bolsevizmust és háborút szül, a bolsevik forradalom háborút és nyomorúságot eredményez. Egyedül Páneurópa biztosítja Európának a békét, a kenyeret és a rendet.

D: A mai európai politika új világháborúhoz vezet. Ha nem sikerül az európai egységet létrehozni, akkor a revízióra törekvő és azt megakadályozni igyekvő államok szembekerülnek egymással, és a modern haditechnikával elpusztítják Európát. Azonban a győztesek is súlyos veszteségeket szenvednek, a veszteseket pedig megsemmisítik. Ezáltal Európa elveszíti kulturális és gazdasági vezető szerepét. Az újabb világháború kizárólag az európai egység megteremtésével kerülhető el.

E: Az európai népek reménytelen gazdasági helyzetének, valamint az európai tömegek nyomorúságának is elsőszámú előidézője az európai belső vámok rendszere, amely az európai árucserét mesterségesen megköti, az európai piacot felaprózza, a nemzeti érdekellentéteket fokozza. A gazdasági Páneurópa-program Európa ipari és agrárlakosságát megmentheti a növekvő és állandó elszegényedéstől.

F: Az orosz forradalom megismétlődése európai földön az európai jövő, kultúra és gazdaság számára nem kisebb katasztrófát jelentene, mint egy újabb világháború. Ez a forradalom háromféleképpen következhet be:

- az új európai háborúval

- az európai dolgozó tömegek nyomorúsága révén, amely elszegényedést és munkanélküliséget jelent
- orosz invázióval, amely a természetes határokkal nem védett szomszédok ellen irányulna, majd a bolsevizmus a Harmadik Internacionálé révén egész Európában elterjedne.

A sokmilliónyi szimpatizáns és kommunista jobban erősíti a Szovjetuniót Európával szemben, mint bármelyik hadsereg, hadiflotta, vagy hadiüzem. Európa még választhat: vagy a Páneurópa-mozgalom egyesíti Európát az észre hivatkozva, vagy pedig a Harmadik Internacionálé viszi véghez ugyanazt erőszakkal.

G: Oroszország a történelem folyamán hol Európához, hol Ázsiához tartozott. Az 1917-es bolsevik forradalom óta nem tartozik sem Európához, sem Ázsiához. Olyan sajátos politikai földrész, amely az európai kultúra felmondásával az erőszak és meggyőzés segítségével a bolsevik életformát igyekszik elterjeszteni. Amíg ezek az eltérések fennállnak, addig Oroszország belépése az európai szövetségbe nem lehetséges és nem is kívánatos.

Páneurópa feladata a béke biztosítása Oroszországgal:

- be nem avatkozás az orosz belpolitikába,
- az európai belpolitikába irányuló minden orosz beavatkozás elhárítása,
- Európa keleti határainak szolidáris biztosítása,
- az európai szolidaritás fenntartása minden későbbi, Oroszországhoz fűződő gazdasági kapcsolat tekintetében.

H: Mivel Anglia a Brit Nemzetközösség tagja és a brit birodalom központja, valamint 1926 óta a föld, ill. az emberiség 1/4-ét egy államszövetségen, a Brit Nemzetközösségen belül összefogja, ezért nem várható, hogy Anglia feladva önálló gazdasági és politikai érdekeit, belép a másik államszövetségbe, Páneurópába.

L. S. Amery brit államférfi kijelentette: „*Britannia egyidejűleg nem tartozhat Páneurópához és Pánbritanniához is.*” A Páneurópa-mozgalom ezért teljes mértékben Nagy-Britanniára bízta, hogy eldöntse, mikor akar Páneurópához csatlakozni.

I: Oroszország és Anglia gyarmatok nélkül 300 millió embert és mintegy 5 millió km²-nyi területet foglal magában. Az európai államok gyarmatai 150 millió embert és 20 millió km²-t jelentenek. Az Egyesült Államok kétszer, a Szovjetunió négyszer nagyobb, mint Európa, s ezért csak az egységes Európa képes a nagyhatalmak versenytársává válni. Páneurópa létrehozását nemcsak a világ többi térségeinek fejlődése, hanem a technikai fejlődés is kikényszeríti, mert ma Berlin közelebb van Párizshoz, mint 100 évvel korábban Drezdához. Európa kisebb lett. Mindezek következtében vagy az érdekellentétek és a háborúk, vagy pedig az érdekegyezések és az egység kerül előtérbe.

J: A Népszövetség a világ békéjét és együttműködését kívánja megteremteni. Páneurópa sokkal kisebb területen, Európa racionalizálását és megszervezését próbálja meg elérni. Ezért a Népszövetség szerepét Páneurópának nem helyettesítenie, pótolnia, hanem kiegészítenie kell. Páneurópa egy területi egység, amely az ún. európai Monroe-elv alapján „Európát az európaiaknak” követeli. Mindezekből következik, hogy a Népszövetségnek a világhatalmak együttműködését kell megteremtenie.

K: Páneurópa, az Egyesült Államokkal szemben, a világpolitika, a gazdaság és a kultúra valamennyi kérdésében az egyenjogú együttműködést célozza meg. Ám ez addig lehetetlen, amíg a nem egységes Európa az USA-val szemben áll. Az Amerika és Európa között elterülő óceán elég széles ahhoz, hogy közösen, érdekegyeztetés révén a békét megteremtse, ezért Páneurópa minden Amerika-ellenes állásfoglalást elutasít.

L: Európának az Egyesült Államok példáját nem politikai, hanem gazdasági tekintetben kellene követnie, vagyis egy nagy belső piacot kell kialakítani. Az Egyesült Államok átlagbevételei háromszor nagyobbak, mint Európáé, az átlagkereset kétszer, háromszor magasabb, s minden hatodik amerikai autótulajdonos. Az Egyesült Államok a világ leggazdagabb országa. Az európai belső piacot 300 millió európai támasztaná alá. Páneurópa – gazdasági értelemben – magasabb béreket és alacsonyabb árakat jelentene.

M: A modern háborúk gazdasági háborúkat is jelentenek. Az európai vámunió csak akkor jöhet létre, ha elmúlt az európai háború veszélye. Az európai belső vámok csak fokozatosan építhetők le (korlátozott vámuniók, támogató vámpolitika). A politikai Páneurópa-program támogatja a gazdaságát, s fordítva.

N: Tagoltsága ellenére Európa több vonatkozásban is egységet alkot: Európa egy kulturális egység, valamint egy bizonyos életforma az indiai, kínai, iszlám és a modern, továbbá a hagyomány nélküli bolsevik és amerikai életformával szemben. Európa sorsközösség: munkamegosztás (amely történelmileg alakult ki). Európa gazdasági, vérszerinti, történelmi egység. Európa egy öntudat nélküli nemzet.

O: Páneurópa csak az egyenjogú nemzetek szabad közössége révén jöhet létre. Európa egyúttal anyaország. Különböző nemzetek fiai egyszerre voltak jó hazafiak, s európaiak: Dante, Voltaire, Goethe, Komensky.

P: Páneurópa kizárólag a nemzeti egyenjogúság alapjain alakulhat meg: Napóleoné volt az utolsó próbálkozás, hogy Európa egy nemzet uralma alatt egyesüljön, amely a franciák nagy száma és Napóleon zsenialitása ellenére megbukott.

Q: A világtörténelem bizonyítja, hogy a népek között nem létezik ősi ellenségeskedés: Velence – Genova, Hollandia – Spanyolország, Anglia – Egyesült Államok, Oroszország – Török Birodalom, Olaszország – Ausztria. Ezek az ellentétek mind eltűntek. Ám ez nem jelenti azt, hogy mindenki mindenkire szeret, de Páneurópában a Berlin és Párizs közötti háború abszurd lenne.

R: Majdnem valamennyi európai határ igazságtalan, mert nem bírák, hanem hódítók húzták. Néhányan a nyelvi határokat szeretnék meghúzni, mások földrajzi, vagy gazdasági határokat, illetve történelmi határokat, ám ezek békés úton kivitelezhetetlenek. Békés megoldás csak akkor lehetséges, ha a határok elveszítik jelentőségüket, s ez csak Páneurópában lehetséges. A határok leépítése mellett nem kizárt a békés határkiigazítás, sőt ez segítené a békés megegyezést.

S: Páneurópa egyik alapfeltétele a nemzeti és vallási kisebbségek védelme. Meg kell szüntetni a kisebbségek üldözését. A nemzeti kisebbségek egyenjogúsága nem megoldhatatlan (pl. Svájc, Észtország, Finnország, Kanada, Szovjetunió, Dél-Afrika). Ám mindez kizárólag a háború veszélyének teljes kiküszöbölésével lehetséges, vagyis csak Páneurópán keresztül.

T: Az európai hatalmak gyarmatai akadályai, vagy segítői lehetnek Európának. Páneurópa a gyarmatokon élő valamennyi európai egyenjogúságát követeli. Az Európánál háromszor nagyobb nyugat-afrikai gyarmatok Európa nyersanyagforrását jelenthetnék. Páneurópa a gyarmatokon teljes mérvű együttműködést hozhatna létre az európai hatalmak és nemzetek között.

U: Európa sokkal nagyobb mértékben felfegyverkezett, mint a világháború előtt. Ennek oka az egymással szembeni bizalmatlanság, a központi hatalmak egyoldalú lefegyverzése, s emellett az állandó fegyverkezési verseny. Csak az európai szövetségi és biztonsági rendszer tenné lehetővé a teljes leszerelést. Páneurópa biztosítana minden tagállamot, hogy támadás esetén az agresszor egész Európával állna szemben. A leszerelés nemcsak nagymérvű megtakarítást, hanem emellett enyhülést is hozna az európai politikában.

V: Páneurópa egyúttal külpolitikai program is. A mozgalomhoz minden európai párt vezető politikusa csatlakozott, a konzervatívoktól a szocialistákig. A konzervatív és nacionalista páneurópaiak egységet akarnak: a nemzeti kultúrák megővését a bolsevizmussal és az anarchiával szemben. A liberálisok és a demokráciák az európai béke, szabadság és a gazdaság védelme miatt támogatják. A szocialisták és a pacifisták a dolgozó osztályok helyzetének javítására, valamint a háború és a nyomorúság elkerülésére törekednek. Az állami alkotmány kérdése csak másodlagos. A Briand-féle memorandumra monarchiák, köztársaságok, demokráciák és diktatúrák is pozitívan voksoltak. Kizárólag a szélsőséges naci-

onalisták és a kommunisták szavaztak ellene, ők a Páneurópa-mozgalom természetes és engesztelhetetlen ellenfelei.

W: Páneurópa nagy és átfogó célját csak fokozatosan lehet bevezetni. Briand elvei a kormányzati politika területén csak az első lépést jelentik. Mindez csak akkor lehetséges, ha az európai közvélemény teljes erejével támogatja (Németország – Bismarck; Olaszország – Cavour). A Páneurópa-mozgalom az európai egyesítési szándék kifejezése. A Páneurópa-mozgalom támaszai az alábbi nagy erők:

- az európai tömegek békevágya (európai nők)
- az európai munkások (1925-ben a német SPD csatlakozott a Páneurópa-mozgalomhoz)
- az európai ipar vezető személyiségei (az ipar racionalizálása)
- az európai mezőgazdaság, amely a közös veszélyt – tengerentúli, amerikai – felismerve érdekközösségre törekszik
- az európai kereskedők – a belső piac és vámunió
- a szabadfoglalkozásúak – a béke és kultúra megteremtése
- a nemzeti kisebbségek – az alávetettség megszűnése
- Európa szellemi vezetői – Európa szellemi nemessége kizárólag jó európaiakból áll
- a vallási vezetők – bolsevizmus elleni védelem, a hagyományok őrzése.

X: A Páneurópa-mozgalom fiatal, de az egység álma régi. Nagy Károly, IV. Henrik, Podjebrád György, Napóleon – nagy uralkodók; Dante, Kant, Rousseau, Mazzini, Victor Hugo, Nietzsche – nagy gondolkodók képviselték ezen elképzelést. Ám a Páneurópa-mozgalom csak a világháború és a csalódást okozó békeszerződések után, 1923-ban a Páneurópa Unió és a *Paneuropa* című könyv megjelenésével indult el. Azóta folyamatosan és gyorsan növekszik. Először a szellemi, majd a politikai és a gazdasági vezetők csatlakoztak a mozgalomhoz, amely ezáltal három jellemző vonást vett fel:

- kulturális
- politikai – újabb háborúk és inváziók elleni védelem
- gazdasági – az európai piac kiépítése és az európai életkörülmények javítása.

Az első Páneurópa-kongresszus 1926. október 3-6-ig Bécsben ülésezett, amely hatalmas visszhangot váltott ki. Néhány hónappal később Aristide Briand a Páneurópai Unió tiszteletbeli elnöke lett. A mozgalom a második nagy lépést 1930. május 17-én Berlinben tette meg, amikor Briand átadta saját Páneurópa-memorandumát az európai kormányzatoknak.

Y: Briand kezdeményezése a mozgalom bekapcsolódását jelenti az európai kormányzatok hivatalos működésébe. Briand 1929-ben látott neki Páneurópa

gyakorlati megvalósításához. Miután Briand, Stresemann, Beneš és más európai államférfiak a genfi Népszövetség ülésén beléptek a mozgalomba, az első Páneurópa-konferencia 1929. szeptember 9-én valamennyi küldött részvételével megtartotta ülését. A memorandumot az összes résztvevő elfogadta, amelyet a francia kabinet 1930. május 17-én a szovjet és a török kormány kivételével valamennyi európai kormánynak megküldött.

Tartalma: az európai államszövetség létrehozása; a Népszövetséggel való legszorosabb együttműködés; Páneurópa semmilyen hatalommal nem áll szemben; elismeri a tagok szuverenitását, elutasít minden hegemoniára irányuló törekvést; biztosítja a politikai függetlenséget és egyenjogúságot. Ezt követően általános szerződés megkötését javasolja, amely az európai államok közötti erkölcsi szolidaritást fejezné ki, majd a szervek, pontosabban az európai konferencia változó székhellyel történő megtartását, s állandó tanács és titkárságainak genfi székhellyel való létrehozását sürgeti. Szorgalmazza a gazdasági kérdéseknek a politikai problémákkal szembeni alárendelését, a békerendszer kiépítését, valamint az európai gazdaság és vámpolitika racionalizálását.

Emellett felsorolja az európai szövetség összes későbbi munkaterületét:

- általános gazdaság
- közös munkák
- közlekedés
- pénzügy
- munkafeltételek
- higiénia
- szellemi együttműködés
- interparlamentáris kapcsolatok
- közigazgatás

1930 szeptemberében a Népszövetség plenáris ülése egyhangúlag közös nyilatkozatot fogadott el arról, hogy a Népszövetség bizottságot hoz létre a szervezési kérdések megoldására. Az Európai Unió Tanulmányozó Bizottságának tagja lenne minden európai külügyminiszter, vagy annak képviselője. Ez a bizottság felvenné a későbbi európai szövetség szervezeti formáját. Mindez az első meghatározó lépést jelentené az intereurópai szervezetek kialakításában és Páneurópa megvalósításában.

Z: A Páneurópa Unió a Páneurópa-mozgalom pártok és szervezetek feletti szervezete. A Páneurópa-mozgalmat 1923. október 1-én Richard Nikolaus Coudenhove-Kalergi alapította, amelynek központja a bécsi, egykori királyi udvarban van. A Páneurópa Unióba való belépés minden európai szervezet előtt nyitva áll.

A Páneurópa-mozgalom hivatalos programja:

- a Páneurópa-mozgalom pártok feletti tömegmozgalom Európa egyesítéséért

- a Páneurópa-mozgalom célja valamennyi európai állam egyesítése, amelyek létre tudják és létre akarják hozni a politikai és gazdasági államszövetséget a béke és egyenjogúság alapján
- a Páneurópa-mozgalom világpolitikai programja a baráti együttműködés megteremtése a többi politikai kontinenssel a Népszövetség keretén belül
- a Páneurópa Unió tartózkodik a belpolitikai kérdésekbe való mindenemű beavatkozástól
- a Páneurópa Unió központi irodája a bécsi Hofburgban működik
- a Páneurópa Unió jele: arany napon vörös kereszt; az Unió zászlója: páneurópai jelvény világoskék alapon; himnusza: Lied an die Freude – az Örömhód Beethoven IX. szimfóniájából.

A Páneurópa-mozgalom fontos szerve a *Paneuropa* című folyóirat, amelyet a Páneurópa Kiadó jelentet meg (R. N. C.-K.) évente tíz alkalommal, s amelynek előfizetési díja 7 Márka.

A Páneurópa Unió jelmondata egy ókeresztény mondás:

„In necessariis unitas, In dubiis libertas, In omnibus caritas!”

„Wo es nötig ist: Einigkeit, Wo es Zweifel gibt: Freiheit, In allem: tätige Liebe!”

„Ahol szükséges: egyetértés, Ahol kétség van: szabadság, Ám mindenek előtt: tevékeny szeretet”

A Páneurópa Unió programja olyan elgondolással fogalmazódott meg, hogy mindenki képes legyen elfogadni, aki Európa békés egyesítését bármilyen formában is kívánatosnak tartja. E nagy cél előtt a személyes, nemzeti és világnézeti elgondolásoknak és különböző következtetéseknek meg kell hátrálniuk. Ezért az európai kérdés súlypontja nem a politikai és gazdasági külön-problémákban, hanem az európai akaratnyilvánításban van. A nagy célt csak a mozgalom növekvő ereje, tagjai, hívei növekvő száma és energiája tudja megvalósítani:

„Das einige, freie, starke und friedliche Europa!”

„Az egyesült, szabad, erős és békés Európát!”

Tiszteletbeli elnök:
Aristide Briand

Elnök:
Richard N. Coudenhove-Kalergi

Megjelent: 1931-ben

(In: Paneuropa Verlag, Leipzig–Wien 1931.)

RICHARD N. COUDENHOVE-KALERGI
MEGNYITÓBESZÉD A 3. PÁNEURÓPAI KONGRESSZUS
ÜLÉSÉN
(BASEL, 1932. OKTÓBER)

A Páneurópa-mozgalom 10. születésnapját ünnepeljük. Ám nem fogom Önöket ezen fiatal mozgalom sikertörténetével untatni, amelynek néhány év alatt sikerült legyőznie az európai szkepticizmust és korunk egyik alapeszméjévé vált. Ugyanis figyelmünk nem a múlt, hanem a jövő felé irányul. Borús ez a jövő. Azt kizárólag csak teljes őszinteséggel tudjuk megvilágosítani, amely távol áll az elnyűtt diplomáciai formáktól. Ilyen értelemben kontinensünk jövőjét a jog és őszinteség szilárd alapjára építjük.

Kormányai közti viszály szétdarabolja, s ezért Európát pillanatnyilag két veszély fenyegeti létében: egy véres forradalom és egy új világháború. Mivel Európa szociális szervezete éppen olyan beteg, mint nemzetközi szervezete. A társadalmi béke a rendőrség szuronyain nyugszik, a nemzetközi béke a katonák gépfegyverein. Ha ma Európa a rendőrséget leépíti, akkor másnap polgárháború lesz, ha ma leszereli hadseregeit, holnap kirobban a népek háborúja. Európa társadalmi betegségének haszonélvezői a kommunisták, nemzetközi bajaiból a szélsőséges nacionalisták húznak hasznot. Sztálin a polgárháborút készíti elő, Hitler a népek háborúját. Sztálin soha sem tagadta azon külpolitikai célját, hogy Európát egy nagy forradalom segítségével betagolja a szovjet-köztársaságok szövetségébe. Ezt a célt intenzív propagandával próbálja megközelíteni, a világ legnagyobb országának hatalmi eszközeire és a Vörös Hadsereg fenyegetésére támaszkodik.

Másrészt a német nemzetiszocialisták közismert célja Európa valamennyi németnyelvű területének egyesítése. Ez a program nemcsak Ausztria, Danzig és Luxemburg csatlakozását jelenti, hanem Csehország nagy részének, Elzász-Lotaringia, valamint ma Olaszországhoz, Jugoszláviához, Lengyelországhoz, Litvániához, Dániához és Belgiumhoz tartozó egyéb területek elcsatolását is magában foglalja. Ezen program megvalósítása csak egy új megsemmisítő háború által lehetséges, amely kultúránk alapjait is elpusztítaná.

(In: Foerster: i. m. 245–246.)

AZ EURÓPAI PÁRT PROGRAMJA (1932)

Az Európai Párt célja:

Az Európai Egyesült Államok

Amely alapul:

Belső és külső békén

Gazdasági és társadalmi haladáson

Személyes és nemzeti szabadságon

Az Európai Párt követeli:

Európai államszövetséget

a) Valamennyi európai állam szuverenitásának és biztonságának kölcsönös garanciája

b) A békeszerződések revíziója a valamennyi európai állam közötti teljes egyenjogúság helyreállítása érdekében

c) Európai katonai szövetség közös vezérkarral és közös légiflottával a béke biztosítása és az egyenlő leszerelés érdekében

1. Európai békepolitika

a) közös békepolitika az Európán kívüli világgal szemben

b) interkontinentális együttműködés a világ valamennyi államcsoportjára kiterjedő Népszövetség révén

c) szoros együttműködés a Brit Birodalommal

d) a nemzetközi háborús adósságok eltörlése

e) semlegesség az Európán kívüli államok konfliktusaiban

f) európai Monroe-elv

2. Európai Vámszövetség

a) Az európai államok közötti valamennyi vám- és gazdasági sorompó fokozatos leépítése

b) az európai mezőgazdaság és ipar közös vámvédelme

c) az európai piac tervszerű szervezése

d) az európai gyarmatok közös kiaknázása

e) európai fizetőeszköz

3. Európai szociálpolitika

a) a létfenntartási minimum biztosítása minden dolgozni akarónak

b) a munkanélküliség leküzdése produktív, európai gazdaságpolitikával

c) a munkaidő csökkentése a műszaki haladásnak megfelelően

- d) korporatív gazdasági kamarák felállítása az osztályharc leküzdésére
- e) Európa szociális törvényhozásának kiépítése és kiegyenlítése az anyák, gyermekek, betegek és idősek számára
- f) a bennszülöttek védelme az európai gyarmatokon

4. Európai szabadságpolitika

a) a személyes szabadság, a személyes tulajdon és a vallási meggyőződés garanciája

b) a demokrácia reformja az állami autoritás és kormánystabilitás erősítése révén

c) a nők politikai, gazdasági és szociális egyenjogúsága

d) a legtehetségesebbek képzése és felemelése valamennyi területen

5. Európai nemzeti politika

a) a nemzeti kultúrák és regionális hagyományok védelme

b) valamennyi európai kisebbség biztosítása a svájci és észti példa alapján

c) a nacionalista, szociális és vallási gyűlöletpropaganda tilalma

d) az európai idealizmus megújítása

Az Európai Párt harcot követel:

A háborús politika és a fegyverkezési verseny ellen!

A nemzeti elnyomás és nemzetközi rágalmazás ellen!

A nyomor és a munkanélküliség ellen!

A gazdagok uralma és a kommunizmus ellen!

A korrupció és a demagógia ellen!

A 19. század materializmusa ellen!

(In: Ziegerhofer–Pretenthaler: *Botschafter Europas...* i. m. 526–528.)

A PÁNEURÓPA UNIÓ ÚJ PROGRAMJA (1933)

A Páneurópa Unió az európai egyesítési mozgalom pártok feletti szervezete, amely az alábbi követeléseket állítja:

1. Európai államszövetség az egyenlőség kölcsönös garanciáival, Európa valamennyi államának biztosítása és önállósága.

2. Európai szövetségi bíróság az európai államok közötti összes konfliktus elsimítására.

3. Európai szövetség közös légi-rendőrséggel a béke és az egyenlő leszerelés biztosítására.

4. Az európai vámszövetség fokozatos megteremtése.

5. Az európai gyarmatok közös feltárása.

6. Közös európai valuta.

7. Az európai népek nemzeti kultúrájának ápolása, mint az európai kultúrközösség alapja.

8. Európa valamennyi nemzeti és vallási kisebbségének biztosítása a nemzetietlenedés és elnyomás ellen.

9. Európa együttműködése más népcsoportokkal a világot átfogó Népszövetség keretében.

(In: Ziegerhofer-Prettenthaler: *Botschafter Europas...* i. m. 96–97.)

PÁNEURÓPAI GAZDASÁGI FELHÍVÁS¹⁴³ (1933. DECEMBER)

Európa gazdasága a húsz éves kölcsönös megsemmisítés után romokban hever: következménye tömegnyomor és munkanélküliség; népek- és osztályok gyűlölködése, háborús veszély és forradalmi veszély, a mezőgazdaság és az ipar válsága; az öngyilkosságok és a bűnözés növekedése.

Süllyed az európai hajó: ebben az általános pánikban a szomszédos államok felőrlik egymást, ahelyett, hogy közösen megmentenék egész Európát a hajótöréstől. Nőnek a vámok, romlik a pénz: hónapról hónapra európai asszonyok, férfiak és gyermekek milliói süllyednek kétségbeesett helyzetbe.

Legfőbb ideje, hogy zártan szembeszálljunk ezzel az európai szégyennel, s minden erőt mozgósítsunk e végzetes helyzet megszüntetésére; véget vetni a pénzügyi káosznak, leépíteni a kereskedelmi sorompókat; európai piacot kiépíteni; a munkanélkülinek munkát adni, az éhezőknek kenyeret, s minden európai számára biztos megélhetést.

Az európai válság leküzdésének minden korábbi kísérlete megghiúsult. Összeomlott a világ szabad kereskedelme, s az autarchia gondolata élezte a válságot. Egyedüli megoldásnak így csak az európai maradt: európai gazdasági nagytérség létrehozása 320 millió fogyasztóval az európai parasztok és munkások védelmére az Európán kívüli mezőgazdaság és ipar olcsóbb termékeivel szemben.

Európa csak e határozott lépéssel képes gazdasági jövőjét és egyenrangúságát biztosítani a világ másik négy gazdasági nagyterével, az amerikai és a kelet-ázsiai, a brit és orosz szemből.

Ezért Európa számára gazdasági Monroe-elvet követelünk: „*az európai munka Európáját.*”

(In: *Paneuropa*, 1933/9/10, 316. Közli: Ziegerhofer-Prettenthaler: Botschafter Europas... i. m. 524–525.)

¹⁴³ Elfogadta a páneurópai gazdasági konferencia 1933 decemberében

A PÁNEURÓPAI GAZDASÁGI PROGRAM¹⁴⁴ **(1934. NOVEMBER 24.)**

Tekintettel az Európán kívüli világ növekvő tendenciájára, hogy a Szovjet-unió, a Brit Birodalom, Pánamerika és Kelet-Ázsia gazdasági nagyterekben egyesüljön, Páneurópa gazdasági mozgalma a kontinentális európai államok egyesülését követeli ötödik gazdasági nagytérségbe.

Ebben az értelemben Páneurópa gazdasági konferenciája az alábbi programot fogadta el:

SZOCIÁLPOLITIKA:

Páneurópa gazdasági mozgalma követeli: az európai életszínvonal növelését, az európai munkanélküliség megszüntetését és az európai nyomor kiirtását az összeurópai piac racionális szervezésével és az európai munka közös védelmével.

KERESKEDELEMPOLITIKA:

Páneurópa gazdasági mozgalma közös vámvédelmet követel Európa számára, mint az európai belső vámok fokozatos, szükségszerű leépítésének feltételét.

Ezért küzd a nemzeti autarchia és a nemzetközi legnagyobb kedvezmény elve ellen.

Az európai Ottawa-rendszer kiinduló pontjaként, az európai záradék alapján gazdasági Monroe-elvet sürget Európa számára.

Európa közös gazdasági érdekeinek megőrzését szolgáló intézmények alakítását, valamint a kölcsönösség alapján az európai árucseré fejlesztését követeli más gazdasági kontinensekkel.

VALUTA ÉS HITEL:

Az európai valutaunió végcélját csak szakaszosan lehet megvalósítani.

Ez irányba az első lépés a szoros, aranyalapú európai hitel- és pénzügyi együttműködés.

Páneurópa gazdasági mozgalma ezért közös intézmények létesítését sürgeti a valuta- és hitelügy területén, hogy a legrövidebb időn belül véget vessenek kontinentális Európa pénz- és hitelügye jelenlegi kényszerhelyzetének és szétszakítottságának.

GYARMATOK:

A gyarmatok az európai hatalmak integráns részei, amelyek tulajdonukban vannak, az európai piac és főleg az európai nyersanyagbázis közvetlen és nélkülözhetetlen kiegészítését alkotják.

Páneurópa gazdasági mozgalma ezért fellép azért, hogy a különböző európai népek közötti legszorosabb gazdasági együttműködéssel felgyorsítsa a gyarmatok kiaknázását.

¹⁴⁴ Elfogadta a páneurópai gazdasági konferencia 1934. november 24-én

Ezen együttműködés feltétele, hogy az európai gazdaság azon nyersanyagai, amelyek Európában nem állíthatók elő, lehetőleg az európai hatalmak gyarmataiból szerezzék be.

KÖZLEKEDÉS:

Páneurópa gazdasági mozgalma valamennyi európai fogyasztó érdekében követeli a szállítási költségek csökkentését az európai együttműködés és Európa nemzeti közlekedési rendszereinek racionalizálása révén.

JOGHARMONIZÁCIÓ:

Páneurópa gazdasági mozgalma követeli az európai gazdasági jog fokozatos kiegyenlítését, valamint a minden európainak egész Európában olyan jogbiztonságot nyújtó intézmények létesítését, amelyek saját államukon belül is megilletik őket.

(In: *Paneuropa* 1934, 158–160. Közli: Ziegerhofer-Prettenthaler: Botschafter Europas... i. m. 525–526.)

A PÁNEURÓPAI GAZDASÁGI KÖZPONT CÉLJA (1935. MÁJUS 15.)

1. Szorosabb európai együttműködés szervezése az európai országok és gyarmataik agrár- és ipari termékeinek jobb hozzáigazításával lakosságuk fogyasztási igényeihez.

2. Az európai országok egymás közötti bizalmának növelése kereskedelmi kapcsolataik támogatásával.

3. Olyan gyakorlati alapelvek létesítése, amelyek lehetővé teszik az európai országok közötti árucseré támogatását a nemzetközi gazdasági élet jelenlegi feltételei szerint.

4. Az exportőrök és importőrök panaszainak kivizsgálása, amennyiben ezek a gazdasági központ országai közötti megállapodások végrehajtását érintik.

5. A termelés és a felhasználás (a mindenkori fontos termékek) éves összehasonlítása Európa valamennyi országában, a felesleg vagy a hiány megállapítására, s ebből a résztvevő kormányok értelmes politikájának kialakítása nemzeti, s egyúttal páneurópai értelemben.

(In: Ziegerhofer–Prettenthaler: i. m. 310–311.)

R. N. COUDENHOVE-KALERGI

**TOTÁLIS ÁLLAM, TOTÁLIS EMBER
(1937)**

Könyvem célja, hogy „világosságot vigyen a demagógia és hazugságok zűrzavarába, amely ma úgy elhomályosítja korunk problémáit, hogy még a politika művelőjének is nehéz felismerni azokat az erőket, amelyek napjaink eseményeinek és átalakulásának mélyén rejlenek. További célom pedig az, hogy megpróbáljak irányt mutatni korunk megoldatlan kérdéseinek útvesztőjéből mindazoknak, akikben él a jóakarat”.

[...] Miután Lenin a hatalmat államcsíny révén megszerezte, a személyes szabadság és az emberi jogok legvégtetesebb megvetésével nekilátott az erőszak és a terror diktatori uralmának berendezéséhez. Kinyilatkoztatta, hogy célja minden politikai ellenerő kiirtása gyilkolással, rablással, kínzással és zsarolással. Ez az irtó-hadjárat nemcsak a polgárság és fegyvertársai ellen irányult, hanem a proletariátus és a szocializmus minden olyan híve ellen is, aki nem követte őt fenntartás nélkül.

Az állítólagos proletárdiktatúra formailag a kommunista párt diktatúrája volt, a valóságban pedig Lenin személyes diktatúrája, valamint a legközelebbi munkatársaié: visszatérés az abszolutizmushoz ellenkező előjellel, de több kegyetlenséggel, önkénnyel, erőszakkal.

Míg korábban a marxizmus úgy lépett fel, mint a szabadság és egyenlőség bajnoka, Lenin teljesen szakított a szabadságeszménnyel, hogy forradalmát kizárólag az egyenlőség szolgálatába állítsa.

Híres nyilatkozata: „A szabadság burzsoá előítélet”, több mint szellemes szólam. Mert a bolsevik forradalom központi eszméje a harc az individualizmus, a személyiség eszméje: egyszerűen a totális ember ellen.

Helyére a totális államnak kell lépnie, korlátlan hatalommal felruházva, mint test és lélek ura, minden tulajdon gazdája, kollektív szervezet, amellyel szemben az egyén hatalom nélküli és jogtalan.

A szabadságeszményt a jelenből a jövőbe utalták át: majd csak egy határozatlan időtartamú proletárdiktatúra s a polgári kultúra és világszemlélet kiirtása

után kezdődhet meg az állam lebontása és a személyes szabadság felépítése. Így a jelen számára csak az egyenlőségeszme, a diktatúra és a terror érvényes; a szabadságot száműzték az eljövendő paradicsomba.

A parlamentarizmus pótlékául Lenin a szovjet rendszert teremtette meg. Gyárak és községek a szovjet hierarchia sejtjei lettek, amely a szovjetkormányban tetőződött be. Ez a szovjetrendszer, amelyben soha szabad választás nem volt, gyakorlatilag semmi egyéb nem volt, mint Lenin s a kommunista párt diktatúrájának homlokzati része.

Lenin nem érte be Oroszország meghódításával, hanem azonmód meghirdette a világforradalmat.

A proletariátusnak a világ minden táján a Kommunista Internacionáléba kellett volna tömörülnie, orosz minta szerint megdönteni a polgári kormányokat s csatlakozni a Szovjetunióhoz.

A világforradalomra való felhívást minden nemzet munkásságának és proletár értelmiségének egy ifjabb és tetterősebb része magáévá tette. A III. Internacionálé vezérlete alatt, amelynek forradalmi hálója orosz pénz segítségével az egész földkerekséget átfogta, mind az öt világrészen forradalmak, zendülések és összeesküvések sorozata kezdődött a proletárdiktatúráért. De sehol sem sikerült a hatalmat meghódítaniuk, kivéve átmenetileg Magyarországot, Finnországot és Bajorországot.

Mindazonáltal az osztályharc új szakasza következett; ami nem sikerült a szavazócéduláknak, azt a bombák és a géppuskák próbálták elérni: a polgári társadalom megdöntését, a tőke kisajátítását, a proletariátus diktatúráját és az individualizmus végét.

Az ideológiai propaganda, amely a hatalomért folyó harcot kísérte, minden eszközzel aláértékelnéi igyekezett a régi szabadságeszményt az új egyenlőségi eszménnyel szemben. A liberalizmust kicsúfolták, a parlamentarizmust gyalázták, a demokráciát megvetették. A fiatal nemzedék megkezdte a politikai értékek átértékelését a kollektívizmus javára: az individualizmus ellen, a demokrácia ellen, a szabadság ellen.

Lenin világforradalma csütörtököt mondott. Megbukott azon, hogy a világháború idején a nemzeti sorsközösség tudata a szocializmus minden konzervatívabb részesét nemzeti ideológiával töltötte el, s szenvedélyesen elfordultak a nemzetietlen kommunizmustól. Inkább kommunistaellenes irányzatú koalíciós kormányokat alkottak a polgárság demokratikus elemeivel. Így a polgári társa-

dalmat és a nyugati kultúrát végeredményben a szociáldemokrata munkásság mentette meg a kommunista világforradalomtól.

A fenyegető világforradalom hatása az európai polgárságra erősebb volt, mint a munkásságra. A rettegés a kommunista rémuralomtól, amely Oroszországban már kormányon volt, a polgárság s a polgári értelmiség széles köreit rázta fel politikai letargiájukból, amelybe a demokratikus szabadság kivívása óta merültek. Most a világforradalom elleni védekezés lett politikájuk fő célja. S miután a kommunista proletariátus túltette magát a parlamenti játékszabályokon, a polgári fiatalság egy része hasonlóképpen arra szánta magát, hogy erőszakhoz fordul, s fegyverrel a kezében veszi fel a harcot az utcáért és az államhatalomért.

Lassan megérett a polgári társadalomban a gondolat, hogy a proletárdiktatúrával a polgárság diktatúráját kell szembehelyezni, hogy erőszakkal lehessen megvédeni a magántulajdont és a nyugati kultúra eddigi alapjait a bolsevizmus és az ateizmus rohama ellen. A polgárság is könnyű szívvel hagyta el a demokrácia süppedő talaját. Így alakult ki a második arcvonala az individualizmus és a szabadság ellen, a nemzeti kollektizmus nevében.

A polgári ellentámadás a világforradalommal szemben Magyarországon és Bajorországban kezdődött a budapesti és müncheni kormányok bukása után.

Döntő győzelmét azonban Olaszországban érte el, mert itt egy Leninnel egyenrangú harcos vette át a vezetést: Mussolini.

Ez a korábbi szocialista vezető megteremtette a fasiszta mozgalmat és ideológiát, amely szakított a demokrácia és a parlamentarizmus eszméivel, hogy a bolsevik veszedelemre bolsevik módszerekkel támadjon: terrorista ellenterrorral, propagandára ellenpropagandával, kommunista párt-diktatúrára fasiszta párt-diktatúrával.

Amikor a III. Internacionálé Olaszországot proletárdiktatúrával fenyegette, s a parlamentarizmus gyengének bizonyult, hogy ezt a lappangó forradalmat leverje, Mussolini fegyveres párthadsereget szervezett, hogy az olasz demokráciát antimarxista diktatúrával pótolja.

Igéző személyisége, szövegai az ifjúsághoz s hivatkozása az ifjúság hősi ösztönére, hazafiasságára és nemzeti érzésére csakhamar nagy és tetterre kész táborot toborzott köréje. Mialatt a gyenge kormány megpróbált semleges maradni a bolsevizmus és a fasiszta utcai harcában, remélvén, hogy majd kölcsönösen felfalják egymást, addig a tőke, a konzervatív rétegek, a hadsereg és a királyi ház rokonszenvezett a fasiszmussal, ha nem is a rendszerrel, de mint legerősebb bolsevikellenes tényezővel. A fenti erőkre támaszkodva Mussolininak sikerült államcsínnyel meghódítani a hatalmat s a fasiszta pártállamot az olasz királyság keretei között berendezni. [...]

[...] Bálvánnyá tette a nemzetet, s magát a nemzet jelképévé. Nem a többség vagy kisebbség nevében szólt, hanem mint a legfőbb nemzeti értékek és hagyományok letéteményese, mint a Római Birodalom, a cézárok és reneszánsz-vezérek tudatos örököse.

Az osztályharcot nem döntötte el, hanem betiltotta: az állam lett a bérharcok bírósága. Könnyörtelenül üldözte a marxizmust, a liberalizmus maradványait szintúgy. De a fasiszmus a plutokráciával szemben is állást foglalt, ugyanis a nagytőkét a legszigorúbb állami ellenőrzés alá helyezte s olyan szociális intézkedésekre kényszerítette, amelyeket a liberális állam soha nem volt képes véghezvinni.

Reformművét Olaszország és a pápaság kibékülésével tetőzte be. Így kötött össze egy konzervatív kultúrpolitikát egy szociális gazdaságpolitikával s egy imperialista külpolitikával.

Mussolini műve a nemzetközi polgárságra olyan hatást gyakorolt, mint Lenin műve a nemzetközi proletariátusra.

A polgári világ liberális és fasiszta részre szakadt. A polgári fiatalság nagy része a faszizmushoz özlött, amelyet korunk igazi lelkévé nyilvánított a szabadság, liberalizmus és demokrácia előregedett eszméivel szemben.

Az európai államoknak csaknem a fele többé-kevésbé követte a fasiszta példát; a fasiszta világforradalom tehát sikeresebb volt, mint a bolsevik.

A világfasizmus legnagyobb diadala a német demokrácia felett aratott győzelme volt a nemzetiszocializmus alakjában. Ez a mozgalom, amelynek első államcsínye nem sokkal Mussolini győzelme után hiúsult meg, fő erejét ettől kezdve a fasiszmus sikereiből merítette, amelyet körülményesen lemásolt. Nagy népszerűséget szerzett a versailles-i szerződés elleni harcával és fanatikus antiszemitizmusával. Végletes antibolsevizmusával és antimarxizmusával egyszer s mint megnyerte szövetségesnek a nagytőke egy részét. Mikor a gazdasági válság milliós munkanélküli sereget zúdított Németországra s a parlamentáris kormányoknak nem sikerült ezeket bevonni a termelés folyamatába, az agg birodalmi elnök, Hindenburg, birodalmi kancellárrá nevezte ki Adolf Hitlert, a nemzeti-szocializmus vezérét, amely időközben a birodalom legnagyobb pártjává nőtt. E hatalmi helyzetben Hitler Németországot rövidesen nemzetiszocialista állammá alakította át.

Ideológiailag e mozgalom főként abban különbözik a faszizmustól, hogy nem a nemzet kulturális jellegű eszméjéből indul ki, hanem a faj fogalmának mitikus-biológiai koncepciójából: egy árja vérközösségben hisz, amely minden németet

egy néptestté foglal össze, s amelyet semmilyen mesterséges határ nem oszthat meg.

Míg a bolsevizmus a hagyományos nyugati kultúrártékeket szétrombolja, hogy egy új proletár életformát és világrendet teremtsen, a fasizmus pedig megőrzi a nyugati kultúrártékeket és oltalmazza őket a rombolástól, addig a nemzeti-szocializmus közbülső helyet foglal el kettejük között. Kulturális szempontból kevésbé forradalmi, mint a bolsevizmus, de viszont kevésbé konzervatív, mint a fasizmus; nem ateista, de egyházellenes és részben keresztényellenes is. Célja egy új világrend a germán faj vezetése alatt, amely a nemzetiszocialista megváltástan választott népe. [...]

VII. TOTÁLIS ÁLLAM

A 20. század totális állama a polgárság és a proletariátus közötti polgárháború gyermeke.

Ezért lényegében véve harcos-állam, az ország tartós katonai megszállásával biztosítja a belső békét s tartja elnyomva a legyőzött feleket.

A bolsevizmus a kapitalizmussal vívott harcból származott, a fasizmus pedig a marxizmussal vívott harcból. Pártjaik polgárháborús hadseregek. Katonai jellegüket győzelmük után is megőrizték, hogy szükség esetén fegyveres erővel védelmezzék pártállamukat minden felforgató kísérlet ellen. Nem szerelhetnek le, míg fenyeget a veszély, hogy az osztályharc újból fellángol: Oroszországban polgári restaurációs kísérlet, Németországban és Olaszországban marxista felkelés formájában.

A totális állam igazolásához azonban nem elég az állandósult mozgósítás a belső ellenség ellen; hogy a diktatúra szükségességét átérezhesse, kell, hogy az egész nemzet állandóan fenyegetettnek érezze magát külső ellenségektől. Kell egy idült háborús pszichózis, amely minden nemzeti erőt a fenyegetett állam védelmére szólít, s ezáltal minden hazafit arra készítet, hogy szívvel-lélekkel álljon az állam vezetői mögé, még akkor is, ha belpolitikájukat nem helyesli. A zsenge gyermekkortól kezdve minden gondolatot és akarást a háborúra, a fenyegetett haza védelmére kell beállítani; csak így lehet rávenni az egyént, hogy személyes szabadságát feláldozza a nemzet oltárán.

A totális állam, mint harcos-állam egyetlen tábor, egy kaszánya. A diktátor a legfőbb hadúr, minden kivételes hatalommal, ami csak a háborúhoz szükséges.

A totális államnak nem érdeke a háború kitörése. Jóllehet kezdeti előnye van a nem-totális államokkal szemben, annak a veszedelemnek teszi ki magát, hogy a vereség pillanatában összetörik, mint I. és III. Napóleon császársága. Ellenben

valóban létszükséglete a háborúhoz hasonló külpolitika, az állandósult háborús légkör háború nélkül: szóval az állapot, amely a békekötés óta Európában uralkodik.

A megszervezett tartós béke létalapjának jelentős részétől fosztaná meg: ezért kell, hogy militarista, imperialista vagy pacifista-ellenes legyen.

Ez az erkölcsi hadiállapot vezet a hadigazdasághoz is. Hogy gazdaságilag készen álljon a háborúra, a totális államnak lehetőleg mindent belföldön kell termelnie. Ezért állást kell foglalnia az önellátás mellett s a szabad kereskedelem ellen, amely függő viszonyba juttatja a külföldtől. Így következik szükségképpen a gazdasági hadiállapot a politikából: a társadalmi követeléseknek háttérbe kell lépniük a katonaiak mögött.[...]

A bolsevik és nemzetiszocialista világnézet egyaránt imperialista. Céljuk, hogy erőszakkal új világrendet teremtsenek.

A bolsevizmus államtrösztjének óriási bevételeivel, amelyeket népessége életszínvonalának rovására önkényesen és korlátlanul fokozhat, igyekszik biztosítani a világforradalom megvívásához szükséges katonai- és propagandaeszközöket. Katonai erejére, a III. Internacionálé világpropagandájára, a munkásság elégedetlenségére és az elnyomott gyarmati népek gyűlöletére támaszkodva, egy vérözön után az egész világot mindenestől a Szovjetunióhoz akarja kapcsolni, s ezt a kommunista világszövetséget Lenin elvei szerint egységesen kormányozni.

A nemzetiszocializmus az északi faj világuralmára törekszik a románok, szlávok, szemiták és az összes színes népek felett. Csak az angolszászok, skandinávok és hollandok germán törzseiben látja a németiség biológiailag egyenrangú társait, viszont a néger az ő számára már a zsidóval, franciával, olasszal kezdődik. Mivel meg van győződve róla, hogy csak az árják menthetik meg az emberiséget az anarchiától, káosztól és bolsevizmustól, politikájának célja a világuralom megosztása a németek és az angolszászok között; az angoloknak jutna az Európán kívüli világ, a németeknek pedig az európai hegemonia. E cél érdekében mindenekelőtt Európa 80 millió németjét egy centralizált és militarista harcos-államba szeretné összefoglalni, Olaszországot és Lengyelországot szövetség útján függő helyzetbe hozni, Franciaországot elszigetelni, Közép- és Kelet-Európa kis államait pedig német vezetés alatt államszövetségbe egyesíteni. Az még a jövő kérdése, hogy a második állomás aztán az lenne-e, hogy ez a nemzetiszocialista Közép-Európa megrohanja Oroszországot, olyasformán, mint egykor Nagy Sándor keleti hadjáratával Indiát, hogy kiirtsa a bolsevik öselleniséget, s Oroszországot német gyarmatosítás révén „északiasítsa”, vagy pedig a Brit Birodalom ellen fordul, ha ez továbbra is makacsul elzárkózik a nemzetiszocialista evangélium elől. [...]

(In: Coudenhove-Kalergi: *Totális állam, totális ember*. Készült a Századunk 1938. évi kiadásának felhasználásával. Az új kiadást szakmailag ellenőrizte: Heverle Péter. Tipográfia: PVP stúdió, nyomás: ALFAPRINT, Budapest, 1995. 98–103, 105–106, 116–117.)

R. N. COUDENHOVE-KALERGI
A TESTVÉRISÉG FORRADALMA
(1937)

Az első lépés a totális állam leküzdéséhez megtörtént: a bolsevizmus kudarca, az osztályharc csődjé.

Ez a tény még nem hatotta át a tömegek meggyőződését. De úton van az igazság. Hazugság és propaganda késleltethetik, de fel nem tarthatják.

Az oroszokat kivéve az egész emberiségnek érdeke, hogy a szovjetállam fennálljon mindaddig, amíg a legcsökönyösebb kommunista is kénytelen beismerni, hogy a kapitalista rendszerbeli munkásnak magasabb az életszínvonala, több a szabadsága és biztonsága, mint a kommunista rendszerben élőknek; hogy az államkapitalizmus nem versenyképes a magánkapitalizmussal; hogy az orosz munkásparadicsom megteremtésének marxista kísérlete meghiúsult.

Az antibolsevizmus számára a szovjetállam megdöntése egy kapitalista keresztes-hadjárral jóvátehetetlen csapás lenne, mert akkor a marxisták még évszázadok múlva is azt hajtogatnák, hogy a kapitalizmus megfojtotta a bolsevizmust, éppen akkor, mikor az már túlszárnyalta volna őt. Akkor a marxista reménykedés és fenyegetés tovább élne, nem enyészne el a szovjetállammal együtt.

Nem szabad, hogy a bolsevizmust külső hatalom végezze ki; hadd éljen intő példaként a kultúr-emberiség számára, amíg csak az életunalom tönkre nem teszi vagy amíg öngyilkos nem lesz; amíg önmagában nem roppan össze vagy önként át nem tér a magángazdasági rendszerre. Addig hadd legyen alkalma az egész emberiségnek, hogy összehasonlítsa erkölcsi és anyagi helyzetét a kapitalista államokéval.

Mint ahogy a bolsevizmus születésére a fasizmus születése következett, ugyanúgy a bolsevizmus vége a fasizmus végét is jelenti majd, mert akkor a fasizmus betöltötte hivatását.

A totális állam felett alkonyodik; pirkad már a totális ember hajnala.

*

A második lépés az osztályharc és az állam totális leküzdéséhez: az osztálygyűlölet kioltása.

A szegények gyűlölete a gazdagok ellen addig él, amíg a nyomorúság.

Amíg emberek kénytelenek éhezni, gyűlölni fogják azokat az embereket, akik lakmározhatnak. Amíg emberek kénytelenek fagyoskodni, gyűlölni fogják azokat az embereket, akik prémes bundában járnak és meleg szobában ülnek. Amíg emberek hajléktalanok, gyűlölni fogják azokat az embereket, akiknek van hova lehajtani a fejüket.

Olyan egyszerű logika ez, hogy értelmetlen és szégyenteljes dolog, tele bendővel az éhezőknek a társadalmi békét s a gazdagok elleni harc megszüntetését prédikálni.

Az osztálygyűlölet másik oka a rabszolgaság: már tudniillik a rabszolgaság modern formája, amely ma millió és millió emberrel naponta nyolc órán át számtalanszor végezteti ugyanazt a mozdulatot a futószalag mellett, hogy ne vesszenek éhen családjukkal együtt.

Mint ahogy az éhezők gyűlölik a jóllakottakat, úgy fogják mindig gyűlölni a rabszolgák a rabszolgatartókat. Nem a marxizmus találta ki az osztálygyűlöletet, hanem az osztálygyűlölet találta ki a marxizmust. Az osztálygyűlöletet csak egy módon lehet megszüntetni, úgy, ha megszüntetik a nyomort és a rabszolgaságot.

*

Nem a marxizmus a nyomor és a rabszolgaság elleni harchoz való fegyver, hanem a technika.¹⁴⁵

Mielőtt modern technika lett volna, kellett, hogy égaljunk alatt nyomor legyen, mert nem volt elég élelmiszer, hogy mindenki jóllakhasson, elég ruhane-mű, hogy mindenki rendesen ruházkodjék, elég ház, hogy mindenkinek fedél jusson. Mielőtt modern technika lett volna, rabszolgaságnak kellett lennie, mert az életet, a kultúrát, a gazdagságot az ember testi ereje tartotta fenn. Nemcsak Róma hatalma, de Athén szabadsága is rabszolgamunkán nyugodott; a rabszolgák felszabadítása a kultúra öngyilkossága lett volna.

Először a technika adott rá módot, hogy a termelés fokozásán megtörjön a nyomor, s az ember testi erejét a természeti erők rabszolgasága pótolja.

Egy évszázada a technika fegyverével vívja a kapitalizmus a történelem legnagyobb szabadságharcát a nyomor és a rabszolgaság leküzdéséért. Nem a javak egyenlő elosztásával, hanem hatalmas szaporításával; nem a munka beszüntetésével, hanem villamosítással és motorizálással.

E módszerben az orosz államkapitalizmus magánkapitalista mintához igazodik; ami pozitív eredményt csak elért, az mind kapitalista módszereken alapul. Nem az igazságos elosztáson, hanem a termelés fokozásán.

*

¹⁴⁵ R. N. Coudenhove-Kalergi: *Revolution und Technik*. Paneuropa Verlag, 1932.

Európa és Amerika a technika jóvoltából azon az úton vannak, hogy több élelmiszert, ruhát, bútort, lakást termeljenek, mint amennyire a népességnek szüksége van, egyszerűen, hogy kiirtsák a nyomort.

Számtalan hajdani fényűzési cikket ma az ipari munkások fogyasztanak nagy tömegben: cukrot, szappant, teát, kávét, narancsot, banánt, zsebkendőt, órát, gallért, nyakkendőt. A munkáslakások egyre szebbek és egészségesebbek lesznek. Nincs messze az idő, mikor Európában és Amerikában nem lesznek többé éhezők, mezítlábások, fagyoskodók, rongyosak, hajléktalanok. Mikor minden munkáscsaládnak meglesz a maga kis háza, fürdőszobája, rádiója és telefonja, ha csak nem jön közbe egy új világháború, – vagy egy világforradalom.

Párhuzamosan ezzel a fejlődéssel halad a rabszolgaság lebontása. Az ember testi ereje helyébe egyre inkább a gőz, villamosság és motorerő lép. A munkás motorból hovatovább energiák szabályozójává lesz. Gépek rabszolgahada lép az emberek rabszolgahada helyére. Az áruk egyre nemcsak hogy szaporábbak és olcsóbbak lesznek, hanem még előállításukhoz is egyre kevesebb időre és emberi erőre lesz szükség.

Erre a fejlődésre azonban komor árnyék borul: húsz millió ember nem talál munkát Európában és Amerikában, mert a gépek elűzték őket munkahelyükről. Ez a tény korunk egyik szégyene, de csak átmeneti jelenség, amíg a politika utoléri a technika száguldását. Egy sor államban máris leküzdtek a munkanélküliséget; másokban pedig le fogják küzdeni a munkaidő leszállításával a technika haladásának megfelelően. Ha a túldolgoztatott milliók fölös munkaóráikat a munkátlanoknak juttatják, két nyomorúságnak szakad vége: a túldolgoztatásnak és a munkanélküliségnek.

*

Ha utat tört magának az a meggyőződés, hogy a kapitalizmus és a technika által megoldható a társadalmi kérdés, akkor adva lesz egy állandó politikai fejlődés feltétele, anélkül, hogy forradalmakra, államcsínyekre és összeomlásokra szükség lenne.

Akkor aztán a népámító jelszó helyett, hogy „A tulajdon lopás” vissza kell majd térni a francia forradalom tételéhez, hogy „A tulajdon emberi alapjog”. Csak akkor fog a mai értelemben vett osztályharc eltűnni.

Munkaadó és munkás között mindig lesz ellentét, amíg csak a két rend fennáll. A munkások mindig arra fognak törekedni, hogy az üzemek jövedelméből minél nagyobb és biztosabb részt hasítsanak ki maguknak, a munkaadók meg arra, hogy tartalékot gyűjtsenek a válságok idejére. De akkor ezek az ellentétek csak ugyanolyan formában fognak elintéződni, mint például az ipar és a mezőgazdaság ellentétei: forradalmi fenyegetés nélkül.

A munkaadók és a munkások közti ellentét nem lesz azonos a polgárok és proletárok mai ellentétével, de még csak a gazdagok és szegények ellentétével

sem. Mert hiszen munkaadó minden asztalos, cipész és szabó, aki segédekkel dolgozik, viszont miniszterek és nagykövetek, bankigazgatók és ipari konszernek vezérei is munkavállalók. Ha az ipari munkás egzisztenciája is biztos lesz s tulajdonképpen kétkezi hivatalnokká vagy tisztviselővé válik, akkor a polgárok és proletárok közti osztálykülönbség eltűnik s vele együtt az osztálygyűlölet is.

Minden munkás, akinek van valamije, s eleget keres ahhoz, hogy valamit megtakarítson, épp úgy ragaszkodik vagyontárához, mint a vállalkozó a maga nagy vagyonához.

Mint ahogy a faluban irigység van, de osztályharc nincs a nagy- és kisparasztok közt, mert mindkettő szeretettel csügg a maga tulajdonán, úgy meg fog szűnni a városi osztályharc is a nagy- és kistőkések közt. Egy világ választja el azt, akinek van valamije, attól, akinek semmije sincs, de nem ám azt, akinek van valamije, attól, akinek sok jószága van. Mi sem tévesebb, mint az a hiedelem, hogy a boldogság egyenes arányban nő a jövedelemmel. Ez csak a legalsóbb fokon igaz, a felsőbbeken már nem; általában véve, akik jól bírják magukat, épp oly elégedettek, mint a gazdagok.

Persze a tömegnyomorúság leküzdése után is lesznek még különcök, akik ragaszkodni fognak a kommunista egyenlőség elvéhez. Ugyanolyan érzés ez, mint ahogy vannak egyes emberek, akik nem képesek nézni, hogy egy könyvespolcon az egyik könyv nagyobb, a másik meg kisebb. A tömegeket nem fogják többé ezek a különcök érdekelni; aki jóllakott, az nem lehet forradalmár.

Ahelyett, hogy az osztályharcra kölcsönösen tönkretennék egymást, korunk három nagy rendje közösen indul hadba a belpolitikában a nyomor és a külpolitikában a háború ellen. Arra fognak majd törekedni, hogy leszállítsák a vámkat és nagy gazdasági egységeket teremtsenek, hogy a tömegfogyasztás nőjön s az általános életszínvonal emelkedjék.¹⁴⁶

Mindenekelőtt közösen törekednek majd a személyes szabadság, az emberi jogok és az emberi méltóság nagy céljaira. Mert polgárnak, parasztnak és munkásnak közös érdeke, hogy megakadályozzák a nagyravágyó államférfiakat, hogy hódítóhadjáratokat vezessenek és kihívják a szomszéd országokat; közös érdekük, hogy senkit se kínozzanak meg; hogy senkit se hurcolhassanak ítélet nélkül internálótáborba, vagy éppen politikai vagy vallási meggyőződése miatt kivégezzenek. Érdekük, hogy képviselőik és bizalmi embereik közreműködjenek az adókvetésnél és ellenőrizzék az adók felhasználását; hogy a bírák igazságosak, a tisztviselők hozzáférhetetlenek legyenek s hogy semmiféle kormány se kormányozhasson a nép érdeke ellen. Hogy az állam mindenkit oltalmazzon és szabadságának védője legyen, ne pedig hóhérja.

E nagy közös érdekek fokozatosan lerontják majd a rendek között lévő korlátokat. Nemcsak a polgárok, hanem a parasztok és a munkások is a gentleman-eszmény felé fognak törekedni. A tisztaság gyarapodása le fogja rombolni a

¹⁴⁶ R. N. Coudenhove-Kalergi: *Europa ohne Elend*. Paneuropa Verlag, 1936.

merev társadalmi korlátot tisztálkodók és mosdatlanok között, mihelyt minden ember naponta fürödni fog, mint a minden rendbeli japánok.

Kelet-Ázsia abban a tekintetben is példát adhat a világnak, hogy az udvariaságban elsőrendű erényt lát s úgy tekinti, mint a társas együttélés előfeltételét. Ha minden ember arra törekedne, hogy udvariasabb és türelmesebb legyen embertársához, előjáróihoz, alárendeltjeihez és egyenrangú társaihoz, újból leomlana egy osztálykorlát.

Város és vidék közt is leomlanak a korlátok, mihelyt a modern nagyváros, e millióknak épített kőbörtön, helyet ad a kertvárosnak s minden munkás a maga kis kertjét fogja ápolni. S az ellenkező oldalon, ha majd az új közlekedési eszközök, rádió, telefon és távolbalátó¹⁴⁷ minden parasztnak akkor hozza el a várost, amikor akarja.

*

Az osztályharc leküzdése a bolsevizmus balsikere és a technika forradalma által az első csengetés a testvériség nagy forradalmához, a szabadság francia forradalma és az egyenlőség orosz forradalma után.

Célja az együttműködés a szabadságban, türelemben, méltányosságban és emberségben. Szocializmus az individualizmus alapján: a személyiség eszméjének betetőzése az idegen egyéniség tisztelete által.

A történelem eddig két példát mutat a testvériség forradalmára: a buddhizmus és a kereszténység keletkezését. Mert a testvériség e két vallása az individualizmusban gyökerezik s a szocializmusban borul virágzásba. Bennük minden ember testvér, mindenki el van hivatva egymás terhének hordozására.

A modern világ messze szakadt e testvéri érzülettől. Darwin tételét vallja a létért való küzdelem állítólagos alaptörvényéről és az erősebb megmaradásáról. A materialista bolsevizmus és a fajhívő nemzetiszocializmus egyforma vaksággal követik e tételt. Mindketten vakok azzal a ténnyel szemben, hogy a létért való küzdelem csak a természet életének egyik felét igazgatja, s kiegészíti egy másik ősi törvény: egymás kölcsönös tűrésének és segítésének parancsa, a szimbiózis. A testvériség törvénye.

Itt az ideje, hogy a feledésbe merült második törvényt a vezérek és a népek emlékezetébe idézzük. Emlékeztetni kell őket, hogy az őserdő rég elnéptelenedett volna, ha csak a létért folyó küzdelem törvénye uralkodna benne. S hogy nemcsak az emlősállatok, de az ember is rég kiveszett volna, ha az anyák évek milliói óta nem táplálnák gyámoltalan csecsemőiket.

Az anyaság a lelke minden testvériségnek és emberségnek. A létért való küzdelem egoista életelve férfieszme, a kölcsönös segítség életelve a nőiség eszmé-

¹⁴⁷ Távolbalátó (Fernseher) – televízió

je. Az anyaság fűzi az első és legszorosabb köteléket az Én és a Te között; ő az alapja minden testvériségnek.

Ezért kell remélni és bízni benne, hogy a nő növekvő hatása korunk politikájára és szellemi életére döntően hat a férfi-értékek revíziójára, a testvériségi forradalom győzelmének egyengetése közben.

*

Darwin férfiúi egyoldalúságát még csak fokozta Nietzsche tanítása a hatalom akarásáról, mint a lélektan és a kozmológia központi jelenségéről.

Pedig a jóllakott oroszán sem kergeti az antilopot a hatalom akarása kedvéért. Semmiféle kristály és virág nem nő tovább azokon a határokon, amelyeket számára a természet kijelölt. Nem a hatalom, hanem igenis a forma, a kifejlés, a szabadság akarása az ösztörvény.

Az ember is kibontakozni akar, nem uralkodni. A természetes ösztön szabadságot akar, nem hatalmat; az egészséges és harmonikus ember célja sem az, hogy uralkodjék, sem az, hogy engedelmeskedjék, hanem hogy testileg, lelkileg, szellemileg kifejlődjék.¹⁴⁸

Ezt a természetes ösztönt a politika elfojtja és meghamisítja. A szolgaság idejében a hatalom a szabadság egyetlen útja. Aki az önkényuralmak idején nem akart a zsarnok előtt reszketni, hanem szabad akart lenni, annak meg kellett próbálnia, hogy maga is kényúr legyen. Így változott a szabadság akarása a hatalom akarásává, a szabadságeszmény hatalmi eszménnyé.

A hatalmi akarat elfajzott szabadságakarat. A hatalomimádók szellemi szadisták. Fogyatékoságérzések hevítik őket. Harmónia nélkül szűkölködő lelkek.

Az imperializmus a népek hatalomvágya: elfajzott szabadságakarat.

A svédek valaha imperialisták voltak. Ma már kigyógyultak ebből a betegségből. A hajdani nagyhatalom kis állammá lett; de a svédek rájöttek, hogy ma jobban megy a soruk, mint Gusztáv Adolf nagy napjaiban, hogy többet nyernek így, mintha egy nagyhatalom polgárai lennének. Megértették, hogy szabadság és béke fontosabb egy népnek, mint hatalom és hadi dicsőség: hogy egy nemzet nagyságát nem a hódítások szabják meg, hanem kulturális teljesítményei s azoknak a polgároknak a tökéletesedése, akiket nevel.

A testvériség forradalmáért harcolni fog minden rend és minden világnézet, amely az idealizmust vallja. Elsősorban a kereszténység, amelynek társadalmi eszménye a testvériségben tetőződik, s amely csak akkor hű magához, ha szembeáll a totális állam bálványimádásával.

A parasztok már ma is a testvériség nagy forradalmának az előkészítésén dolgoznak, amely az ő eszmélésükben a személyiséget összeköti az együttműködéssel.

¹⁴⁸ R. N. Coudenhove-Kalergi: *Ethik und Hyperethik*. Paneuropa Verlag, 1924.

A szociáldemokrácia nagy feladata, hogy levonja a tanulságot a marxizmus bukásából, s mint a munkásság képviselője, az emberi jogok s a testvériség vezető pártja legyen.

Ugyanez vonatkozik azokra a polgári csoportokra, amelyek a szélsőséges liberalizmusra visszahatásként keletkezett totalitárius törekvésekből megtanulhatták, hogy a személyes szabadság jövőjét csak a testvériség keretei között lehet biztosítani.

A lovagi életfelfogás örökösei a mozgalomban azzal a tudattal csatlakozhatnak majd a többi rendhez, hogy a nemeslelkűség a testvériségben éri el koronáját s hogy az erők viselkedése a gyöngékkal és védtelennel szemben a lovagiaság próbája.

Mint ahogy az egyes ember jóságát meg lehet mérni azon, hogy mennyi jóságra képes a teremtés legvédtelenebbjei, az oktan állatok iránt – úgy lehet egy nép erkölcsi és kulturális színvonalát megmérni azon, hogy milyen magatartást tanúsít a hatalma alá vetett kisebbségekkel szemben. Mert sem demokrácia, sem diktatúra nem képes a nemzeti és vallási kisebbségek jogait oltalmazni, hanem csak a lovagiaság és testvériség érzelmei és az egyéniség tisztelete. Ezúttal is a szabad Svájc legyen a példa a diktatúrák és demokráciák, kis államok és nagyhatalmak számára.

*

A testvériség politikai követelése a föderalizmus, az állam természetes és szerves felépítése az egyénekből.

Az út az embertől a világig koncentrikus köröket ír le: az emberek családokat alkotnak, a családok községeket, a községek kantonokat, a kantonok államokat, az államok földrészeket, a földrészek planétákat, a planéták naprendszert, a naprendszerek a világegyetemet.

Minden ember része mindezen közösségeknek, de azért a maga világának központja marad. Ezért legfőbb kötelessége önmagának tökéletesítése, lelkének kifejlesztése: a tisztult egoizmus. Ezután következnek kötelességei a család iránt, és így tovább. Minden más rangsor önkényes, antiorganikus és megzavarja a világ képét.

Ennek a természetes világrendnek felel meg a föderalista rendszer. A világ hierarchikus felépítését követi alulról felfelé. Olyasféle társadalmi piramist kíván, mint a feudalizmus; csakhogy az alaptól haladva a csúcs felé és nem megfordítva.

A föderalizmus államformáját befelé önkormányzatnak, kifelé államszövetségnek nevezzük. Tagadja a centralista államot, a centralista kontinenst, a centralista népszövetséget.

A község családok és emberek szövetsége; a kanton községké; az állam kantonoké; a kontinens államoké; az emberiség kontinenseké. E rendszer alapja az

egyén, a község, az állam, a kontinens szabadsága s egyszersmind a testvériség egyének, községes, kantonok, államok, kontinensek közt; a leghatározottabb tagadása az anarchiának és az állami totalitásnak.

A föderalizmus e szilárd alapján, az önkormányzaton és a szabad egyénen alapul a Brit Birodalom, az Észak-amerikai Unió és a Svájci Szövetség. A testvériség elve alapján megoldottak számtalan problémát, amely megoldhatatlannak tűnt a centralista államoknak.

Így lett az Egyesült Államok az amerikai kontinens felépítésének mintája.

S így lesz Svájc az európai egység felépítésének mintája.¹⁴⁹

Így lesz a Brit Birodalom a Népszövetség reformjának, az emberiség megszervezésének mintaképe.

Gazdaságilag a testvériség forradalma az államszocializmus és a plutokrácia ellen harcol.

Magángazdaságot és szövetkezést követel. Célja a lehető legtöbb független egzisztencia megteremtése, akiket a szövetkezeti elv köt össze. Egyformán tagadja a gazdasági anarchiát és a kollektivizmust. Mintája a mezőgazdasági szövetkezet, amely a magántulajdon minden előnyét összeköti a testvériség szellemével és a kölcsönös segítség eszméjével, s amely egyformán távol van a szovjet-kolhozok kollektivista gyárüzemétől és a gépi felszerelés és kölcsönös segítség híján levő, elszigetelt kisparaszti anarchisztikus nyomorúságtól.

Ezt a mintaképet, amennyire lehetséges, át kell venniük a többi rendeknek is, hogy felépítsenek egy gazdasági föderalizmust, a személyiség és önkormányzat alapján.

A jövő e célja felé mutat a rendi tagozódás rendszere is, amely egyszerre igyekszik legyőzni a végletes gazdasági liberalizmust és megakadályozni az irányított állami gazdálkodást.

Mussolini eredetileg szintén ezt az utat jelölte meg a gazdaság számára. Ausztria kísérletet tett, hogy demokratikus szellemben járjon ezen az úton, állami totalitás és diktatúra nélkül. Mérhetetlen jelentőségű lett volna az emberiség számára, ha ez a kísérlet sikerül.

Mert az állami totalitás útvesztője után a demokrácia is új utakat és módszereket keres. A visszatérés a szabadsághoz nem jelent visszatérést a parlamentarizmushoz, hanem visszatérést az emberi jogokhoz és a kormányzat ellenőrzésének az elvéhez. E két követelés nélkül nincs szabadság és testvériség. Új módszereket fognak találni, hogy biztosítsák őket; jobb biztosítékokat a kormányzati tekintély, kormányzati stabilitás és a vezérek kiszemelése tekintetében: a szellemi és erkölcsi arisztokrácia összekötését a demokratikus ellenőrzés elvével.

*

¹⁴⁹ R. N. Coudenhove-Kalergi: *Europa erwacht*. Paneuropa Verlag, 1935.

E cél a nevelés reformját követeli. Még pedig kettős reformot: a népnevelését és a főiskolai oktatását.

Itt is, ott is, legfontosabb a materialista szellem leküzdése, amely egyszerre vezetett a plutokráciához és a marxizmushoz. Miután a huszadik század tudománya megcáfolta a tizenkilencedik századnak ezt a tévedését, szükséges, hogy száműzzük a társadalmi és politikai életből s nyomait is tüntessük el az iskolából.¹⁵⁰

Legyen az ember kora gyermekségétől tudatában annak, hogy ő maga felfoghatatlan csoda, nemcsak a természeti, de az isteni világnak is részese. Hogy minden test csak megjelenési formája és árnyéka a szellemnek; hogy az élet csak egy tűnő pillanat, átmenet ismeretlen világokból ismeretlen világokba. Ezért értelmetlenség hatalmat, dicsőséget, élvezetet, gazdagságot hajhászni, a lélek tökéletesedése és megtisztulása helyett.

Hogy a boldogságban nem az anyagi javak a döntők; egy egészséges paraszt boldogabb, mint egy nyomorék milliomos, egy nyomorék és koldus szent pedig boldogabb, mint mindkettő.

Hogy minden ember testvér, egyazon Isten fia, faji, vallási, nyelvi és rendi különbség nélkül.

Csak ezeknek az egyszerű igazságoknak az elfelejtése okozta, hogy az emberség esetlen materializmusba esett, amely a materiális értékek túlbecsülése által izzóvá hevítette az osztálygyűlöletet, tüzre vetette a szabadságot és megsemmisüléssel fenyegeti kultúránkat.

A világ minden iskolájában ékes betűkkel írva álljon az Evangélium ígéje, hogy az ifjúság a szívébe vesse:

„Mit ér az embernek, ha megnyeri az egész világot, de elveszíti lelkét.”

*

A népoktatás e reformjának a felsőoktatás reformja a feltétele. Nem lehet a népiskolákban idealizmust oktatni, ha az egyetemek a materializmus és félműveltség keltetőgépei.

Az egyetemek hűtlenek lettek nevükhöz és szellemükhöz, mióta az igazi műveltség forrásából specialisták szaktanfolyamaivá lettek. Mióta a filozófia nem a magas művelődésnek természetes alapja többé, hanem egy szaktudomány. Csak így lehetséges, hogy a legtöbb egyetemi hallgató, akár eléri a doktori grádust, akár nem, félművelt emberként válik meg az egyetemtől s áldozatul esik oly képtelen és tudománytalan elméleteknek, mint a bolsevizmus vagy a nemzeti-szocializmus.

Egyenesen a demokrácia megújhodása követeli, hogy az egyetemek az ismeretek és tudományosság tárháza helyett ismét a magas műveltség menedékei,

¹⁵⁰ R. N. Coudenrove-Kalergi: *Los vom Materialismus!* Paneuropa Verlag, 1930.

Athén nagy klasszikus kultúrájának és hagyományainak folytatói, a valódi idealizmus forrásai és a totális emberség formálói legyenek.

Csak ebből az univerzális szellemből sarjadhat fel a valódi művelődés és egy szellemi arisztokrácia, amely arra van rendelve, hogy a félműveltség és demagógia uralmát megtörje és felváltsa.

*

A testvériség forradalma el fogja dönteni a totális állam és a totális ember világra szóló harcát.

Meg fogja gyógyítani azt a merevgörcsöt, amelyben ma az emberiség szenved.

A szabadság forradalmának elakadása és az egyenlőség forradalmának csődje után hidat fog verni nép és nép, rend és rend között s valamennyinek hírül adja a szabad emberek testvériségét.

Lelkek millióira nehezül még a totális állam lidércnyomása. De addig nem kell a világnak kétségbeesnie, amíg az emberiség hajóján a kormánykeréknél egy olyan nép áll, amelynek nemzeti imádsága a személyes szabadságért való hitvallásban csendül ki:

„Rule Britannia – rule the waves – Britons never shall be slaves!”

A britek sohasem lesznek rabszolgák! Ez a szellem áll őrt az Északi-tengeren és a világtenger minden partján. Athén szelleme ez, a személyiség és szabadság szelleme, amelynek még ma is hódol az emberiség fele.

Korunk zűrzavarából újra felemelkedik a totális ember alakja.

Előbb-utóbb elvonul a világtörténelem egeről a legsötétebb felhő.

Sursum corda – fel a szívekkel!

(Richard N. Coudenhove-Kalergi: A testvériség forradalma. In: Totális állam, totális ember. *Századunk*, Budapest, 1937. 135–148.)

R. N. COUDENHOVE-KALERGI

**A HÁBORÚ UTÁNI EURÓPA –
LIGA VAGY FÖDERÁCIÓ?¹⁵¹
(1942)**

[...] Nem érthetjük meg Európa problémáit annak felidézése nélkül, hogy Európa nem kontinens olyan értelemben, mint Amerika, Afrika, vagy Ausztrália, hanem inkább egy szubkontinens, mint India. Európa és India, Ázsia két sűrűn lakott és magasán civilizált félszigete, körülbelül azonos területtel és lakossággal rendelkezik. Mindkettő számos etnikai, nyelvészeti és vallási csoportot foglal magába, s mindkettő különböző államokra oszlik, amelyeknek eltérő történelmi hagyományai és helyi uralkodói vannak.

Indiához hasonlóan Európát is többször felosztották, megcsonkították hosszú és véres történelme során. Ugyanakkor az egyes népek közötti gyűlölet, megosztottság és ellentét ellenére mindkét szubkontinens – Európa csakúgy, mint India – az emberiség olyan csoportját alkotja, amely egységes civilizációval rendelkezik.

Egy évszázada létezett egy össz-indiai mozgalom, időközben pedig a pán-indiai nacionalizmus lett a világpolitika jelentős tényezőjévé.

Az I. világháború alatt nyoma sem volt semmiféle összeurópai érzelmenek, a páneurópai mozgalom csupán 1923-ban kezdődött, de olyan sebesen terjedt, hogy 1930-ban az európai unió szükségességét a kontinens valamennyi kormánya hivatalosan elismerte. Egyhangúan egyetértettek Briand javaslatával az európai unió megeremtését illetően, ugyanakkor nem tudtak megegyezni az egységes programban.

Az európaiak milliói vallják ma, hogy ha Briandnak sikerült volna merész tervét, az európai uniót megvalósítania, Hitler nem lehetett volna Németország vezére, és Európa most nem szenvedne a II. világháború igája alatt. Megértették, hogy mindkét háborút a szétdaraboltság és a nacionalizmus provokálta ki, és hogy tartós békét Európában csakis egy unió garantálhat. Európa szenvedő, elnyomott, éhező közösségé vált, amely gyűlöletet táplál a náci megszállókkal és együttműködőkkel szemben.

¹⁵¹ 1942-ben a New York Egyetem Bölcsészettudományi Karán R. N. Coudenhove-Kalergi és Arnold J. Zucher professzor kutatói szemináriumot indított a háború utáni európai föderáció kidolgozására. A háború utáni helyreállítás és az európai föderáció témaköreiben több egyetemmel és személlyel dolgoztak együtt. Tanulmányozták az egyes kormányok és intézmények javaslatait az európai kérdéssel kapcsolatban, hogy segítséget nyújthassanak az ENSZ-nek ahhoz, hogy a háború után a békét is megnyerje Európában és az egész világban.

A háború kitörése új páneurópai hullám kialakulásához vezetett, amely Churchill szenzációs javaslatával érte el csúcspontját, amikor a francia kabinetnek felajánlotta, hogy közös parlamenttel alakítsanak francia–brit uniót. A háború kezdete óta Churchillen kívül más brit államférfiak is – Anthony Eden, Clement Attlee, Archibald Sinclair, L. S. Amery, Alfred Duff Cooper és Sir Walter Layton – hangsúlyozták a háború utáni unió szükségességét. Időközben több, illegálisban lévő európai kormány vezetője emelt szót az unió mellett, mint Dr. Beneš, Csehszlovákia elnöke, Sikorski és Simovits tábornok Lengyelország, illetve Jugoszlávia miniszterelnöke, Spaak és Masaryk, Belgium, illetve Csehszlovákia külügyminisztere. Valamennyien tisztában vannak a nyilvánvaló ténnyel, hogy a háborút követő európai unió feltétlenül szükséges, mivel egy széttagolt Európában sem tartós béke, sem gazdasági újjáépítés nem lehetséges.

A háború utáni európai unió független a világ jövőbeli szervezetének formájától, szükségessége pedig olyan nyilvánvaló, mint Indiáé, ahol az egyesítés fog győzni, akár brit felségterület lesz a háború utáni Indiából, akár nem.

Bár a legtöbb európai elismeri a háborút követő európai egyesülés szükségességét, de ennek létrehozására még nem fogadtak el semmiféle programot.

Az európai egyesülés tervei különböznek annak arányában, hogy a tagállamok milyen mértékű szuverenitást kívánnak megőrizni.

Mindent összevetve e tervek két szélsőség között mozognak: a minimum és a maximum között. A minimális program az Európai Népek Ligája mellett teszi le a voksot, a maximális pedig az Európai Egyesült Államok mellett szól.

Az Európai Liga szuverén államok társulása lenne, amelyet egy állandó együttműködő- és koordináló hivatal fogna egybe az államfők és a szakértők időnkénti találkozói, a hadügyi- és biztonsági szervezetek közös rendszere, a közös döntőbíró, közbenjárás, és békés változtatások, a kölcsönösen stabilizált valuták, a kedvezményes tarifák és a gyarmati együttműködés alapján.

Az Európai Ligán belül regionális föderációkat hoznának létre a hatalom újszerű és tartós kiegyensúlyozására és a nemzeti hegemonia újabb kísérletének ellensúlyozására. Csehszlovákia és Lengyelország tervbe vett egyfajta föderációt, míg Jugoszlávia és Görögország másfajta regionális föderációt. E két csoport egyfajta atommag kíván lenni: északon kelet-európai föderációként – amely egyszer majd valószínűleg Magyarországot és Ausztriát is magába foglalja –, illetve délen balkáni föderációként. További föderációk a skandináv, illetve az ibériai félsziget államait foglalhatnák magukban. A háború utáni Németország ellensúlyozására a nyugat-európai demokráciák szorosabb egységbe tömörülhetnének, amely Franciaországot, Belgiumot, Hollandiát és Svájcot foglalná magába. Így módon Európa hét vagy nyolc föderáció szövetsége lenne, amelyek célja a kontinentális egység szorosabb formája felé való haladás.

Európa egyesítésének maximális programja Európát radikális átalakítással föderális állammá változtatná Svájc és az Amerikai Egyesült Államok mintájára.

E program olyan föderális kormányt kíván felállítani, amely elég erős ahhoz, hogy megvalósítsa a békét, garantálja a fellendülést, megóvja Európa valamennyi lakosát a diktatúrától és az elnyomástól. Egy ilyen Európai Egyesült Államok nem csak föderális végrehajtó szervezetet, de föderális parlamentet, hadsereget és rendőrséget, föderális bíróságot és föderális központi jegybankot kíván, azon kívül európai külpolitikát, szociális- és gyarmati politikát, valamint vámhivatalt. Valamennyi tagállamnak el kellene fogadnia és érvényesíteni a közös Emberi Jogok Nyilatkozatát, ha szükséges, akár föderális végrehajtó közbenjárásával is.

Az egyes tagállamok szuverenitásának korlátozása ebben az Európai Egyesült Államokban nem mondana ellent a területi csoportok intézményeinek.

Az Európai Liga szervezése csekély ellenállásba ütközne, mivel nem sérti jelentősen a hagyományos európai nacionalista érzelmeket, ugyanakkor aligha lenne képes biztosítani a békét, valamint a fegyverek felhalmozását jelentősen redukálni. Szintén nem feltételezhető, hogy biztosítaná a demokráciát és valamennyi európaít megvédene a kegyetlen, elnyomó kormányoktól. Nem vezethetne gyors gazdasági fellendüléshez sem, mivel egyes regoinális csoportok hamarosan emelni kezdenék a vámtarifát az ezt megakadályozó erős hatalom hiányában. A sikertelen Nemzetek Szövetsége pedig nem szolgálhat példaképül még Európára korlátozva sem.

A jövőbeli európai unió bizonyára az Európai Liga és az Európai Egyesült Államok közötti kompromisszumos megoldás lesz. A kompromisszum pontos karaktere nagyban függ attól, hogy Anglia és Oroszország csatlakozik-e az unióhoz. A jelen helyzetben ugyanis sem Anglia, sem Oroszország nem lenne hajlandó nemzeti szuverenitása jelentős részét feláldozni az európai föderáció érdekében, ugyanakkor elképzelhető, hogy autonóm részként betársulnának a Nemzetek Európai Ligájába.

Példának említeném, hogy L. S. Amery éveken keresztül kiállt a kontinentális Európa uniójának gondolata mellett, amely szoros együttműködésben lenne az Egyesült Brit Birodalommal. Ugyanakkor, a brit világbirodalom érdekeit szem előtt tartva, határozottan ellenezett minden olyan tervet, amely Angliát az európai unióba tagolná. Winston Churchill ugyancsak emellett foglalt állást. [...]

A Szovjetunió még nem foglalt állást ez ügyben, de elképzelhetetlen, hogy Sztálin európai részről bármiféle ellenőrzést elfogadna belpolitikáját illetően.

Anglia és Oroszország viszonyulását az európai unióhoz most még túl korai lenne tárgyalni, tekintettel arra, hogy a birodalomban és a Szovjetunióban strukturális változások történhetnek a háború során. Bármilyen legyen is, a brit és az orosz hozzáállás döntő befolyást fog gyakorolni az európai unió létrejöttére. Az Európai Ligán belüli tagság alternatívája e három unió: Anglia, Európa és Oroszország szoros együttműködése lehetne, amely együttműködne Pánamerikával, és egyfajta átrendezett ázsiai csoporttal az új, a világot átölelő Nemzetek Ligájának keretein belül, amely területi egységekre alapozódna.

A német kérdés szintén jelentősen befolyásolja majd a háború utáni európai uniót. Az egyes nemzetek csak abban az esetben fogadják el az európai szövetséget, ha az egyszer s mindenkorra megszünteti a német hegemoniát. Abban az esetben, ha Németország – az Atlanti Charta értelmében – az invázió előtti határai közé szorul vissza, az egyesült Európa lakosságának egyötödét foglalja magában. Ez a kisebbség a demokratikus Európán belül képtelen lesz hegemoniára vagy invázióra Európa többi részének egyesült erőfeszítésével szemben, hiszen csakis az egység hiányában szenvedő Európa tette lehetővé Hitler számára, hogy egyik szomszédját a másik után megtámadja és elfoglalja. Az egyesült Európában semmi esélye sem lett volna a győzelemre. A nemzeti szuverenitás minél több elemét veszi át a föderáció, annál kevesebb esélye marad Európa bármely államának szomszédjai fenyegetésére.

A gyilkos német elnyomás alatt jelenleg szenvedő nemzetek érzelmeken alapuló ellenállása nagyon megnehezíti minden jövőbeli együttműködést Németországgal, ugyanakkor ez az együttműködés gazdaságilag nélkülözhetetlen lesz Európa újjáépítéséhez. Minél radikálisabban számolja fel az új Németország a náciizmust, bünteti meg a háborúban vétkes vezetőket, alakítja át a központi hatalmat igazi föderációvá, annál hamarabb lesz képes asszimilálódni az új Európába.

Az európai föderáció másik akadályja Anglia és Amerika azon aggodalma lehet, hogy az egyesült Európa esetleges katonai veszélyt jelenthet számukra, s ezzel az aggodalommal valóban számolni kell. Európának komoly és reális garanciát kell nyújtania ahhoz, hogy szomszédjait meggyőzze békés külpolitikájáról. Európa békéjének leghathatósabb garanciája a demokráciára alapozott struktúrájában és belső tartásában rejlik, mert csakis egy imperializmus felé hajló nemzet által vezetett Európa folytathat agresszív politikát szomszédjaival szemben. Az egyenjogú nemzeteken alapuló demokratikus föderáció számára kizárt mindenféle agresszió. Évszázadokkal az unió létrejötte után, Svájc például még most sem tervezhetne agresszív, hódító háborút saját uniója szétesése nélkül.

Ha felidézzük, hogy az amerikai polgárháború után két generációra volt szükség észak és a dél kibékítésére, akkor legalább száz évnek kell majd eltelnie ahhoz, hogy elmúljon e borzalmas háború lélekre gyakorolt hatása.

Minden lélektani probléma mérlegelése mellett bölcs és igazságos cselekedet lenne, ha az egyesült Európa konkrét biztosítékokat adna a békére a felszabadítóknak azzal, hogy lemond a bombázó repülőgépek gyártásáról, valamint a tengeri hadiflottáról, mivel ezek hiánya eleve kizárná a támadó jellegű hadviselés lehetőségét. Ennek viszonzásaképpen Nagy-Britannia, az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió garantálná Európa függetlenségét és integritását minden agresszióval és kísérlettel szemben, s ezzel megakadályozná bármelyikük nemzeti hegemoniára való törekvését.

Ilyen megállapodás az új világrend alapkőve lenne, s egyben természetes folytatása annak a szerződésnek, amelyet Nagy-Britannia nemrég kötött Orosz-

országgal. Nem szabad ugyanis elfelednünk, hogy a páneurópai program nem Európa elszigetelését célozza, hanem a világbéke megvalósításának egyik fontos tényezője, hiszen miként ma is, mindenütt a világon léteznek helyi és nemzeten belüli problémák, s a jövőben is lesznek helyi, sőt egy egész kontinensre kiterjedő, vagy éppen világméretű konfliktusok.

Feltétlenül szükséges, hogy a nemzetek ligája foglalkozzon a kontinensekre kiterjedő valamennyi problémával, míg az európai hatalmak hatáskörüket csupán saját szubkontinensük problémáira korlátozzák.

Amerika szempontjából az európai unió az egyetlen praktikus megoldás a béke biztosítására, amelyet az európaiak széthúzása e rövid generáció során kétszer is alaposan megzavart. Ha ugyanis ez a békétlenség tovább folytatódik, akkor Amerikában minden további generáció számolhat azzal, hogy az európai béke és rend helyreállítására hadseregének át kell kelnie az Atlanti-óceánon. Mert 1500 év tapasztalata nyomán be kell látnunk, hogy Európának az unión kívül nincs más alternatívája az időnként kitörő háborúk megelőzésére.

Mindebből az következik, hogy ha Amerika békét akar teremteni Európában, akkor európai uniót kell létrehoznia.

Kétségtelen, hogy a háború befejezése után az Amerikai Egyesült Államok abban a helyzetben lesz, hogy Európa sorsára döntő befolyást gyakoroljon. Valószínűleg nem lesz véleménykülönbség az európai kérdést illetően a britek, az oroszok, de még a hazájukból elmenekült európai államférfiak között sem. Főleg Amerikán múlik, hogy az európai unió modellje a Nemzetek Ligája lesz-e, vagy pedig Európai Föderális Kormányt hoznak létre.

Az elnyomástól szenvedő európaiak milliói, akik a földeken, a bányákban, a gyárakban dolgoznak, vagy a csatamezőkön harcolnak, boldogan fogadnak majd minden olyan megoldást, amely biztosítja a békét, személyes- és nemzeti szabadságukat, a jólét lehetőségét az igazságos társadalmi rendszeren belül. E milliók a legnagyobb örömmel fogadnák az Európai Egyesült Államok létrehozását, amely elég erős lenne ahhoz, hogy biztosítsa a békét, az igazságosságot, a szabadságot és a boldogulás lehetőségét. Érdeklődési körük nem terjed ki a nemzeti szuverenitás jogi értelmezéseire. Elegük van a háborúkból, az elnyomásból, a szegénységből, és a nagy Amerika ösztönző példája nyomán hajlandóak új fejezetet nyitni történelmükben.

Mindezt azonban csak akkor valósíthatják meg, ha a győztes egyesült nemzetek – főleg az Amerikai Egyesült Államok – segítséget nyújtva hatalmukat e cél irányába fordítják.

Ha azonban az ellenségeskedések végeztével Európa különböző részei azonnal saját kormányuk alá rendeltetnek, új terrorista hullámok, fanatikus nacionalizmus, tömegmészárlások, gerilla-háborúk és ellentmondásos egyéni érdekek fogják szinte teljesen lehetetlenné tenni az európai unió létrejöttét. A siker titka tehát abban rejlik, hogy az európai unió létrehozására közvetlenül a háború befe-

jezése után kell sort keríteni, majd pedig azonnal megtenni az első lépéseket Európa újjáépítése felé.

E cél megvalósítható, ha az Egyesült Nemzetek az Európa megszállása alatti végrehajtói hatalmát átadja az ún. „Európába akkreditált nagykövetnek”. E nagykövetnek – lehetőleg amerikainak – szakértői gárda, valamint európai tanácsadók állnának rendelkezésére, s a nagykövet nem csupán a legelső teendőket látná el, mint az éhező európaiak élelemmel való ellátását, de újra is szervezné az európai gazdasági életet, valamint az átmenet idejére a kontinens vezető gárdáját is. Az emigráns kormányoknak szuverenitásuk jelentős részét át kellene engedniük a nagykövetnek, és széleskörű kormányzói hatalommal felruházni a felszabadított, valamint a megszállás alatt lévő Európa területén.

A nagykövet a megszállás ideje alatt Európa szerte népszavazást rendezhetne az európai unió ügyében, amelyet összekötne az alkotmányozó gyűlési általános és demokratikus választással, amelynek feladata Európa föderális alkotmányának kidolgozása, és az új föderális vezető kinevezése lenne. A katonai megszállás lezárulásával ez az új vezető venné át a nemzeti kormányokkal együtt a rekonstrukció feladatát a nagykövettől.

A nyelv nem fog nagyobb nehézséget jelenteni az ilyen gyűlés számára. A föderáció nyelvül az angolt és a franciát, a Nemzetek Ligájának hivatalos nyelvét kell elfogadni, addig is, amíg az alkotmányozó gyűlés ki nem nevez egy hivatalos európai nyelvet, amelyet majd Európa minden iskolájában tanítani fognak az anyanyelv mellett.

Az európai kérdés ilyen megoldása azonos lesz a brit kormány Indiának nemrég tett ajánlatával, amely az ellenségeskedések lezárulása után össz-indiai alkotmányozó gyűlést javasol. Ez meghatározná az indiai szubkontinens föderális jövőjét, és megalakítaná a pán-indiai kormányt.[...]

Amit India megfelelőnek és korrektnek talál, azt Európa sem utasíthatja el. Itt és ott egyedül csak a nép döntheti el, milyen formában kívánják föderális uniójukat.

Az európai unió előkészítését illetően nincs vesztegetnivaló időnk. A terveket már most össze kell állítanunk. E terveket jelentős fegyverként lehet bevetni a lélektani hadviselésbe, amely meggyorsíthatja a diktátorok bukását. Ajánlatos lenne, ha az Egyesült Nemzetek minél hamarabb kinevezné jövőendő nagykövetét Európa számára, annál is inkább, mert ez lehetővé tenné, hogy tanulmányozhassa hatalmas léptékű feladatát, és összeállíthassa az egyesült Európa ideiglenes kormányát.

E problémákkal nem lehet addig várni, amíg megnyerjük a háborút, annál is inkább, mert Európa történelmének legnagyobb forradalmához legjobb lélektani pillanat éppen az, amikor az ellenségeskedések megszűnnek, s egész Európa hirtelen megkönnyebbül, lerázva magáról az utóbbi évek hallatlan terhét. Csakis a lelkesedés és remény e pillanatában lesz lehetséges megteremteni az európai unió alapjait. Ha e döntő pillanat elmúlik, mint ahogyan 1918-ban is elmúlt,

jóformán lehetetlenné válik az európai problémák radikális megoldása. Akkor valószínűleg el kell halasztanunk a harmadik világháború végéig. Tehát e háborúnak nem szabad véget érnie fegyverszünettel, hanem csak előzetes békével, megoldván Európa fő problémáit. A történelem bebizonyította, hogy azok a hónapok, amelyek a végső fegyverszünet és a békekötés között elteltek, nem a kedélyek elcsitulásának, hanem ellenkezőleg, azok fellángolásának hónapjai, s nagyban felelősek a következő húsz évben bekövetkezett anarchiáért, valamint a második világháborúért.

Tehát már most fel kell készülnünk a jövőben beköszöntő békére, készen kell állnunk arra, hogy a történelem e döntő óráját az európai unió megszületésének órájává, és ezzel az egész emberiség fényesebb szakaszává alakítsuk.

(In: Richard N. Coudenhove-Kalergi: *Postwar European Federation. Contributions of the Research Seminar for Postwar European Federation*. New York University, New York, 1943. 16–24.)

AZ EURÓPAI PARLAMENTI KÉPVISELŐK UNIÓJÁNAK PROGRAMJA (INTERLAKEN, 1948. SZEPTEMBER)

FELHÍVÁS A KORMÁNYOKHOZ ÉS PARLAMENTEKHEZ

Parlamenti képviselők a hatalom felelősségétől áthatva mindenütt nemzeti csoportokat alakítottak az Európai Föderáció érdekében, amelyek az Európai Parlamenti Képviselők Uniójában egyesültek.

Az Európai Parlamenti Képviselők Uniója az 1948 szeptemberében Interlakenben rendezett kongresszusán körvonalazta tervét, amelytől célja,

az Európai Egyesült Államok

megvalósítását várja.

E program három alapgondolaton nyugszik:

1. A szövetség nyitva áll Európa valamennyi állama számára

Az Európai Egyesült Államok az Európai Gazdasági Unióért küzdő Bizottság tagállamaiból áll, amennyiben elfogadják az Egyesült Nemzetek által megfogalmazott emberjogi nyilatkozatot.

Európa minden más állama a szövetségi alkotmány elfogadásával léphet be a szövetségbe.

A felelős európai hatalmak tervbe vették tengerentúli területek szövetségi csatlakozását, a helyi lakosság, valamint az Európai Közösség legitim érdekeinek figyelembe vételével.

Valamennyi tagállam azonos jogokkal és azonos köteleességekkel rendelkezik.

A tagállamok polgárai valamennyi tagállam területén azonos jogokkal és privilégiumokkal rendelkeznek.

2. Európai szövetségi alkotmány

Három hatalommal számolunk:

Először: a törvényhozó hatalmat kétkamarás, a szenátusból és a képviselőházból álló parlament gyakorolja.

A szenátusban nagyságától függetlenül minden állam azonos számú szenátorral képviselteti magát.

A képviselőház a nemzeti parlamentek által választott képviselőkől áll, a lakosság számának és a mindenkori pártviszonyoknak megfelelően.

Másodszor: a végrehajtó hatalmat a szövetségi tanács gyakorolja, amely megválasztja elnökét.

A szövetségi tanácsot a két kamara választja és azoknak felelős.

Végül: a bírói hatalmat a Legfelsőbb Bíróság gyakorolja, amely – a még meghatározandó feladatoktól eltekintve – főleg az alkotmány magyarázatának, valamint az emberi jogok megsértésének ügyeiben illetékes.

3. A hatalmi jogkörök megoszlása

A béke, a rend és egy jól működő szövetségi alkotmány biztosítása érdekében a szövetségi parlament az alkotmányos korlátok közepette jogosult törvények kibocsátására, amelyek abszolút szükségesek ahhoz, hogy a parlamentnek szövetségi kérdésekben törvénykezési autoritást biztosítsanak. Amint a szövetség megalakult, a vámok és díjak megszüntetését át lehet engedni a szövetségi végrehajtásnak. A tagországok közötti korlátlan szabad kereskedelem előkészítése érdekében lehetőleg mihamarabb egységes vámtételeket kell bevezetni.

Másképp a tagországoknak meg kell őrizniük önkormányzásuk elegendő mértékét, hogy önállóan dönthessenek mindazon kérdésekben, amelyek nem érintik Európa közös érdekeit.

Minden állam megtartja alkotmányát a szövetségi alkotmány elfogadásából eredő változtatásokkal együtt.

Ahol valamely tagállam törvénye ellentétes a szövetségi törvénnyel, ott a szövetségi törvény érvényes, de csak ott, ahol a két szöveg összeegyeztethetetlen.

A szövetségi parlament hozzájárulása nélkül egyik tagállam sem sorozhat haderőt – sem földön, sem vízen, sem levegőben –, nem adóztathatja meg a szövetségi tulajdont, s a szövetség engedélye nélkül nem verethet pénzt vagy folytathat egyéb hitelműveleteket adóssága csökkentésére.

E program végrehajtására az Európai Parlamenti Képviselők Uniója a nemzeti parlamentek által választott és az európai szövetségi alkotmány kidolgozásával megbízott alkotmányozó gyűlés összehívását követeli.

(In: Jacobsen: i. m. 143–144.)

R. N. COUDENHOVE-KALERGI FŐTITKÁR BESZÁMOLÓJA AZ EURÓPAI PARLAMENTI KÉPVISELŐK KONGRESSZUSÁN

(KONSTANZ, 1950. SZEPTEMBER 18–21.)

[...] Velencei kongresszusunk óta négy döntő esemény változtatta meg az Európa-kérdés jellegét:

- a föderális eszme veresége Strasbourgban;
- az atlanti paktum aláírása;
- a koreai háború;
- a Schuman-terv.

Miként tudják, az Európa Tanács az angol–francia kompromisszumnak köszönheti létrejöttét, amely a Miniszterek Bizottságának gyámsága alá helyezi a tehetetlen közgyűlést, amelynek határozatai egyhangúságot igényelnek. Az Európa Tanács most zsákutcában van: konfliktus tört ki a Miniszteri Bizottság és a Közgyűlés között, amelyet megbénít a föderalisták és föderalista-ellenesek vitája.

Az Európa Tanács reformjainak útját két akadály zárja le: először a közgyűlés kétharmados többségének elve, amely lehetővé teszi a föderalistaellenes kisebbségnek, hogy megakadályozzon minden föderalista határozatot; másodsor a Miniszterek Bizottságán belüli egyhangú döntés elve, amely a jelenlévő minisztereknek lehetővé teszi a reformjavaslatok megghiúsítását.

E tragikus helyzet mélyebb oka Franciaország és Nagy-Britannia alapvető véleménykülönbsége az európai összefogás kérdéséről.

Hat évszázad óta Franciaország Európa Piemontja; Pierre Dubois, Sully és de Saint-Pierre abbé korszakától Aristide Briand, Georges Bidault és Robert Schuman kezdeményezéséig bezárólag. Az Európa Tanács létrehozásával Franciaország végre megkísérelte megvalósítani régi álmát az egységes Európáról, amely a francia nemzet létérdekeinek is megfelel. Hiszen Franciaország biztonsága Németországhoz fűződő kapcsolatától függ. Csak az európai szövetségi állam képes az új német–francia háború veszélyének elhárítására. Egy államszövetség erre nem képes. 1914 és 1940 tapasztalatai után Franciaország közvéleménye nem engedi a német hadsereg újjászületését, még akkor sem, ha ez a hadsereg az Európa Tanács ellenőrzése alatt Franciaországgal szövetséges lenne. Másrészt Franciaország és Németország őszinte és tartós megbékélése csak az egyenjogúság alapján lehetséges. Egyenjogúság nélkül minden megbékélés képmutatás és minden együttműködés csak átmeneti lenne: nem élné túl azt a napot, amikor az oroszok Lengyelország új felosztására tennének javaslatot a németeknek, amelyet a lengyel lakosság Szibériába való deportálása kísérne, egy új Berlin–Moszkva–Peking hármasszövetség kiindulópontjaként.

Ennél fogva a német–francia unió, közösség, szövetség vagy együttműködés minden formája elégtelen. A két nép közötti béke csak akkor biztosítható, ha szövetségi állam jön létre közös alkotmánnyal és szövetségi kormánnyal, egységes hadseregre, gazdaságra és valutára támaszkodva.

Egy az egyetlen forma, amely képes megóvni a németeket és az olaszokat a tragikus sorsától, hogy Moszkva csatlósai és rabszolgái legyenek. Ezért Róma és Bonn hajlandó minden erejükkel támogatni az európai szövetségi államot célzó francia politikát.

Londonból nézve az európai kérdésnek más optikája van. Anglia három államcsoport tagja: a Commonwealth-é, az angolszász közösségé és Európáé; történelme a Commonwealth-hez, nyelve az Amerikai Egyesült Államokhoz, a földrajz pedig Európához köti. A brit politika ezen három kapcsolat egyensúlyán nyugszik: egyiket sem akarja a másik érdekében feláldozni; elhatározta, hogy brit marad, angolszász és európai, anélkül, hogy választania kellene.

E hármasság köztársaság magyarázza a brit politikát, amely csupán különleges helyzetének logikus következménye. Ki akarja építeni közösségét Európával, de csak addig, hogy az ne legyen bensőségebb, mint közössége Indiával és az Egyesült Államokkal. Ezért utasítja el az európai parlament ötletét, ahogy visszautasítja a Commonwealth vagy az angol nyelvű államok parlamentjét is. Anglia ugyanis nem akarja, hogy az európaiak, az indiaiak, vagy az amerikaiak leshavazzák. Hasonló okokból utasítja el az alkotmányos köztársaságokat a Commonwealth-szel, Amerikával és Európával. Anglia meg akarja őrizni teljes szuverenitását, és egyúttal szoros kapcsolatokat kíván ápolni domíniumaival, Amerikával és Európával. Ezért őszintén kívánja az Európai Uniót, miközben ugyanakkor elutasítja azt a gondolatot, hogy alkotmányosan és szövetségi kormánnyal kötődjön a kontinenshez. Ez a magatartás azzal is magyarázható, hogy az átlagos angol számára a La Manche-csatorna szélesebbnek tűnik, mint az Atlanti-óceán, mert az óceánon túl angolul beszélhet, a La Manche-csatorna másik oldalán pedig nem. Ez a nép, amely generációkon keresztül a tengerek ura volt, az óceánt nem a kontinenseket elválasztó szakadéknak, hanem nagy, összekötő hídnak tekinti.

Ezen politikai és lélektani okok miatt Nagy-Britannia számára lehetetlen az európai szövetségi államban való részvétel. Ez a nemzeti politika megfelel az angol nép nagy többsége álláspontjának. A brit külpolitika a pártharcok felett áll; Eden egy napon Bevin politikáját folytatja, ugyanúgy, ahogy Bevin folytatta az övét! Aki a brit külpolitika változását várja egy kormányváltás után, az illúziókban ringatja magát. Az európaiaknak inkább azon kellene fáradozniuk, hogy megértsék ezt az angol magatartást, ahelyett, hogy bírálják azt, hiszen ez pontosan megfelel Nagy-Britannia nemzetközi helyzetének: logikus és megalapozott. Lehetetlen az európai kérdés megoldására gondolni anélkül, hogy megértenénk a brit álláspontot.

Az Európa-gyűlés utolsó ülése nagyban hozzájárult ahhoz, hogy tisztázza a helyzetet. Ott kiderült, hogy bizonyos európai államok már most hajlandók lennének szövetségi államot alkotni, miközben mások ragaszkodnak korlátlan szuverenitásukhoz. Európa szívében a föderatív szemléletű államok jelentős csoportja létezik: Franciaország, Németország, Olaszország, a három Benelux állam és a Saar-vidék, 156 millió európaival és 60 millió afrikaival 15 millió négyzetkilométernyi területen. E hét államot magába foglaló szövetségi államnak több volna a lakossága és nagyobb a szövetségi területe, mint az Amerikai Egyesült Államoknak. Egy ilyen szövetség képes lenne arra, hogy a világnak békét, polgárainak személyes szabadságot, valamint páratlan jólétet biztosítson.

Ez a csoport még névtelen, mert elvetjük a nevetséges és mesterséges neveket, mint Finabela vagy Afritlux. A hozzá méltó elnevezéshez inkább felelevenítjük Nagy Károly emlékét, aki franciákat, németeket és olaszokat egyesített egyetlen birodalomban és ezzel a népvándorlás után letette mai Európánk alapkövét: francia király volt, római császár és germán hős. Ha valamilyen okokból ennek a nagy európeának az emléke nem felel meg a közvéleménynek, akkor ezt a csoportot Európai Egyesült Államoknak is lehetne nevezni; hiszen a 13 amerikai gyarmat is az Amerikai Egyesült Államok nevet vette fel, amikor területük csak egy kis részét tette ki az amerikai kontinensnek.

Ez a szövetségi állam lenne a nagy szövetség magja. A belépés nyitva állna Európa valamennyi szabad állama előtt: így Európa számára ugyanazt jelentené, mint a három őskanton Svájc számára. E regionális Károly-szövetség létrehozásával az Európa Tanács jelentősége nem csökkenne, hanem erősödne. Hiszen a szövetség összekötő kapocs lenne Európa föderációs és nem föderációs államai között, azaz a kontinens, a brit szigetek és Skandinávia között.

Az új világ nagy például szolgált a kontinensnek és Nagy-Britanniának az Egyesült Államok és Kanada barátságával. Kapcsolataik a Függetlenségi Nyilatkozat napjaihoz nyúlnak vissza, amikor a 13 gyarmat egy helyet szabadon hagyott a tizennegyedik gyarmat, Kanada számára, amely nem akart csatlakozni forradalmához. Azóta több mint másfél évszázad telt el úgy, hogy Kanada bármikor is megkísérelte volna elfoglalni ezt az üres helyet. Másrészt a két szomszéd közötti politikai, gazdasági és katonai kapcsolatok olyan szorossá váltak, hogy a háború elképzelhetetlen köztük. Észak-Amerika erkölcsi egysége első számú tényező lett a világpolitikában, anélkül, hogy Kanada formálisan csatlakozott volna az Egyesült Államokhoz. Ha az Amerikai Egyesült Államok úgy döntött volna, hogy a szövetség megalakításánál megvárja Kanada csatlakozását, akkor az soha sem jött volna létre. Ám az amerikaiak előnyben részesítették a csonka szövetségi államot kontinensük dezorganizációjával szemben, és a történelem igazolta őket.

A kontinentális föderációval szembeni legnyomósabb érv az, hogy előbb vagy utóbb Németország uralma alá kerülne. Hiszen nélkülözhetetlen egyesítése után Németország 70 millió lakosa állna szemben 48 millió olasszal és 42 millió

franciával. Ez az indok akkor lenne döntő, ha államszövetségről lenne szó. Hiszen egy államszövetségben valószínűleg a legerősebb hatalom játszaná a vezető szerepet.

Az új érvelés a szövetségi állami megoldás mellett szól, mert – miként a svájci példa mutatja – csak ez vetne véget minden nemzeti rivalizálásnak. Svájcban 72%-os, erős német nyelvű többség létezik a román nyelvű Svájc kisebbségeivel szemben. De ez az alemann (népvándorlás kori germán törzs – a szerk.) többség gyakorlatilag jelentéktelen, mert soha sem hat ki a politikai, gazdasági és szociális területre. A berni parlamentben persze vannak ideológiai ellentétek, de nincs ellentét az alemann és a román Svájc között.

Svájcban germán többség érvényesül. A Károly-szövetségben azonban a germán elem állandóan kisebbséget alkotna. Ez a német kisebbség fontos szerepet fog játszani kulturális téren, de szociális, gazdasági és politikai területen kevésbé. Hiszen az európai parlamentben a párharcok nem nemzeti jellegűek lesznek. Nem lesz „német párt”, sem „francia”, sem „olasz”, hanem egy keresztény irányultságú, egy szocialista, egy kommunista és egy liberális párt lesz. A németek soha sem fognak egységesen szavazni, hanem mindig azon ideológiai csoport elvei szerint, amelyhez tartoznak. E parlament élén nemzetek feletti kormány állna, az európai hadseregre és gazdaságra támaszkodva. Egy ilyen rendszer teljesen és véglegesen gátat vetne minden nemzeti hegemoniának.

Az atlanti paktum megkötése jelentősen megkönnyíti a kontinentális szövetségi állam létrehozását, hiszen a Brit-szigetek számára a paktum véget vetett az ellenük egyesülő kontinens évszázados rémálmának, II. Fülöp napjaitól kezdve Adolf Hitlerig. Az atlanti paktum révén a kontinentális államok végre Anglia szövetségesei lettek, az Amerikai Egyesült Államok garanciája mellett.

E nagy változás egyik első következménye megmutatkozott az utolsó Európa-gyűlésen, amikor egyes brit küldöttek kijelentették, hogy Nagy-Britanniának nem lenne ellenvetése a kontinentális föderáció megkötésével szemben. Ezek a férfiak megértették, hogy a világtörténelem új fejezete kezdődött, s hogy Nagy-Britannia nemzeti érdeke, hogy önmaga és a szovjet világ között egy baráti és szövetséges nagyhatalmat lásson beékelve, amely saját erejéből és Amerika támogatásával védené a La Manche-csatorna partjait az invázióktól és a támadásoktól.

Az atlanti paktum másik következménye, hogy véglegesen eltemetődött Európa eszméje, amely harmadik erőként áll Amerika és Oroszország között. A jövőben csak két világhatalom létezik: az Atlanti és az Orosz–Kínai Unió.

A Nyugat népei tudatában vannak annak, hogy közös veszéllyel állnak szemben, s végre emlékeznek kultúrájuk közös gyökereire: a szabad személyiség görög eszményére és az emberi testvériség keresztény eszményére. Ezáltal az Atlanti-óceán napjaink Földközi-tengere. Ez az Atlanti Unió hamarosan teljessé válik, s Latin-Amerika és Afrika nemzeteinek belépését szorgalmazza.

Európa és Amerika együttműködésének az egyenjogúság és az egyensúly elvein kell nyugodnia. Az egyesült Amerika a nem egységes európai államokkal egyesülve utóbbiakat csatlósokká fokozná le. És elképzelhetetlen, hogy e népek egyidejűleg Amerika barátai és csatlósai lennének. Csak egy erős és egységes Európa, Amerikával a teljes egyenjogúságon alapuló szövetségként lenne háborúban és békében annak barátja és szövetségese.

Ma lehetetlen megjósolni, hogy az Atlanti Unió Eurafrika–Pánamerika kettős szövetséggé, vagy Európa–Amerika–Commonwealth hármas szövetséggé fejlődik-e. Ha az utóbbi valósul meg, akkor a Commonwealth lenne a híd a két kontinens között, amelynek hídfőit Nagy-Britannia és Kanada alkotná. Mindenesetre ma a kontinentális Európa unióját Nagy-Britanniával az atlanti paktum és az Európa Tanács garantálja. Ez a kölcsönös kapcsolatok kiindulópontja.

Ha megalakul a Károly-szövetség, Anglia megtalálná a kompromisszumos formát, amely lehetővé tenné számára, hogy csatlakozzon a szövetséghez anélkül, hogy hozzá tartozna. Britannia génusza a kompromisszumok zsenije: kompromisszumot talált a protestantizmus és a katolicizmus, a monarchia és a köztársaság között. Kétségtelenül találni fog egy paradox formát, amely lehetővé teszi Nagy-Britanniának, hogy egyszerre legyen európai és nem európai hatalom.

Miközben Európa egyesülése formájáról vitázik, Koreában kitört a háború a két világ között. Amerika nagyvonalú és hősie segítségére a megtámadott Dél-Koreának megváltoztatta a világ képét, és talán elhárította a világháború közvetlen veszélyét. Hiszen mostantól kezdve biztos, hogy Amerika minden európai állam segítségére sietne, amelyik támadás áldozatává válik; és hogy minden támadó automatikusan háborúba bonyolódna az Amerikai Egyesült Államokkal.

A múltból és Sztálin jelleméből arra lehet következtetni, hogy aligha veszi magára ennek kockázatát. Hiszen Sztálin sem nem hazardőr, sem nem megszállott. Okos államférfi, körültekintő és elővigyázatos. Megvan minden reménye, hogy kormányzási idejét az érinthetetlen hatalom és az összehasonlíthatatlan dicsőség légkörében fejezze be – azzal a feltétellel, ha elkerüli a háborút Amerikával. Hiszen ez a háború, átmeneti orosz sikerek után, kétségtelenül Oroszország pusztulásával, a bolsevizmus bukásával és Sztálin tragikus halálával végződne.

Egy olyan okos férfi, mint Sztálin, nem fog elkövetni ekkora örültséget. Meghódította Kínát anélkül, hogy megkockáztatott volna egy háborút. Meg fogja próbálni, hogy ezt a mesterművet Indiában és Európában is megismételje. A koreai amerikai invázió utáni magatartása megnyugtat bennünket a háborús veszély tekintetében. Úgy tűnik ugyanis, hogy Sztálin tisztában van az Amerika elleni háború végzetes következményeivel, amelyet nem akar kockáztatni. Másrészt ő kívül áll minden presztízskérdésen, amely oly sok államférfit háborúba taszított. A Vasfüggöny révén a külföldi propagandától védve abban a helyzet-

ben van, hogy alattvalói szemében minden diplomáciai vereséget a béke oltárán hozott áldozattá és a szovjet pacifizmus győzelmévé alakíthat.

Megelőző háború, vagy Amerika részéről indított támadás elképzelhetetlen.

Ezáltal nagyok az esélyek, hogy elkerülhető a harmadik világháború – legalábbis addig, amíg Sztálin él. Ezért Sztálin halála a nagy veszély, amely Európa jövője felett lebeg. Ha utóda becsvágyóbb lesz, mint ő, és kevésbé bölcs; ha készítve érzi magát arra, hogy hódításokkal erősítse meg rendszerét; ha megpróbálná háttérbe szorítani Lenin és Sztálin dicsőségét; ha természetét tekintve impulzív vagy egzaltált lesz – akkor a világháború veszélye ismét akuttá válik.

Ezért Európának mindenre fel kell készülnie és időben ki kell építenie a tartós béke legbiztosabb garanciájaként egy legyőzhetetlen katonai hatalmat, és rögtön össze kell fognia, hogy készen álljon az eljövendő sorsdöntő órára.

Ebben a sötét képből felfénylik a remény: a Schuman-terv. Ez az új francia kezdeményezés a jövőendő Európai Szövetségi Állam kiindulópontjának ígérkezik.

A Schuman-terv által ismét megnyílt az Európai Egyesült Államokhoz vezető út, amelyet az Európa Tanács alapszabálya meggátolt. Ez a terv ugyanis, ha korlátozottan is, de igazi szövetségi rendszert követel: nemzetek feletti végrehajtó hatalommal, parlamentáris ellenőrzéssel és Legfelsőbb Bírósággal. Fontos, hogy a hat résztvevő állam elismerte a nemzeti szuverenitási jogok átruházásának elvét a nemzetek feletti Főhatóságnak.

Ha megvalósul a Schuman-terv, akkor szabad a pálya a résztvevő államok föderációja előtt. Lehetetlen ugyanis, hogy a szövetségi elv a szénre és az ércre korlátozódjon. Ezek a problémák bér- és árkérdéseket, mezőgazdasági és valuta-problémákat, és végül politikai, szociális és katonai kérdéseket vetnek fel. A Schuman-terv így arra hivatott, hogy Károly-szövetséggé és az Európai Egyesült Államok magjává fejlődjön.

Ha minden erőnkkel közreműködünk a Schuman-terv megvalósításán annak minden következményével együtt, akkor a közeljövőben elérjük nagy célunkat: az Európai Szövetségi Államot.

E program kettős feladat elé állít bennünket:

1. az Európa Tanács erősítendő a nemzeti parlamentek többségi határozataival az európai konzultatív gyűlés határozatainak megvalósítása érdekében;
2. a Schuman-terv alapján elő kell készíteni a kontinentális föderációt, szoros szövetségben Nagy-Britanniával az Európa Tanács és az Atlanti Paktum keretei között.

E program végrehajtásához a parlamenti többségek támogatását igényeljük. Ez megköveteli az Európai Parlamenti Képviselők Uniójának átszervezését. Jelenlegi szervezetünk ugyanis az Európa Tanács előtti évekből származik. Azóta döntő módon részt vett annak megvalósításában, és kinőtte régi szervezeti

formáját. Ma arról van szó, hogy keresztül vigyünk radikális föderációs programunkat, amely az Interlaken-tervben fogalmazódott meg.

Amióta brit barátaink nem hagynak kétséget afelől, hogy se kívánságuk, se lehetőségük nincs az európai föderációban való részvételre, arra kényszerülünk, hogy az Európai Egyesült Államokat új alapokon valósítsuk meg. A Schuman-terv azzal a bizonyossággal szolgál számunkra, hogy ez a cél nem utópisztikus.

Haladjunk tehát előre, bátorsággal és elszántsággal, hogy Konstanz döntő szakasz legyen az Európai Egyesült Államok felé vezető úton!

(In: Jacobsen: i. m. 614–621.)

RICHARD N. COUDENHOVE-KALERGI:

**EURÓPA ÚJRAEGYESÍTÉSE
(PÁRIZS, 1962. DECEMBER 10.)**

Egy vulkánon táncolunk. Az atomháború bármelyik pillanatban kirobbanhat és földrészünket lángoló sivataggá, temetetlen hullák hatalmas sírhelyévé változtathatja.

Az emberek hozzászoktak ezen robbanásveszélyes helyzethez, amelyet „hidegháborúnak” neveznek. Elkerülhetetlen sorsnak, s nem politikai tévedések következményének tekintik, amelyet bátor és konstruktív politikával el lehetne kerülni.

A hidegháború, amelyet fegyveres konfliktusok többször is megszakítottak, már fél évszázada tart; a nagy negyven éves béke vége óta. A ma élő legtöbb ember egyáltalán nem tudja, miként néz ki a békés világ. A hidegháborút természetes állapotnak tartják.

Ideje, legalábbis Európában véget vetni ennek az állapotnak és az európai népek családján belül merész, építkező és realista politikával a békés együttélést megteremteni.

*

A hidegháború a világ más részein is tombol, s mindezt az Afrikában, Ázsiában és Latin-Amerikában meglévő feszültségek teszik lehetővé. Ám az európai hidegháborúnak egy fő oka van: kontinensünk két ellenséges táborra szakadt, az egyiket Oroszország (értsd: Szovjetunió – a szerk.), a másikat Amerika irányítja.

A nyugat-európai tábor a vasfüggönytől a Csendes-óceán keleti partjáig terjed; a keleti a vasfüggönytől a Csendes-óceán nyugati partvidékéig.

A NATO a Varsói Szerződést aláírók csoportjával áll szemben.

A NATO Észak-Amerikával bezárólag magában foglalja Nyugat-Európát; a Varsói Szerződés Kelet-Európából áll, amelyet Észak-Ázsia egészít ki.

Vajon képes-e egymással megbékélni ezen két óriási népcsoport? És vajon ebből a megbékélésből létrejöhet-e az igazi béke?

A vasfüggöny nem Európa határait jelöli, hanem kontinensünket vágja két részre. Mivel Lengyelország nem kevésbé európai, mint Franciaország és Olaszország. Néhányan Európa legnagyobb fiai közül a vasfüggöny túloldalán éltek és fejtették ki hatásukat: Kopernikusz, Luther, Kant és Goethe.

Ma az egész világ Németország újraegyesítéséről beszél – de Európa újraegyesítésének kérdését csak ritkán említik.

*

Mindkét európai táborban vannak olyan emberek, akik az atombomba feltalálásának következményeit még mindig nem értették meg; hogy azóta a háború nem más, mint kollektív öngyilkosság. Csak így képesek Európa újraegyesítését még mindig háborúval elképzelni, s a vasfüggönyön túlra vezetett keresztes hadjáratról álmodozni.

Ezzel csak saját pusztulásukat készítik elő.

Mindezek következtében Európa újraegyesítésének kizárólag egyetlen módja van: békés tárgyalásokkal véget vetni a hidegháborúnak.

Míg Sztálin állt Oroszország élén, addig az ilyen tárgyalások bukásra voltak ítélve. Ugyanis Sztálin nem volt más, mint a vörös Hitler. Csak Oroszország Sztálintól való megszabadítása után nyílt ki az Európa újraegyesítéséhez vezető kapu. Mivel Sztálinnak, mint nemzeti eszményképnek a bukása megfelel Robespierre-nek a nagy francia forradalomban bekövetkezett bukásának. Ez mindkét esetben a rémuralom végét jelentette.

Hruscsov tiszta tekintetű államférfi. Célja a két tábor közötti békés együttélés. Ha apja kivándorolt volna Amerikába, talán Hruscsov az Egyesült Államok egyik nagy elnöke lehetett volna. Kormányzata idején Oroszország a demokrácia magasabb fokát érte el, mint hosszú és sötét történelme során bármikor.

Mióta Oroszországban a fiatalabb generáció került hatalomra, a kommunista párt konzervatív lett; hatalmát és intézményeit meg akarja tartani. Hruscsov helyzetét, kinek kormányzati ideje korlátlan, inkább egy cáréval, mint egy elnökével lehet összehasonlítani. Ezért Oroszország már nem köztársaság, hanem monarchia.

*

A hidegháború elleni harcot két fronton kell vezetni: az optimistákkal szemben, akik az atomháborút blöffnek tartják és a pesszimisták ellen, akik azt elkerülhetetlennek tekintik.

Az optimisták azzal a megállapítással nyugtatják meg magukat, hogy manapság nincs olyan felelős államférfi, aki atomháborút akarna; hogy ezért az atombombákkal való fenyegetés katonai következmények nélküli diplomáciai fegyver lenne. Ezek az optimisták elfelejtik, hogy a hidegháború valamelyik gyújtópontjában bekövetkezhet egy váratlan esemény, amely szinte automatikusan háborúhoz vezet – még a felelős államférfiak szándéka ellenére is.

Ha például Oroszország Kuba blokádjára konvojokkal válaszolt volna, vagy Amerika vonakodott volna Kuba integritását elismerni, úgy a világ ma hadiállá-

potban állna és Európa nem lenne más, mint romhalmaz. Akik még mindig abban bíznak, hogy az államférfiak bölcsessége megakadályozhatja a harmadik világháborút, a következő történelmi eseményre kell gondolniuk:

1908. június 30-án, délután 5 órakor egy hatalmas meteor csapódott be Szibéria északi részén. Olyan nagy erejű volt, hogy az általa keltett légnyomás három kilométeres körzetben minden fát gyufaszálként, tövestül kicsavart.

Amennyiben egy hasonló meteor holnap Washingtonra zuhanna, néhány percen belül atombombák hullanának Moszkvára. További néhány perc elteltével a nyugat fővárosait ellentámadás söpörné el, anélkül, hogy valamely államférfi óhajtotta volna ezt a katasztrófát.

*

Az optimistákkal a pesszimisták állnak szemben, akik az atomháborút elkerülhetetlennek, a hidegháborút felettünk lebegő sorsnak tartják, amely elől nem menekülhetünk.

Ezen pesszimisták folytonosan azt ismételgetik, hogy a béke csak politikai, s nem ideológiai ellenfelek között lehetséges. Továbbá, hogy ezért mindenféle békekötés a szabad és kommunista világ között nem lenne más, mint komédia, s amely a kelet számára csak megkönnyítené a hiszékeny nyugat elleni támadást. Ezért a nyílt hidegháborút előnyben részesítik a látszatbékével szemben, amely csak a világforradalmat gyorsítaná meg.

Ezen pesszimistáknak elő kellene venni történelemkönyveiket. Mai érveiket újra felfedezhetnék a reformátorok és ellenreformátorok írásaiban, akik a XVI. században a vallásbékét lehetetlennek tartották, és akiknek ezért a vallási konfliktusok egyetlen praktikus megoldásának az ellenfél tüzzel és vassal történő kiirtása tűnt.

Miután a katolikusok és protestánsok harminc éven át kölcsönösen gyilkolták egymást, a vesztfáliai békében rátaláltak a békés egymás mellett éléshez vezető útra, s ezt az együttélést nem zavarta meg újabb vallásháború. Ma az egykori ideológiai ellenfelek utódai és leszármazottai barátságban ülnek együtt egyetlen keresztény párton, a német CDU-n belül.

A hasonlóan ideológiai töltésű török háborúk Törökországnak az Európa Tanácsba történő belépésével szintén véget értek.

Századunk elején a katolicizmus és a szociáldemokrácia ideológiai okok miatt még kibékíthetetlen ellenségeknek tűntek. Ma több európai kormányzatban is szövetségre léptek egymással.

*

A kommunizmus és a kapitalizmus közötti ellentét – inkább gazdasági kollektivizmus és individualizmus közöttit kellene említeni – mára sokat veszített egyko-

ri éléből. A Szovjetunióban ma már sok kapitalista van – sőt milliomosok –, és az úgynevezett kapitalista világban csak úgy hemzsegnek az állami üzemek. A legcsekélyebb ok sincs arra, hogy az egyik vagy másik rendszer előnyeieért kölcsönösen agyonüssék egymást. Hruscsov nemrég azt javasolta, hogy mindkét rendszernek húsz éven át békés versenyben addig kellene fokoznia a termelést, míg kiderül, hogy a két rendszer közül melyik kerül fölénybe. Nem hiszem, hogy a nyugatnak félnie kellene ettől a versenytől.

Más pesszimisták úgy vélik, hogy az oroszok kizárólag a fenyegetés nyelvén értenek és soha nem fognak önként a nyugat előtt meghátrálni.

Ausztria felszabadulása az ellenkezőjét bizonyítja. Egy évtizeden keresztül Bécs és Ausztria volt a hidegháború gyújtópontja. A Vörös Hadsereg Közép-Európa szívében állomásozott. A pesszimisták nem győzték elégszer hangsúlyozni, hogy az oroszok ezt a világpolitikai kulcspozíciót kényszer nélkül soha sem fogják feladni.

Mégis megtörtént a csoda. Ausztria államszerződése Közép-Európa szívében hirtelen véget vetett a hidegháborúnak. Ausztria szabad és demokratikus lett – a Vörös Hadsereg kivonult. Ausztria megnyerte ezt a hidegháborút, mert nem fenyegetéssel, hanem ésszel, elszántan és barátságosan tárgyalt.

A nyugat államférfijainak tanulniuk kellene ebből a tapasztalatból. Fel kellene hagyniuk azzal, hogy ökölbe szorított kézzel tárgyaljanak Moszkvával. Mivel csak úgy sikerülhet új légkört kialakítani kelet és nyugat között, ahogy azt az államszerződésről folytatott tárgyalások során az osztrák államférfiak tették, s csak így lehet véget vetni a hidegháborúnak.

*

Európának rövid időn belül kezébe kellene venni az Oroszország és Amerika közötti megbékélés és közvetítés irányítását. Különbözően megtörténhet, hogy ez a megegyezés Európa háta mögött történik meg, mint egykor Jaltában és Potsdamban.

Ez a nagy békemű Európa tulajdonképpeni világpolitikai küldetése. Ez feltételezi kontinensünk határaitól alkotott eddigi elképzeléseink revízióját is.

Mivel Európa nem sziget, hanem félsziget, Európa keleti határai újra és újra eltolódtak. Az ókorban a Római Birodalom határai, a középkorban a római egyházé jelentették a keleti határokat. Nagy Péter óta Oroszország csatlakozott Európához, s az Ural hegységet általánosan Európa keleti határának ismerték el, mivel az volt a határ az európai Oroszország és annak ázsiai gyarmata, Szibéria között.

Az Ural mint határ 1918-ban, Szibéria gyarmattal együtt eltűnt. Oroszország ma nem az Uralig, hanem a kínai határig és a Csendes-óceán partjáig terjed.

Ha Oroszországot Európához számítjuk, akkor Európa határai Gibraltártól a Bering szorosig érnek. A szabad Európa számára ez az elképzelés képtelenség.

Ha ugyanis Európa Portugáliától Kamcsatkáig terjedne, akkor előbb vagy utóbb orosz uralom alá kerülne.

Ezzel a veszéllyel szemben kizárólag az európai nyugati határok megfelelő revíziója nyújthat segítséget.

*

A XX. századig az Atlanti-óceán volt Európa áttörhetetlen nyugati határa. Ám a repülőgépek korszaka óta megkérdőjeleződtek ezek a határok.

Ma az Atlanti-óceán már nem vízsivatag többé, amely Európát Amerikától elválasztja, hanem vízi út, amely összeköti azokat. Párizs és New York szomszédvárosok lettek, Anglia és Kanada szomszédos országok.

A NATO Észak-Amerika Európához való katonai csatlakozását jelenti. Az amerikaiak manapság sokkal inkább tudatában vannak annak, hogy Európa gyermekei. Hasonló értelemben európaiak, mint az antik Görögországban a siracusaik voltak.

Az Egyesült Államok és Kanada két nagy európai nemzet, amelyek egyre inkább tudatában vannak Európához kapcsolódó sorsközösségüknek. Az európaiaknak is meg kell tanulniuk, hogy az amerikaiakat ne idegeneknek, hanem tengerentúli európaiaknak tekintsék; az Atlanti-óceán túloldalán élő nagy európai nemzetnek.

A XX. század földrajzát ebben a kérdésben is újra kell tanulni. Nemcsak Európa keleti határai tolódtak el a Csendes-óceánig, hanem annak nyugati határai is. Mint ahogy Szibéria Európa legkeletibb határa, úgy Alaszka kontinensünk legnyugatibb határa.

A nagyobb Európa új képe bontakozik ki szemeink előtt; a közép régi Európája egy hatalmas keleti szárnnal, amely Oroszországon át Szibériáig terjed, és egy óriási nyugati szárnnal, mely Észak-Amerikát foglalja magába. A kelet szláv Európájának a nyugat angolszász Európája az ellensúlya. Az egyik vagy másik szárny Európa feletti hegemoniáját ezzel lehet elhárítani. Európa a közép nyugati területe marad.

*

Ez a San Francisco-tól Vlagyivosztokig terjedő nagyobb Európa, ellentétben a második világháború előtti korszakkal, nem töredezik darabokra, hanem két hatalmas katonai tömbre tagolódik: a NATO-ra és a Varsói Szerződésre.

Ha sikerül ezt a két csoportot tárgyalóasztal mellett megegyezésre szorítani azzal a céllal, hogy vessenek véget a hidegháborúnak, akkor talán meg lehetne akadályozni az atomháborút. Ugyanis ha e 23 nagy-európai ország közösen lépne fel a világbéke érdekében, nem lenne hatalom – még a nagy Kína sem –, amely képes lenne azt megkérdőjelezni.

Ezért minden békeszerető embernek, nyugaton és keleten egyaránt a nagy-európai békekonferencia összehívását kell szorgalmaznia, hogy véget vessenek a NATO és a Varsói Szerződés hidegháborújának és ezzel végre befejeződjék a második világháború. Mivel ez a háború mindaddig nem ér véget, míg a két nemzet, amelyek között egykor kiobbant, Németország és Lengyelország fel nem veszi a diplomáciai kapcsolatokat.

*

E nagy békekonferenciának Bécsben kellene üléseznie – nemcsak azért, mert Ausztria semleges, hanem mert Bécs nagyszámú, nyugathoz és kelethez, s mindenekelőtt Csehszlovákiához, Lengyelországhoz, Magyarországhoz és Romániához fűződő hagyományos kapcsolattal rendelkezik; Jugoszláviához is, annak ellenére, hogy az nem tartozik egyik tömbhöz sem.

E második bécsi kongresszusnak az lenne a célja, hogy biztosítsa a NATO és a Varsói Szerződés közötti békét. Ha nem lenne lehetséges békeszerződés megkötése, akkor legalább tíz éves fegyverszünetet kellene aláírni és azt előkészíteni.

Egyedül ez a politika vezethet a leszereléshez. Mert minden leszerelési kísérlet bukásra van ítélve mindaddig, amíg a hidegháború tart, ugyanis ma minden országnak további fegyverkezéssel kell fenntartania biztonságát. Ha a békekonferenciának sikerülne véget vetnie a hidegháborúnak, akkor feleslegessé válna a fegyverkezési verseny. A fegyverkezési kiadások nem lennének az állami bevételek fölösleges tételei. Ezért a bécsi kongresszus célja az lenne, hogy minden megoldható, vitás kérdést kompromisszumokkal oldjon meg és a még megoldhatatlan problémákat napolja el.

*

A nagyvilágban megoldatlan konfliktusok egész sora létezik még. Európában csak egy van: Németország kérdése Berlin gyújtóponttal.

A német kérdés csak akkor oldható meg, ha a hatalmi kérdést sikerül jogi problémává alakítani.

Németország kérdésében a Bismarck által alapított Német Birodalom örökségéről van szó. A győztes hatalmak mindkét tábor a második világháború végén abban bízott, hogy az összes hadizsákmány között is a legértékesebbet sikerül bekebeleznie. Mivel a győztesek akkor e zsákmány felosztásáról nem tudtak megállapodni, ezért elnapolták azt. A Harmadik Birodalmat 1945-ben likvidálták, minisztereit letartóztatták. Amikor aztán a Szovjetunió és a nyugati hatalmak közötti konfliktus kiobbant, a tervezett kondomínium kivitelezhetetlennek bizonyult. Németországot megszállási övezetekre osztották a gyarmati közigazgatás egy típusával. 1949-ben, négy évvel a Harmadik Birodalom bukását köve-

tően Németország nyugati és keleti felében kettős államalapításra került sor: a nyugati hatalmak három megszállási övezetüket a Német Szövetségi Köztársaságban egyesítették, míg a Szovjetunió saját megszállási övezetéből kialakította az NDK-t.

Azóta a Szövetségi Köztársaság és szövetségeseik azt a jogi felfogást képviselik, hogy az NSZK a Német Birodalom egyetlen legitim jogutóda, míg a Szovjetunió és szövetségesei, köztük az NDK azt a jogi álláspontot képviselik, hogy két egyenjogú német állam van.

Ám létezik még egy harmadik jogi értelmezés is, amelyet kiváló nemzetközi jogászok képviselnek: 1945-ben a Harmadik Birodalom jogutód nélkül pusztult el, mint ahogy 1453-ban a bizánci és 1806-ban a Német-Római Császárság. Ezen felfogás következtében a győztes hatalmak által 1949-ben német földön megalapított új országok mentesek mindenféle korábbi teherteremtől. Mivel egyik új német állam sem viselt korábban háborút, ezért értelmetlen lenne mindenféle velük, vagy akár csak egyikükkel kötött békeszerződés is.

Egyik szembenálló fél sem döntheti el a kérdést, amely ezen három értelmezést nemzetközi jogilag leginkább megalapozhatná, hanem erre az ENSZ Biztonsági Tanácsának megbízásából kizárólag a hágai nemzetközi bíróság lenne hivatott.

A német kérdés békés megoldásához vezető első lépés a hágai bíróság szakvéleményének bekérése lenne arról, hogy a Német Birodalomnak egy vagy két, illetve egy jogutódja sincs.

Ezen szakvélemény aztán a német kérdés békés megoldásának objektív jogi alapját képezné.

Történelmi értékű lehet, hogy 1871-ben, a Német Birodalom alapításakor megvitatták, hogy az újonnan alapított birodalom jogutóda-e a Német-Római Császárságnak. Bismarck jogi tanácsadói akkor e kérdésre nemleges választ adtak.

*

A Berlin sorsára vonatkozó kérdés a Németország-probléma része.

Ennek ellenére, a kölcsönös jóindulat mellett, meg kellene találni a gyakorlati megoldást: Berlinnek az Egyesült Nemzetek szuverén székhelyévé való átalakításával. Az új világfőváros nemzetközi helyzete hasonló lenne Vatikán város Rómában elfoglalt helyzetéhez. Berlin, a szabad világváros a Szövetségi Köztársasággal vámuniot köthetne. A gonosz fal leomlana, és Berlin, a virágzó világfőváros a kelet-nyugati barátság központja lehetne.

Ez a gondolat nem utópia. Elsőként Spaatz, a híres amerikai repülőtérbornok javasolta ezt a megoldást. A javaslat Németországban visszhangra talált, ahol kiváló újságírók karolták fel azt. Végül Hruscsov maga javasolta, hogy az ENSZ Főtitkárságát New Yorkból semleges városba telepítsék át. A Berlinre, mint az

ENSZ későbbi székhelyére eső választással egyetértett; Franciaország és Anglia sem ellenezné e megoldást.

A Berlin sorsára vonatkozó ezen békés megegyezés döntő lépés lehetne a hidegháború befejezéséhez vezető úton.

*

A kelet-európai csatlós államok szomorú helyzete súlyos árnyéként nehezedik a nyugat és kelet kapcsolatára.

A szabad Európa nem felejtheti el és nem is szabad elfelejtenie testvéreit a vasfüggöny túloldalán. Ám a legrosszabb, amit tehet, hogy tovább folytatja a hidegháborút.

Amíg a kelet–nyugati feszültség tart, ezen országok csoportja a Szovjetunió védőfalát alkotja a lehetséges nyugati invázióval szemben. Csak a hidegháború lezárulása változtathatná ezen országokat a fal helyett a keletet és a nyugatot összekötő híddá.

Kelet-Európa népeinek sorsa Salamon ítéletére kellene emlékeztetnie minket: ahogy az igaz anya a gyermekét inkább az álmányára akarta hagyni, mint hogy megöljék.

A hidegháború lezárulásával a vasfüggöny is eltűnne. A kelet-európai népek helyzete minden tekintetben javulna, nagyobb szabadságot és magasabb élet-színvonalat érhetnének el, anélkül, hogy feladnák kelethez fűződő kapcsolataikat. Ezzel Finnország példáját követnék.

Egykor talán Lenin utódai ráébrednek arra, hogy prófétájuk egykor önként, kizárólag a népek önrendelkezési jogának általa is elismert előírásai alapján, a lengyeleknek és más, a cárok által szolgává tett népeknek nemzeti függetlenséget ajándékozott.

Ilyen változások azonban csak akkor képzelhetők el, ha sikerül véget vetni a hidegháborúnak és a nagyobb Európa jegyében Oroszország megbékül a nyugattal.

*

Ha nem sikerül a német kérdést békeszerződéssel szabályozni, még mindig marad egy második lehetőség a hidegháború leküzdésére: a NATO és a Varsói Szerződés közötti fegyverszünet megkötése.

A világnak emlékeznie kellene arra, hogy a történelemben gyakran sikerült háborúkat békeszerződések helyett hosszantartó fegyverszünetekkel befejezni. Ilyen fegyverszüneti szerződések gyakran tartósabbnak bizonyultak a békeszerződésekénél, mivel azokat az aláírók bizonyos számú évhez kötötték, míg a békeszerződést egy hadüzenettel bármikor érvényteleníteni lehetett.

A kelet-nyugati fegyverszünetet mindaddig meg lehetne újítani, míg nem adottak a békeszerződés megkötéséhez szükséges feltételek.

Lényeges azonban, hogy kelet és nyugat kapcsolatának politikai légköre alapjában megváltozzon. Csak így lenne lehetséges megegyezni a részletkérdésekben is. Míg a kelet és nyugat vitáit fenyegetések kísérik, addig nem jöhet létre sikerrel kecsegtető tárgyalás sem.

*

Az európaiak közötti hidegháború lezárulása azonban nem jelenti annak megszűnését az egész világon. Mindenesetre döntő lépés lehetne a nagy cél irányába.

Ha a második bécsi kongresszus Nagy-Európa 23 országának tartós együttműködéshez vezetne, s tovább bővülne azon hét európai országgal, amelyek nem tartoznak egyik csoportosuláshoz sem, akkor ez az Európa a maga 800 millió lakosával a világbéke döntő tényezőjévé válna.

Nagy-Európának azonban nem szabad elzárkóznia más fajoktól és kontinensektől. Meg kellene próbálni Japánt megnyerni a csatlakozásra, valamint a Földközi-tenger és a Közel-Kelet, Latin-Amerika, Afrika népeit is mindaddig, míg így az Egyesült Nemzetek új világszervezetének magjává lesz.

Mindez lehetséges, ha módosítjuk Európára vonatkozó hagyományos elképzeléseinket.

Nagy Sándor előtt Görögország csak egy kis félsziget, s egy nagy nép hazája volt. És hirtelen ez a nemzet Alexandriával, szellemi középpontjával átfogta a Földközi-tenger keleti medencéjét.

Európa éppen ezért már nem a mi kis félszigetünk; a Csendes-óceán túlsó partjától Ausztráliáig terjed. Európa újraegyesítéséhez csak az európaiaknak a világot átölelő birodalmának nagyvonalú víziója vezethet

*

1941-ben az Egyesült Államok és a Szovjetunió a Hitler elleni harc során szövetséget kötött az európaiakkal. Azóta a Nyugat-Európa és Amerika közötti kötelék, valamint a Kelet-Európa és a Szovjetunió közötti kapcsolat erősebb, mint Európa keleti és nyugati fele közötti kapocs. Mindez Európát alternatíva elé állítja: Európa vagy marad amerikai és szovjet befolyási övezetre osztva, vagy magasabb szinten, amerikai és észak-ázsiai szövetségeseivel együtt újraegyesül.

Civilizációnk sorsa egy nagyobb Európa ezen szervezetének sikerétől vagy sikertelenségétől függ; és a hidegháború befejezéséért folytatott küzdelem sikerétől.

Ezen új kezdeményezés sikerén vagy sikertelenségén múlik, hogy Európa – Oroszországgal és Amerikával közösen – megfullad-e az atomfelhők áradatában,

vagy az újraegyesült Európa, két gyermekével keleten és nyugaton, egy békés és virágzó jövő felé közeledik-e.

(R. N. Coudenhove-Kalergi: *Die Wiedervereinigung Europas*. Verlag Herold, Wien–München 1964. 7–21.)

RICHARD N. COUDENHOVE-KALERGI

**AZ EURÓPAI LÉLEK
(1966)**

Európa mesterséges földrész: alapjában véve Ázsia hegyes-dombos félszigete, ám az emberi erő és szellem bolygónk vezetőjévé tette.

Míg Ázsia, Amerika, Afrika és Ausztrália a természetnek köszönheti létét, addig Európa az ember alkotása: az európaiak Európát félszigetből földrésszé változtatták. Ez Európát alapjaiban különbözteti meg a Föld más részeitől.

Mivel tehát Európa nem természetes, hanem emberi kontinens, ezért lakói a természettel való örökös küzdelemre, az elmélkedésre és tettekre kényszerülnek. Folytonosan újabbaknak kell meghódítania, újjáteremtenie, átalakítania, hogy ne süllyedjen le egy jelentéktelen félsziget szintjére.

Európának vagy a léteért kell küzdenie, vagy el kell pusztulnia: nincs harmadik lehetőség. Addig fog élni, amíg állandóan képes megújulni; elpusztul, ha megmerevedik. Mivel magában nem maradhat meg: sem politikailag, sem gazdaságilag, sem szellemileg. Ha az európaiak magára hagyják, akkor Európa Ázsia, vagy Amerika gyarmata lesz, vagy ezen két örök kontinens között szét szakad és felmorzsolódik.

Mivel Európa nem tény, hanem követelés.

*

Amikor Európát, a föníciai király lányát Zeusz elrabolta és Krétára vitte, megszülte Minoszt, a minoikus kultúra alapítóját. Ez volt az első európai kultúra; mivel Európa akkor még csak egy sziget volt: mégpedig Kréta.

Ez a sziget tovább nőtt: Krétából Hellász lett, Hellászból a hellenisztikus világ, amelynek politikai megnyilvánulása a Római Birodalom lett. Ez az Európa elpusztult a népvándorlások korában, hogy a germán vér és a keresztény hit jegyében újjászülessen. Kialakult egy új Európa és egy évezred elteltével szétrobantotta régi, szűk határait, hogy uralmával és szellemével elárassza a világot. Ám az európai kultúra, amely így alakult ki és amelyet az autó, a mozi és a rádió határoz meg, éppen olyan távol áll az igazi európai kultúrától, mint egykor a hellenizmus Hellásztól, mint Róma és Alexandria Athéntől. Mint akkoriban a görög kultúra győzelme és elterjedése a Földközi-tenger térségében időben egybeesett Görögország szabadságának és igazi kultúrájának hanyatlásával, úgy fenyeget ma Európa és kultúrájának összeomlása, míg a világ szemmel láthatóan európaizálódik.

Az európai világhódító ezen titokzatos halála az európai sors tragédiája.

A nagyobb tragédia azonban az, hogy Európa anélkül pusztul el, hogy az európaiak közelgő halálát észrevennék. Így az nem természeti események következtében, nem a történelem szabályai szerint, hanem az európaiak vaksága, ostobasága és meggondolatlansága miatt pusztul el.

Még meg lehetne menteni – ezerszer is meg lehetne menteni –, ha az európaiak felébrednének, észrevennék mindezt, egyezségekre lépnének, egyesülnének; ám elvesztik, ha betegségét és válságát nem veszik észre, vagy nem veszik figyelembe.

Így Európa halála félig öngyilkosság és minden európai felelős ezért a katasztrófáért, amely világunkat értékes földrésztől fosztja meg.

Ezzel a cinizmussal és könnyelműséggel, ezzel a vaksággal és esztelenséggel szemben alakult meg a Páneurópa-mozgalom, amelynek célja, hogy Európát igyenlje, felismerje, egyesítse, megfiatalítsa és megteremtse. Formájában politikai-gazdasági mozgalom, gyökereiben szellemi-erkölcsi.

Ez a Páneurópa-mozgalom értelme és célja.

*

Az európai léleknek három dimenziója van: keresztény a mélysége, hellenisztikus a szélessége, germán a magassága.

A keresztény érzések és tanok nemcsak az európai keresztényeket, hanem az európai zsidókat és szabadgondolkodókat is áthatják.

A hellenisztikus szellem nemcsak a humanista műveltségű európaiakban él, hanem minden európai legalább harmad vagy negyed kézből görög szellemiséget hordoz magában.

A germán értelem nemcsak Európa úgynevezett germán fajaiban él, hanem minden népben, amelyek a népvándorlás során születettek, és amelyek a rokon keltákból és szlávokból vezetik le eredetüket.

Minden európai rokon: a vér, a szellem, a hit kapcsolja össze őket. Európa nemzetei olyanok, mint a színskála színei, ahol a nyelvek prizmáján az európai szellem napsugarai megtörnek.

A kereszténység Európának a mélységet, a görögség az alakot, a germánság az erőt adta. Ám mindhárom dimenzió és azok elemei az európai lélek – a szabadság – metszéspontjában találkoznak. Ugyanis a keresztény vallás individualista; a görög kultúra individualista; a germán faj individualista.

A szabadság európai eszme – az európai történelem a személyes, szellemi, nemzeti és társadalmi szabadságért folytatott lassú küzdelem. Európa addig marad fenn, amíg ez a harc folytatódik; amikor ezt az eszmét cserben hagyják és küldetéséhez hűtlenné válnak, akkor az elveszíti lelkét, értelmét, s egyben létét is. Abban az esetben eljátszották történelmi szerepét.

*

Egy nép nemcsak tagjainak nagy száma és területi kiterjedése által válhat naggyá, hanem az adott nép által megtestesített eszméi is azzá tehetik.

Hellász azért vált naggyá és a történelemben egyenrangúként áll a perzsa, indiai és kínai nagy birodalmak mellett, mert a kis Hellászban született meg, harcolták ki és védték meg a szabadság és egyéniség szellemét.

A görögöket a barbároktól a szabadságról alkotott eltérő véleményük különböztette meg; a perzsa királyság despotikus rendszerével szemben előnyben részesítették a folyamatos háborúk és polgárháborúk anarchisztikus világát.

Ezért voltak a görögök az első európaiak: európaiak minden erényükkel és hibájukkal, minden áldásával és végzetével, amely ehhez a névhez kapcsolódik; és a görög történelem és kultúra ezért saját történelmünk és saját kultúránk korai élménye.

Európa helyzete a világban megegyezik Görögországnak a Földközi-tenger térségében betöltött helyzetével. Ahogy a szétszabdalt Görögország az antik világ központja volt Perzsia, Makedónia és Itália között, úgy ma a tagolt Európa a modern világ központja Ázsia, Oroszország és Amerika között.

Ez a három világrész sokat átvett az európai szabadságból – és mégis, ez a szabadságelv idegen földön elcsökevényesedett: magában Amerikában, Európa büszke lányánál, amely rövid ideig úgy tűnt, átveszi a világ szabadságért folytatott harc vezetését, az individualizmus a kollektívizmussal szemben éppen úgy nem képes megállapodni, mint egykor a görög szabadság gondolat a Római Birodalomban.

Ezen rejtély megoldása a földrajzban rejlik, amely Európát, akárcsak egykor Hellászt, hegyekkel és tengerekkel szét darabolja és így minden vidéket lakosságával egyben megkülönbözteti és individualizálja – míg Amerika, Oroszország és Kína végtelen területei emberi és területi szempontból egységesebbek és személytelenebbek.

Így Európa egyúttal a szabadság, valamint a tettek és technikára hangolt Amerika és a vallás és etika Ázsiája közötti középpont földje.

Amerika kapitalista kollektívizmusa és Oroszország kommunista kollektívizmusa között Európa marad az individualizmus, az egyéniség és a szabadság szentföldje.

*

Európa történelme szabadságharcok láncolata. Görögök, gallok, germánok és szlávok a szabadsághoz való vak ragaszkodásuk miatt mindaddig félig anarchiában éltek, míg önállóságukat idegen hódítók miatt el nem veszítették. A császárok, pápák, királyok, lovagok, városok, parasztok közötti harc a szabadságért és hatalomért folytatott állandó küzdelem volt. Szabadságharc volt a reformáció és

a felvilágosodás, a liberalizmus és a nacionalizmus is. Végül az európai szocializmus átvette ezt az örökséget és az orosz testvérrel szemben kevésbé az egyenlőségi ideálért, mint inkább a gazdaságilag elnyomott rétegek felszabadításáért küzd és folytatja a polgársággal szembeni szabadságharcot, amelyet a polgárság a nemességgel és az abszolutizmussal szemben győzelemre vitt; így az európai szocializmusnak is a lényege: az individualizmus.

Az európai individualizmusnak az európai személyiségkultusz és azon értékelés felel meg, amely szerint a személyiség a „*Föld gyermekeinek legnagyobb szerencséje*.” Minden európai arra törekszik, hogy egyéniséggé váljon, önálló és kialakult emberré, akinek nem a külső kényszer, hanem belső törvényei szabnak határt és korlátokat.

A személyiségnek ezen értékelése az európai művészetben, vallásban és politikában jut kifejezésre. Az európai demokráciának az a célja, hogy minden individuumnak személyiségének kialakításában annyi szabadságot biztosítson, amennyi összeegyeztethető embertársainak szabadságával. A szabadság kibővítése az a felelősség, amely nélkül minden demokrácia anarchiává válna.

*

Az európai individualizmus ellentéte az anarchia, az osztracizmus¹⁵² és a szétszabdaltság. Mióta Európa létezik, azóta belső háborúk csatatere volt. Ez a jelenség ugyanis azon fegyelmetlen és kötetlen szabadságvágy megnyilvánulásában rejlik, amely a saját szabadság kiterjesztését más rovására próbálta meg megvalósítani. Így a szabadság iránti vágy hatalmi vággyá változott. Ezen hatalomvágy a hellének, gallok, germánok, szlávok és itáliaiak szétdarabolásához vezetett és vezet ma is, Európa nemzeti tagolódását követően Európa szétszabdaltát eredményezi – amennyiben időben nem tanulják meg saját múltjukból, hogy a szabadság fegyelem és felelősség nélkül öngyilkosság és Európa kivédhetetlenül a zsarnokság és idegen megszállás áldozatává válik.

Ez a felismerés Páneurópát jelenti, amely az egyetértés segítségével az európai szabadságot akarja megmenteni – ezt a szabadságot ma több oldalról is halálos veszély fenyegeti. Európának időben fel kell ismernie, hogy szabadságával együtt lelkét is elveszíti, továbbá, hogy ésszerű reformokkal meg kell akadályoznia, hogy a parlamentarizmus válságából a demokrácia válsága nője ki magát.

Az európai szabadságszeretet másik betegsége az osztracizmus, amely jelentősebb embertársaink fölényétől és hatalmától való félelemből táplálkozik és amely újra és újra megfosztja Európát született vezéreitől. Ez az osztracizmus feszítette keresztre Jézust, mérgezte meg Szókratészt, döfte le Caesart, ütötte

¹⁵² Cserépszavazás az ókori Görögországban: az államra nézve veszélyes személyek száműzése az agyagserepekkel való titkos szavazással hozott néphatározat alapján (a szerk.).

agyon Arminiust – míg Buddha, Konfuciusz, Mohammed és Akbar hatalmuk vagy hírnevük csúcsán természetes halált haltak.

Az élőkkel szembeni osztracizmust kiegészíti a hőskultusz, a nagy halottak megdicsőülése.

Ez a hőskultusz Európa második vallása, éppen úgy, mint Japánban a sintoista hőstisztelet a második vallás a buddhista hit mellett.

Az európai hőskultusznak áldoz a klasszikus dráma, részben a szobrászat és a festészet, a történelem és az irodalom is. Maga az egyház is kiáll ezen hőskultusz mellett: a passióban és a szentek tiszteletében.

Az európai Pantheon minden hőse felett állnak a szabadsághősök, akikben földrészünk minkét ideálja találkozik: a szabadság és a hősiesség.

Mivel, ahogy Európa tagoltsága kialakította az európaiak individualizmusát, úgy teremtette meg Európa északi fekvése az európaiak heroizmusát. Európa nemcsak a legtagoltabb, hanem a legészakibb földrész is egyben: az egyetlen, amelyet a tropikus éghajlati öv nem érint. Ezért jelenti az élet Európában más földrészeknél jobban a harcot. A tél évezredek óta harcra és munkára kényszeríti az európaiakat; csak a hősiesség, s nem a szemlélődő ember képes ebben a térségben megmaradni. Így tette a klíma az európaiakat hőssé, valamint a föld hódítóivá és egyben a szabadság élharcosaivá.

Az európai éghajlat minden tagolódása ellenére az évszakok, az állandóan visszatérő halál és a természet örökké megismétlődő újjászületésének sorsközössége egybekapcsol minden európai. A halál és a feltámadás ezért Európa számára mindig is magától értetődik, s ezt minden európai annyiszor éli át, ahány évig maga is él. Az európaiak szeme előtt a természet változásai nem eposzként, mint a trópusokon, hanem drámaként mennek végbe: tragikusak és heroikusak is egyben. A nap hőroza meghal, ám a halálon túl az örök ifjúság, az örök feltámadás, az örök bátorság segítségével győzedelmeskedik a halálon. Nem a dél egyhangú gondtalansága az ideálja, hanem a harc és a győzelem.

*

Ez a harci szellem alakította Európa történelmét olyan véresen, mivel a háború, a harc leprimitívebb formája az európai politika szokványos és legitim intézményévé fejlődött. A legutóbbi testvérháború sem volt újdonság, hanem csak ezen ezeréves hadtörténet utolsó fejezete.

Míg azonban az európai individualizmus ebben a világháborúban kitombolta magát, Európa körül olyan átalakulások mentek végbe, amelyek már fél évszázada érlelődtek és Európa helyzetét alapjában változtatták meg.

Ezen változások lényege abban állt, hogy Európa anélkül, hogy észrevette volna, már nem a világot jelentette. Nem Európa változott meg, hanem a világ. És Európa akarata ellenére arra kényszerül, hogy alkalmazkodjon a világ megváltozott állapotaihoz, vagy a legrovidebb időn belül elpusztuljon.

Európában évezredek óta keresztül dúlhettek a háborúk, mivel ezt a földrészt az Európán kívüli kulturális világgal szemben megvédték tengerek, sztyeppék és a távolságok. Ebben az időszakban egyetlen ellenfele az iszlám volt, amely egykor Dél-Franciaorszáig és Dél-Németorszáig, Toursig és Bécsig is előretört, hogy két hatalmas ellenoffenzívával Európa mindkét végéből kiszorítsák és Indiából, valamint Afrikából kiindulva bekerítsék és ártalmatlanná tegyék.

Eltekintve ettől az egyetlen, déli ellenféltől, Európát a mongol invázió óta nem fenyegette külső veszély: így akadálytalanul tombolhattak a belső háborúk.

Most hirtelen két oldalról is, keletről és nyugatról is elszigetelték és bekerítették, Amerika és Ázsia emancipációjával. A világpolitika nem európai politika és a világtörténelem többé már nem európai történelem. Manapság Amerika már erősebb, mint Európa, holnap már Ázsia is erősebb lesz. Amerika és Ázsia hatalmas vonzást fejt ki Európa két legnagyobb birodalmára: a Brit Birodalmat Amerika a vér és az arany kötelékeivel vonzza maga felé, az orosz birodalomra Ázsia gyakorol ilyen hatást. A politikai vonzások ezen két pólusa Európa többi részét is szétszakadással fenyegeti, mindaddig, míg Közép-Európában valamiféle önkényes és ingadozó vonalak jelentik a határokat kelet és nyugat, Amerika és Ázsia között; így az Európa név a történelem része lesz.

A világ keleten és nyugaton végbement ilyen irányú átalakulása Európát egy csapásra offenzívából defenzívába szorította. Ettől kezdve Európa számára már nem a hatalomról, hanem a szabadságról van szó. Ezt a szabadságot kizárólag az egyetértés mentheti meg. Ezen helyzetet figyelembe véve, az európai testvérek közötti minden további háború hazaárulás és kétszeresen is öngyilkosság. A történelem Európát az egyesülésre kényszeríti vagy pusztulásra ítéli.

Az eddigi politika folytatása Európa számára a lemondást, a megegyezés és menekülést jelenti.

Ezen tény és annak felismerése volt a Páneurópa-gondolat sikerének oka, amely a látszólagos utópiából az európai politika és gazdaság központi problémájává vált.

*

Páneurópa azonban nemcsak politikai és gazdasági program, hanem egyúttal erkölcsi hitvallás is. Ez az európai idealizmus újjászületését jelenti azon hajótörés után, amelyet a materialista Európa a világháborúban elszenvedett.

Páneurópa az ifjú generáció csatakiáltása az intrika, a hamisítás, az örület, a bűn politikájának maradványai ellen; olyan politikának, amelyet játéknak és sportként, s bizonyos körök öncéljaként üztek; ehelyett azon erkölcs lenne a cél, amely a tömegek sorsának felelősségteljes alakítását tekinti feladatának.

Mit csinált az utóbbi generációk politikája Európából, a világ ezen gyönyörű részéből? Két évezred hagyományát szándékosan elpocsékolta és elárulta!

Ma Európa hatalmától megfosztott, elszegényedett, kétségbeesett, gyűlölködő, barbár, sivár földrész. És mi lehetne, s mi kellene, hogy legyen Európa? Az emberiség vezetője, a fiatal és régi népek tanítója, szellemi mozgalmak kútforrása, a legnagyobb férfiak és nők bölcsője, technikai csodák gyára, nemes nemzetek közössége, a dicsőség, szerencse és gazdagság forrása, a világ békéjének és szabadságának védelmezője.

*

Európát ezen dicsőséges jövő felé akarjuk vezetni; ám az kizárólag a XIX. századi politikáról való teljes lemondással, korunk, a XX. század teljes és örömteli vállalásával érhető el. Mint ahogy a nemzeti egység a XIX. század nagy feladata és tette volt, úgy a kontinentális egység megteremtése a XX. század kihívása.

Ezért követeljük az Európai Egyesült Államok, az európai államszövetség, az európai vámunió megteremtését. Ezt a nagy célt a napi politika kis és kicsinyes kérdései fölé helyezzük; a nemzeti sovinizmus kicsinyes gyűlölködései fölé; a kereskedelmi szerződések szörszálhasogató vitái fölé.

Elegünk van a politikai intrikákból. Torkig vagyunk a testvérháborúkkal, a vámháborúkkal. Ezért követeljük az európai kormányzatoktól, hogy adják meg a népeknek a lehetőséget, hogy békében és szabadságban együtt éljenek ezen a földrészen, azt közösen építsék, fenntartsák, s biztosítsák. Ugyanis az európaiak léte több, mint bizonyos sorsközösség. A világpolitika fejlődése Európát a földrész kis részére szorította vissza; mióta Oroszország elszakadt Európától, hogy új utakon új életformát keressen, Európa rendkívüli módon kicsi lett. Ma Európa kisebb, mint India, fele akkora, mint az Amerikai Egyesült Államok, akár Brazília, akár Kanada, akár Ausztrália, vagy Kína. Legközelebbi szomszédunk, Szovjet-Oroszország egyedül négyszer nagyobb, mint egész Európa. A világnak ez a kicsi európai része, Ázsiának ez a nyugati félszigete mára harminc országra szakadt. Egyetlen pillantás a térképre azonnal megmutatja, hogy ez a kis Európa az emberiség egyre növekvő, felemelkedő és egységes térségei mellett csak úgy maradhat meg, ha egyesül; ha minden belső ellentétet félretéve egységesen lép fel a világgal szemben. Ez a döntő lépés területileg a technika, a gazdaság, a politika fejlődését teszi szükségessé.

*

Azonban a világ kulturális fejlődése is önmaga megismerésére készíti Európát. Véget ért az utóbbi évszázadok fejlődése, amely Európa vezetésével látszólag a világ kulturális egyesüléséhez vezetett. Megkezdődött a hanyatlás. Ázsia népei felébredtek. Használják az európai technikát, de azt elutasítják, hogy kultúrájukat Európa kedvéért feláldozzák. Európai fegyverekkel akarják sajátosságát

gaikat és önállóságukat megvédeni, vagy akár hódítani. Oroszország egyre inkább eltávolodik az európai civilizációs formáktól és új kultúrát próbál meg kialakítani. Amerika szintén egyre növekvő mértékben próbál meg elszakadni az európai kultúrától és az élet új formáit kutatja. Így a világnak Európa elleni politikai felkelése után földrészünk ellen irányuló kulturális világforradalom megy végbe. Az Európa elleni harmadik világforradalom a gazdasági forradalom. Mivel az Európán kívüli földrészek Európával szemben gazdasági értelemben is mind fokozottabb mértékben erősítik függetlenségüket. Továbbá a háború óta először vált egy Európán kívüli ország, az Amerikai Egyesült Államok a világ-gazdaság középpontjává és vezetőjévé.

Így Európa minden területen elvesztette vezető szerepét. Ismét magára maradt, akárcsak a középkor idején. Csak akkor tarthatja meg szabadságát és kultúráját, ha azokat közösen védi meg.

*

Európa történelme is a római császárok első európai birodalma óta földrészünk országainak sorsközösségére tanít minket. Annak bukása után Nagy Károly teremtette meg a második európai birodalmat. Ezt követően az európai lovagság zárt európai sereggént szállt szembe az arab veszéllyel, míg az európai szellem a nyelvi zűrzavaron túl megteremtette a gótika csodáját, amelynek katedrálisai Spanyolországtól Lengyelorszáig köbevésett tanúkként arra emlékeztetnek, hogy minden ellentétén túl létezik egy elpusztíthatatlan európai lelki közösség, amely minden évszázadot túlélte. A nagy Hohenstaufok és a nagy pápák életüket az európai gondolatnak szentelték, amelynek megvalósítása csak egyvalakinek sikerült: III. Ince pápának, Európa hűbérurának. Ezt követte Európa nagy szellemi forradalma, amelynek egyes szakaszai a reneszánsz és humanizmus, a reformáció és ellenreformáció, a felvilágosodás és romantika, a nacionalizmus és szocializmus. Mindezen mozgalmak páneurópaiak voltak, mivel nem kötődtek semmilyen nemzeti határhoz. Maga a nacionalizmus is páneurópai jelenség volt, mivel a XIX. században egyszerre érintette meg Európa összes népét. Európa ezen közös történelme olyan erős köteléket alkot annak népei között, hogy a nyelvek és dinasztiák eltérései csak arra voltak képesek, hogy azt lazítsák, ám azt nem tudták szétszakítani. Európa legnagyobb egyéniségei európaiaknak, az európai gondolat hordozóinak érzik magukat. Dantétól Kanton és Goethén keresztül Napóleonig, Nietzscheig, Victor Hugóig és Mazziniig. Mindezen férfiak a szó legszorosabb értelmében egyszerre voltak nemzeti és európaiak. Aki rájuk gondol, felismeri azt a tévedést, amely abban áll, hogy a nemzeti és európai összeegyeztethetetlen ellentét, ahelyett, hogy egymás szükséges kiegészítése lenne. Ugyanis az európai szellem nemzeti formában nyilvánul meg, és a legjobb nemzeti szellem alkotja meg az európai kultúra oszlopait.

Ezért Páneurópa kiáll a nemzeti szellem mellett és a nemzeti szellem gondolatát minden európai kultúra alapjának és feltételének tekinti. Ugyanis éppen az európai soknyelvűségnek köszönhető kultúránk teljessége, gazdagsága, mélysége és sokrétűsége, amelyek azt minden más kultúra fölé emelik. A nemzeti eltérések felszámolása az európai szellem megfojtását jelentené.

Páneurópa a nemzeti hagyományok megtartásáért, a nemzeti gondolat ápolásáért, a nemzeti kisebbségek elismeréséért küzd. Ugyanis földrészünk kizárólag a szabad nemzetek közösségeként marad Európa, míg nemzetközi népelegyként második Amerikává válna és egyben el kellene veszítenie lelkét, létét és jelentőségét.

*

Ahogy az európai kultúrának befelé nemzetileg tagoltnak kell maradnia, úgy kifelé az egységet, s nem a tagoltságot kell hangsúlyoznia. A Páneurópa-mozgalom maga is egy nagy nemzeti mozgalom, a világ más kultúráival és civilizációs formáival szemben az európai kultúra és hagyomány megőrzését és megtartását szolgáló mozgalom.

Az Európán kívüli világ már régen hozzászokott, hogy Európát egységnek és annak nemzeti küzdelmeit családi viszálynak tekintse. Minden amerikai számára létező fogalom az „európai”, akárcsak minden orosz és minden ázsiai számára is. Az egyetlen földrész, amely szinte semmit sem tud Európáról, maga Európa. Ezért a Páneurópa-mozgalom az európaiak önmeghatározásának és önvédelmének felismerését jelenti.

Ugyanis az európai kultúrát két oldalról súlyos veszély fenyegeti: a bolsevizmus és az amerikanizmus; mindkettő Európából származik és mégis lényegében idegen ezen földrész számára. Mivel mindegyik kulturális formát az európaiaktól lényegében azok hagyománynélkülisége különbözteti meg. Erre a hagyománynélküliségre, történelemnélküliségre Amerika éppen olyan büszke, mint Oroszország. Mindkettő ebben a tényben előnyt és a régi, hagyományokkal teli Európával szembeni fölény forrását látja. Az oroszok és amerikaiak uralják és szervezzék csak törvényeik szerint világrészeiket, és érezzék csak velünk szemben fölényben magukat. Nekünk is megvan a jogunk arra, hogy kultúránkat éppen úgy szeressük, nagyra tartsuk és védjük, mint ahogy ők a sajátjukat. Meg vagyunk róla győződve, hogy éppen a hagyomány az európai szellem fölényének forrása és az európai jövő alapja.

Európa ezért éppen olyan kevésbé akar lemondani erről a hagyományról, mint nemzeti tagoltságáról; mivel mindegyik fokozza az európai élet szépségét és belső gazdagságát.

Páneurópa meg akarja adni a császárnak, ami a császáré: racionalizálni akarja gazdaságát és a belső vámok eltörlésével követni kívánja az amerikai gazdaság nagyszerű példáját. Ám egyben Istennek is meg akarja adni, ami Istené; meg

akarjuk tartani és tovább kívánjuk fejleszteni nemzeti és hagyományos kultúránkat. Egyesülni akarunk, hogy ezt a nagy és egyedülálló kultúrát megmentsük. Mivel mindenféle politikától és gazdaságtól eltekintve, az amerikanizmus és a bolsevizmus észrevétlenül tör előre Európában. Sok millió európai van, aki meg van győződve arról, hogy az amerikai civilizáció felülmúlja az európaiat, és hogy azt kell célul kitűzni, hogy azt lemásoljuk. És sok millió európai van, aki arról van meggyőződve, hogy a civilizáció orosz változata felülmúlja az európaiat, és célunk annak lemásolása.

Ezen két veszéllyel szemben Európát csak az mentheti meg, ha felismeri szellemi egységét és szellemi fölényét. Ebben az értelemben az európai népek családjának nemzeti ágai ezeréves küzdelmeit követően ismét testvérként kell elismerniük egymást és minden energiát, amelyet az egymás elleni harcba vetettek be, a közös építkezésre kell fordítani.

Mint ahogy a középkorban az európaiak minden eltérés ellenére is egységnek tekintették magukat, mihelyt Európát és a kereszténységet az arab veszély fenyegette, mint ahogy akkoriban Európa minden lovagja úgy érezte, hogy az elmentétek, amelyek elválasztották őket, kisebbek voltak mint a közös kereszténylovagi kultúra és világnézet összetartó ereje, mely összekapcsolta őket – így ma minden európainak az idegen életformák jelentette fenyegetés hatására fel kellene ismernie, hogy minden, ami elválaszt, eltűnik az európai kultúra közös vállalásával szemben.

Amikor az arab veszély megszűnt, a kultúrközösség európai érzése is eltűnt. Azóta Európa népeit semmilyen idegen kultúra sem fenyegette. Így erejüket egymás ellen tudták bevetni és elfelejtették rokonságukat. Az európaiak csak manapság kezdtek el ismét Európára ráeszmélni, mivel határaiknál ismét olyan szomszéd ébredt fel, aki idegen életformát akar rájuk erőltetni; mivel Európa, mint egész a Szovjetunióban ellenfélre talált; mivel a német és francia kultúra közötti ellentétek visszaszorultak az európai és bolsevik életforma közötti nagyobb ellentétekkel szemben.

Európa nem akar sem amerikai, sem bolsevik, sem plutokrata, sem kommunista lenni. Hogy életformáját megtalálja, Európa minden népének együtt kell működnie. Hogy ezt az életformát megvédjék, Európa minden népének össze kell fognia.

Ez a cél új értelmet ad az európai politikának. Ugyanis ma az esztelenség, sötétség és zűrzavar uralja az európai politikát. Képtelenség, hogy az európai népek egymást gyűlölik, csak mert más nyelvet beszélnek. Esztelenség, hogy európaiak millióit nyomják el és üldözik, csak mert nemzeti kisebbségekhez tartoznak. Érthetetlen, hogy elszegényedett európaiak milliókat költenek arra, hogy fegyvereket gyártsanak egymás ellen, csak mert más nyelven beszélnek. Képtelenség, hogy fiatal európaiak százezreit szakítják el évente foglalkozásuktól, hogy gyakorolják, miként löjjenek le, szúrjanak le és mérgezzenek meg más európaiakat. Felfoghatatlan, hogy az eladósodott és elszegényedett európai gazda-

ság vérkeringését számtalan vámkorlátozással szorítják el. Képtelenség belátni, hogy az európai nemzetek naponta nyilvánosan szidják és rágalmazzák egymást; hogy gyűlöletet vetnek, hogy háborút arassanak. Minden európainak meg kell magától kérdeznie: szükséges mindez? És meg kell találni a választ: nem, nem szükségszerű! Az európai népek közötti eltérés természetes – a gyűlölet közöttük azonban mesterséges.

*

A nemzeti sovinizmus a félműveltek világnézete. A valójában művelt fők éppen olyan kevésbé sovinizták, mint ahogy az igazán műveletlenek. A képzetlen ember nem vesz részt a nemzeti kultúrában és ezért nem is ragaszkodik szeretettel nemzetéhez. A műveletlen ember csak közvetlen környezetét, közvetlen érekkörét ismeri. A nemzeti ideológia éppen olyan távol áll tőle, mint az európai. Mivel az ilyen ember éppen olyan kevésbé ismeri saját kultúráját, mint amennyire kevésbé szereti az idegen kultúrát, így ő sem nem nacionalista, sem nem páneurópai. Csak a félművelt ember nemzeti sovinizta. Mivel ismeri és szereti saját nemzetét és annak kultúráját – ám félreismeri más népek kultúráját. Saját népének történelmét olyan könyvekből ismeri, amelyek ezt a nemzeti múltat megszépítik; ám a szomszédos népek történelmét alig ismeri. Ismeri és szereti nemzetének nagy költőit és gondolkodóit, de más nemzetek szintén nagy költőinek és gondolkodóinak nevét alig ismeri. Az újságokból ismeri nemzeti vezetőinek a világpolitikáról alkotott véleményét, de nem ismeri más népek azonos kérdésről alkotott véleményét és nézetét. Így arra az eredményre kell jutnia, hogy csak saját népe igazi kultúrnép, ám minden más nép barbár. Azt kell végkövetkeztetésként levonnia, hogy népe a kiválasztott nép arra, hogy a föld más népeit nevelje, vezesse, uralja. Azt kell gondolnia, hogy minden politikai konfliktus esetén saját politikája a jogos és másoké az igazságtalan. Így az ilyen embernek nemzeti soviniztává kell válnia. Ezért a más népeket, amelyeket egyáltalán nem ismer, gyűlölnie kell és meg kell vetnie. Világképe egyoldalú, mivel képzettsége hiányos. Az igazán művelt ember mindezen előítéletek és egyoldalú elképzelések felett áll. Nem kevésbé ismeri és szereti nemzetét és annak kultúráját, mint a félművelt ember. Ám ismeri és becsüli szomszédjai kultúráját is; ismeri azok történelmét, alkotásait, teljesítményeit. Ismeri azok politikáról vallott nézeteit, igazukat és jogtalanságukat, még akkor is, ha nem képes osztani azok nézeteit. Tudja, hogy nem minden igazság a saját, és nem minden igazságtalanság az idegen oldalon van. Ismeri a népek rokoni viszonyait, a kultúrák kötődéseit. Tudja, hogy Goethe mit köszönhet a francia, és Voltaire az angol szellemnek. Tudja, hogy Európa legnagyobb gondolkodói és legnagyobb művészei a szó legszorosabb értelmében európaiak és egyben nemzetiek is voltak és hogy szellemi kapcsolataikban évezredek és nemzeti határokon keresztül egyetlen halhatatlan családot alkotnak. Nagy Frigyes a Voltaire-hez fűződő kapcsolatát leg-

jobb polgártársaival fenntartott kapcsolatai elé helyezte, és Goethe minden német–francia háború ellenére is nagy kortársa, Napóleon legnagyobb csodálója maradt.

Így az igazi műveltség a nemzeti sovinizmus leküzdéséhez vezet, és nem kétséges, hogy a nemzeti sovinizmus kora egybeesik a félműveltség és uralmának korszakával. Nem térhetünk és nem is akarunk a műveletlenséghez visszatérni. Ám a legnagyobb német, s egyben a legnagyobb európai: Goethe szellemében az igazi műveltség felé akarunk és tudunk is előre haladni. Egy német sem értheti meg egyszerre Goethét és lehet sovinizsta. Ezért a szellemi Európához vezető német út Goethe követését jelenti. Aki Németország legnagyobb szellemei között Goetheben, Schillerben, Lessingben, Kantban, Schopenhauerben és Nietzscheben elmélyed, annak szeméről lehull a nacionalista hályog, és elismeri, hogy nagy németnek és nagy európainak lenni egyet jelent.

Így a szellemi Európához a saját nemzet csúcsein keresztül vezet az út. Ezért a szellemi Európa útja a modern félműveltségtől az igazi műveltséghez vezet. Valamint ezért a szellemi Európa útja nem a nemzeti gondolatokon belüli ellentéteken, hanem annak beteljesülésén keresztül vezet. Minél több igazán művelt ember irányítja és határozza meg Európa sorsát, annál gyorsabban emelkedik ki földrészünk abból a zűrzavarból, kötöttségből, elvakultságból, amelybe korábban elmerült. A mesterséges ellentétek, amelyekbe népeinket lelkiismeretlen demagógok és elvakult félműveltek sodorták, meghátrálnak a lelki- és sorsközösség mély érzése előtt. A nemzeti sovinizmus átka, amely ellepte földrészünket, éppen úgy meghátrál, mint egykor a vallási fanatizmus átka, amely az elmúlt évszázadok során szétmárcangolta és elsivatagosította Európát.

Ezért mindenkinek, aki Európát akarja, azzal kell kezdenie, hogy európaivá váljon, miközben nemzete legnagyobb szellemeit tanítómesterül választja, és akik félműveltből igazán művelt emberré, s nemzeti sovinizstából nemzeti európaivá változtatják.

Ebben az értelemben nemcsak Európára, hanem európaiakra is szükségünk van. Európa összefogását követeljük, ám nemcsak azért, hogy egy újabb háborút megakadályozzunk, s nemcsak azért, hogy az általános jólét alapjait megteremtjük, hanem azért is, hogy Európát és a világot az új népvándorlástól, az új barbárságtól, valamint a materializmusnak az emberben lakozó isteni tulajdonságai feletti győzelmétől megmentsük. Mert mit használ Európának, ha meghódítja a világot, s mindeközben elveszíti lelkét? Mit használ Európának, ha egyetért abban, hogy Oroszország szellemi provinciájává vagy Amerika szellemi kolóniájává válik? Ezért követelésünk, Páneurópa szellemi követelése így hangzik: európaiak, váljatok európaiakká!

UTÓSZÓ

Portugália és Lengyelország között 470 millió európai él.

Ez az európai lakosság ma két táborra szakadt. Amerika vagy Oroszország csatlósai, akiket a Vasfüggöny választ el. Egymással szemben állig felfegyverkeztek, s készek arra, hogy holnapra Európát a mindent elpusztító atomháború fő csataterévé változtassák.

Ezzel a tragikus valósággal áll szemben már negyven éve Európa harminc államának összefogására irányuló programjával a Páneurópa-mozgalom – mindkét hatalmas szomszédjával, a 200 millió amerikai és 230 millió szovjet polgárral való békés és barátságos együttműködés segítségével.

Ha szabad népszavazás lenne Páneurópáról, úgy a 300 millió európai valószínűleg az egységes, békés és szabad Európa mellett szavazna: mindenki, a gyerekeket és ostobákat, a fanatikus nacionalistákat és a fanatikus kommunistákat kivéve; az Európai Egyesült Államok mellett voksolnának, amely olyan gazdag, mint Amerika és olyan szabad, mint Svájc.

A Páneurópa-mozgalom új fejezete kezdődött 1966-ban, amikor Franciaország anélkül hagyta el a NATO-t, hogy elvált volna az amerikai szövetségtől. És mióta Románia hasonló politikát folytat a Szovjetunióval szemben. Mióta a Vasfüggöny mindkét oldalán az európai sorsközösség gondolata a 21 évvel korábban Jaltában meghozott, Európa megosztására vonatkozó döntéssel szemben érvényesülni kezdett.

Ma az európai kérdés úgy hangzik: *„1980-ban csak három világhatalom lesz, vagy – Amerika, Oroszország és Kína mellett – az egységes Európa is beleszól az emberiség sorsának alakításába?”*

Ez a sorskérdés a Páneurópa-mozgalomnak új értelmet és új küldetést ad.

1966. augusztus 1.

(In: R. N. Coudenhove-Kalergi: *Paneuropa 1922 bis 1966*. Verlag Herold, Wien–München 1966. 119–140.)

R. N. COUDENHOVE-KALERGI

**NEGYEDIK VILÁGHATALOMKÉNT
(1969)**

[...] A második világháború után csak két világhatalom létezett: az Egyesült Államok és a Szovjetunió. Ezek Jaltában a világot két érdekszférára osztották, amelyet a vasfüggöny választott el egymástól. Azóta egy harmadik világhatalom is létrejött, s ez Kína.

Mao Ce-tung vezetésével Kína mindazonáltal az Egyesült Államok csatlósából a Szovjetunió csatlósa lett. Azután összetűzött a Szovjetunióval és kétfrontos hidegháborút kezdett a két világhatalom ellen. Kína a Szovjetunió riválisa lett a világkommunizmus vezetésében, illetve a Szovjetunió riválisa Ázsiában, Afrikában és Latin-Amerikában. Sőt Európában is van csatlósa, s ez Albánia. E három világhatalom atom- és hidrogénbombákkal rendelkezik.

Kína forradalmi világhatalommá válása miatt az Egyesült Államok és a Szovjetunió egyetértésre kezdett jutni. A szövetség első lépését az atomsorompó-szerződés alkotja, amelynek célja, hogy e területen orosz–amerikai világhegemóniát biztosítson. Jalta szellemében!

Miközben Kína az utolsó húsz évben világhatalommá emelkedett, Európa megosztott és védtelen maradt. Nyugat-Európa az Egyesült Államok vazallusainak egyik csoportja lett, Kelet-Európa szintén a Szovjetunió csatlósainak egy csoportja. A prágai bevonulás¹⁵³ óta a Varsói Szerződés szövetségi állammá alakult. Az új Brezsnyev-doktrína alapján a szövetségnek joga van beavatkozni tagjai belpolitikájába.

Ezzel szemben a NATO nem alkot államszövetséget, hanem csupán defenzív szövetség az Egyesült Államok vezetése alatt. Az Atlanti-óceán elválasztja a szövetség 12 európai tagját a két amerikaitól. Úgy lenne logikus, hogy e földrajzi körülmény a politikaira is hatna. Hogy a NATO kettős szövetséggé változna Nyugat-Európa és Észak-Amerika között.

Az atlanti és európai Európa hívei Európában évekig konfliktusban álltak egymással. Anglia az atlanti Európa eszméjét, Franciaország az európai Európa eszméjét vallotta, a baráti amerikai világhatalomtól függetlenül. De függetlenül a szovjet eurázsiai világhatalomtól is. Ez az ellentét hirtelen véget ért, mióta Nixon elnök az európai Európáért szállt síkra. Kiesinger német szövetségi kancellár is „*európai Európáért*” állt ki.

¹⁵³ 1968. augusztus 20–21-én a Szovjetunió, Bulgária, Lengyelország, Magyarország és az NDK csapatai a reformmozgalom elfojtására bevonultak Csehszlovákiába – a szerk.

Azóta lehetővé vált az Egyesült Államokkal szövetséges, de tőle független, egységes Európa létrejötte. Annál is inkább, mert Anglia hajlandó csatlakozni a kontinenshez és Franciaország feladta ellenkezését a politikai csatlakozással szemben. Ez az egységes Európa kiterjed az Atlanti-óceán, a Földközi-tenger és a szovjet tömb között élő népekre. Spanyolországot és Portugáliát kivéve e népek a strasbourgi Európa Tanácsban tömörülnek. Ennek az Európa Tanácsnak a tagjai azonban két különböző csoportból tevődnek össze. A négy nagyhatalomból, amelyek a lakosok több mint kétharmadát tömörítik és a 14 többi tagállamból. Természetes, hogy e négy európai nagyhatalom történelmi missziója Európa egyesítése. Németország, Franciaország, Anglia és Olaszország összesen 215 millió európaít tömörít az Egyesült Államok 202 millió és a Szovjetunió 230 millió állampolgárával szemben.

Mihelyt e négy európai nagyhatalom összefog, Európa a negyedik világhatalom lesz. E világhatalom magját Németország és Franciaország alkotja, amelyek már Adenauer és de Gaulle baráti szerződésével¹⁵⁴ egyesültek. Ha sikerül nekik Angliát és Olaszországot megnyerni, akkor megszületik az európai világhatalom.

Az idő sürget. Csak e négy kormány képes időben hozzáfogni Európa egyesítéséhez. 1969 áprilisában a Varsói Szerződés budapesti konferenciája páneurópai biztonsági konferencia összehívását javasolta. Nyugat-Európa e meghívást nem utasíthatja el. De nem hajlandó részt venni olyan konferencián, amelyen Kelet-Európa zárt tömbként lép fel a megosztott Nyugat-Európával szemben. Azon kívül – az eurázsiai Szovjetunió ellensúlyaként – az Egyesült Államoknak részt kellene vennie e konferencián. A legsürgősebben hozzá kell fogni Európa egyesítéséhez, hogy a biztonsági konferencia lehetővé váljon. A négy nagyhatalom európai egyesítési kezdeményezéseinek vezetői nem foglalkozhatnak a nagyok Európában kialakítandó, kicsik feletti direktóriumának eszméjével. A jövő Európájában valamennyi tagállamnak egyenjogúnak kell lennie, mint minden civilizált államszövetségben. Miként a svájci Bern vagy Zug kantonban, vagy az NSZK-beli Bajorországban és Brémában. Egyenlő jog azonban nem jelent egyenlő hatalmat. A jövő Európa-parlamentjében Európa négy nagy nemzetének állandóan biztos többséggel kell rendelkeznie. Ezért már most súlyos felelősséget viselnek Európa egységéért.

Kifejezem reményemet, hogy a négy európai nagyhatalom a közeljövőben kezdeményezi az „Európai Európa” megvalósítását. És hogy ennek következtében már 1970-ben négy világhatalom lesz: az Egyesült Államok, a Szovjetunió, a Kínai Népköztársaság és az egyesült Európa.

Ez az egyesült Európa negyedik világhatalomként arra hivatott, hogy a másik három világhatalommal megegyezve egy új, jobb, határozott világsszövetséget hozzon létre, a tehetetlen ENSZ-t leváltsa és a világbékét megszervezze. Csak

¹⁵⁴ Az 1963. január 22-i francia–NSZK együttműködési szerződésről van szó – a szerk.

így sikerülhet talán elhárítani a bennünket és minden egyes személyt érintő leg-súlyosabb fenyegetést: a világ szétrombolásának veszélyét az atomháborúval [...]

(In: Rolf Italiaander: *Richard N. Coudenhove-Kalergi. Begründer der Paneu-ropa-Bewegung*. Eurobuch-Verlag, August Lutzeyer, Freudenstadt 1969. 106–110.)

A PÁNEURÓPA UNIÓ ALAPELV-NYILATKOZATA

(STRASBOURG, 1973. MÁJUS 11–12.)

A Páneurópa Unió először ült össze, alapítója Coudenhove-Kalergi elnök úr halála óta. Töretlen hűséggel és megerősítve alapítójának gondolata és eszménye iránt, megígéri, hogy továbbra is ebben a szellemben fog működni.

A Páneurópa Unió a korábbiakhoz híven ezután is síkra száll az európai Európáért, amely nem alárendeltje egy nagyhatalomnak sem. Európa éljen minden hatalommal békében és barátságban, de haladjon saját útján.

A Páneurópa Unió ismét hangsúlyozza összetartozását Közép-Európa országaival, amelyek a történelem változása ellenére, egységünk elszakíthatatlan részei; követeli teljes önrendelkezési jogukat.

A Páneurópa Unió az európai államszövetség mielőbbi megvalósításán, mint földrészünk politikai egységéhez vezető első lépésen dolgozik. Feltétel nélkül támogat minden ezirányú kezdeményezést, anélkül, hogy ezzel előre meghatározná a későbbiekben létesítendő szervezetet. A Páneurópa Unió alapítójának szellemében a gyakorlatias holnap Európájának politikai kialakítása kérdéseiben tántoríthatatlanul kiáll egy olyan Európáért, amely hűséges hagyományának jelentős elemeihez, történelmi nagyságához, világhíréhez, s erkölcsi alapelveihez.

Európa mindig a személyi szabadság talaja volt; ellenségei a zsarnokság és a totalitarizmus. A Páneurópa Unió ezért harcol a totális diktatúrák ellen, függetlenül attól, mely irányból fenyegetnek. Elítél minden együttműködést a kommunista pártokkal. Európai felfogása összeegyeztethetetlen a kommunizmussal.

A Páneurópa Unió a keresztény örökséghez hűen, emberséges Európát akar, tiszteletben tartva Európa népeinek nyelvi- és kulturális különbözőségét. A jogállamiság elvét vallja. Ezért elutasít minden olyan tanítást és formát, amely meghamisítja a szabadságot és semmibe veszi az emberi jogokat. Ugyanúgy elutasítja a technokrácia és a bürokrácia teljhatalmát, valamint a nihilizmus mindent szétromboló törekvését, az anarchiát és az erkölcsi értékek tagadását.

A Páneurópa Unió elutasítja a személyes szabadság mindennemű korlátozását, amennyiben az nem a közjó érdekeit szolgálja. Hisz az emberben és annak csorbíthatatlan jogaiban. Meggyőződése, hogy az ember joga az élethez, a családhoz és a természetes közösségekhez magasabb rendű az államok jogánál. Szociális területen a Páneurópa Unió támogat minden olyan törekvést, amely segíti a munkavállalók fejlődését és ugyanilyen mértékben támogatja az önálló és családi vállalkozások megtartását.

Meggyőződése, hogy Európának erős parasztságra van szüksége, amely földtulajdona alapján, anyagilag is biztosítva meghatározó előfeltétele társadalmi egyensúlyunk megtartásának.

Minden eszközzel fellép azok ellen, akik az állítólagos gazdasági racionalitás, vagy a tévesen értelmezett nemzetközi kereskedelmi támogatás oltárán fel akarják áldozni mezőgazdánk egzisztenciáját.

A jelenlegi helyzet sürgős kezdeményezéseket követel Európa politikai, kulturális és gazdasági területén.

A Páneurópa Unió az aktuális és létfontosságú egyesülést támogató népmozgalom, amely minden európaihoz, különösen a jövő generációkhoz szól. Ebben a szellemben szólítja magához az európai szervezeteket, hogy valamennyi egymástól elválasztó erő háttérbe szorításával működjenek együtt a nagy, közös cél érdekében.

A Páneurópa Unió hajlandó támogatni minden indítványt, amely az európai szervezetek szorosabb együttműködéséhez vezet. Mielőbbi kapcsolatfelvételt javasol a szervezetek felelős vezetői között, az igazi és hatásos munkaközösség kialakítása érdekében.

Dr. Habsburg Ottó
elnök

Louis Terrenoire, Prof. Henri Rieben, Pierre Grégoire, Prof. Dr. J. v. Merkatz, Andre Noel, Dr. Vittorio Pons

(In: *A Páneurópa Unió Magyar Egyesületének hivatalos kiadványa*)

A PÁNEURÓPA UNIÓ ÉS AZ EURÓPA KÖR ALAPELV-NYILATKOZATA

(BUDAPEST, 1975)

A szabadság megtartása utáni vágytól és Európa országainak a szabad önrendelkezés iránti reményétől hajtva, Európa szabadságának közvetlen veszélye és az elnyomott, illetve megosztott népek feletti aggodalomban, követelve, hogy a szabad Európa saját sorsát kezébe véve, tehetetlenségének és függőségének végét vessen, dacolva a sürgető idővel, 1975. május 2-án a Páneurópa Unió és az Európa Kör tagjai vállalják

- az európai népek szabad politikai összefogását,
- vállalják az európai azonosság egységét az európai szellemi alapokon,
- az együttélés ennek megfelelő alapelveit és az ebből eredő kötelezettségeket.

A szellemi alapokhoz tartoznak:

- az ókor és a kereszténység által kialakított értékrendi elképzelések,
- az európai emberképet formáló gondolatvilág gazdagsága,
- Európa népeinek és népcsoportjainak sokrétűsége,
- Európa elkötelezett kulturális és civilizációs kisugárzása a világ más területei felé – a változatos, ám mégis összekötő európai történelem.

Az egyesült európai együttélés elengedhetetlen alapelvei:

- a személy méltóságán alapuló létezés,
- jogi egyenlőség és szabadság,
- a szociális biztonság,
- a jogállamiság,
- a népek szabad önrendelkezése,
- a népcsoportok szabad létezését és kibontakozását biztosító jog, amely kizár minden kényszer-asszimilálást,
- az emberek szabad költözködési joga Európában,
- a hazához való jog,
- az 1950. november 24-én elfogadott emberi jogok és alapszabadságok európai konvenciójában és annak mellékjegyzőkönyvében rögzített és ma még csupán kibontakozó egyéni és csoportjogok.

A jogok kötelességeket vonzanak. Az egyéniség feladása elidegenedést jelent, a meg nem védett szabadság diktatúrához vezet. Ezért az európai egyesüléshez szükséges,

- a szabadságnak, mint az európai gondolat kifejezésének elismerése,

- az európai közösségbe való beilleszkedés szándéka,
- áldozatkészség,
- és mindenekelőtt az egyesülés és alapelvei védelméhez szükséges elkötelezettség.

A strasbourggi értekezlet résztvevői ezért célként követelik:

- az európai politikai uniót a túlhangsúlyozott nemzeti szuverenitásból eredő jogok lépésenkénti feladása mellett,
- együttes honvédelmi-, kül-, gazdasági-, valuta-, pénzügy-, energia-, kutatás-, és környezetvédelmi politikát,
- közös karhatalmat,
- szabad közvetlen választással választott Parlamentet, országos kamarát szövetségi alapon,
- legfelsőbb európai bíróságot,
- az európai intézmények és az európai polgárok jogait és kötelezettségeit átfogó alapszabályokat,

az ehhez vezető úton,

- az európai közösségek eddigi megegyezéseinek teljes felhasználását,
- az együttes szervek jogosultságának erősítését és fokozását,
- politikai együttműködés elmélyítését,
- a gazdasági- és valutaegység megvalósítását,
- a különböző adórendszerek egybehangolását, továbbá kielégítő alapanyag és energiaellátást,
- kötelező, együttes megegyezéseket a gazdasági együttműködésre a kelet-európai tömb országaival, amennyiben ez az együttműködés Európa biztonságát nem veszélyezteti és a népek javát szolgálja,
- szoros együttműködést, nagyobb áldozatot, praktikus intézkedéseket Európa közös védelméért, európai önfenntartást és önfelelősséget, valamint a teljes európai súly biztosítását, az európai–amerikai társas viszonyban
- az európai alkotmány alapjaként, alap és emberi jogok kötelező, átfogó katalógusának bevezetését, a népek illetve népcsoportok sajátosságainak figyelembevételével,
- az európai törvényszék hatáskörének bővítését,
- a szociális struktúrák közelítését,
- és nem utolsósorban az Európa Parlament közvetlen választásának előkészítését.

A cél eléréséhez a töretlen fejlődés érdekében szükséges:

- az összes, a népek megosztását és elnyomását elősegítő, a totalitárius beavatkozás lehetőségét és annak növelését a szabad Európában megengedő szerződés elutasítása,

- szellemi és anyagi védekezés a beszivárgás és a totalitárius ideológiák uralmának megkísértése ellen,
- együttesen nagyobb áldozatot hozni az emberi jogok érvényre juttatásáért, a világ biztonságának erősítéséért, a béke biztosításáért.

Egy a szabadságban egyesült, azonosságát ismerő és érdekeit védelmező Európa szellemi, politikai, tudományos és védelmi követelményeinek megfelelő erőt képvisel, amely képes Európa sorsával megbirkózni és saját jövőjét meghatározni.

Minden európai részére szabad hazát akarunk, szabad hazát a szabad Európában.

A Páneurópa Unió és az Európa Kör
küldöttjeinek határozata,
1975. május 2-án
a strasbourgi Európa Tanács üléstermében.

Támogassa a Páneurópa Uniót,
legyen tagja Ön is.

Jelentkezését írásban, telefonon vagy személyesen várja a

Páneurópa Unió
Magyar Egyesülete
H-1126 Budapest, Szoboszlai u. 2-4.
Tel.: (36-1) 1-555-333

(In: *A Páneurópa Unió Magyar Egyesületének hivatalos kiadványa.*)

IRODALOM

- Ackerl, Isabella: *Richard Nikolaus Coudenhove-Kalergi. Europapionier aus Österreich.* (Hrsg.) Bundespressedienst, Wien, 1994.
- Agnelli, G.–Cabiati, A: *Federazione Europea o lega delle Nazioni.* Roma, 1918. (francia kiadása: *Fédération européenne ou ligue des Nations?* Paris, 1918.)
- Baerwald, Richard: *Vereinigten Staaten von Europa.* Baden, 1923.
- Bóka Éva: *Az európai egység gondolat fejlődéstörténete.* Napvilág Kiadó, Budapest, 2001.
- Brugmans, Henri: *L'idée européenne 1920–1970.* Bruges, 1970.
- Caillaux, Joseph Caillaux: *Où Va la France? Où Va l'Europe?* Paris, 1922.
- Foerster, Rolf Hellmut: *Europa. Geschichte einer politischen Idee.* Nymphenburger Verlagshandlung, München, 1967.
- Frommelt, Reinhardt: *Paneuropa oder Mitteleuropa. Einigungsbestrebungen im Kalkül deutscher Wirtschaft und Politik 1925–1933.* Stuttgart, 1977.
- Holl, Karl: Richard Nikolaus Coudenhove-Kalergi und seine Vision von Paneuropa. In: Duchhardt, Heinz (Hrsg.): *Europäer des 20. Jahrhundert. Wegbereiter und Gründer des „modernen“ Europa.* Mainz, 2002.
- Italiaander, Rolf: *Richard Coudenhove-Kalergi. Begründer der Paneuropa-Bewegung.* Freudenstadt, 1969.
- Kövcics Emma: *Az európai egység kérdése és Németország 1919–1933.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992.
- Lipgens, Walter: Europäische Einigungsidee 1923–1930 und Briands Europaplan im Urteil der deutschen Akte. In: *Historische Zeitschrift* 203, 1966. 46–89 és 316–363.
- Lipgens, Walter (Hrsg.): *Europa-Föderationspläne der Widerstandsbewegungen 1940–1945.* R. Oldenbourg Verlag, München, 1968.
- Maller Sándor: *Az Európa-eszme. A kezdetektől a megvalósulásig.* Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, Budapest, 2000.
- Malynski, Emmanuel: *Pour sauver l'Europe.* Paris, 1922.
- Németh István–Kocsis András: Fejezetek az Európa-gondolat történetéből. Coudenhove-Kalergi Páneurópa-mozgalma. I. rész. In: *Társadalmi Szemle*, 1997/10. 50–77, II. rész uo. 1998/1. 92–113.
- Németh István: *Európa-tervek 1300–1945. Visszapillantás a jövőbe.* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2001.
- Ortega J. y Gasset: *Der Aufstand der Massen.* Stuttgart, 1930.
- Paul, Ina Ulrike: Die Paneuropa 1933–1938 und Coudenhove-Kalergi: ein „getreues Spiegelbild seines Denkens und Wollens und Wirkens“. In:

- Grunewald Michel/Block Hans Manfred (Hrsg.): *Le Discours Européen dans les revues Allemandes (1945–1955)*. Bern, 1999, 161–193.
- Pegg, C. H: Der Gedanke der europäischen Einigung während des Ersten Weltkrieges. In: *Europa-Archiv* 17, 1962.
- Riedl, Richard: Die Vereinigten Staaten von Europa. In: *Zeitschrift des europäischen Problems*, 1927.
- Rochelle, Drieu de: *Mesure de la France*. Paris, 1922.
- Rougemont, D: *Europa – vom Mythos zur Wirklichkeit*. München, 1962.
- Schöndube, Claus: Ein Leben für Europa: Richard Coudenhove-Kalergi. In: Jansen, Thomas – Mahncke, Dieter (Hrsg.): *Persönlichkeiten der europäischen Integration – Vierzehn biographische Essay*. Bonn, 1981.
- Schulze, Hagen – Paul, Ina Ulrike: *Europäische Geschichte. Quellen und Materialien*. München, 1994.
- Wehberg, H: Ideen und Projekte betr. Die Vereinigten Staaten von Europa. In: *Die Friedens-Warte* 41, 1941.
- Ziegerhofer-Prettenthaler, Anita/Pichler, Johannes/Likar, Reinhard: *Die „Vereinigten Staaten von Europa“*. Dokumente eines Werdens, Wien, 1999.
- Ziegerhofer-Prettenthaler, Anita: *Botschafter Europa. Richard Nikolaus Coudenhove-Kalergi und die Paneuropa-Bewegung in den zwanziger und dreißiger Jahren*. Wien–Köln–Weimar, 2004.

R. N. COUDENHOVE-KALERGI MUNKÁI

Önéletrajzi írások

- Coudenhove-Kalergi, Richard N: *Crusade for Pan-Europa. Autobiography of a Man and a Movement*. New York, 1943.
- Coudenhove-Kalergi, Richard: *Der Kampf um Europa. Aus meinem Leben*. Zürich, 1949.
- Coudenhove-Kalergi Count: *An Idea Conquers the World, with a preface by Sir Winston Churchill*. London, 1953.
- Coudenhove-Kalergi, Richard: *Eine Idee erobert Europa. Meine Lebenserinnerungen*. Wien/München/Basel, 1958. (Az *An Idea Conquers the World* német fordítása)
- Coudenhove-Kalergi, Richard: *Ein Leben für Europa. Meine Lebenserinnerungen*. Kiepenhauer & Witsch, Köln/Berlin, 1966. (Az *Eine Idee erobert Europa* átdolgozott kiadása)

Monográfiák

- Coudenhove-Kalergi, Graf Richard Nikolaus: *Objektivität als Grundprinzip der Moral*. Phil. Diss. Univ. Wien, 1917.

Coudenhove-Kalergi, Dr. R. N: *Apologie der Technik*. Leipzig, 1922.

Coudenhove-Kalergi, R. N: *Ethik oder Hyperethik*. Leipzig, 1922.

Coudenhove-Kalergi, R. N: *Pan-Europa*. Wien, 1923.

Coudenhove-Kalergi, R. N: *Krise der Weltanschauung*. Wien, 1923.

Coudenhove-Kalergi, R. N: *Pazifismus*. Wien/Leipzig, 1924.

Coudenhove-Kalergi, R. N: *Praktischer Idealismus*. Wien, 1925.

Coudenhove-Kalergi, R. N: *Kampf um Paneuropa*. 3 Bde. Wien/Leipzig, 1925–1918.

Coudenhove-Kalergi, R. N: *Paneuropa*. Traduction de Ph. Simon, Paris, 1927.

Coudenhove-Kalergi, R. N: *Held oder Heiliger*. Wien/Paris/Leipzig, 1927.

Coudenhove-Kalergi, R. N: *Was will Paneuropa?* Wien, 1929.

Coudenhove-Kalergi, R. N: *Gebote des Lebens*. Wien, 1931.

Coudenhove-Kalergi, R. N: *Los vom Materialismus*. Wien/Leipzig, 1931.

Coudenhove-Kalergi, R. N: *Stalin & Co*. Wien/Leipzig, 1931.

Coudenhove-Kalergi, R. N: *Das Paneuropa ABC*. Wien/Leipzig, 1932.

Coudenhove-Kalergi, R. N: *Revolution durch Technik*. Wien/Leipzig, 1932.

Coudenhove-Kalergi, R. N: *Europa erwacht!* Zürich/Wien/Leipzig, 1934.

Coudenhove-Kalergi, R. N: *Paneuropa kämpft für Friede, Arbeit, Brot!* Wien, 1935.

Coudenhove-Kalergi, R. N: *Zusammenschluß oder Zusammenbruch!* Zürich/Wien, 1935.

Coudenhove-Kalergi, R. N: *Europa ohne Elend*. Paris!Wien/Zürich, 1936.

Coudenhove-Kalergi, R. N: *Totaler Staat – Totaler Mensch*. Glarus, 1937.

Coudenhove-Kalergi, R. N: *Kommen die Vereinigten Staaten von Europa?* Glarus, 1938.

Coudenhove-Kalergi, R. N: *The Totalitarian State against Man*. Glarus, 1939.

Coudenhove-Kalergi, R. N: *Europe must unite*. Glarus, 1939.

Coudenhove-Kalergi, R. N: *Europe seeks unity*. New York, 1948.

Coudenhove-Kalergi, R. N: *Ida Roland in memoriam*. Verona, 1951.

Coudenhove-Kalergi, R. N: *Mutterland Europa*. Zürich, 1953.

Coudenhove-Kalergi, R. N: *Vom ewigen Krieg zum großen Frieden*. Göttingen, 1956.

Coudenhove-Kalergi, R. N: *Der Gentleman*. Zürich, 1962.

Coudenhove-Kalergi, R. N: *Die europäische Mission der Frau*. Zürich, 1962.

Coudenhove-Kalergi, R. N: *Die Wiedervereinigung Europas*. Wien, 1964.

Coudenhove-Kalergi, R. N: *Totaler Mensch – Totaler Staat*. Wien/München, 1965.

Coudenhove-Kalergi, R. N: *Paneuropa 1922–1966*. Wien/München, 1966.

Coudenhove-Kalergi, R. N: *Für die Revolution der Brüderlichkeit*. Zürich, 1968.

Coudenhove-Kalergi, R. N: *Weltmacht Europa*. Stuttgart, 1971.

Coudenhove-Kalergi, R. N: *Sztálin és tsa, Totális Állam – Totális Ember*. Budapest, 1995.

IDŐRENDI ÁTTEKINTÉS

1894. november 17: Richard Nicolaus Couedenhove-Kalergi születése Tokióban
1896: a Couedenhove-család visszatérése a ronspergi (Ausztria) kastélyba
1906. május 14: apja (Heinrich Coudenhove) halála
1908. szeptember: a bécsi Theresianum tanulója
1913. július 7: érettségi a Theresianumban
1913/1914 téli szemeszter: filozófiát és történelmet tanult a bécsi Alma Mater Rudolfina filozófiai karán
1914. április 22: Münchenben feleségül veszi a 13 évvel idősebb, elvált Ida Roland bécsi színésznőt
1915 nyári szemeszter: a müncheni egyetem bölcsészettudományi karának hallgatója
1917. június 26: kitüntetéses szigorlat a Rudolfinában
1918: Alfred Hermann Fried osztrák szabadkőműves könyvének megjelenése (*Pan-Amerika*)
1918. november 12: a Német-Osztrák köztársaság kikiáltása; Coudenhove cseh-szlovák állampolgár lett
1919. április eleje: a müncheni Tanácsköztársaság idején feleségének köszönhet-e életét
1921: első filozófia munkájának (*Ethik und Hyperethik*) megjelenése Lipcsében
1921. szeptember 3: felvételi kérelmének benyújtása a *Humanitas* szabadkőműves páholyba (felvétele: 1921. december 14.)
1922 nyár: első cikkei a berlini *Vossische Zeitung*-ban és a bécsi *Neue Freie Presse*-ben *Az európai kérdésről*
1922. november 17: Couedenhove cikke a *Neue Freie Presse*-ben (*Paneuropa. Ein Vorschlag*) – fokozatos terv Páneurópa-eszméjének megvalósításáról
1923. február vége: felhívása Mussolinihez Páneurópa létrehozására – válasz nélkül maradt
1923. október: *Paneuropa* című könyvének megjelenése, a Paneuropa-kiadó megalapítása, mozgalmának elindítása
1924. április: a *Paneuropa* című folyóirat megjelenése (megjelent 1924. április – 1938. március között) – Couedenhove kiadó, tulajdonos és főszerkesztő egy személyben
1925. június közepe: Couedenhove találkozója Gustav Stresemann német külügyminiszterrel
1925. július 31: a németországi Páneurópa Unió megalakulása
1925. július 9: a Páneurópai Unió, Központ felállítása Bécsben

1925. október 24.–1926. január 9: „Páneurópa első követének” utazása és előadássorozata az Egyesült Államokban
1926. január 6: New Yorkban megalakult az *American Cooperative Committee of the Pan Europea Union*
1926. március 16: az osztrák Páneurópa Unió megalakulása
1926. május 6: kilépése a *Humanitas* szabadkőműves páholyból
1926. október 3–5: az I. Páneurópa-kongresszus Bécsben; elhatározták Páneurópai Központi Tanács felállítását
1927. április 23: Ausztriában megalakult az első ifjúsági Páneurópa-szekció
1927. április 29–május 2: a nemzeti szekciók alakulásával egy időben a Páneurópai Központi Tanács ülése Párizsban
1927. május 4: Aristide Briand francia miniszterelnök fogadása a Páneurópai Központi Tanács ülésének résztvevői számára; ezen elfogadta a Páneurópai Unió tiszteletbeli elnökségét
1927. május: az első világgazdasági csúcstalálkozó Genfben
1927. június 20: a Páneurópai Központi Tanács ülése Berlinben
1927. december 19: kartell-megállapodás a Páneurópa Unió és a német Szövetség (Coudenhove és Heile) között (*Német Kartell az Európai Egyesítésért*)
1928. január 9–10: a Páneurópai Központi Tanács ülése Párizsban
1930. május: A Páneurópai Szerződés tervezetének megjelenése a *Paneuropa* című folyóiratban
1930. május 17: a Briand-memorandum megjelenése (a válaszjegyzékek beérkezésének határideje a Quai d’Orsay-ra: 1930. július 15.)
1930. május 17–20: II. Páneurópa-kongresszus Berlinben
1931. január 16–21: Az *Európai Unió Tanulmányozó Bizottságának* első ülése Genfben, amelyben Coudenhove Páneurópa politikai felépítésének alapkövét látta
1931. március 19: az osztrák–német vámunió tervezete (Curtius–Schober terv)
1931. június 2. és július 4: két konferencia a közvélemény kizárásával Párizsban Németország, Franciaország, Belgium és Luxemburg szakértőivel a jóvátételi kérdéstről és a Szovjetunióval szembeni szolidaritásról
1931. szeptember 3: Curtius és Schober külügyminiszterek genfi nyilatkozata a vámuniós tervekről való lemondásról
1932. február: Coudenhove javaslata biztonsági konferencia összehívásáról
1932. február 12–13: Auer Pál kezdeményezésére az osztrák, lengyel, román, csehszlovák és jugoszláv Páneurópa-szekciók budapesti konferenciája
1932. február 29: André Tardieu francia miniszterelnök terve öt dunai állam segélyprogramjáról
1932. június közepe: Coudenhove részvétele a francia és német kormánytagok lausanne-i ülésén, amely a jóvátételi fizetések beszüntetéséről tanácskozott

1932. október 1–4: a III. Európa-kongresszus Baselben
1932. november 14–20: olasz vezetéssel Voltában ülésezett az első fasiszta Európa-kongresszus
1933. február 16: Csehszlovákia, Jugoszlávia és Románia szervezeti megállapodása
1933. május 10: Coudenhove első beszélgetése Mussolinivel
1933. augusztus: a *Paneurópa* című folyóirat betiltása Németországban
1933. október: a németországi Paneurópa-szekció önfeloszlatása
1933. december 2: Az első Paneurópai Gazdasági Konferencia Bécsben; az *Európai gazdasági felhívás* kiadása
1933. december: Coudenhove a német Karl Haushofer geopolitikust kérte, hogy Rudolf Hessnél járjon közbe a *Paneurópa* című folyóirat betiltásának feloldásáért – kérése megválaszolatlan maradt
1934. május 16–18: a második Paneurópai Gazdasági Konferencia Bécsben
1934. augusztus 7: Schuschnigg kancellár az osztrák Paneurópa-szekció tiszteletbeli elnöke
1934. november 22–24: a harmadik Paneurópai Gazdasági Konferencia Bécsben
1935. május 15: a Paneurópai Gazdasági Központ megalakulása
1935. május 16–19: a IV. Paneurópa-kongresszus Bécsben
1935. október: a Hodža-terv bécsi gabonaközpont felállításáról
1936. január 27–28: a Paneurópai Gazdasági Központ első ülése Bécsben
1936. január 29: az első paneurópai Duna-konferencia Bécsben
1936. május 11: Mussolini–Coudenhove második találkozója
1936. szeptember 9–12: Paneurópai agrárkonferencia Bécsben
1937. március 1: a Paneurópa Unió bécsi nagygyűlése a *Nyugati kulturális közösségről*
1937. november 25: Paneurópai iskola-konferencia Bécsben
1938. március 11–12: Coudenhove feleségével Svájcba menekül; Ausztria anschlossa
1938. május 17: az Anschluss után a német birodalmi megbízott feloszlatta az osztrák Paneurópa Unió egyesületét
1940. augusztus 3: Coudenhove feleségével és lányával elhagyta Európát, s New Yorkban éltek
1943. március 23: az V. Paneurópa-kongresszus New Yorkban; professzorként az egyetemen
1946. június 18: hazatérés Európába
1946. szeptember 19: Churchill zürichi Paneurópa-beszéde
1947. január 19: John Foster Dulles amerikai elnök New York-i beszéde Amerika érdekében Európát egyesítésében
1947. szeptember 8–10: az európai parlamenti képviselők kongresszusa a svájci Gstaadban
1949. július 2–3: a Paneurópa Unió Központi Tanácsának ülése Strasbourgban

1950. május 18: aacheni Károly-díj Coudenhove-nak Európa egyesítéséért
1951. március 27: Ida Roland halála Svájcban; Coudenhove röviddel ezután feleségül vette Alix Tiele-Ballyt, majd annak halála után Melanie Hoffmant, Ralph Benatzky zeneszerző özvegyét
1954. október: a VI. Páneuropa-kongresszus az NSZK-beli Baden Badenben
1955. március: a VII. Páneuropa-kongresszus Baden Badenben
1958: VIII. Páneuropa-kongresszus a svájci Bad Ragazban
1962. július 8: német–francia megbékélés Reimsben
1962. szeptember 26: a Páneurópa-mozgalom 40 éves fennállásának jubileumi ünnepségei Bécsben
1972. július 27: Coudenhove-Kalergi halála a vorarlbergi Schrunsban

A történetírás összesen 182 európai egyesítési tervet jegyzett fel az 1306–1945 közötti évekből, amelyek a nagyobb gazdasági térség várható gazdasági előnyei mellett számottevő politikai és szellemi–ideológiai indokokkal magyarázták az összefogás szükségességét.

Az osztrák Richard N. Coudenhove-Kalergi (1894–1972) zseniális különként, idealistaként, az 1920-as évektől szinte vallásos fanatizmussal szervezett „pártok feletti tömegmozgalmat” az európai államok egyesülése érdekében. A két világháború közötti legnagyobb és legsikeresebb magán európai egyesítési mozgalom alapítója és propagandistája volt. A 20. századi Európa-gondolat és napjaink számos vívmánya egyértelműen Coudenhove-Kalergi Páneurópa-mozgalmában gyökerezik.

